

საქართველოს
საქართველოს

საქართველო #26100

მეგრულ - ქართულ
ლექსიკონი

პეტრე ჭარბია

მეგრულ-ქართული ლექსიკონი

თბილისი
1997

ქეტრე ვიორცის ძე ჭარია (1861-1919 წ.წ.), ცნობილი საზოგადო მოღვაწე და მეცნიერი, ავტორია „მეგრულ-ქართული ლექსიკონისა“ და „ქართულ-მეგრული შედარებითი ლექსიკონისა“, აგრეთვე მრავალი საყურადღებო ნაშრომისა.

აქ იბეჭდება პ. ჭარიას „მეგრულ-ქართული ლექსიკონი“, რომელიც ავტორმა შეხწირა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. ქვეყდება აგრეთვე პ. ჭარიას ორი საყურადღებო ნაშრომი.

წიგნი განკუთვნილია ქართველოლოგიათვის და დაინტერესებულ პირთათვის.

გრებული შეადგინა და გამოსაცემად
მოამზადა **დავით შანიანი** თბილისში.

რედაქტორი **ზურაბ სარჯველიანი**.

გამომცემლები

შუკო ჯიქია
გონა სოსელია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
 თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი **საქართველოს
 სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორია „ორიონი“**

სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის
 თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტი

პედაგოგიური უნივერსიტეტის
 ქართული ენის კათედრის შრომები

2158 Z

სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის თბილისის
 პედაგოგიური უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი
 1997

14805580
606-9300030

July 3 1900.

პეტრე ვიორცის ძე ჭარაია დაიბადა 1861 წლის 12 ივნისს ხაშურზაფხანოს ერთ სოფელში, ვშქეთში. მისი მამა სახელდურა წიწვს გუიონდა – იყო სოფლის მფუფელი.

პეტრემ დაამთავრა მარტვილის სახელდური სასწავლედელი (1877 წ.), შემდეგ სწავლა განაგრძო თბილისის სახელდური სემინარიაში, მგრამ შრომლების გარდაცვალების გამო უკიდურეს გაჭირვებაში სავარდნილმა მიატოვა სემინარიის ბოლო კლასები (1882 წ.).

1883 წლიდან პ. ჭარაია ქუდაგოვის მწველ ტვირთის ეწევა, ეწევა თავდაუზოგავად ასაღვასრულებს ასწავლის ქართული ენის, ქართული მწერლობის, მამულის სიყვარულს.

პ. ჭარაია განსაკუთრებით დაინტერესებული იყო ენათმეცნიერებით, ისტორიით, ეთნოგრაფიით. მან დიდძალი საინტერესო მასალა შეკრიბა XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მისი ნაშრომები და სტატიები ქვეყნდება პერიოდულ პრესაში და სამეცნიერო ორგანოებში.

პ. ჭარაია – ქართული ენულტურის ეს უანგარო მუშაკი – 1919 წლის 2 დეკემბერს გარდაიცვალა. 6 დეკემბერს დაკრძალეს სოფ. ვშქეთში.

მისი მოღვაწეობის ხთანადოდ შეფასება შროლოდ მოგვიანებით მოხერხდა (იხ. ზ. ცაიშიელი, პეტრე ჭარაია, მონოგრაფია, სოხუმი, 1933; სახალხო განათლების ქართული მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები, I, თბ. 1953, გვ. 255-266; იხ.: აგრეთვე ნაყო მარი, პ. გ. ჭარაიას შედარებითი ლექსიკონი „მნათობი“, 1964, 12 და აღ. დღონტის შენიშვნები (იქვე).

პეტრე ჭარაიას დიდი ღვაწლი მიუძღვის ქართულურ ენათა შესწავლაში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მისი ნაშრომები: „ქვერული დი-ალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“, „ქართულ-მგერული და მგერულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი“, "Ос отно-шении грузинского языка к армянскому" და სხვ.

თავის ერცულ გამოცელებაში „ქვერული დალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“ პეტრე ჭარაია დაწერილებით განიხილავს ქართულისა და მგერულის ურთიერთმიმართების საკითხს. იგი ყვადისებს ბგერათმეცნიერობის ფორმულებს, მათ სილესტრაცოდ დიდძალი მასალა მოკავს. ცბადია, დღევანდელი თვალსაზრისით,

ეს ფორმულები არსებითი ხახაათის კორექტივებს მოითხოვს, ვაჟას-
სინჯია არაერთი დაკავშირებაც, მაგრამ, ვეიქრობთ, დანტერესებული
პირი პ. ჭარაიას მიერ მოხმობულ მასალაში მრავალ საგულისხმოს
იპოვის.

საქართველოს
საგარეო ურთიერთობების
მინისტრის
სამსახურის

ძალზე ხანტერესოა პ. ჭარაიას მიერ შედგენილი „ქართულ-მეგრუ-
ლი და მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი“ (მასალება იაფე-
ტურ ენათა მკვლევართათვის)“. ავტორმა მასზე დიდი ხნის განმავლო-
ბაში იმუშავა, გაამზადა გამოსატყუენებლად, მაგრამ ვერ მოახერხა წიგ-
ნის გამოცემა. მძიმედ დასწრულაშეღმა პ. ჭარაიამ ლექსიკონი ქართ-
ულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას შესწირა.
ამჟამად ნამროში დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტში (A - 1716).

ნამროშს უძველეს მოკლე წინასიტყვაობა, რომელშიც არაერთი
საურაღლებო მოსაზრებაა გამოთქმული. მაგალითად, და სიტყვაბთან
დაკავშირებით პ. ჭარაია გაემიჯნა თავის მასწავლებელ ნ. მარს,
რომელიც მიიჩნევდა, რომ და ნახესხებია ქართულიდან მეგრულსა და
ლაზურში (ჭანურში). იგი წერს: „მეგრულ ენაში, უცხველია, ძლიერ
ბევრია ქართულიდან გაღმოდებული სიტყვები, მაგალითი: განინება,
უწევბა, მოწამბ, საკრავი, მოსაგალი, თავადა, ბელთა და სხვ. მაგრამ
ფელა ერთნაირი სიტყვები რომ მეგრულს ეხესხოს ქართულისაგან,
როგორც ამას ამტკიცებს პროფ. მარი და მიხი შკოლა, ეს შეიძლება
მოდად ჭეშმარიტებად ვერ ჩათვალოს. აი, მაგალითი, სიტყვა და
ერთნაირად ხმაურობს ქართულად, მეგრულად და ჭანურადაც, და ეს
სიტყვა, ჩემი აზრით, საერთო ძირეული სიტყვა უნდა იყოს და არა
ერთში მეორისაგან გადაღებული“. ახვეე საერთოქართულურიდან
მომდინარედ მიაზნია პ. ჭარაიას მეგრ. ცა, ღაზ, ცა იგი წერს „ქართულ-
მეგრულში სიტყვა ცა ძირეულად მონათესავე უნდა იყოს და არა ერთის
მიერ მეორისაგან ნახესხები“. ახვეე მხჯელობს იგი ქართული ზღვა
სიტყვის გვეყვალენტების შესახებ მეგრულსა და ღაზურში.

პ. ჭარაიას აზრით, გამოორიებება ხუთ-ის სესხება მეგრულში. იგი
ერთმანეთს უდარებს ერთიდან ათამდე რიცხვითი სახელების ფორმებს
ქართულსა და მეგრულში და აღნიშნავს: „ამ შედარებიდან ვებდავო,
რომ ქართული რიცხვითი სახელები 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10 მონათესა-
ვეობენ თანაბარ მეგრულ რიცხვით სახელებთან. ამის დახანახავად ხელ

უბრალო დაკუთრებას საკმარისია. და თუ ესენი ერთმანეთისაგან წა-
სვსები არ არის, ნუთუ მარტო თანა და ზუთა, რომლებაც სულ ერთ-
ნაირად ხმაურობენ ქართულსა და მგერულში, ერთმა ამ ვნახავს
ახვსა შორისაგან?!

არა, მე შვონია, რომ ბერი ერთგვარი ხიტები ერთი ენის მიერ შუ-
ორისაგან ვადმოლებული ვი არ არის, არამედ ამ ვნათა პირვანდელ ხა-
ერთი ხელაროშია შექმნილ-შეკუმეუებული".

როცა პ. ჭარია ეხება სხილანტ თანხმოვანთა შესატყვისობებს,
ბერი წინაშორბედი და შეძგომი მკვლევრისაგან განსხვავებით, სავსე-
ბით განონზომიერ მოვლენად მიიხსნეს შესატყვისობებს: ქართ. წ: მგერ.
წ: ქართ. ც: მგერ. ც: მანუ შიუთითა, რომ მგერულში ვესაება ჯ>დ
პროცესი, წამოთვალა სათანადო მაგალითები და აღნიშნა: „ველა ამ
ხიტებაში ჯ-იანი ფორმები უძველეს ფორმებად მიმაჩნია“.

პ. ჭარია არ ვთანხმება ნ. მარსა და ი. ყაფშიძეს ზოგიერთი ხიტების
დაშლაში. იგი წერს: „მე ვერ შეერყვედი დამტყობებლად არ მიმაჩნია
ახეთ წერა ხიტებისა – ქართ. სი-ხელი, მგერ. სი-ხილი, ჭან. დი-
ცხარი“. პ. ჭარიას ამ ვტყის საფუძვლანობა დღეს ყველასათვის უნდა
იყოს ცხადი.

პ. ჭარიას მგერულ-ქართული ლექსიკონის გამოქვეყნების საქმე-
ობაზე ლაპარაკის გაგრძელება შედგება თუნდაც იმიტომ, რომ დღეს-
დღეობით არ მოგვეპოება ამ მოცულობის ლექსიკონი. მგერულ-ქართუ-
ლი ლექსიკონი თავის დროზე რომ დაბეჭდილიყო, იგი უთუოდ შეიტან-
და გარკვეულ წილადს ქართველურ ენათა ყველგვის საქმეში. ვიქ-
რობთ, ეს ნაშრომი ინარჩუნებს თავის მნიშვნელობას. იგი შედგენილია
კარგი მომზადების მქონე მგერულის შედამწეწით მკოდნე პირის მიერ.
ამას დაეხებოთ იმას, რომ ლექსიკონში შესული ზოგი ხიტება ან ფორმა
ზრულიად დაკარგა, ან კიდევ მიეწეწებას ვძლევს.

პ. ჭარია ლექსიკონზე დიდი ხნის განმაცლობაში მუშაობდა. ვერ
კიდევ 1910 წელს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ
საზოგადოებას ლექსიკონის ერთი ნაწილი (ბ-დან ი-ნის სათვლით) გა-
უგზავნია ნ. მარსათვის. ნ. მარსა სათანადოდ შეაყვას ეს ნაშრომი,
აღნიშნა მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები. ნ. მარსა წერდა:
„ახეთ შრომის ხელყოფა, როგორც დაუწყია პ. ჭარიას, დიად დი-

დის პატრიისტიკოსთა და უიანდახოთ მისაჯებელია. აგრეც ცნობილი არ
სხვებულა მოღვაწე თავისი ცდიო მგერული ვნის შესახებ და ახალი
შრომა „ქართულისა და მგერულის შედარებითი ლექსიკონი“. ნათლად
მოწმობს მისი დეობლი ენის დრმა პრაქტიკულ ცოდნას და თან გულწრ-
ყულ შეცნიერულ მიდრეკილებას და თვალსამჩნვე შრომისმოყვარობას.

უკეთუ წყნი უხახხრო მეცნიერება ვერ მოიხვეჭს ავითი ბუნებით
მდიდრად შესლუდელი პიროვნების თანამშრომლობას, ან სრულებით
დასკარგავს მას, ბრალი უნდა დაედვას იმ ხაზოგადობას, რომლის წი-
ადში განწყნებულ ცოდნისადმი დტოლვით აღერთოვანებული სული-
ერ, მადლშემობილი წვერები შესაფერ საკვებს ვერ პოულობენ თავისი
ნიჭის განსაკეთიარებლად და ვხას ვერ იცვლევენ თავისი ცოდნის შესა-
შუშავებლად და უნაყოფოდ ამოუყბიან“ („მნათობი“, 1964, №12, გვ.
135-136). ნ. მარმა მიიჩნია, რომ ნაშრომის ეს ნაწილი დირხია ვრ. და-
დიანის პრემიით დაჯილდოებისა.

ქართულთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა ხაზოგადობამ
1911 წელს პ. ჭარაიას მიანიჭა ვრ. დადიანის პრემია (ამის შესახებ იხ.:
„სახალხო გაზეთი“, 1911 წ., № 254).

ქართულურ ენათა შესწავლისათვის უთოოდ გარყვნილი მნიშვნე-
ლობა ენიჭება პ. ჭარაიას ნაშრომს „Об отношении армянского
языка к афетистскому“, რომელიც ნ. მარის რედაქციით დაიბეჭდა.
პ. ჭარაია იზიარებს ნ. მარის აზრს ქართულური ენებისა და აღსაზურის
ურთიფერთომიშროების შესახებ, მაგრამ არსებითი იმ არის, რომ იგი
ნაშრომში არაერთ საყურადღებო დაკავშირებას გვთავაზობს.

სერითოდ, პ. ჭარაიამ დიდი წვლილი შეიტანა ქართულური ლექსი-
კის შესწავლაში. მისი შეპირისპირებებიდან უთოოდ საყურადღებოა:

ქართ. ა- (საწყისის მწარმოებელი): მეგრ. ა (პ. ჭარაია, 1918, გვ.
X);

ქართ. ბ (ბ-მ-ა): მეგრ. ბ (პ. ჭარაია, 1918, გვ. 192);

ქართ. ბან-: მეგრ. ბონ: ლაზ. ბონ (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 105);

ქართ. ბერ-: მეგრ. ბარ // მბარ- (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 103, 107);

ქართ. ბელ-ელ-: მეგრ. ბელ-ღ (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 113);

ქართ. ბრ-: მეგრ. ბურ- (პ. ჭარაია, 1918, გვ. 499);

ქართ. ბრავა: მეგრ. ბურგ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 499);
 ქართ. ვან- // ვა- მეგრ. ვო- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 69);
 ქართ. ჯემბრ-: მეგრ. ჯემბორ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 106);
 ქართ. ვრძ-: მეგრ. ვჯრძ- // ვჯრძ- // ვერძ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ.

113);

ქართ. ვრწყილ- // რწყილ-: მეგრ. წვერ- // წვირ- (მ. Чарая, 1912, გვ. 25);

გვ. 25);

ქართ. ვუბ- // ჭუბ- // ქბ-: მეგრ. რმ-: ხვან. ჯიმ- (მ. Чарая, 1912, გვ. 25);

ქართ. და- (ხმნისწ): მეგრ. დო (პ. ჭარბია, 1896, I, გვ. 51);

ქართ. დრ-ყ- // დრ-აყ / აჯრ-ყ: მეგრ. დორ-აყ // დორ-აყ (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. ეაღ- // ეღ-: მეგრ. იაღ- // ეღ- // უღ- (ახ. А. Цараяна, 1880, გვ. 13); ლახ. ეღ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 265);

ქართ. ეგრ-: მეგრ. ვარ- // ეა- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. ეგრძ-: მეგრ. ერჯ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 111);

ქართ. ეა- / მეგრ. მა- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 112);

ქართ. ხაძღ- // ხაღ-: მეგრ. რაღ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 39);

ქართ. ხეღ- // ხაღ-: მეგრ. ხაღ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103, პ. ჭარბია, 1918, გვ. X);

ქართ. შამჭ-: მეგრ. ზესჭე- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 114);

ქართ. თეს-: მეგრ. თახ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. თხ-ჯღ-: მეგრ. თხოთხ-ჟ (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 113); პ. ჭარბია, 1918, გვ. 173);

ქართ. თახ- // თაჯ-: მეგრ. თაო- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 112);

ქართ. თხღ-ყ: მეგრ. თხოღ-რ (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 106);

ქართ. თხმეღ-: მეგრ. თხომე // თხემე (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 113);

ქართ. თხარ- // თხრ-: მეგრ. თხოარ- (პ. ჭარბია, 1896, I, გვ. 51);

ქართ. თხო-: მეგრ. თხე- // თხ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 114);

ქართ. ისღ-: მეგრ. ისარ- // ლისარ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 109);

ქართ. კეღელ-: მეგრ. კაღ-აღ-ა // კაღ-ა (პ. ჭარბია, 1895, X, გვ. 102);

ქართ. შკალ- // კალ-: მეგრ. კალ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. V);

ქართ. კარ- // კრ-: მეგრ. კარ- // კრ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 106);

ქართ. კად-: მეგრ. კად- // კანდ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 192);

ქართ. კაც-: მეგრ. კაც- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. კაცი-: მეგრ. კან- // კრ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 110);

ქართ. კვეთ-: მეგრ. კვათ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 105);

ქართ. კვერ-: მეგრ. კვარ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. კვლე-: მეგრ. კვრლე // კინლე // კარდა // კვრდა (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 109);

ქართ. კრავ-: მეგრ. კინობ- // კვრობ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 102);

ქართ. კირტ- // კრტ-: მეგრ. კირტ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 560);

ქართ. ლბ-: მეგრ. ლობ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 123);

ქართ. ლეღუ-: ლაზ. ლუღ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 162);

ქართ. ნეღლ-: მეგრ. ლაღირ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 109);

ქართ. ლეღუ-: მეგრ. ლაღუ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 103; პ. ჭარათა, 1918, გვ. V);

ქართ. ლუბ-: მეგრ. ლაბ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 107);

ქართ. მახე-: ლაზ. მოხა (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 223);

ქართ. მატელ-: მეგრ. მონტეორ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 109);

ქართ. მანუ-: მეგრ. მუნჩუ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 112);

ქართ. მესერ-: მეგრ. მასარ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 103);

ქართ. მზე-: სუან. მიე // მზე (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 112);

ქართ. მთიდ-: მეგრ. ნთიდ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 110);

ქართ. მხაღლ-: მეგრ. სხულ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 107);

ქართ. მტკაგულ-: მეგრ. ტკო-უ // ტკე // ტკუ (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 113);

ქართ. მყენ- // მყნ-: მეგრ. ჟონ (პ. ჭარათა, 1918, გვ. 142);

ქართ. მშუილ-: მეგრ. შქუილ- // შქეინ- (პ. ჭარათა, 1918, გვ. IX);

ქართ. მწიქს- // მწიქსნ-: მეგრ. ქუქმ- // ქეიმ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 111);

ქართ. მჭად-: მეგრ. ქეიდ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 112);

ქართ. მხაღლ-: მეგრ. ხულ- (პ. ჭარათა, 1895, XII, გვ. 112);

- ქართ. ნაღ-: მვერ. ნაღ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 104);
 ქართ. ნაყ-ულ-: მვერ. ნაყ-უ (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 279);
 ქართ. ნახლ-: მვერ. ნირხ- // ზერხ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 115);
 ქართ. პაპ-: მვერ. პაპ-უ (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 287, 289; 619);
 ქართ. რ- (ე-არ): მვერ. რ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 628);
 ქართ. რ- (გან-რ-ამ-ა): მვერ. რ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 76);
 ქართ. რჯუ-: მვერ. რძგუ- // რძგუ (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 112);
 ქართ. ხა- (ხატყუათწმარძიუბთთი პრყუიქი): მვერ. ი- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 11);
 ქართ. ზუან-: მვერ. შონ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. VI);
 ქართ. სოუ-: მვერ. შუ - // შო- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 114);
 ქართ. ზულ-: მვერ. შურ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 111);
 ქართ. ტენ-: მვერ. ტახ- // ტეხ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);
 პ. ჭარბია, 1918, გვ. 336);
 ქართ. ტალ-: მვერ. ტი (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 113);
 ქართ. მატლ-: მვერ. მენტურ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 109);
 ქართ. მუფუ: მვერ. მაფა (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);
 ქართ. უღ-ღლ-: მვერ. უღ-უ (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 113);
 ქართ. ფაღ- // ფღ-: მვერ. ფაღლ- (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 359);
 ქართ. ფრ-ენ-: მვერ. ფურ-ინ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 106);
 ქართ. ფახუ-: მვერ. ფოხუ- // ფოხ (II. Чарая, 1912, გვ. 35);
 ქართ. ფენ- // ფინ-: მვერ. ფინ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 104);
 პ. ჭარბია, 1918, გვ. V);
 ქართ. ფაჩქი-: მვერ. ფატ (პ. ჭარბია, 1918, გვ. V);
 ქართ. ფირტქი-: მვერ. ფირტე - (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 110);
 ქართ. ფა-: მვერ. ფა - (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 664);
 ქართ. ფაფ- // ფაფ-: მვერ. ფაქ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 110);
 ქართ. ფხ- (ხა-ფხ-ულ-ი): ღაზ. ფხ-: ზეან ფხ- (II. Чарая, 1912, გვ. 35-37);
 ქართ. ქაღი-: მვერ. ქუც (პ. ჭარბია, 1918, გვ. 369);
 ქართ. ქუბლ-: მვერ. ქურხ- // ქურც- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 115);
 ქართ. ღ-: მვერ. ღ- (II. Чарая, 1912, გვ. 22);
 ქართ. ღურღ-: მვერ. ღარღ- (პ. ჭარბია, 1895, XII, გვ. 103);

- ქართ. ი-ღღია: მეგრ. რღია // ღია (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 106);
- ქართ. ღრენ- // ღრინ-: მეგრ. ღრინ- // ღრინ- (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 106);
- ქართ. მხერ- (მე-მხერ): მეგრ. რმხ- (მა-რმხ-ა) (პ. ჭარაია, 1918, გვ. 586);
- ქართ. ცმელ-: მეგრ. ცმ-ე // ცმ-ე (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 313);
- ქართ. ცოლ-: ღაზ. ზიდ- (პ. ჭარაია, 1918, გვ. 425);
- ქართ. ძახ-: ღაზ. ჯოხ- (П. Чарая, 1912, გვ. 43);
- ქართ. სახ-ელ-: მეგრ. ჯოხ-ო (П. Чарая, 1912, გვ. 43);
- მეგრ. ჯიმ-ე: სვან. ჯემ // ჯიმ (П. Чарая, 1912, გვ. 23);
- ქართ. ბუა: მეგრ. ჯუა (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 111);
- ქართ. წიფელ-: მეგრ. წიფურ (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 109);
- ქართ. წყ-: მეგრ. წყ- (პ. ჭარაია, 1896, I, გვ. 51);
- ქართ. წან- // წნ-: მეგრ. ქინ // ქენ- (П. Чарая, 1912, გვ. 49);
- ქართ. წებ-: მეგრ. ქაბ- (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 110); პ. ჭარაია, 1918, გვ. VIII);
- ქართ. წყაღ- // წყუღ-: მეგრ. ქვაღ- // ქვაღ- (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 110);
- ქართ. წერთა: მეგრ. ქერთა // ქერთა (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 110; პ. ჭარაია, 1918, გვ. VIII);
- ქართ. მჭლე: მეგრ. ტკოლა (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 112);
- ქართ. ქედ-: მეგრ. ტკად- (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 112);
- ქართ. ხეღ- // ხენ-: მეგრ. ხვად- (П. Чарая, 1912, გვ. 40);
- ქართ. კმა: მეგრ. ხემა // ხემა // ხომა (პ. ჭარაია, 1895, XII, გვ. 106);
- ქართ. კან- // კნ-: მეგრ. ხონ- (პ. ჭარაია, 1895, XIII, გვ. 106; პ. ჭარაია, 1918, გვ. 465);
- ქართ. ჯ-: მეგრ. ჯგ- // ჯგგ- (პ. ჭარაია, 1918, გვ. IX, გვ. 715);

კარგად არის ცნობილი, რომ XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში ქართულ ხალხტერატურო ენაში თავი იჩინა ფორმათა სიჭრელემ. დაბეჭდა რამდენიმე სტატია, რომელთა ავტორები შეეცადნენ გაერკვიათ ხალხტერატურო ენისა და ცოცხალი მეტყველების ურთიერთმიმართე-

ბის პრობლემა, დაისვა დიალექტიკების, არქაიზმების საკითხი და სსრ.

1895 წელს „მოამბეში“ დაიბეჭდა პ. ჭარიათა წერილი „ქართული სალიტერატურო ენა და ქართული მართლ-წერა“.

ავტორი მიუთითებს, რომ ძველი ქართული ლექსიკური მარაგის გაცოცხლება საჭიროა ენაში გვიან შემოსული უცხო სიტყვების ნაცვლად ძველს მწერლობაში შენახულია დიდხალი ლექსიკური მასალა, რომლისგანაც ბევრი შემდეგში დაფარვებს მისცემია, გადაკარგულა. ამ გადაფარვებულ ან გადაკარგულ სიტყვებს აღაგზე ან სრული სივარდილუა დეუს, ან უცხო ენათაგან ნახესებუ სიტყვებს დაუძერია იმათი აღაგები. ზოგ ასეთ შემთხვევაში შეგვიძლია მივმართოთ ძველ მწერლობას და იქიდან ამოღებული სიტყვები ეისმართო მწერლობაში“. ამასთან პ. ჭარიათა გადაქრით ილაშქრებს ძველ ქართულ გრამატიკულ ფორმათა გაცოცხლების წინააღმდეგ.

პ. ჭარიათა აზრით, დიალექტები სალიტერატურო ენის მასაზრდოვებელია. თუ სალიტერატურო ენა განვიყუტებ დიალექტების კავშირს, „მაშინ თითო მისი აღსახრულის დღეც მოახლოებულა“.

ავტორი მიუთითებს, რომ ფორმატიკურ და გრამატიკულ დიალექტიკათა სალიტერატურო ენაში ხმარება დაუშვებელია, რაც შეეხება ლექსიკას, მისი გამოდგრება დიალექტებიდან შემოტანილი ერთეულებით ბუნებრივი პროცესია.

პ. ჭარიათა აღნიშნავს იმასაც, რომ ახალი ქართული სალიტერატურო ენა უნდა ემყარებოდეს ა. ქავჭავაძის, ბ. ქავჭავაძის, ვ. წერეთლის, გ. წერეთლის, ვრ. ორბელიანის, ნ. ბარათაშვილის, ა. ვახტანგის ნაწერებს. „თ ამ მწერლების ენა უნდა ჩაითვალოს ხაზირკულად წყნის სალიტერატურო ენისა“, - წერს იგი.

დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა პ. ჭარიათა მოსახრებას: „წყნის სალიტერატურო ენა და, მაშასადამე, ორთოგრაფია უნდა იყოს ერთი. ეს ჯერ თითო ენათადაც უფრო გააადვილებს, სტალიტიკურ მოთხოვნის სალიტერატურო ენისას უკეთ შეძურის და აქმაყოფილებს და - რაიცა უფრო ხაყრადღებია - ლიტერატურულ ენას მტებს ხამტიცე-ძადოცნიობას აძლევს, რომ თავი უნებლად გაიტანოს და დაიცივას არსებობისათვის ბრძოლაში თავის მხვავსებთან“.

მეტრე ქარაიას რჩეული საენათმეცნიერო ნაშრომები უთუოდ წარმოაჩენენ მისი ავტორის დიდ ნიჭიერებას, საქმის ფანტიკურ ხევა-რულსა და ერთგულებას.

პ. ჭარაიას ღვაწლს სათანადოდ აფასებდა ივ. ჯავახიშვილი: „სამწუხაროდ ამის შემდეგმ თავისი საენათმეცნიერო მუშაობა თვით პროფ. ალ. ცაგარელმაც შესწყვიტა და იმ დროითგან მოყოლებული მეტი ამ დარგში აღარაფერი დაუწერია. 15 წლის განმავლობაში ამ საკითხზე აღარც ერთი ნაშრომი არ გამოქვეყნებულა და შეწყვეტილი მუშაობა მხოლოდ 1895 წ. განახლდა პ. ჭარაიას წყალობით. მან ალ. ცაგარლის ფონეტიკის პირველი ცდის შემავსებელ-შემასწორებელი საგურადღებო გამოკვლევა გამოაქვეყნა, რომელსაც სათაურად უწოდა „მეტრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“ (ქერს. „მოამბე“-ში 1895 წ. X და XII №-ში და 1896 წ. I და II ნომერში დაბეჭდა). იმ: ივ. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდ. ანთქული ბუნება და ნათესაობა“, ტფილისი, 1937, გვ. 8).

დასანანია, რომ პ. ჭარაიას ბევრი მოხაზრება, მისი ეტიმოლოგიური ძიებანი ქართულურ ენათა მკვლევარებს უგურადღებოდ დარჩათ (მაღზე ხშირად უკვე დიდი ხნის წინ შეპირისპირებული ფორმების „დემონების“ მომხმარებნიც კართ). ამიტომაც არის გამართლებული ამ წიგნის გამოქვეყნება.

კრებულის შედგენაზე დიდი შრომა გასწია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრასთან არსებული სამეცნიერო-კვლევითი ლაბორატორიის „ორიონის“ მეცნიერ თანამშრომელმა დარჯუან თვალთვაძემ.

დასასრულ, კიდევ ერთხელ გამოვთქვამთ იმედს, რომ პ. ჭარაიას რჩეული საენათმეცნიერო შრომები მიიტყვევენ დაინტერესებულ პირთა ყურადღებას. ისინი დაეხმარებან ქართულურ ენათა სპეციალისტებს, დაახუბტებენ ქართულურ ენათა შესწავლის ისტორიის არაერთ საკითხს.

ზურაბ სარჯველიძე

მეგრულ-ქართული შეღარებითი ლექსიკონი

(მასალები იაფეტურ ენების
შკვლევართათვის)

2582

ქართული და მეგრული ენები ერთმანეთის დედალი მის-ენები არიან (ის. ყიფშიძე, გვ. XXII). ამას ამტკიცებს უბრალო ზერულუ გადათქ-
 ლიერებაც ქართულ-მეგრული ლექსიკონისა და გრამატიკის. მაგრამ ამ
 ენების ძმური ნათესაობის დასამტკიცებლად ხრულიად საჭირო არ
 არის ლინგვისტად ყოფნა: საკმარისია ქართულში ვერა მოპერას მე-
 გრულ ლაპარაკს (ან მეგრულში ქართულს), რომ ეს ამჟამად დაინახოს.
 და თუ მეგრულ ენას სოელიდნენ ზოგაერთობი დამახინჯებულ ქართულ
 ენად, ვხევ ადვილობისადგდრია: როცა ქართულს და მეგრულს პირვე-
 ლად ენების მეგრული ენა, იგი მაშინათვე ამ ენას იმავე ქართულ ენად
 დაიხამავს. მაგრამ შედარების დროს, როცა გამოდის ქართულიდან, მას
 ხამართლიანად მოუწეებს მეგრული ენა დამახინჯებულ ქართულ
 ენად. ახე რომ, თუ ისტორიკოსი ვახუშტი თავის „საქართველოს გეო-
 რაფიამში“ (ვახოც. „მოგზაურის“ გვ. 309) ამბობს, „მეგრულს აქვო
 თვისიცა ენა, განა წამსდარი ქართულიც“, ეს მარტო იმას ამტკიცებს,
 რომ მეგრული ძველიდანვე თედლებოდა ქართულის შიშიც და ახლო
 შინათებავე (ათთჳმის იმავე ქართულ) ენად. ახე ახლო დგანან ერთმან-
 ნეთთან ქართული და მეგრული ენება, თორემ ლინგვისტურად მეგრულ-
 ლი რომ დამახინჯებული ენა არ არის, რომ მეგრული, ქანური და სე-
 ნური იმდენადვე ძვირფასია მეცნიერებისათვის, როგორც საყუთრივე
 ქართული, ამას ახლა არაყინ უარს არა ჰყოფს, თეით არა მეცნიერნიც.¹

1 ყველაფერი მისი ხელის მეგრულ ენას და ქანურს თედებური ცოცხს (მტობს)
 ტხლ-ქანური ედუფის ენება, ხოლო ქართულს იმავე მტობს შიშიც (კახლ მისობს)
 ედუფის ენად (ის. მისი გრამატიკა ქანური ენის ქრესტომათიისა და ლექსიკონი, XXI-
 XXII) მაგრამ ქართულს შინათებავე ყველაფერი ენების გამოყვლეება, ერთის შინათ, და
 მეორეს შინათ, უფრო სიყვარულში შეწყველმ ქართულსა და მის შიშიც (თედებურ)
 ენებისად შეიძლება, რამე დედულეს გამოიყვინთ დედულედს გრამატიკურს სტემა.

სრულიად ერთნაირი სიტყვები ქართულ-მეგრულში

ქართულსა და მეგრულში მოიპოვება ძლიერ ბევრი სიტყვები, რომლებიც მნიშვნელობითა და ფონეტიკური სახითაც სრულიად ერთგვარნი არიან. რადგან უმხოვარი დროიდან სამწერლო და საკვლეხით ენა ერთია ყველა ქართველებისათვის და მათ რაცხვში მეგრელებისთვისაც, მეგრულ ენაში, უმცველა, ძლიერ ბევრია ქართულიდან გადაზღვებული სიტყვები, მაგალით: განჩინება, უწყება, მოწამე, საკრავი, მოსავალი, თაყადი, ბეღთა და სხვ. მაგრამ ყველა ერთნაირი სიტყვები რომ მეგრულს ესესხოს ქართულისაგან, ან წინა-უცხო ქართულს მეგრულისაგან, როგორც ამას ამტკიცებს პროფ. მარი და მიხი შკოლა, ეს შეიძლება მთლად ჭეშმარიტებად ვერ ჩაითვალოს. აი, მაგალით, სიტყვა და ერთნაირად ხმაურობს ქართულად, მეგრულად და ჭანურადაც, და ეს სიტყვა, ჩემის აზრით, საერთო ძარეული სიტყვა უნდა იყოს და არა ერთში მეორისაგან გადაღებული. დიდებული მეცნიერი ბ-ნ მარი ამ სიტყვის არაერთნაირობის დასამტკიცებლად ამბობს, რომ ძველ ქართულში იხმარებოდა დაი და არა და-ო (თუ არა ესცთებით, ასე შეუძნებოდა აფხაზუთის ხ. კვერდუში). მაგრამ ამით ჩემი მოსაზრება სრულადაც არ ირღვევა, რითი დაამტკიცებს ეინძე, რომ ძველად მეგრულშიაც იგივე ფორმა არ იხმარებოდა. ეს მით უფრო, რომ დღესაც მეგრულად არა თუ იხმარება დააა, არამედ გაავრცობს ხანდისხან, თუქცა იშეითად და ავილოთ კადვე სიტყვა ცა, რომელიც ავრთოვე ერთნაირად ხმაურობს ყველა ზემოხსენებულ ენებზე. რადგან ქართული ც-ს აღაგას მეგრულში ხშირად იხმარება ჩ. (იხ. ქ.); ბ. ი. ფიფშიძე დაიჭებდა ჩა-ს (ცა-ს მაგიერად), მაგრამ ასეთმა ცდამ მას უნაყოფოდ ჩაუარა. ასეთი ფორმის შესაძლებლობას მე უარს არა ვყოფ; ჭანურად ზუთმაბათი ჩაშხა, დიდი ზუთმაბათი მეგრულად ცაშხადიდი, აფხაზურად ცაშხადიდი, ანუ, უფრო ხშირად ჩაშხადიდ ეს სიტყვა თუ მეგრულიდან აფხაზურში შემოტანილია, იმ დროინდელი ფორმა იქნება, როდესაც მეგრულადაც ჭანურის მსგავსად იხმარებოდა ჩაშხა.. მაგრამ ქართულ-მეგრულში სიტყვა ცა ძირფელად მონათესავე უნდა იყოს, და არა ერთის მიერ მეორისაგან ნახესხები. ხოლო უწინ ფორმა ჩა ძარადელურად ცა-ხთან (მდ. ამ II-ს

ბოლო) შეიძლება და იხმარებოდა არა თუ ქანურ-მგერულში, არამედ
 თვით ქართულშიც.¹ ამგვარივე ძირველად მონათესავე და არა უწინა
 მყორისაგან ნახესნები ხიჭვია ქართულ-მგერულში ხიჭვა ზუვა, რომ
 მელოდე ქანურად (ღაზურად) ხმაურისს ასე ზუდა მგერულ-ქართული
 ხიჭვა ზუვა და ამისთანა მარტო ქართულ-მგერულში ერთნაირი ხიჭ-
 ვები და აგრეთვე ზოგიერთი გრამატიკული ფორმებია იმის მამწეხებე-
 ღია, რომ ზოგში მგერული უფრო ახლი დგას ქართულითან ვინემ ღა-
 ზურთან, თუცა ამ უკანასკნელთან საზოგადოდ უფრო დაახლოებულია
 (იხ. ქანური გრამატიკა ნ. მარისა, წინასიტყ. გვ. XII). აი ვიდე
 სრულიად ერთნაირი ხიჭვები ქართულსა და მგერულში: იხა, ძვალი,
 ხორცი, ცხენი, ახალი, ხიციანი (იხ. კ. ბ.).

არა მცონია, ყველა ეს და ამგვარი ბერა ხიჭვები მგერულს ეხეხოს
 ქართულსაგან, ან ქართულს მგერულსაგან. ჩვენი მოსაზრების დასა-
 მტყავებელ საბუთს იძლევა მგერულ-ქართული რიცხვითაი სახელების
 შედარება:

ქართული	მგერული
ერთი	ართი
ორი	ვირი, ფირი
სამი	სუმი
ოთხი	ოთხი
ხუთი	ხუთი
ექვსი	ამშვი
შეიდი	შქეთი
რვა	რეო, ბრეო

1. ასე რომ ნ. მარის მტკიცეს (იხ. ქან უწინა წინასიტყ. გვ. XVI), თითქმის ქართულ
 ფორმის ეს ყველაფერი იხმარებოდა სხვაგვარი-ღაზურებში ადგილობრივი ხა, მყორისადაც
 ზეპირად თუბილად ვერ ვერ სთავილება.

2. ზეპირადობითი რიცხვების დაბოლოება-მგერ. ვუ-ი ქართ. ვს-ი (ქან კ-ფს) მოქმე-
 დებით ბრუნვის ფორმა - ქართული ცხენია, მგერ. ცხენია (ქან ცხენიაჲ, ბოროთჲ)
 სამეღმისს ფორმა - ქართ. წერვა (წერვა) მგერ. ქარვა; ქართ. ვრეფნა (ვრეფნა)
 მგერ. ვრეფნა რეცხვა (რეცხვა) მგერ. რმხვადა ვდა მგერ. უდა

ამ შედარებიდან ეხედავთ, რომ ქართული რიცხვითა სახელები 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10 მონათესავეობენ თანასაბ მგერულ რიცხვით სახელებთან. ამის დასაინახავად ხელ უბრალს დაკვირვებაც ხაკმარისია. და თუ ესენი ვრთიმეორისაგან ნახვებები არ არიან, წუთუ მარტო რთხი და ხუთა, რომლებიც ხელ ერთნაირად ხმაურობენ ქართულსა და მგერულში, ერთმა ამ ენათაგანმა ისეხსა მეორისაგან?!

არა, მე მგონია, რომ ბერი ვრთგვარა ხიტვეები ერთი ენის მიერ მეორისაგან გადმოცხებული კი არ არის, არამედ ამ ენათა პირვანდელ სავრთო ხაღაროშია შექმნილ-შემუშავებული. თუ როგორ შეიძლებოდა წარმომდგარიყო ასეთი ხიტვეები, ამაზე იხ. ქვევით (წინასიტყვ. B, მერ. 6).

III

ზოგიერთი ბგერათა თანახრობანი ქართულ-მგერულში¹

- a) ქარ. ა — მგერ. ა; აწ; აწი — მგერ. აწწა
აქ — მგერ. აქი; არაკი — არაკი; თმა — თუმა; ძმა — ჯმა;
და — ღა.
- b) ქართ. ა — მგერ. უ; მამა — მგერ. მუმა; ხალი — ხული;
ხალი — ხული; ხამი — ხუმი; მამალი — მუმული; მხარი —
ხუჯი (იხ. B 6) დათვი — თუნთი; თავი — ღუღა.
- c) ქართ. ა — მგერ. რ; ახა — რში; ვაცი — ვრჩი, რჩი; კაცი — კრჩი;

1. ა. ცყვარული Опыт фонетик минеральского языка С.-Петербурга. 1880.

დ. ზუბინოვი ქართული ვრამატიკა მღელ შედგენილ ს.-წ. 1887 წ.

ბ. მარ, Грамматика чинского (лазского) языка с хрестоматиею и словарем.

ს.-წ. 1910 წ.

ა. ცყვარული, Грамматика минеральского языка с хрестоматиею и словарем.

ს. წ. 1914 წ.

ბ. ქარია, მგერული დალექტის ნახვებობრივი დმოკაფებულება ქართულთან მომ-
ბე 1895 წ. МНХ-ХИ, 1896 წ. МН I, II. მისივე ნ. მარის რედაქტორითი გამოცხული
06 თხოვნილი სხალსკო ვიკა კ ვრთხოსიმ. ს.-წ. 1912 წ.

ხარი - ხოჯი (B. 6); მკალი - კოლი; ძაღლი - ჯაღორი;
თაფლი - თაფურა; ხადა - ხაფე.

- d) ქართ. ვ - მეგრ. ა: დღე - დეა, მე - მა, დეფო - დეაფო, სიძე - ხინდა, ხინჯა, ძეგალი, მძეგალი - ჯაღო დეაღ - დალი, დალჯ ფეტო - ფატ; წერი - წანჯი, წანჯი; ერთი - ართი; ტყე - ტყა; მწერი - ქანდი, ქანჯი (იხ. ნ. მ.).

შენიშვნა 1.

- e) ქართ. ვ - მეგრ. ა: ზემი - ჩქიმი; მტყანი (ტყანი) - ტიანი; ჯვარი - ვიარ; ფენა - ფანუა (ვაფენ - ვოფენა).
f) ქართ. ვ მეგრ. უ: დეფო - დუღო; წიფლა - წიფურა; ხელი - ხე, ფხე; თელი (გოჭი) - თე; უფელი - უფე (იხ. ჭ. B. C).
g) ქართ. ო - მეგრ. ი: ცოლი - ზილი; ორი - ვირი, ივრა; ქორი - ქირა, ქირი; თიფლი - თირი (თვრა).

ქართ. ო - მეგრ. ე: ოცი - ეჩი; დორი - დეჯა.

შენიშვნა 2. არის სიტყვები: ქართ. ტყმალი - მეგრ. ლმური, ლმური; მწერი - ქვარი; დობე - დობერი.

- i) ქართ. ო - მეგრ. უ: ხურთ - ცურუ; უოლაქი - ფუღაქი; ქობა - ქება; ვოლა - წინა; მრომი (მრომე) - რუმე; დომი - დუმე; ოფლი - უფი; კომლი - კემა; ფოლაჯი - ფულანჯი.
j) ქართ. უ - მეგრ. უ: გელი - გური; ხელი - შური; ხუთი - ხუთა; უბე - უბა, ღუბა; უკან - უკობოლე; უფელი - უფე.

შენიშვნა 3. როცა რომელიმე ქართული ბგერა მეგრულში უდრის იმავე ბგერას, ჩვენ ასეთ შემთხვევათა აღნიშვნას საჭიროდ აღარ ვთვლით.

- k) ქართ. ვა (ვა) - მეგრ. ია: თვალი (თვალი) - თილი; უფარს (უფარს) - უფორს; ხვანი - შონი, აფხ. ამჭანუა.

შენიშვნა 4. ამავე მოუღერას ადაგი აქვს შივ ქართულ ენაშიც: თქო - თქვა (თქვა); ხომალდი - ხეამალდი; კომლი - კვამლი (კვამლი). აგრეთვე შივ მეგრულშიც: ვოლა - ვვალა.

მაგრამ ამასთან ქართ. შიოლოდ (შილი) - მეგრ. ხეალე.

- l) ქართ. მეგრულში, ხან შივნით, ხან აფხაზურთან შედარებისას ეი (ჟი) - უ: კვიკვირი - კხკური, კინკვილი (ე. ბ.), კვიკვილი (მეგრ.) - აფხ. აჟაჟელ.

- a) ქართ. ლ (ლ-ი) (ხიტყვის დაბოლოებაში) – მეგრ. რ (რ-ი) გული – ზეგრ. გურა; წყალი – წყარი; გველი – გვერი; ხელი – შური; წყილი, რწყილი – წყარი; ნაკვერცხალი – ნაკვანძარი; ანწლი – ინჭირი; კბელი – კბიბრი; თაფლი – თაფური; მგელი – ნგერი.

- b) ქართ. რ (რ-ი) – მეგრ. ჯ (ჯ-ი) ღ (ღ-ი) გური – ქუჯი; ხარი – ხოჯი; მხარი – ხუჯი; პირი – პიჯი; ღორი – ლუჯი; ქსარი – ქომონჯი; ფური – ფუჯი; წვერი – წვანდი, წვანჯი; ცხვირი – ჩხვინდი.

შენიშვნა 5. მაგრამ არის ხიტყვები: ორი – ფირი; ცხვარი – შხური; მწვერი – ჭვორი; ხხალი, მხხალი – ხხულა; ბალი – ბული; მხალი – ხული; ცალი – ცალა; ფრახალი – ფოხლა; ხოლი – ხელი.

- c) ქართ. დაბოლოება ღი (ხან მგონია ღი, ხი, ეი) ხშირად მოგვეცემა თანაბარ მეგრულ ხიტყვებს: ხელი – ხე (აქედ. მარხ ეს ხიტყვა როგორღაც მეგრულში ქართულიდან გადმოღებულადა მიაწნია, იხ. ON თოთაშოთა ანჯაა. რა. კ რქ. 34, 67 მისი ჩამატება). ხელი – ხე, ფხე; თელი – თე (იხ. ზ. A. I.) ცხელი – წხე; ხველი – შხე; ამაგი – ამბე; საფლავი – საფულე. ახეთი ფონეტიკური მოყვანა შეგებდება აფხაზურსა და სვანურში გული – ზე. გვი; აფხ. აფუ, ხული – აფხ. აფხე.

- d) ქართ. ც – მეგრ. ჩ: ცალი – ჩილი; ცნობა – ჩინება; ცხელი – ჩხე (იხ. C); ცლა – ჩილუა; ცრემლი – ჩილამური; ცხვირი – ჩვანდი (იხ. B. ხ.); ცხრა – ჩხორი; ცარუა, ცარვა – ჩხურუა; ოცა – ეჩა (A. II); ციხე – ჯიხა (ც – ჯ).

შენიშვნა 6. მაგრამ: ცა – ცა ცვარი – ცენდი, ცუნჯი (B. ხ.); ცალი – ცალი, აქედან მეგრ. ცაფა („ცალი-ფა“) – ერთი-ფა (ფა იხ. ქს.); ქართ. ცმელი – ცმუ, ციმუ (A. I.).

- l) ქართ. წ – მეგრ. ჭ წითელი – ქითა (იხ. ზ. A. d); წველა, წველი – ჭვალა; წერვა (წერვა) – ქარუა; წებო – ქაბუ (A. d); წერათა – ჭეთათა, ჭეთათა, წეიმა – ჭეიმა.

შენიშვნა 7. მაგრამ არის ასეთი სიტყვებიც: წყარი — წყანდი (A. d. B. h.); წყელი — წყაფა; წყაი — წყაი, წყაა; წყელა — წყურა; წყალი — წყარი ეს სიტყვები აკად. მარს შუკრულში ქართულიდან ნახსენებად მიაჩნია. იხ. Об ств. анх. к ифетух. გვ. 24. მისი სამატება; აგრეთვე იხ. ნ. შ. О положении анх. среди ифетических яз. გვ. 38). მაგრამ სიტყვები მეგრ. წყარი, ქანური წყარი, ქართ. წყალი, ვგონებთ, ერთიმგორისაგან წარმომდგარნი კი არ არიან, არამედ ერთს ნიშნავს აღმოცენებულნი. მე ამგვარ სიტყვათა წარმოშობა ასე მაქვს წარმოდგენილი: იაფეტურ ენათა პირვანდელ სამფლობელოში პარალელურად იხმარებოდა (რომელიმე სხვა უბედებს სანიდან წარმომდგარი) ორნაირი (ან რამდენამე ფორმა) სიტყვა, როგორც მაგალ. აფხაზურში ახვკამასა და აშუშკამას (ჭიანჭველა); ასქესა, ამქესა (წელიწადი). შემდეგში ერთ მხარეში ვაბატონდებოდა ერთი ფორმა, მეორეში — მეორე აქვე მოსაყვანია, ზემის აზრით, სიტყვა თუკალი; მეგრულში თილი. რომ ერთ დროს ეს ფორმები არეულად იხმარებოდა, ამის საბუთს ვვამდებს ის გარემოება, რომ ქართულში თურმე ახლაც იხმარება ხალხური ფორმა თილი. შწერლობაშიც შეეხედებით ამ ფორმას — თილი. ზემი მოსაზრებს თუ მოსატანია აქ, მაშინ წყალი და წყარი ერთი მეორისაგან წარმოებულნი კი არ არიან, არამედ ორნივე პირვანდელნი და შეიძლება, უფრო ძველი ფორმისაგან წარმოებულნი. ასეთ დინკვაისტურ მოვლენას ვხედავთ ინდო-ევროპ. ენათა სამფლობელოშიც.

ბ. ი. ვილსონი კი არ ამბობს, რომ წყარი ქართულიდან გადმოვიღოს მეგრულს. შეიძლება ბოლოს თვით მარმაც გამოიყვალა აზრი.

- f) ქართ. ძ — მეგრ. ჯ; ძალი — ჯიღირა; ძელი — ჯა (A, d, B, c); ძვალი, მიწვალი — ჯალი ჯაღჯ ძირი — ჯინჯა (B, b); ძმა — ჯმა; ძარღვი — ჯვრღვი; ძველი — ჯვეში, ჯრბი — ჯრ-

(შიგ მებრუნღში გვხვდება დიხხიდილაცია ჯ დ-ზე უბედური, აუღ. აუბეჯღერ, უბეღური; ჭანჯი - ჭანდი; ცუნჯი - ცუნდი; ხინჯა - ხინდი; ჯღჯი (თუ იხსნარებოდა) - დუღი. ჯგჯა ამ ხიტჯებში ჯ-ანს ფორმებს უბეღჯებს ფორმად მიმანწია.

ღ) ქართ. ჟ - მეგრ. ჳ: ჟღრზენი - ლღრზენი; ჟოღა - ლენა; ჟანა - ლანა; ჟგლი - ლგლი; ჟიღა - ჟიღირა; ჟოფა - ჟოფა; ჟერი - ლერი.

რ) ქართ. ხიხინა ან შიშინა (ხმა) - მეგრ. ხიხინა ან შიშინა ხორ-ხიხიფერი; ზემი - ზემი; მზვილი - მჭეჩე (მჭინქა); ჭადი - ჭეადი, ჭკადი; ჭეღა - ჭკადუა; ჯობნა - რჯენა; მარჯვენა - მარძკენა; შვიდი - შჭეთი; შვილდი - შჭელი; ქრა - ჭეღრა (მღრ. Об отношении анхаа. к афетическ. §7, стр. 17.)

IV

ზოგიერთი ხსჯა ფონეტიკური მოეღუნანი ქართულ-მებრუნღში

- a) მებრუნღში ხშირია თანხმოვან ბგერათა გადახმა.¹
ხშირი - შხირი, ფშხირი, გრილი - რგილი, კღვბა - რკვბა, ფიქრი - ფიქტი, წიგნი - წინგა. მეგრ. გვერდით - მეგრ. გვედით (ვ).
- b) ქართულ-მებრუნღში ხშირია ბგერათა ასმიღაცია. მაგალითები პროგრესულის ასმიღაციისა: გააკო (<გაკო); გაარწვე (<გაკრწვე); ვართ (<გაკრთ). მაგალითები რეგრესული ასმიღაციისა: რეთი, რეთი < რა ერთი; დუღმაში დოუძახის მაგებრად: მიფრქათ (მმოფრქია იხ. ყ. გვ. 9110; ვითაართ (<ვით დო ართი).
- c) ქართულსა და მებრუნღში ხშირია ჩართვა ან ხიტჯების წინ დართვა ისეთ ბგერათა, რომლებაც ხიტჯის ძირს (ანუ ხაფუდ-

1. ა. ქრთა ხშირის ტერმინს კადრბრუნღ.

ყელს) არ ეკუთვნის („ხორცებები“ ხატვებში). ათასი ან ათასი, ტრედი, მტრედი – ტორისეა, ქარა ტყრა – მეგრ. ნტყრა; საფხული – სარხული, მხარხული, მეგრ. სუა – მეგრ. ფსუა, ქართ. „ფრთა“. მეგრ. კითახობა, წარმომდგარა მეგრ. თებსახგან კათი დო რთი. ეარნუნი წარმომდგარა ვარა ენა ქართული „ორმოცი“ (ორი იყისაგან).

ხატვებს წავართვის ან დაერთვის ბევრანი – რ, ნ, ბ, მ, ფ, ვ, და ხვ. (იხ. ვ. გვ. 97). თუმცა ვერ მწვლად ხშირად გამოცნობა იმისა, ხატვის ძირს ეკუთვნის ვსეთი ბევრა არც ფე უბრადლო უთხერტეკური ხორცებტია ამიტომ, ხანამ ყველა ძირ-ხატვები (ხატვის ფესვები) დამყარებული¹ არ არის, ამ წადაცხე მეც დობა ვერ აუცადლებელია.

ზოგიერთი სუფიქსები და პრეფიქსები ქართულსა და მეგრულში

- a) ხაზელმნათა დაბოლოება ქართულში – ა (ვა (ვა), მა, ბა, და) – მეგრ. ა (ვა, მა, ფა, ბა, და), ირი: ზელა – ზელა, წიფლა, ტელა, წერვა, წერა – ჭარვა, წილვა, მოწილვა (იხ. სპ. დექ. ხატ „არეფა“) – წილვა, პარვა – ხორვა, სმა, სქმა – შუმა, მიცმა – მქმა, ქვა – ცქვა, კეთვა – კუთვა; ფილა – წადარი, კითვა – კითხირა.
- b) ქართ. აღ-ი, ელ-ი. თავსართით მ – მეგრ. აღ-ი, არ-ი (თავსართით მა). იხმარება მიმდევობათა სწარმოებლად: მწერალი – მაჭარალი, მეტრალი – მაჭალი, მქმნელი – მაქმანალი, მშობელი – მახალი, მოქმელი – მოქუალარი.
- c) მეგრ. – აღა. იხმარება განწყნებულ ცნებათა გამომხატველ ხატვათა სწარმოებლად: წყარალი (წყაღალიღობა), ბოშალი (ბავშუობა, ხეშაწყაღე), დუდალა (თაობა, თაოსნობა).
- d) ქართ. სუფიქსი ანი ხაზელარებისთაგან აწარმოებს ზედსართავ ხაზელებს, რომლებიც აღნიშნავენ რიხიშე ქონას და ამ სუ-

1. (დადგინდა კობიცი)

ფიქს მებრუნში უდრის სუფიქსი ამ-ი წყლიანი - წყლიანი; თავიანი - დუღამი, თოვლიანი - თირამი, კედლიანი - კედლიანი.

- c) ქართ. ებური - მეგრ. ებური, ობური, ობურა; ძველებური - უკუშობური, ჩვენებური - ჩინობური, შენებური - სქანობური.
- f) ქართ. ერი, ვლი - მეგრ. ერი, ვლი; მნიერი - მანიერი, გუმინდელი - გოლანდერი, ჭუმანერი - ხვალანდელი.
- g) ქართ. ნი - მეგრ. ნი; შინაგანი (შიგანი) - დისოსლენი, ჭან დოლოხენი (ნ. მ.). გარეგანი - გალენი, გალენიანი.
- h) სუფიქსი -ია (ქართ. მეგრ. ჭან.) აწარმოებს განცხვებულ ცნებათა გამომხატველ სიტყვებს: უფროსობა - უწმაშობა; უბადობა (ავობა) - უბადობა, შაგრობა - მანგარობა, უბედურება - იმ.
- i) ქართ. ური, ული, მეგრ. ური, ჭან. ური აწარმოებს ისეთ ზედსართავ სახელებს, რომლებიც აღნიშნავენ სადაურობას საგნისას, ადგილს, საიდანაც წარმოსდგება ვინმე ან რამე: ქუთათური - ქუთუმური, სენაკური - სენაკური, მარტვილური - მარტვილური; სენაკური, მარტვილური ნიშნავენ აგრეთვე სენაკელს, მარტვილელს.
- j) ოლი, ირი, ული, ურ-ი. იმპარება მიმდრობათა საწარმოებლად: წერილი - ჭარილი, დაკარგული - დინაფილი, დაჯდომილი - დობუნელი, მოხული - მოუღირა, შენახული - ჩუალირი; მეგრ. ნამენული - მწერალი.

B

- a) პრეფიქსი ლე (სვან., მეგრ.) იმპარება ადგილების სახელწოდებაში (patronymica) ლეგებზე - სოფელია სამეგრელოში, ლებარდე სააგარაკო ადგილი სამეგრელოში, ლეშამუვე (საჯვარის ერთი უბანი) და სხვ.
- b) პრეფ. მ, შა (შო) სხვა და სხვა სუფიქსებთან ერთად იმპარება მომქმედ პართა (nomen actoris) სახელების საწარმოებლად: მრეცხველი - მარმუალი, მანახალი, მკეთებელი - მკეთებელი, მკერვალი - მაჭალი, მწერალი - მაჭარალი, მომწერე

ლი - მუმაჭარალი, მახწავლებელი - მაგურაფალი.

c) პრეფიქსი მე იხმარება სხვადასხვა ხელობის (პროფესიის) მცოდნეთა სახელების აღმანიშნავად: მექუფე, მეუნაყოფე, მეწიხტელე, მეჯოფე (ყველა ეს სახელები მეგრულადაც ასეა). მეწანე - მეწანე.

d) პრეფ. ნა, resp. ნო გვიყვებებს სახელებში წინანდელ მდგომარეობას სავნისას: ნაწელევი - ნაწყარე, ნახოფლარი - ნახოფელე, ნაცოლდევი - ნაჩილეა, ნონილია, ნაყანევი - ნაყანე, ნაკაბევი - ნაკაბე, ნაკაბია, ნახაფორევი - ნახაფაბე.

ნა იხმარება აგრეთვე მიმდევრობათა და ზმნისაკანი სახელების საწარმოებლად: ნატერი - ნატყირა, ნათქამი - ნათქაელე, ნაწერი - ნატარა, ნახეელი - ნახელა.

e) პრეფ. ი (მეგრულსა და ლაზურში) სუფიქსი ე-ს დახმარებით აწარმოებს სიტყვებს ადგილისას და სხვ. ოყარიე - ხაქათზე, ოლაგეანე - საჭურე (ადგილი, სადაც ქურები მარხია), ოტქალე - ხაფორე, პირდაპ. სასტე. ეს პრეფიქსი შეგუბდება ქართულშიც. მაგალ. ოხშიშია, ოხირი, ოქარი, ოშინგელა (იხ. ვ. ბ.).

თავხართი ი მეგრულში სუფიქსთან აღი, არი აწარმოებს მიმდევრობის ანუ gerundium-ს მსგავს ფორმებს (შეფ. ი. ვ. გვ. 105, 1.) ოყვილარი, ოყვილერი - ხაყლევი, ოხაქალი - ხათხნელი, ოხორკალი - ხაბორკალი, დახაბორკი, გარდაღებით¹ ოხორკალი ქვედან ოხორებს შინაურ საქონელს, ოქვეშალი - ხაქმელი, ოშეშალი - ხაბმელი.

f) პრეფ. ხა (შეფ. პრეფ. ი) აწარმოებს სახელებს ადგილისას და დროისას, აგრეთვე კუთვნილების აღმნიშვნელ სიტყვებს (იხ. ვ. ბ. წინასიტ.): ხაჯავანო, ხალიბარტიანო, ხამცხე-ხათათაბგო, ხადაღიო, ხახამთო - ხახოთო, ხაგათო - ხაწანო, ხაწანაშო, ხაცოლო - ხაჩილო, ხაქმარი - ხაქმორჯო.

g) თავხართი ხი გამოძატავს განყვებულ ცნებებს: ხიწითლე - ხიჭითა, ხიხტე - ხიხტა, ხიფხტა, ხიდიდე - ხიდიდა, ხიძრუდე - ხიდედა, ხიძიძე - ხიძინკა.

1. (უკიდრისთ ვაშოცე)

მეგრულში ზმნების პირველ პირის დამახასიათებელ ნაცვალსახელოვან ნაწილაკებად (ანუ პრეფიქსად) არის ვ და ბ. პირველი იხმარება ყოველთვის ხმოვნის წინ. მაგალ. ვარ – ვორცქა, მეორე – თანხმოვანთა წინ. მაგალ. ბრავადა. მაგრამ ვ თანხმოვანთა წინაც იხმარება, განსაკუთრებით სენაკის მარჯაში, მაგალ. ვრავადა. ეს ბ ან ვ მიემსგავსება იმ თანხმოვანს, რომელსაც იგი ხედება, ხაშუალის წინ იქცევა საშუალებად და სხვ. ფოქუანქ (ეოქვამ), ფთხოზქ (ვადენი), კუსანქ (კვუნისი), მნთორ, მომთორ (კათარე, მივათარე) ასე რომ, ვარდა ზემოაღნიშნულ ვ და ბ-სა, პირველი პირის დამახასიათებელ ნაცვალსახელოვან ნაწილაკებად არის კიდევ: შ, პ, ბ.

VI

საკუთარი შენიშვნები ლექსიკონის შესახებ

ჩემს ლექსიკონში სიტყვები დალაგებულია მიტვხ ლექსიკონის ადრეაბეტის რიგზე. მართო სიტყვათა ხაფუძელების დალაგება და შთავარ სიტყვებთან ყველა მათგან წარმოებული სიტყვების ახსნა-განმარტება, მეცნიერული თვალსაზრისით, თქმა არ უნდა, უკეთესი იქმნებოდა. მაგრამ გულახდილად უნდა მოვახსენო შეათხველს, რომ ამ ლექსიკონის შედგენის დროს ერთნუთა არ დამვიწყებია, რომ მე შეძლებისა და გვარად კემსახურები არა მარტო მეცნიერებას, არამედ ქართულ მწერლობასაც, და არა ადრეაბეტის რიგზე შედგენილ ლექსიკონს, ჩემის აზრით, უფრო ნაკლები მნიშვნელობა ექმნებოდა ფართო საზოგადოებისათვის. მეორე, ქართულ-მეგრულ სიტყვებში პრეფიქს-სუფიქსები ზოგან ისე გაკვავებულა, რომ ხშირად შეუძლებელია მათი განაღლიზება და გამოცნობა იმისა, თუ რომელი ნაწილია სიტყვისა ხაფუძეული და რომელი თავსართი. მოვიყვანოთ ამის დასამტკიცებლად ორიოდე მაგალითი. ბ. ი. ყიფშიძეს თავისი კამიტაღური შრომის ლექსიკურ ნაწილში მოჰყავს გეოგრაფიული სახელები სამეგრელო-სამურზაყანოს სოფლებისა, მდინარეებისა და სხვ. იქ მოყვანილია სხვათა შორის მეგრ. სიტყვა ქუმუ

(ხელის მარცხელი და არა ჭეპი) და იქვე ოქვში სოფელი და წყარო სამურზაყანოში. როგორ უნდა მოიძებნოს ლექსიკონში ოქვში ქართლ დაწვებულ სიტყვებში, ან რა დამოკიდებულება აქვს ოქვში ქართლ დაწვებულ მუს-თან, ზემოთის ახლაც გავუგებარია.

უცხუდია, ამგვარი ძნელი მოძებნის სიტყვები მოიხსენიება აკად. ნ. მარის შრომაში ჭანურა ენის შესახებ. ამ შრომაში (გრამატიკა ქანური ენისა, გვ. 182) ასო რ-ს ქვეშ მოყვანილია სიტყვა ლერი. თუ ეს სიტყვა ქართულ-მეგრული სიტყვა ნორა-ს მონათესავეა, მაშინ, რადგან ნორა წერის, შეიძლება სიტყვაში ლერი ვ თავხართის არ გუუთენოდეს. ხოლო ამ სიტყვაში ვ თავხართის განმარტებად თუ ვადარეთ, მაშინ მივიღებთ ხან. ბრევიჟის ლე, რომელიც როგორც მარის შრომისაგან ხანს, ლაზურში არ უნდა იხმარებოდეს. თითო მცენიერი მარაც ყოყმანობს, თუ როგორ უნდა დაწეროს ეს სიტყვა: გრამატიკაში (იხ. ჭან. გრამ., გვ. 75, 119) იგი წერს ლ-ერი, ხოლო ლექსიკონში (იხ. გვ. 182) ლე-რა. მე ვერ შევრჩევდი დამტკიცებულად არ მიმანია ასეთი წერა სიტყვებისა - ქართ. ხი-ხელი, მეგრ. ზი-ხირი, ქან. დი-ცხირი.

ქართულისა და მის მონათესავე ენების მკვლევართათვის ცოტაოდენი მახალის შეგროვებასთან, მე სახეში მქონდა ცოტა უფრო ფართო საზოგადოება, განსაკუთრებით მეგრულობა (თუ უკანასკნელის მოთხოვნილება ოდნავ მაინც დაკავშირებული) და ამიტომ საქართველოში სიტყვების ქართულად განმარტება და ბევრი ისეთი სიტყვების მოყვანაც, რომლებიც ენისმცენიერთ საქართველოში არ მოეჩვენებათ. ამას მოზნით, ის კი არა, ხ. სულხან ორბელიანისა და დ. ზუბინაშვილის ლექსიკონებიდან ორიოდე სიტყვა მომეკვამარტო ქართული განმარტებით, აგრეთვე, რ. ერისთავის ლექსიკონიდან სიტყვები (მცენარეთა სახელები), რომლებიც ვერ არ არის მეგრულად განმარტებული.

თუმცა საზოგადოდ აღუპებტეს რიგზე სიტყვები დალაგებული, მაგრამ ზოგან ძირველ სიტყვასთან მოყვანილია მასთან დაკავშირებული სიტყვები და ფრაზები. ასეთი სიტყვების დაძებნა ძლიერ ადვილია, რადგან ძნინი მსხვილი ასოებით არის დაბეჭდილი (მაგ. ბიძაშვილი).

ლექსიკონში ხანდახან ჩვენ შეძლებისამებრ ვარკვეთ ვტიმოლოვას ქართულ-მეგრული სიტყვებისა, ზოგან მარტო ვრთმანეთის ვადარებთ (составляем), სხვაგან კი ქართული სიტყვის მნიშვნელობას უბრალოდ განმარტავთ მეგრულად (ან მეგრულისა ქართულად).

როცა ქართული სიტყვის მნიშვნელობას მხოლოდ დაახლოებით ან აწერილობით გამოცხატავენ მეგრულად, ასეთ განმარტებას წვენ ბრტყალებში ვხვამთ.

ლექსიკონში სიტყვების შედარების დროს აქა-იქ მომყავს მართს შრომით ჭანური (ღაზური) სიტყვები და აგრეთვე აფხაზური სიტყვებიც. აფხაზურიდან მე მარტო ისეთი სიტყვები მომყავს, რომლებიც ან სულ სწორად, ან დაახლოებით მაინც სწორად დაიწერებოდა ქართული ასოებით. ამიტომ ბევრი ენათმეცნიერისათვის საყურადღებო აფხაზური სიტყვები დაიპირა ლექსიკონის გარეშე, რადგან ეს სიტყვები ქართულ ასოებით სულ ვერ იწერება.

ლექსიკონში მეგრული სიტყვები წვენ მოგვეყავს ტარეს შემდეგ (ტარეს ხმარობს რუსულ-ფაბრიკულ ლექსიკონში ლ. გ. ლოპატინსკიც) მე უფრო ამიტომ დავინახე საჭიროდ ამ ნიშნის ხმარება, რადგან მეგრული სიტყვები ხშირად ხან სულ ერთნაირია, ხან კი ძალიან დაახლოებულინი არიან ქართულ თანაბარ სიტყვებთან და ასეთ შემთხვევაში ტარე უადვილებს კაცს მეგრული სიტყვების გამოცნობას.

თუ რომელ კუთხეს ან მხარეს გუთვნის ესა თუ ის მეგრული სიტყვა, ლექსიკონში წვენ მოხსენებული ვვაჭებს ხან პირდაპირ, ხან კი ო. ვიფშიძის მიერ შემოღებულ ნიშნებს ეხმარებით: S-ს ხენაკის მხარის სიტყვებისა და ჭორმებისათვის, MZ-ის სამურზაყანოსა და ზუგდიდის მახრამში ხმარებული სიტყვებისათვის. ასეთ შემთხვევაში სწორი დამარკაცული ხაზის გავლება მეტად მწელია. მაგალითად, როცა აღნიშნულია ხამ. ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ასეთი სიტყვა ან სიტყვის ფორმა მარტო სამურზაყანოში იხმარება, იგივე უნდა ითქვას S-ით აღნიშნულ სიტყვებზედაც. ერთის თქმა კი შეიძლება უთუოდ: ერთნაირ სიტყვებში ი-ნიანი სიტყვები იხმარება ხენაკის მხარეს, ხოლო ჯ-ნი ზუგდიდის და სამურზაყანოს მხარეს.

უცხო ენებიდან შემოდებული სიტყვები მე მომყავს ზოგი მართსა და ვიფშიძის შრომებიდან, ხოლო უფრო კი წუბინაშვილის ლექსიკონით. რადგან სემიტ. ენების უცოდინარობისა გამო მე ამათი შემოწმება არ შემეძლო, ამიტომ შეიძლება ამ უცხო სიტყვების აღწერისთვის შევდომებოც გაერია და ამასთან, რახაკვირველია, ყველა უცხო ენებიდან ნახესხები სიტყვები როდია აღნიშნული. მეგრულ სიტყვების დასაწერად ქართულ ალფაბეტს ემატება მარტო ორი ასო ჯ და მ. პირველი ასოს აღა-

გას ქართულში გვხვდება ი, თუმიც ეს ე ნახეუარ-ხმოუანს მიუყვებ, მა-
რამ იგი სიტყვაში ნამდვილი ხმოვნის როლს ასრულებს: იგი მარტო
ერთ თანხმოვანთანაც ქმნის მიულ ხტყუას, ან ხტყუის მარტოაღს:
მეგრ. გე — გავს; ძე — ძეგს; წე — წელს (ამ წელიწადს); ხე — ხენ. ე
არის რბილი ე და კიდევ მეგრული წ-ს ეჭვიანუღნტია ქართულში ყო-
ველთვის ე.

• •
•

ქორველად მადლობას ეწირავ აკად. ნ. მარს, მოსე ჯანაშვილს და ი.
ვაფშვიძეს, განსაკუთრებით პირველს, რომელმაც თავისი ღრმა ცოდ-
ნითა და გამოცდილებით შესემღესეღ მეო ამ შრომის დამთავრება ასე
თუ ისე.

დაბოლოს ღრმა მადლობას მოვანხტუნებ მდ. არ. ხეინციას, მდ. ი. ვო-
ძეჩიას და ჩ. ი. ხუბუტეას, რომლებმაც (განსაკუთრებით პირველმა) მეგრ-
ული ენის მასაღის ამოძებნაში მონაწილეობა მიიღეს. მდ. არ. ხეინ-
ცია მიუღლი ლექსიკონის გადაკითხვა-გადასწორებაში ხეშთან ერთად
ღებუღობდა მონაწილეობას. დანარჩენ პირთ, რომელთაც დახმარება
გამიწიეს, ყვრიოდ არ ვახტუღებს.

გუღით გველა დამხმარეებს მადლობას ეწირავ

პეტრე ვიორციის ტე კარაია

1918 წ.

1. დ. ზუბინოვი, Грузино-Русский словарь. С.-Петербург. 1887 г.
2. საბა-სულხან ორბელიანი, ქართული ლექსიკონი, ტფილისი. 1884 წ.
3. რ. ერისთავი, მოკლე ქართულ-რუსულ-ღაითონური ლექსიკონი: შცენარეთა, ცხოველთა და ღაითონთა სამეფოებთაგან, 1884, ტფილისი.
4. ვ. ზვინაძე, სიტყვის კონა იმერულ და რაჭულ თქმათა (Mat. по Яфетическому языкознанию, VI).
5. ილია ჭყონია, სიტყვის კონა საბა-სულხან ორბელიანისა და დ. ზუბინაშვილის ლექსიკონებში გამოტოვებული სიტყვებისა С.-Петербург. 1910 г. (Материалы по Яфетическому языкознанию. I).
6. Н. Марр, Грамматика Чанского языка с хрестоматией и словарем. С.-Петербурге. (Mat. по Яфет. языкознанию. II) და სხვ.
7. Барон П. К. Услар. Абхазский язык. Тифлиси, 1889 г.
8. А. Цагарели. Мингрельские Этюды, I, С.-Петербург. 1880 г.

შპპროკლეპათა პანეპარტეპა

ანდ. — ანდაზა
 აფხ. — აფხაზური
 ა. ც. — აღექვანდრე ცაგარელი
 „ბ. კ.“ — „ბუნება კარი“
 გურ. — გურული
 ერ. — რაიფულ ერისთავი
 ვ. ბ. — ვეკოლ ბერიძე
 ზუგ. — ზუგდიდური
 ზ. ს. — ზემო სიტყვა
 ნ. მ. — ნიკო მარი
 შცენ. — შცენარე
 პ. ჭ. — პეტრე ჭარაია

ს. — სულხან-საბა ორბელიანი
 სამ. — სამურზაყანული
 იტ. — სიტყვა
 სტ. — სტატია
 სპ. — სპარსული
 ფრ. — ფრინველი
 ქ-მ. — ქართულ-შემგრული ლექსიკონი შედგენილი პ. ჭარაიას მიერ
 ვ. — იოსებ ვიფშიძე
 ნ. — დავით ზუბინაშვილი
 ჭყ. — ილია ჭყონია

ა (მორ.) – ა, აი
 ა ბ ა (მორ.) – აბა, აბა
 ა ბ ა ბ ა რ ა – ხევითლის ხენა, გვინა, გუნი (ჩხ.), აუხ. აბაბარა
 ა ბ ა ნ ა – აბანო
 ა ბ ა რ წ ა – ჯერუფანი, დიუფანი¹
 ა ბ ჯ ა – აბჯა, პატარა ბურჯინა
 ა ბ ზ დ უ ნ დ ი – აბზდუნდი (საყერავეში)
 ა ბ ი – აბი
 ა ბ რ ა – აბრა (წონაში)
 ა ბ რ ა ჯ ი – აბრაჯი, ვაზლი
 ა ბ რ ე შ უ მ ი, ა რ ე შ უ მ ი – აბრეშუმი
 ა ბ უ რ ა – იხ. ამბურა
 ა გ ა უ ა – კავი (იხ. „ბ. გ.“)
 ა გ ა რ თ ა, ა რ გ ვ ა თ ა, ა რ გ ვ ა თ ა – მრავალი საქონელი ერთად (რომელსაც აყენებდნენ დობეგარ-შემოვლებულ ალაგას), რაკვი (იხ. ჭყ.) ანუ დობე, აფხაზურად აგუ-არა. მაშასადამე, სიტყვა აგვართა, ანუ რ.ბ. გადახმით არგვართა წარ-მოშდგარია აფხაზური სიტყვაბა-

გან აგუარა, რომელიც მგერულში ახლაც ნიშნავს საქონლის ჩახამ-წყვეტე ალაგას (იხ. ვ. ს. აგვარა).
 ბ-ნ ი. ფიფიძეს სიტ. არგვართაში მარტო გარდაუხმით მნიშვნელო-ბა აქვს მოყვანილი. ი. ქუონიას განმარტებით აგვართა მწყვეტის და მონადირის საყარაულო ქობი
 ა დ ა შ ა კ ი – ადამაკი (ხნუ-ლება)
 ა დ ე ი ლ ი, ა ნ დ ე ი ლ ი – ადეი-ლი
 ა დ რ ე (ორდოს) – ადრე
 ა ე შ ა რ ა – აუმარა
 ა ზ ა თ ი – აზატი, თავისუფ-ლება (იხ. ქ. შ.)
 ა ზ რ ი – იხ. არზი
 ა თ ა ზ უ ა ლ ი – იხ. ამპური
 ა თ ჭ ა თ ე ნ ა (თე, თენა) – ჭ ე ჭ ე ხ. ათაჭა, აქა, – აქ ათეშენი – ამისთვის. ათეცალი – ამისთანა.
 ა თ მ ა ჯ ა, ა ფ ხ. ა რ თ მ ა ჯ ა – ტოლსუკა, ჩაბვი ერთნაირი
 ა თ ო ჯ ე ა ლ ა – ამოდება
 ა თ ო რ ნ ქ ი ნ ა (ათორჩქინა, ათურჩქინა) – შემორჩენა (შემო-ვიტერ, შემორჩენ), შეჩენა.
 ა თ ო ხ ქ ე ა ფ ა (ათუხსქეა)

1. ამ უკანასკნელი სიტყვის საბუთი (ა. ჭ.).
 2. ა. ჭარია

– შეხმა (შევაძამ). ხარი შეხა –
ხოჯი ქათულებქუ; ახლაყლება (აგ-
ხლაყლამ)

ა თ ო ტ უ რ ა ფ ა (ათუბრ-
რუა) – შეყოფა ცეცხლისა, ქვა-
ბის დაწინიძი ქათუბრერე – ქვაბს
ცეცხლი შევაყოფ

ა კ ა (შდ. აფხ. აკ) – ერთი

ა კ ა ბ უ რ ც ხ ა – ერთცახე
(იხ. ტუ.) ერთცახეი, ნამცეცი, ჰა-
წაწინა, ერთი ფინახა, ერთი
ფრინილის ოღენა (იხ. ზ. იბუცხა)

ა კ ა ნ ი – აფილი, ალაგი,
მხარე; აკანო აკანო ტეწხ – აფრ-
იფერ წყამს; შდრ. აფხ. ეთყანუწ
– მისამხრობი ალაგი

ა კ ო ბ უ რ ა ც ხ უ ა (აკობუბ-
რაცხე, აკობუბრცხუქ), (შდ. ხატ.
აკაბურცხა), აკობიორაკუა (აკო-
ფხიორკქ), – შებღუნება, შეებღუნ-
ბაჲ (შეებღუნებები), შეყრუნჩხვა
(შეყრუნჩხვა, შეყყრუნჩხები)

ა კ ო კ ი რ უ ა (აკობკირე),
აკოქართუა (აკობქართა) – შეყ-
რა (შეყრავ), შებოჭვა (შეებოჭავ)

ა კ ო კ ო რ ო ბ უ ა (აკობკო-
რობუ) – შეყრება (შეყრები), შეგ-
როფება (შეგროფება)

ა კ ო ღ ა ნ ღ ღ უ ა (აკობღან-
ღღუ) – ამღერება (აგამღერავ),
შემღერება (შეგამღერავ)

ა კ ო ნ ღ ღ უ ღ ა ფ ა (აკონღ-

ღღუა) – შეღუღება (შეგაღუ-
ღუბ), შეღნობა (შეგაღნობ)

ა კ ო ნ თ ხ ა ფ ა = დატყება

ა კ ო ნ წ უ ჯ მ ა (იხ. ნწუჯმა),
წინბეძინაფა – დასმენა (ჩაბმენა),
დაბეზღება

ა კ ო ფ უ ნ ხ ო ღ უ ა (აკოფუ-
ბრინოღუ) – დაფშხენა, დაშხე-
რება, დაწეფვა; შდ. მეგრ. ფუნა
ქართ. ფინჩა

ა კ ო შ ქ უ მ ა ღ ა (აკოშქვა
დაფის) – ძახვა (კმახაჲ), შერთვა
(შეესთავ)

ა კ ო ღ უ ნ ა (აკობუნა) –
(პირდაპირ: ერთმანეთთან მიფა-
ნა) შეფეფება (შეგაფეფება, შეფეფ-
ფები), ბეჲქ აკიღჯ – რე შეფეფაჲ
ა კ ო ძ ღ ჯ ა ნ ძ ღ ჯ ო ღ ო –

გაწინწინადი, დასყლეზღული

ა კ ო წ ვ ო წ უ ა (აკობწვიწუ)
– დაფღუფა (დაფფღუფა)

ა კ ო წ ყ ო რ უ ა (აკობწ-
ყორე) – (პირდაპირ: წყლის
გარეჲა, წყლით შეზაფება), შერეჲა,
შერაეება

ა კ ო ტ უ ჭ ა ტ უ ა (აკობტუ-
ჭატა), აკობტულუა – შეკუმშვა,
დაგუნდაეება

ა კ ო ხ ი ო ო კ ი ო ღ ო – დაჩხ-
ვარეული

ა ღ ა ბ ო – აღაბი, აღლი

ა ღ ა ტ ო – აღაგი, აფილი

აღაგება (აგაღაგე)

ა ღ ა ბ გ ბ ღ ა - აღიკვადი (იხ. ქუბ.) პირწავარდნილი

ა ღ ა მ ი, ჰღამო (იხ. გ.) - ანაზღვედაჲ, უცბად

ა ღ ა უ ბ რ ე (იხ. მეგრ. ოღაფარე, ღაფარა) - ღაფარე, ღაფარო (იხ. გ. ბ. გვ. 44 ღაფარე) ხაზლის ჯვარდზე გადმოხურული ყვდუბის ხიმშრალის დასაცავად (ტ. ბ.)

ა ღ ა უ ე რ დ ა - ურდობი, ჩაღმართი

ა ღ ა ვ უ რ ვ ი ნ ი - (ქვარახ აღმაურყინე) - ჯერმა მუცელისა (მუცელი მეგრულს)

ა ღ ა ც უ ნ ა (ფა) (აღმაცუნეუ) - გაცობა (გამეცობს), გახიბვა (გამეხიბება)

ა ღ ა წ ე ა ნ წ ე უ ა (აღუბწანწეა) - დაწანწეა (დავიწანწე), დაქმნება (ტ. ბ.) თითო მოვიქმნება (ტ. ბ.) - კითხა ქაღუბწანწეი

ა ღ ბ ა თ - აღბათ

ა ღ ბ ნ ი, აღონი, - აღიონი. ტუბანი აღონიშა ოკო ჯებჯეროჲ - ხეად აღიონზე უნდა აუღვე

ა ღ ი - აღი (ცუცხლისა)

ა ღ ი ნ ა - აღუნა (ხილია)

ა ღ მ ა ხ ი - აღმახა, ძვარუთა-ხი ქუა

ა ღ ო ბ ა - მტომღვეწარე აღო-

ბა უღუ - წემენით წესა ბუბს, მადამიძია; წუბინამუღლით; აღუნება - თუბება, დათბობა

ა მ ა რ ი - აურ, აუზ, აზარ

ა მ ა ღ ღ ე ბ ა - ამადღუბა (მღუბანწაუღლი)

ა მ ბ ე (ამბე) - ამბუი, მუამბე - შოამბე

ა მ ბ უ რ ი, ამბურა, ამბურია - ბოსეღი, ხამროზე

ა მ ბ ი ღ ი - ამინდი, ღარი. აუზ. ამამთა - დრო

ა მ ბ უ რ ი, ამასტეღლი - ამურთი, ამურთი

ა მ მ ე ი - ეცხა, ამშეიანი - ეცხიანი, ამშოში - ეცხასი

ა მ უ ე რ ი, ამურეი (ტ.) - ამურეში, ამურეში

ა მ ხ ა რ ა, აუზ. ამპარა, პატარა ხაზლი ამად ჯვარდამე-რდილთათვის, ახალმუცუღუბებულ-თათვის

ა ნ ა გ ვ ბ ა - ხაზე (იხ. გ.)

ა ნ გ ა რ ი მ ი (ნბ.) - ანგარიში

ა ნ გ ი ღ ო ზ ი - ანგელოზი ანდაღუბული (იხ. ე.) - სრულ-იად არაგინ

ა ნ დ ე რ ზ ი - ანდერძი

ა ნ თ ა ზ ი - ათაზი

ა ნ თ ე ბ ა - ანთება (ავადმეყოფობა)

ანკარა, ტუტა-წყარი –
[ნაცარში გატარებული აღუდებუ-
ლი წყალი, რომელსაც ხმარობენ
გასარეცხად და დასაბანად]

ანკეცი, ანკეხი – ანკეხი,
წყობიკაჲ, აფხ. არკეს

ანკოა, ნყერია – ქაპანაჭება
საყებე

ანქვარვბა (ვმძვარებუქ)
აძუკანება – ამბუნება (აქმბუნდუ-
ბი) აძუკანება. ანჭვარებული ჯო-
ღორი – ბუნკალი, ძუკნა ძადღი
(იხ.: ე. ბ. მ. ძუნკალი)

ანწა, აწი – აწი, აწ

ანწოლა, ანწალა – ანწა-
ლა, წვინი

ანჯარი – რკინეული ხაბუ-
შის იარაღი მან. წალღი, ცუღი
და სხვა, შდ. ქართ. ანჯარი (ხა-
მარი იარაღი)

არახება (ავაორხე) – აოხ-
რება (ავაორხე). აქიანობაქ ართო
ვორხე – აქაურობა მთლიანად
აოხრდა

აპურტაკი – აპურტაკი,
აპურტაკი (იხ. ერ. ე.)

არაბა (თათრ.) – ურემი შდ.
რებს არბა

არგუნი – ცუღი, ნაჯაბი;
დიდი არგუნი – დიდი ნაჯაბი.
კვალა – ქატარა ნაჯაბი. აფხ.
აიკვალა

არგუხო ^{აგენსუა}
მარამიობს თვე ^{მარამიობს}

არღვილი, აღავე ^{აღავე}
ლი

არე-მარე (ჯე.) – არე-მა-
რე

არეულობა
არეშეშეშე – იხ. აბრეშეშე

არეანი, ჭეხეჯე – ჭეხა,
როდინი

არხი – ახრი, არხება – ახ-
რება

ართი – ერთი. ართიანი –
ერთიანი. ეთაართი – თერთმეტი;
საერთო იქ. ართი-მანგი – თანას-
წორი, ერთმანეთის ტოლი

ართუაფა (ებართუა) –
რთობა (ვართობ, ვერთობი)

აროკი – არაკი, ზღაპარი.
ხაარიყო – ხაარაკი. არიყო ეთა-
ქვალე ვრიგი – არაკად არ თქმუ-
ლა ამისთანა (პირდ. ამრიგი)

აროქა (შრ.) – არიქა

არკესი – იხ. ანკეხი

არკენი (ონწე) – აკვანი

არპილი – აპრილი

არტახი – არტახი (წმინდ-
თა აკვისა)

არქეში – აქლემი (ერ.)

არნეი – არჩეი, ფხიტი (ერ.)

არნივი – არნივი, წიღი

არმა, არმი – გველა; არმა

ართო - ყველა ერთად არბამი
 უნამში - ყველაზე უფროსი
 ა რ წ ი ვ ი - არწივი, ორბი
 ა რ ქ ე ლ ვ ბ ა (აგარქველ) -
 აჭრელება (აგაჭრელებ)
 ა ხ ე - ახლა, ახვინი - ახ-
 ღანდელი; ახერ (ორბ აწვე (იხ. ჟ.
 სიტ. ახე)
 ა ტ ა მ ა - ატამი. სათალი
 ატამი, სახრავი ატამი (ერ.) - მეგ-
 ზორი ატამი
 ა ტ ა რ ი - ტამი, აფხ. აჯამ
 ა ფ რ ა - აფრა (ხის სახელის
 ნაწილი)
 ა ფ ხ თ ა (აფხ. აფხთა) - ხე-
 რბა, მთებში წყლის გაყოლებაზე
 აფვილება. სწორედ ამ მნიშვნე-
 ლობის ხიტყვა არის მეგრულში
 ლეხერა ამ უკანასკნელ სიტყვას
 მე მხოლოდ ახლა გავეცანი. ინგე-
 რში ლეხერა - ინჟინრის ხეობა
 (სიტ. ვად. მ. ჭანტ.) (იხ.: ლეხერა)
 ა ფ ხ ო - ახო, ტანის, სხეუ-
 ლის ნაწილი
 ა ფ უ ნ ი (სამ.) - გაზარბული,
 გამზარბული) - გაზაფხული
 ა ფ შ ქ ე - ღაზლი?
 ა ფ ხ ა - ბეჭი; აფხა ომუყალი
 - საგარეხელი (საქსოვი), ღაფა-
 თინი (ღაფა საგარეხლის ხელის
 მოსაკიდებელი. ქართულად?)
 ა ფ ხ ა ნ ა გ ი - აფხანავი

აფხ. აფხანაველი
 ა ქ ი (თაქი) - აქ, აქა, აქიანი
 - აქაური
 ა ღ ი ა ღ ი - თრითინა
 ა ღ უ რ ა (ამოღურე, ქამოღუ-
 რე) - შემოკედომა (შემომადკედე-
 ბა)
 ა შ ო მ ო რ თ ი - აქ მოდი.
 იშო მუუ - იქით წადი
 ა შ ე ნ ვ ბ ა (აქაშენენქ) - ამე-
 ნება (აქაშენება). ღორიონთქ ავაში-
 ნანს - ღმერთმა ავაშენოს.
 ა შ ო, ათამი - ახე. ათამი ღო-
 თემი - ახე ღა იხე
 ა შ ო ა, არშია - აშია
 ა შ ო - აქ, აქეთ; აშო მორთი
 - აქ მოდი. იშო მუუ - იქით წადი;
 აშონანს - აქეთობას; შიის, შიი-
 სობას (ვერ. იხ. ქუ.). იშო - იქით;
 იშონანს - იქითობას. იშო-აშო -
 იქით - აქეთ
 ა შ ო რ ვ ბ ა (აქაშორენქ) -
 ამორება (აქაშორება)
 ა ჩ ე შ ე ბ ა (ეშენებ) - აჩებება
 (აეჩენებ)
 ა წ ი - იხ. ანწი
 ა ქ ი შ ა ფ ა (აგოქიშუა) - შე-
 წყა (შეაწყ). აქიშაფალი - შე-
 საწყვარი
 ა ხ ა ღ ი - ახალი, ახალგაზრ-
 და - ხმ. ახამო ხელახლად, ახ-
 ღად; მე, ყუფე ახამო გერთყხს -

სახლი ახლად (შედახლად) გადა-
ხურეს

ა ხ ა ლ უ ხ ი, კახა - ახალისი
ა ხ რ ა (აფხ. ახრა), ჩქორჩი -

ქალაქი, სალი ქალაქი, ფრანკო
ა ჯ ა მ ი - აჯამი, ბრწყინ-
ვალოვლი (ჭყ.) მისწრაფება
ა მ ა - ამა

ბ

ბ ა ბ ა - ბაბა(ია), მამა

ბ ა ბ უ - ბაბუა (მამის მამა,
დედის მამა)

ბ ა გ ა - იხ. ფინახარი

ბ ა გ ვ რ ი - ბავირი, სხელი
თოყი

ბ ა დ ე - ბადე (თევზის
სატყობი)

ბ ა დ ე ბ ა (ვხადენქ, იბადებუქ,
ვიბადებუქ) - ბადება (ვხადებ,
ვიბადებ), შობა (ვშობ, ვიშვები)

ბ ა ზ ი - ბუზი (მწერი
ერთგვარი)

ბ ა ზ უ ა (ყ.) - იხ. ბეზუა

ბ ა თ ი ღ ი - ბათლი,
გაუქმებული ხელწერილი

ბ ა თ მ ა ნ ი - ბათმანი, 1/2
ფუთი (იხ. ყ.)

ბ ა თ ქ ა ფ ი (თოფიში ვოლა-
ფაში ხუმა) - ბათქა-ბუთქა (ყ. ბ.),
თოფის სროლის ხმაურობა (ყ. ბ.)

ბ ა თ ა - ბაია, ცხვირის სატე-
ხელა (მე. იხ. ერ.). ბაიობა - ბზო-
ბა. ამ დღეს მცენარე ბაიას ფე-
კიდს (ყვითელი ფერისაა) მოყრი-

ან სახლში, აქედან დაგრქვა დღე-
სასწაულ მზობას ბაიობა მეგრუ-
ლად, თორემ მზა ხელ სხვა მცე-
ნარეა, რახაკვირველია, და ბაია
ხელ სხვა.

ბ ა კ ა რ ი ა, ბაკარია (ვინი-
ში ჯონჯღო) - ბირკი

ბ ა კ ი - ბ უ გ ი - ბაკა-ბუკი
(მე. სიარულის ხმინობა)

ბ ა კ უ ა (ბაბკვე, ტაბაკუა -
ტაკენა (ვტაკენი) დინაქ დინაკე -
მინა დოტკენა

ბ ა ლ ა გ ა რ ი, ბალანგარი (ყ.)
- ბალანგარი. ამ უკანასკნელი
სიტყვის მნიშვნელობა ს. ორბელი-
ანის განმარტებით: მოუსმინარი,
დაუჯერებელი. სწორედ ამეთივე
მნიშვნელობა უნდა აქონდეს ამ
მეგრ. სიტყვასაც

ბ ა ლ ი შ ი - ბალიში; ყუჯა-
ში ბალიში - ვერ-ბალიში

ბ ა მ ბ ე - ბამბა. ბამბეში
რაცუა - ბამბის ვაქენტვა. „ზოვისა
ბამბა მხრიაღლებს, ზოვის კაკალოც
არაო“.

ბ ა ნ დ ა ლ ი - ბანდალა, ბანდალი, ტორტმანი, ბარბაცი

ბ ა ნ ი - ბანი, ხმის შეწყობა (ხ.) ამირან გულში მღეროდა, ფინო, ბანი მითხართოთ (ანდ.)

ბ ა ნ დ ა ლ უ ა (ბანდალა) - უთავებოლა ღაბარაკი, რომეა, ბლანდვა (იხ. ჩ.)

ბ ა ნ ძ ი (ფ.) ბანძი (ფ. ბ.) ბანძი-ბუნძი. აკობანძილი საქმე - ჩაბანძული საქმე

ბ ა რ ა თ ი (თათრ. იხ. ვ.) - ბ ა რ ა თ ი

ბ ა რ ბ ა ლ ი - ბორბალი

ბ ა რ ბ ა ნ ს ი - იხ. ბორბონი

ბ ა რ ბ ა ც ი - ბარბაცი (ზნეულ.) ქართ. ბარბაცი

ბ ა რ გ ი - ბარგი, ხაბაკი

ბ ა რ გ უ ა (ბარგე) - მარგლა (ვმარგლაე). ბარგუა ორტიხეულობაში - ხილვა (იხ. ვ. ბ.) ბოსტნეულის გაწმენდა ცუდი ბაღა-ხისაგან. ობარგალი - ხამარგლავი

ბ ა რ დ ე ა, ბარდი - ბარდი - „ხვადასხვა ხიჭე-ზე, ბაღახი რომ შეადგენს ბურქსა“ (იხ. ხ. ლექსიკონში რ. ვრ. შენიშვნა)

ბ ა რ ე ბ ა (ეობარეჩ) - ბარება (ვაბარეხ). მინაბარე - მინაბარები

ბ ა რ დ ლ ა ვ ი (ვობარდლა) - ბორდლა (ვბორდლაე, დავბორდ-

ლაე); დავბორხუნი (დავბორხუნო)

ბ ა რ ი - ბარი, სამეშაო-ბარბადალი, ბარუა (ბარე) - ბარვა (ებარავ)

ბ ა რ უ უ - მუხლუხი (ვ.)

ბ ა რ კ ა ლ ი (ობარკალე, ვობარკალე) - ბრკა (ვობრკი იხ. ხ.) ფხვის წაყურა.

ბ ა რ ქ ა შ ი - ბარქაში (იხ. ხ.) პატარა გობი

ბ ა რ ც ხ ა, ქუეი (აფხ. აქუეი) - ბაძვარა, კენია ქუორა, ბაძვი (იხ. ვრ.)

ბ ა რ წ კ ვ ა ნ ი ა, ბარქარია - ბარქკანია; თაგვის იბარა

ბ ა რ ქ ე ვ ა ქ ე ე ი - ბაქაქეო, ქიში (ლუდის ვამქიშავი იხ. ვ. ბ. გვ. 4)

ბ ა რ უ გ ი - ბარუგი, ბოძი

ბ ა ხ გ ა - ბასკა, ბასკა (ვაგარ-ზე დასაქვდი ვათლილი ხე (იხ. ვ. ბ.)

ბ ა ტ ი (კამბეშ) - დოდო, ზაჭი, კამეხის შეილი

ბ ა ტ ი (ფრინე) - იხ. ღორღონი

ბ ა ტ კ ა ნ ი - ბატკანი (თხის ან ცხვრის შეილი ბატარა, გვიან ნაშობი, შდ. ქვ. ბატკი)

ბ ა ქ ი ნ ი (იბაქე) - ბაქი-ბუქი, კვხნა

ბ ა ქ ო - ბანქო, სათამაშო ქა-
დალდი

ბ ა ლ ა ნ ა - ბაღანა, ბაღანე
(ე. ბ.), ბაღლი, ბაღვი.

ბ ა ლ ე ბ ა (მოხაღე) - ვოუნა
(მყოფნის). გამოხაღე - არ მყოფ-
ნის. იხაბლინუა - ვიყოფინებ. ვიკ-
მარებ. დახაბაღე - ხამყოფა, ხა-
მაო

ბ ა ლ ი რ ე, ბაღურე - ბეღურა
(ნიტი)

ბ ა ე ე ო - ბაეეი, აშავერა, მუხ-
ლის ზეით (?)

ბ ა ე უ ა (ბაბე) წარეგა (წა-
რეგა), წაბობა (წაფობა) (მიწა-
ზე ან ხმა რამეზე დაფრით), მეგრ.
ბიორუა - ნიაფება

ბ ა მ ლ ა ე უ (მათრ. ე.) -
ბამლავეთ, ვაბაღანი

ბ ა ნ ა - ბანა, თონარაჟი პატა-
რა ცხენი ფაფარ-გაგრეჭილი (იხ.
ჰე.)

ბ ა ც ა ფ ო (ვობაცა) - ბეცება
(ცხეცება) (იხ. ჩ.), სიარული ნელი
და შეუმჩნეველი

ბ ა ც უ - (აუბ. აბაცე) - იხ.
ცქუტური

ბ ა წ ა რ ო - ბაწარი, თოკი

ბ ა წ კ ა რ ო ა - შდ. შაკვიცა,
იხ. ბაკარია (ვრ.)

ბ ა ჭ ა აუბ. აბაჭა - ვირთლუ-

ბია - ტყავი, ტყავილა, ტყობა,
ჯალიბა

ბ ა ხ ა ფ ო (ეუბახუა) - ბახა-
ხუნი (ეუბრაზუნებ). მუხ უბახუა?
- რას უბრაზუნებ?

ბ ა ჯ ა ფ ო, ბაჯაფი (მეოხა-
ჯა, მივობაჯა) - ბაჯბაჯი (მივ-
ბაჯბაჯებ) (იხ. ჩ.)

ბ ე - ბე, ბეი -ბე ვაუწუწული -
ბე გამოფართოე

ბ ე ბ ო (ე.) - ბაბი - ბებია

ბ ე გ ა რ ა - ბეგარა, გარდასა-
ხადი

ბ ე გ უ ა (ბებეუ) - ბეგა (ცხე-
გაე)

ბ ე ჯ ა უ რ ო - ბეჯაური, კარ-
გი ცხენი

ბ ე ჯ ე ბ ა (ბებეჯე) გაბეჯა -
ბეჯება (ცხეჯაე) ბეჯა (შობეჯე) -
ბეჯება (შებეჯება)

ბ ე ჯ ო - ბეჯო, სუ. ბეჯინგრა -
ბეჯინგრა; სვან. ბეჯინგრა -
სიმღერა ერთი (შაფრული)

ბ ე ზ უ ა (ბებზე) - ბეზეა,
გარტყმა, სროლა (იხ. ე. ბ.)

ბ ე რ ა დ ო - ბაირადი, დროშა

ბ ე რ გ ო - თონი. ბერგამი -
თონიანი. ბარგუა (იხ. ზ.) - შარგ-
ლა

ბ ე რ თ ო, ბერტი (ე.) - ბელტი

ბ ე რ ტ ე უ ა (ბებრტე) -

ბერძენა (ებერძენა)

ბერწველი, ბერწული - ბრწველი

ბერჯღელი - შდ. ბორჯღაფი

ბეტარი - ბატი, თხის ერკმალი

ბეტკი - კალათის (ვოდრის) ძირისა და ხვერდის ფართე ტყეფი

ბეჟე, როფი - როფი

ბეწვი - ბეწვი. თბაბეწვიანი - ბეწვიანი

ბეჭედი - ბეჭედი; მარწყინდი. ბეჭედი ქივათქეხი - ბეჭედი დაკარეს. ოჭროს ბეჭედი - ოჭროში მარწყინდი

ბეჭევა - (ბეჭე) - წნეა (წნეა); ნაბეჭა - ნაწნავი

ბეჯითი (ყ.) - ბეჯითი

ბეკაღა - ბეა; ბეკაღაში კეტი - ბეის ჯოხი

ბეკი - (კამეჩიში ნანამწანერი ბატი) - ზაქი, კამეჩის შვილი

ბეკი - იხ. ზარბული

ბეხალი - მხალი, მძხალი (მეუღლეობა („ხიძე რძალთ“) დედ-მამანი ასე უხმობენ

ერმანეთი)

ბეითი (ყ.) - ბეითი-დური, მითეფი, მითა

ბეინგი - დეიმი¹

ბეგმერი - (აფხ. აბეგმერი) - შინდი

ბეა - ბეა, კომი

ბეგა, კეტი - ჯოხი, კეტი; ბეგა (იხ. კეტი). ბეგა ქივებუ, ბეგა ქიმიოფი - ჯოხი დაბრტეა

ბეგარა - (ბიბარა) - დაჯორტუა; შდ. მეგრ. ჯორტუა. ბეჯორტული - ხეფი ერთად დაფრილი

ბენა - ბენა. დაბინებული - დაბინებული

ბენდი (ბინდი იფანე) - ხო, ხელი ქარი; ქართ. ბინდი დაღამება, დამის შემოსვლა.

ბენეხი - ვენახი, ვანი. ხაბინეხეა - ხავენახე ხე; ბინეხის მაკულეაბე დო ბურეხის ქედახევა - ვენახს (ვახს) ვაუარეხე და ბურახს (იხ. ერ.) დაულოცხო. (მერ. ანდაზა) შეად. ეს ანდაზა ბ. ი. ფ-ის შრომაში მოყვანილ ანდაზას (გვ. 180, 115)

ბენქერი - ბინქერი

ბერა - მღერა, ხიმღერა, მბარე - მღერალი. ვაბირტი, იბირტი

¹ ბეწვირეხა უნდა, ხეხანშეუღლს შეყვინი აქვს იხ. სხა (პ. კ.)

– კმდური

ბ ი რ ა უ ა – იხ. ვინობირაუა

ბ ი რ ბ ი ლ ი – ბიბილო (თხელი წამყვრილი, ზ.); ბიბილი (თხელისა და თბმელის ცვაილი იხ. ვ. ბ.)

ბ ი რ გ უ ლ ი – ბურგული (ყ.)

– მუხლი. რობირგულე თჯრი – მუხლამდის თრული

ბ ი რ კ უ ლ ი – იხ. ბრაკული

ბ ი რ ც ხ ა – ბრჩხილი, ფრჩხილი

ბ ი რ მ დ ა უ ი (კობირმდ-ქ), მობირმდინი (მუკაბირმდულქ)

– ბდაუქი (კობდაუქები), ჟაბდაუქება (ჯაუბდაუქები). ბირმდინი კობირმდინაფა (კობირმდინფე) – ბირმდინი, კობირმდინება (იხ. ვ. ბ.) კაგულახება, გულზე შკეკლომა (ვ. ბ.)

ბ ი ს ქ ი ნ უ ა (ბიხასქინე) – სქმეჭა (ქქმეჭტ), სწყენა

ბ ი ც თ – ბაცოლა (< ბიძის ცოლი)

ბ ი ჭ ა კ ი ა – ბიჭაკი, ხელ-ჩელთა (?) ბიჯაგი (იხ. ვ. ბ.)

ბ ი ჯ ა ფ ა (კობიჯეფა) – ბიჯება (ვაბიჯებ), ფხიხ დაფემა. ბიჯი – ბეჯი, ნაბიჯი

ბ ი ჯ ა ბ ი ვ ი რ ი – ბიჯირი, ხი-ჯი. ბიჯუა (ბიბჯე) – ბიჯუა (კობ-

კაე). მიდის გადება

ბ ი ჯ ე ბ ა (ბიბჯე), ბიბჯინი – ბიჯეა (კობიჯე). შუხ ბიბჯინქ? რას ბიბჯე?

ბ ი ჯ უ რ ი ა, ბიჯორია (ყ.) – პაღბა, კორკოტანა, მელაქი (ყრ.)

ბ ი ჯ ი შ ი – ბიჯიში, ბიჯიში საჭირი კარე – ბიჯიში საჭირი არაა

ბ ი ჯ ლ ი რ ი, ბიჯობი – ბანჯელი, ბანჯეული (ზ. ჩ.). ბიჯდორაში – ბანჯეულიანი

ბ ი ზ ი – ბიზი

ბ ი თ ი ლ ი, ბიითლი – ბიითლი

ბ ი კ თ ნ ი – ბიკონი (მიტკვი-საკან ბიკო) ხაზლის საძირკველის ბარჯეი (იხ. ვ. ბ.)

ბ ი ლ ი – ბილი. ჟუდი დო ბილი – თაგი და ბილი

ბ ი ნ ჯ ი (ბინჯეა, ბინჯილი, ნაბინჯა – ბანჯეა, ბანჯული) – ბინჯი „გაბმული ზიდი უხურვაზიხა“ (იხ. აგრ. ვ. ჩ.)

ბ ი ნ ჯ ლ ი (ბინჯეა, ბინჯილი) – ბანჯილი (ვ. ბ.) ქსელი (იხ. ვ. ბ. გვ. 3)

ბ ი ნ ჯ ი – სწორე – შარა ბონაში თქი მურეხ – შარა (ჯხა) პირდაპირ იქ მიდის

ბ ი ნ უ ა – (ბიბე, იბიბქ) – ბანა (ვბანე, ვიბან). ნაბინა – ნა-

ბანია იშვი ნაბანა წყარო ვიშვეფე
— იშვი ნაბანა წყარო დაილეუდა.

ბ თ ნ ნ ი, ბორთ — ახუნი, ხუ-
ლული

ბ თ რ ბ ი — ბობრა (ყ.)

ბ თ რ ბ თ ლ ი ა — თბობა, ბა-
ბაჭუა, დუღაზარდლი. ბორბოლია-
ში ნაბობა — აბლაბუდა, თბობას
ჭყელი

ბ თ რ ბ თ ნ ნ ი, ბარბანთი —
ბურბური, გურგური ცეცხლისა
(ჭყ.), ბრიალი, პრიალი (ცეცხლ-
ზე)

ბ თ რ ზ ა ლ ი — ბობაღი, თრ-
ბორი თბარი (იბ. გ.)

ბ თ რ ი ა — ქარი, ბორია, ბო-
რბაქ ნებში ჯა უკართანეუ —
ქარბა ნიგუზის ხე (კაცლის ხე) წა-
აქცია

ბ თ რ ჯ ი — ბარკალი, კანჭი,
ფუჭი. ბარკანუა (ეზაბრკანა) —
აბარკლება (ავიბარკლებ)

ბ თ რ თ (ბონთი) — ახუნი, ხუ-
ლული (იბ. ბონთი) ქართ. ბორთ ვ.
ბ.-ხ. განმარტებით: დიდი მთა, მიფ-
რუბებული ადგილი მთაში.

ბ თ რ ქ თ შ ი — ბოჭლოში,
მოქლონი (იბ. ვ.)

ბ თ ნ ნ ხ ა ფ ი (ბობჩხა) —
ბობდღეინვა (ებობდღეინავ); ღრბა-
ლი

ბ თ რ ჯ ლ თ ლ ა მ ნ ჯ ა
ბორჯელისანი ხე, ბორჯელდუღე ხე
(ს. ზ.)

ბ თ ქ უ რ ი (ლუკეს ვახიანი) —
ბოკური. ეს ხეცუკა ხ.-ხ. განმარ-
ტებით: ღრმ-ფეფხეთა და მისთანა-
თა დიდი ლუკუა

ბ თ გ ვ ი — ბოგვი (ზარზო, რო-
მულშიაღ კედლის ფიტრებია ჩახ-
მული (იბ. ვ. ბ.)

ბ თ გ ი ნ ი — ბოვინი. მობოვი-
ნაფუანს — მახოვინებს

ბ თ შ ი — ბავშვი, ბოშიაღა —
ბავშვობა, ბავშვიდუღე ბოში დო
ცირა — ვაშვილი და ქალი, ვაჟი
და ქალი

ბ თ მ ე ბ ა, ქოლორუა —
ბობება

ბ თ ნ მ თ რ ი — იბ. ბობდორი

ბ თ ნ თ ნ ი (თუ რა) — ბუნუ-
წი (ცუდი თხელი თმა ხ.)

ბ თ ჭ თ კ ი — ხაქონლის ფუჭი,
მოჭოვი (იბ. ვ. ბ. 35)

ბ თ ჭ ჭ ა ჯ ა — შდ. ბაჭუა —
ბორჯელისანი ხარი (ს. ზ.)

ბ თ ხ ნ ა — ბუდე იარაღთა,
ქარქამი (თოფიში ბობჩა)

ბ ჭ ა — 1. რბე; 2. შზე. ბეაში
მარჩა — რბეზავით თფთრი. ბეა
დო თუთაში მახანა — შზე და
მთუარის ხნისა

ბ ქ ა კ ე - აფხ. აყაკაა - ომუ-
მემო - უღუამო (წვეროან)

ბ ქ ე, მმარი - მმარი, მყავე

ბ ქ ო ნ ა ზ ა (ვობუნუა) - იხ.
ბუა - შიყება (ვაშყება)

ბ ქ ო უ - (სულელი, ზერზეტი)

ბ რ ა ღ ო - ბრალი, ღანამაუ-
ლი. ვაბრალე - ვაბრალეს მობ-
რალ - შებრალება. საბრალი -
საბრალი

ბ რ ა ნ გ ო - [თაფლიანი
წყალი]

ბ რ ე ღ ო - ბერა, ბრველი.
ხობრელა - ხობრაველი

ბ რ ი კ უ ღ ო (ხამ.) ბირკუ-
ღო - რაკული, ბირკველი, მოაჯი-
რი (ვ. ბ.)

ბ რ ი ნ ჯ ო, ორზა - ბრინჯი

ბ რ ი ყ ე ო - ბრიყვი

ბ რ კ ო ღ ე ბ ა (ვაბრკოლენქ)
- ბრკოლება (ვაბრკოლებ). ვადაა-
ბრკოლა - არ დააბრკოლო

ბ რ ო ღ ო - ბროლი, ბროლი-
ში ჭირქა - ბროლის ჭიქა

ბ რ უ ო, რუო - რუა. ბრუოა-
ნი - რუანი. ბრუოში - რუაბი

ბ რ უ ც ი ა ნ ო - ბრუციანი

ბ რ ძ ე ნ ო (ყ.) - ბრძენი

ბ უ ა ხ ო ღ ო - ბუახალი
(ავადმყოფობა)

ბ უ ღ ზ ო ვაჯაჯ - ბუჯე

ბ უ თ ა, ნახუთე მონტეორი
(მდ. აფხ. ასთუა) - რახეი, ვახა-
უბუღზე ვანატრეტი მატყლი (ქ-
იხ. სიტ. კრაველი). ნაველე მონ-
ტეორი - მატყლი (საკუთრივ იხ.
ქ. Loc. cit.) შემოფეომაზე ვანა-
ტრეტი მატყლი

ბ უ კ ო (სქამი) - ბუკი (სკა)

ბ უ კ ო (იხ. ობუკალე) - ბუკი,
ხის გუნბი (იხ. წ. სიტ. ბუკი)

ბ უ ლ ე კ ო - ბოლკოკი

ბ უ ღ ო - ბალი. ბუღიში
(პირდ. ბღისა) ოფიქო - ბღის
ჭერქისაგან ორწხეში

ბ უ შ ა (ვობუ) - ჯერა (ვეჯრა),
დაქავეა

ბ უ შ ა ზ ა (ვობუმუა) შუკობუ-
მაფა, - შმა (ვაბამ)

ბ უ შ ბ უ ღ ო - ბუმბულნადუ-
ბული ღუბი, დომაქი (?)

ბ უ ნ ნ ო (იხ. ბონსო) - ბუნნი,
მოხუღუდე

ბ უ შ უ შ ო - ბოჭყო, ხარ. ბუ-
ჯუჯამი - ბოჭყოიანი, ხაოიანი

ბ უ ხ ყ უ ა (ბუხყუნქუ) -
ხაყვიისაგან მოხღუნძვა, მოკრუნ-
წხეა

ბ უ რ ა ც ხ უ ა (იხ. აკობურა-
ცხუა) - ბღუნძვა (ვბღუნძვა, ვაბ-
ღუნძბი)

ბ უ რ ბ უ, ოხეამეში ჭუკი -

დამურა

ბ უ რ გ ი ნ ი - ბრავუნი, ბრა-
ვა-ბრუვა, ხე, ბერგენ (თავი ხე-
ძველი საქართ. გვ. 65, ტ. 1.)

ბ უ რ ღ ღ ა - ბუნღღა (იხ. გ.
ბ. ხიტ. ღაღღა), ბურტყლი, ხხეი-
ლი ბუშბული

ბ უ რ ღ ღ ი ნ ი - ბურღღუნა,
ბურტყნი (იხ. გ. ხ. ქუ.)

ბ უ რ ე ხ ი - შიღ. ბურახი,
ბურა (იხ. ვრ.)

ბ უ რ თ ი - ბულთი, ბურთუა
- ბულთათა

ბ უ რ ი ნ ი (ცოხურიწუა, იხუბ-
რინჯი) - გასოილა ტრიალ-ტრია-
ლით, შიღ. ქართ. ბრუნვა

ბ უ რ კ ა - იხ. გუნვა

ბ უ რ ნ უ თ ი - ბურნუთი

ბ უ რ უ ა - იხ. ფორუა

ბ უ რ ღ ი - ჭან. ბურღი მც.
(იხ. ფ.)

ბ უ რ შ ი - ბუში

ბ უ რ ნ ხ ი, ბურნხა (იხ. ფ.) -
ბურნხა (იხ. ე. თხახ გონია, ე-
თომც. ეს სიტყვანი ქართულში
მეგრულიდან იყოს' გადმოღებული.
ბურცხაღა (იხ. ვრ.)

ბ უ რ ც ხ ა - იხ. აკაბურცხა

ბ უ რ წ ვ ნ ი, ბურწინი - დიდი
კასრი, ბოჭკა (იხ. ჭე. სიტ. ბურ-
წინი) (ბურსაგი ფ.)

ბ უ რ კ ი - ბურწი, უზვი, ბურ-
კი ნხუუ - ბურწი (უზვი) ძროხა

ბ უ რ კ უ ლ ი - წაღლი, ნა-
ბურჭუღა - ნაწაღლფევი, ძველი
ურგები წაღლი

ბ უ რ ჯ ა ფ ი (იხუბრჯა, ეი-
ბურჯა) - ბღღარსუნი (იხ. ე.),
ჯახირობა

ბ უ რ უ რ ი ა იხ. ჭეიჭეიტა,
ჭეჭეიტა

ბ უ რ შ ა ტ ვ ი ა - ფაფუა
(იხ. წ.) ბურტყუა - ღბილი, ჩხე-
ლი

ბ უ რ ქ ნ ა - ბუქნა, ცეცხა-თამა-
ში ერთნაირი

ბ უ რ ქ თ ნ უ ა (ბუქთონჯ) - ჩუქ-
ნა (ჭრუქწი) მოქ. ჟორ

ბ უ რ ვ ი ნ ი - ბღღუნა (ბ. კ.),
ბღღინი (ჭე.)

ბ უ რ უ ნ ი (დიდი აფშირბა) -
კახრი

ბ უ რ ც ხ ი, იხუშაღლი - ფოცხი
(იხ. ფ.)

ბ უ რ მ ვ უ რ ი ა - ბუძგი, ბუ-
ხუსი, გინგლი (იხ. წ.)

ბ უ რ შ ი ლ ი (შიღ. ბუზი) - რევა
ბუზთა და მისთანათა, თქმის
მრავალ აღმნიშნებულად

ბ უ რ ხ ა რ ი - ბუხარო, მუბუხა-
რე - მუბუხრე უბუხარე - უბუხ-
რო, ხაბუხარე - ხაბუხარო.

გ ა — ჩართი ურყეშიში — ხელ-
ნა, ხელა, ზესაფგარი (ყ.)

გ ა — ბორცვი, გორა, სერი (ყ.)

გ ა ბ ა რ ი — მადალი აფგალი, მთის და ბარს შუა და ალაგი. შე-
იძლება მართლაც როგორც ი. ყ.
გონებს, ეს ხიტყვა შემდგარიაა შე-
ერთებისგან გა+ბარა. გა, გე —
ნიშნებს მადლა ზევათ, აფ აა, დი
— დაბლა ძირს. იხ. დობერა.

გ ა ბ ა რ ე ბ ა (გუეაბარე) —
გაბარება (გაუაბარებ)

გ ა ბ ზ ა რ ხ უ ლ ი გაზაფხუ-
ლი (ყ.) — იხ. აფენი — გაზაფხუ-
ლი

გ ა ბ ო რ ე ჯ ბ ა (გაუაბორ-
ეჟ, გაბობრეჯბუქ) — გაბორეება
(იხ. ჭე.) — შეფერება. გაბორე-
ბული საქმეზე — გაბორეჯბული
საქმე

გ ა გ ა ნ ი ა — გაგანია, დიდი
ძრული (ე. ბ.) მაც. გაგანია დანში-
რი — გაგანია ცეცხლი. გაგანია
ხინჩხე — გაგანია სიციხე. მეგრ.
ხიტყვა გაგანია იმ მნიშვნელობით,
რომელიც მოჰყავს ი. ყ. — ეს, შე
არ მხმენია.

გ ა გ ა წ ი ო კიშიშიში ძვალი —
ხერხემალი (იხ. გორგოლი)

გ ა გ ე ბ ა (გუბე) — გაგება (გა-

უიგებ)
გ ა გ ე ხ ქ ე ა — მხარეულებს

საგაგესქე — სამხარეული

გ ა გ ი ნ ძ ო რ ე ბ ა (გუეაგინ-
ძორე) — გაგრძელება (გაუაგრძე-
ლებ)

გ ა გ უ ლ ი ა, ჩანგულია, დაგ-
ვეგვი — ბლაგვი, ჩელუნგი

გ ა გ უ რ ე ლ ა — ჩიხტა-კო-
პი (ყ.)

გ ა დ დ ა ნ ე ბ ა — [გამიტუ-
ნება]

გ ა გ ა ლ ი ნავალე — ნავნევი
(საქონლობა ყანაში)

გ ა თ ე ბ ა (გაუათე) — გათაება
(გაუათაეებ)

გ ა თ ე ლ ე ბ ა (გაუათელე-
ჯებთელეებქ) — გათელეება (გაუა-
თელეებ, გაუთელელები)

გ ა თ ხ უ ა ლ ა (გაუათხინქ)
— გათხოება (გაუათხოებ). გათ-
ხილი — გათხოვილი

გ ა ქ ე თ ე ბ ა (გაუაქოთე გუბ-
ეთებქ) — გაქოება (გაუაქოებ,
გაქოთლები)

გ ა ლ ა ტ ო ზ ი (ყ.) — გალა-
ტონი, გალატონი

გ ა ლ ე — გარე, გარეთ. გალენი
— გარეული, გარეთი. გალე ვეში-
ლი — გარეთ ვადი.

გ ა ლ ი ა - გალია
გ ა ლ ო ბ ა - გალობა (იხ.
ქ. მ.)

გ ა მ ა, მანგიორი - მადგიერი,
მსგავსი. სქანი გამა - შენ მადგი-
რი. იში გამა კონი განმადგიორებს -
იშის მადგიერი (ნადევალი, მსგავსი)
კაცი გამოარჩიეს

გ ა მ ნ ა რ ე ბ ა - შთამომავალი,
შთამომავლობა. შდ. გამონაყარი

გ ა მ ო რ კ ე ბ ა - გამოკვლება

გ ა მ ო ც დ ი ლ ე ბ ა - გამოც-
დილება

გ ა მ ო მ ი ე ბ ა - გამოძიება,
გამოკვლევა

გ ა მ ტ ე უ ნ ე ბ ა (გავამტყუნე,
გამტყუნებუი) - გამტყუნება (გა-
ვამტყუნებს, გავამტყუნებთ)

გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ა - განათლება

გ ა ნ გ ა უ ო - დონღილი,
ავადმყოფის სუსტი სიარული. მი-
ოგანგანს - მიღონდავს

გ ა ნ დ ე ლ ი - გამდელი
(შდ. გამზრდელი)

გ ა ნ დ ე ბ ა (გავანდე) -
განდობა (გავანდობ)

გ ა ნ თ ხ ი - ფეხის ნაწილი
მუხლსქვეით (მუხლთანად)

გ ა ნ ი - განა, სიყვარულე

გ ა ნ უ ა, მოგანუა - ჯერვა, გა-
მოკვნვა (ე. ბ.), ხანამ ძროხას მო-
წყულიდენ, ხბოს გამოაგანებენ

(ე. ბ.)
გ ა ნ ძ ი - განძი

გ ა ნ წ ა რ ე ბ ა - გამწვანება

გ ა რ ა ბ ა ჯ ი (ე.) შუაბუნა-
უალი [მამოსაკიდი]

გ ა რ ზ ე ბ ა - გაძლება

გ ა რ ზ ე ბ ა (გაბრზე) -
გაძლება (გაბზლება)

გ ა რ ო ხ ი - გაროხი, ნაქო-
ვი, მოხახხამი

გ ა რ ო თ ლ ე ბ ა (გავარძო-
დე) - გადეთობება (გავადეთობებს)

გ ა რ ძ ა ხ - განძიან

გ ა რ ჯ ა - გარჯა, შრომა

გ ა ხ ა ვ ა ლ ი - გახავალი

გ ა ხ ა ნ წ ე ლ - გახანწელი

გ ა ხ ო ხ ე ბ ა (გავახისხე) -
გახისხება (გავახისხებ)

გ ა ხ უ რ ე ბ ა (გავახურე) -
გახტუმრება (გავახტუმრებს)

გ ა უ ბ ა ლ ე ბ ა (იხ. უბაღი)
- გაუება (გავაუებს)

გ ა უ ა (იხ. გა, ეიგა, გოგაუგა)
- ხდა (ვიხდი, ვახდევინებს)

გ ა უ უ ჭ ე ბ ა (გავაუუჭიხ, გა-
უუჭიხ) (გავაუუჭიხებს)

გ ა ჭ ი თ ო რ ე ბ ა (გავაჭითო-
რე) - გავითლება (გავაწითლებ)

გ ა ჭ ე ვ ა ლ ა ლ ი - გახანწ-
ველი

გ ა ხ ა რ ე ბ ა (გავახარე, გუბ-
ხარებუი) - გახარება (გავახარებს)

გავიზარებ)

გ ე ბ ა ჰახუნისი — ჰახუნის გე-
ბა. ჰახუნი ვაგე — ჰახუნს ვაგებ

გ ე ბ ი რ ა (ვიუობირა) — დამ-
ღვრება (დავაშღვრებ)

გ ე ჯ ვ ა ლ ა (მუნოფვალა) —
დაფება. ხეს ხეს ჯებფა — ხელზე
ხელს დაფაფებ

გ ე მ ო, გიმი — აფხ. აფამა.
ჯმუანი, უჯმუური — ჯმბრფელი,
უჯმუური

გ ე ნ ი, გინი — ხბო. გინამი —
ხბოიანი

გ ე ნ ქ ი რ ა (ჯვეუნქირა) —
დაქირა (დავაქირ). გინანქირა —
დანაქირი

გ ე რ გ ო ბ ა, გერგება — გი-
ორგობა. გერგობა თუთა — გიორ-
გობის თვე

გ ე რ თ ა ფ ა (გვიორთა,
გივორთა) — დახჯვა, (დავახჯვ),
დართვა

გ ე რ ი, ნერი — მჯელი (იბ.
ქ.-მ.) აფხ. აბგა

გ ე რ ნ ქ ე ა ნ ა — დაქვა

გ ე ტ ვ ბ ა (გობტე) — დანარჩე-
ნება (დავინარჩუნებ)

გ ე ტ ვ ლ ა ჰ გვირუა¹ —
დაბმა, მიბმა საქონლისა

გ ე ლ ა ნ ი, ვილანი — ზეგ

გ ე ლ ვ ა ნ თ ა ფ ა — ველვენ-
თება

გ ე ლ ო ნ უ ა (ვიფოონა) —
დამენა (დავუმენი). ვიფონალი —
დასამენობი

გ ე შ ა — გამო, გამოიხობით;
ჩქიმი ჯშა სი შუთუნი უბაფოს
კუმეხეაღამუქ — ჩქმს გამოიხობით
შენ არაფერს ავბ არ შეხეფ-
რიზარ

გ ე ზ ა, დარში — ფაჯერი, გუჯა-
ორბ. ახსნით ხის დიდი გობი

გ ე ძ ი ნ ა — დამატება

გ ე ძ ი ც ა (გოვაძიცა) — დავი-
ნება (დაჯციანი)

გ ე წ ა ნ ა ზ (წანახ-ვაისს) —
გარდამიფოსს (?)²

გ ე წ ვ ა ფ ა, ვწაწაფა —
დაუწაწებ

გ ე ქ ა ლ ა (ვიგოქა) — და-
ერება (დავაკერებ)

გ ე ქ ი რ ი ნ ა ფ ა ხეში —
დაფელება ხელის

გ ე ქ ა ა ლ ა (ვიგოქააღა) —
დაქეფა (დავაქეფებ)

გ ე ქ ა ვ რ უ ა — დამქველავა-
ხელაფი ქიფავსქეური — ხელებო
დაუშქველავ

1. ხბუთი? (ა. ქ.)

2. ვურკყყაღა

გვჭონჭევა - დაჭინჭე-
ბა, დაბეჭა, დაჭონჭვა (იხ. მონჭვა
კ. ბ.)

გვხონტკევა - დაჭყვევა
გვხუნა (გუბლოხოვეტი) -
შეჯდომა (შეჯჯაღები)

გვჯონა (გვეჯონეტი) - და-
ხეჯვა (დახეხეჯე)

გვაბანო გუბანი - აყენის
ღუბანი, აფხ. აგუბან

გვაგვაჯევა გინოჯვაჯვა-
ღევა - გაგვაჯევა (იხ.), გაობრება

გვაგვაფო - შირკაული
ხაგნის მანგრაღ დაჯეფის ხმა

გვაგვა (მგვეგვა) - დაბეჯვა,
დაბეჯვა

გვაჯა გოლა - მთა, გო-
რა. ჩუ გვალა - თეთრა მთა. სა-
გარე აფგოლი მინერალური წყლუ-
ბით ტუბურის სათაჯხთან სამეფ-
რელოში

გვამი, ნახუმა - ნეხვი, გვანი
(იხ. ვ. ბ.)

გვანაფა (გოგანა იგვა-
ნევი) - ხეჭება (ვახუჭბ, ვხუჭღები)

გვანგვაჯო - იხ. ქვანჭ-
კალი

გვარგვახი (მიგვარგ-
ვახენა) - გურგუხი (იხ. ვ.) შირა-
ვალთა ჟრთად და ხმაურობით სი-
არელო

გვანგვაჯო - ქაფჭაფი,
4. 2. ქარაა

ფიფინით დუღილი, ბუჭბუჭა
გვარო - გვარი. მუ გვარო
რე? - რა გვარია? უგვარე უგვარე
რო

გვარონო - გვარიანი
„არგა ნამოღმა“ ქუე

გვერდო - ნახვეარი. ხაგ-
ვერდო - ხანახვერო. მოგვერდე -
მუნახვერე. ოგვერდალო - ხანა-
ხვეროდ, შდ. ქართ. გვერდი (იხ.
ვ.)

გვერო, ნვეერი - გველი.
ვერშაპი - გველშაპი

გვოანო - გვიანი

გვორგვოდო - კოკორი,
კვირტი

გვოზადი, ქვიზალი - გვიზი
- გამოშვერილი შუგელი (ჭე.)

გვომარა - გვიმრა, გუმბ-
რა, ჩადუნა. გვიმარათ რთვილი
წოღე გვეფე - გვიმრით დახურუ-
ლი ხაზლი უღვია. სამურზაყანოში
სოხუმ-ხუგდიდის შოსეზე არის
აფგოლი ხახელწოღებით გვიარა-
ბიტა (იხ. უკ. ხიტევა)

გვომი - გვომი ქიხა (იხ. ვ.)

გვორადო თალი -
ბრდღეილადა თვალის (?) (იხ. ა. კ.
ხტ. ქოტი)

გვორგვინი (გურგინი) -
გვირგვინი თაეზე

გვოჯადო - გვაჯა ვ. ბ. ამ

სიტყვას ასე განმარტავს: პატარა ტანის, დაბალი, ბარძლი, უხუცა (იხ. გვ. 8)

გ ა მ ე ა (მგობე) - გაბოლუვა, ხარშვა

გ ა მ ე ლ ო გ მ ე ლ ი - გიმელი (ფრანკის საყრდენი თავ-ფართო და ბოლო-ენიერი (იხ. ჭე.)

გ ა მ ო ს ო ფ ე ა - მოკურცხლვა. გაითითხოფე - მოკურცხლვა

გ ა მ ო ც ო რ ე ა - გამტყავვა (გამოცრა)

გ ა მ ო უ ო ნ ა - გამოცქერა, გამოყურება. ფთოფინე - გამოცქერება, გამოიყურება

გ ა ღ ა ღ ე ა ფ ა (გიღუოღუა) - წახდენა (წაუახდენ), გაუფუჭება

გ ა ღ ა რ ე ღ ა (გიღუებრუღე) - ღარბენა (ღაურბი, ღაურბეარ)

გ ა ღ ა ღ ა ღ ა (გიღაღიღე) - ღაჭონა (ღაჭაჭეს)

გ ა ღ ა მ ე ზ ე ა რ თ ი ნ ი - გამზვართვა (იხ. ჭე. სიტ. ამზვართვა)

გ ა ღ ა ნ ე რ ე ღ ი - გღინვა, დაგღინვა. გაღუნებრჩელე - დაგღინვა

გ ა ღ ო ს ე ა (მგიღოსე) - გღუბა (გღუბეს)

გ ა ღ ო უ ღ ა (გიღუურე) -

ღლა (ვიღლი), ხიარული (დაუღლივარ)

გ ა მ ო ო გ ე მ ო - გემო (იხ. გემო)

გ ა მ ა თ ე თ ა - მწიფობის თვე ანუ ოქტომბერი. ღვინობისთვე გიმა. გიშვა - შვა ღობისა. აჭედან გიმათუთა საკუთრივე ნიშნავს (ღობის) შვის თვე

გ ა მ ა ხ ხ ა ე ა - გაღმობტობა

გ ა მ ა ხ ო ნ ა - დაღმართი

გ ა მ ე - ქვეით, დაბლა, ძირს

გ ა მ ა მ ა ღ ე კ ი წ ი წ ი - ბმო, მუნწვა

გ ა მ ო ნ თ ო რ ე ა - გამოთრევა

გ ა მ ო რ ე ქ ი ნ ა - გამორენა

გ ა მ ო ღ ა ღ ა (გამიბღა) - გამოტანა (გამოუტან)

გ ა ნ ო - იხ. გენი

გ ა ნ ო ბ ო რ ა ფ ა - გადაბორება, გადაყოღობა

გ ა მ ო ნ ა მ ა (გამიობა) - გაყიდვა (გაყვიღი); პირღ. ვაყვიმა (ვაყვიმ, ვაყვიღი)

გ ა მ ო ქ ა ნ ა ფ ა - გამოწვევა, გამოხშობა

გ ა ნ ა ფ ო რ ა ღ ი - გადასაბურაღი, გარდასაბურაღი, წასაბურაღი

გ ა ნ ო ხ ა რ ე ბ ა (განვაზარე) - გაციღება (გაგაციღებს)

გონორმეზაფა (გონიფრ-
მეზაფა), გონმარმეზა (გონიმარმეზა)
- ღრბობა (ვიდრბობა, ვიდრბე)

გონოხ - გადაღმა

გონოხუნა (გონობლო-
ხოჯე) - გადაუდგომა (გადაუდგე-
ბი)

გონძეჯინძე - გრძელი, ხი-
გინძა - ხიგრძე

გოქმწყალი - წელი-თბილი
წყალი, წელი-გოგო (იხ. გ. ბ. გვ.
32)

გორინი, გორინი - ეორი.
გორინში ღვარაფი - გოყინი ეი-
რის, გოყინი

გორვანქა - გორვანქა, ხა-
წონაეი

გორჯღობეჯეჯღობა -
ჯღობა, ტყიბი.

გომეგორუა (გომეგორ)
- გამორჩევა (გამოვარჩეე)

გომეგოთამა (გომეგოთა)
- გამოვლება (გამოვაცვებ)

გომეჯეჯე - ქვეით, ძირს,
დაბლა

გომილი, გომილი - გაჯი

გომეჯეჯე - (იქმის უფ-
რო დომეჯე, უფტეჯე) მკა. გომეჯე-
თა დომის მკაბ თეეა. ეა. ლეინო-
ბის თეე ანუ მწიფობისთეე (ოქ-
ტომბერი)

გონაფა, გონაფა (იბეგნა) -

გრძნობა (ვიგრძნობ), მეტყობა
(მევიტყობ; მე. გნობა, მაგნაფა-
ლი, მაგინაფალი ეწოდეება იმ
პირს, რომელიც აცნობებს ხიტეეი-
ერად ვისიმე კარდაცვალებას.

გომეჯეჯე - ძარი (7)

გომელოლა (გომელოლა) -
გამორთმეეა (გამოვართმეეე)

გემეა - თუთა - იხ. ვიმეა

გემეოანგეარომეება -
გამოანგეარომეება

გემეოგონეება - გამოგო-
ნება

გემეოქვანწილი - გა-
მოკვანწული, კონტაეე გამოწეეობი-
ლი (ქვა)

გემეორონა - (ეემობ-
ჯირთეე) - გამოფეეობა (გამოფეეე-
ბი)

გემეოცხაეეება - გამოც-
ხაეეება

გენაფა - იხ. ვინაფა

გენმე - იხ. ვინმე

გერჯეჯეობა - იხ. გორჯ-
ღობა

გემეაგაფილი - გატბი-
რული

გელახა - გლახა

გაბოეება (გაგაბოეება)

გობეჯეჯე (გეეობემეა) -
გაბმა (გაგაბამ), გაბმული - გობე-

მაფილი

გო ბ უ რ დ ღ ო ნ უ ა - გაბღ-
ღუნა, გაბჭუნა

გო ბ უ მ ღ ო ნ უ ა (გობუძ-
ღონე) - გაბურტუნა (გაფურტენი),
(გასერა)

გო გ ო რ ე - გოგორა, პატარა
ურმის თვალი (ს. ჩ.)

გო ჯ გ ო ნ უ ა (გუგოჯონა) -
გაბუჭული (გაბჭუნული) ქათმის
მღუღარეში ამოვლება, რომ კანი
გაუმაგრდეს) გადგინება. ს. ორ.
ახე განმარტავს ამ სიტყვას რაც
კანი გააყნოს

გო ჯ ვ ა ლ ა (გოჯუა) - გა-
ღობა (გაუჯობ)

გო ღ ო რ გ ო ნ ა უ ო ლ ო
(ჯორგინი, ტორგინი) - გატრიკი-
ნებული, ძალზე გამძღარი, მუ-
ცუნაშოსიხებული). იხ. სიტყვა
ტრიკინა ე. ბ. გვ. 42).

გო ღ უ ღ უ ა - გამღუღერა,
გაფუფქვა

გ ო ღ ა კ ა რ კ ა ლ ო - იხ.
კარკალი

გო ზ ი ზ ო ნ ა უ ა - გაზიზი-
ნება, გაბიზინება. გოზიზინაფილი
- გაზიზინებული (იხ. ზიზინ. ე. ბ.
გვ. 15)

გო ზ ო ნ ღ უ ა (გოზინდ),
გორჭიბუა - გაჭიბუა (გაეჭიბა),
გაწილუა (გაწილე), გაზიდუა (გაზი-

დავ, გავიზიდება, გაზიდულა. იხ.
ჩ.)

გო ზ ო ო რ უ ა (გოზხორე) -
გაზხარვა (გაეზხარავე) გოზხორ-
ლი - გაზხარული

გო ზ ღ ვ ო ნ ღ ო ნ ა უ ო ლ ო
- შეღერებული

გო თ ა ნ ა - გათუნა, გათენ-
ბა; დილა, განთიადი

გო თ ე გ ო ს ო ნ თ ე (გოდა) -
ღია (ხინათლოვანი) ადგილი. გო-
თე სიტყვაში გოთე იგივე ელემენ-
ტია, რაც სიტყვაში გა-თე-ნა,
სინ-თე.

გო თ ო ფ უ ა (გოფოფუ) -
გათოფუა (გამთოფა), გაფადარა-
თება (გამაფადარათა).

გო თ ქ ვ ო შ ო ნ ა უ ა -
შეთქვირება, ქალი რომ ახლად
ახაკში მოდის და ძუძუ-მკერდი ვე-
სება ან საქონელი რომ სუტებას
იწყებს (იხ. ქვ. ვე. 61), გათქვირე-
ბა. გათქვიშინაფილი - გათქვი-
რებული

გო თ ხ ო ფ უ ა - გათხიხნა

გო კ ო შ ო ტ უ ა - გაკოპიტება

გო კ უ რ ტ ხ ო ნ ა უ ა - გაღ-
ვაძება

გო ღ ა - იხ. გვალა

გო ღ ა უ ა (გუგოლჯ) -
კრთობა (ვერთუბი), გაგვარდნა
(გაგვარდები)

გოღახუა (გობღახუ) - გაღახუა (გაგღახუა)

გოღოფა - გოღუა, გვადუა

გომანუა (გომანუ) - გამანუა (იხ. ვ. ბ. სიტ. მანუა) - გატრუხუა, ცვეთლზე გადაფულება. გომანოლი თუ - გატრუხული (გატრუხული) ან გამანული გოჭო

გოღოფუა (გობღოფუ) - გაღოფუა (გაგღოფუა)

გოღოტკუა გობიტკუა - გაღოტკუა, გაღოტკა

გომბარუა (გომბარუ) - გაბერუა (გაგბერუა). გომბარილი - გაბერილი

გონუბა - [გონება, ფიქრი]

გონუა (გონფინ) - გონა (მგონია). იბგონე, ეიგონე - ეიგონებ

გონძეხუა (გამძეხუე) - ახმორთხვა, მეტის ტყამა

გონჯამა (გუნჯონჯა) - გაჯუა (გაგაჯუა). გონჯამა თოლიში - გახილუა თვალის

გორაფა (გოგორა) - გინება (გაგინება), გიობა (ფეიობ)

გორაფუა (გობრაფ) - გარფა (გაგარფა), გორფა (გაგორფები) - შუგ. გობრაფა

გორგაღი - ზერზეშაღი - იხ. გუგანი (იხ. ხაშხ. წიგნი.)

გორგოღაფა (გუგორგოღა) - გაგოფა (გაგოციფა)

გორგოთი (ორქიში, გუმიანი) - ბორქენა, აღმოსორქენა (ორთქლის, კვამლის) გორგოთი

გორღა - ზურგისზედული, მრუფე (შეღრ. გორღა ხმალი (იხ. ხ.)

გორღი - ბეგვი, ვამბეში
გორიფონაფა (კინფონი) - მოფულფუება („ბ. კ.“ სტ. შოშია)

გორხხიპუა (გობხხიპუ, ვიხხიპუე) - ვახხიპუა (გავხხიპუა, ვავხხიპუები), გაჭიპუა (იხ. ხ. სიტ. ხხიპუა)

გორუა - (გორუ) - ჭებნა (ჭებენი)

გორცუაღა - ვაბრობა ტყავის, ვაფუენა თმისა

გორჭიპუა - გაჭიპუა

გორტიბაფა (გუგორტიბუა, ვატიბუე) - ვაბობა (გაგაბობა, ვავთბები)

გორტკვარტკვალუა (გობტკვარტკვალა), გონვარტკვალუა - ღანბლუა, გაღანბლუა (გაგღანბლუა) (იხ. ჩ.) ვარუჯუა

გორტყაბარუა (გობტყაბარა) - გატყაფა (გაგატყაფა), გორტყაბარული - გატყაფებული

გორტუცუა - იხ. ტუცუა

გორტყაპერუა - გატყაპანა

გორფიშქინაფა (გოფიშქინა) - გაფურჩქენა, ვაფურჩქენა.

მე. გოთქვიშინაფა

გოგარათხუა (გოგარათხუ) - გაბერტვა (გაბერტვა)

გოგოვჭონაფა - ჯაფიფ-
ვინება (იხ. ე. ბ. გვ. 45), გაშუბება,
გაბუვება, გაბუტვა.

გოგურაფა (გაგოურა) -
გაბურება (გაბურება). გოგურ-
რაფილი - გაბურებულა

გოგურნიონუა (გოგურ-
ნიონ) - გაფაქნა (გაფაქნი)

გოქიქონაფა პიჯიში -
ჯადურუნა პიჯიში

გოქივტუა - გაქივტა, თმის
დაცვენა

გოჯა, გოჯა - გუშინ, გოჯ-
ვაწო - გუშინწინ. მე. ქართ. ძო-
ღან

გოჯოტონაფა - გაჯუღა.
გოჯოტინაფილი - გაჯუღილი

გოშინა (გობშინა) - გასხე-
ნება (გაგონხენება)

გოშინინაფა - გასინი-
ნება. გოშინინაფილი - გასინინე-
ბულა (იხ. გ.)

გოშინკონაფა (გოგრი-
კონდექი) - გაფშევა (გაფიფშევი)

გოხხაპაფა (გოხინაპა) -
(გა) ხხურება (გახხურება)

გოგოთაშა (გუგოთათა) -

გაგუღა (გაგაგუღა), გასროლა (გა-
კისვარი), გატეორენა

გოცმარცხა - გაცარცა
(გაფცარცა)

გოცქვირინი - გაცქირა,
გახეღა

გოცხაპარუა - გაპარა,
გაფხაქნა

გომჯარუა¹

გომჯვანძელუა (გომძე-
ვანძელი) - გაზუზღა (გაფიზუ-
ღება), გაწიწა (გაფიწიწება), გა-
წიწვა, იხ. ქე.

გოწოხ - შარშან. გოწონე-
რი - შარშანდელი. გოწოხ -
შარშანწინ

გოჭაპუა (გობჭაპუ) - გა-
წება (გაწება), გაყრა (გაგაყრა) მგ.
ქადაღღა

გოჭაღა (გობჭა) - გაყრა
(გაგაყრა), გოჭელი - გაყრილი

გოჭიჭინაფა (გობჭი-
ჭინდექი) - ფხიჭება (ფიფხიჭება),
ქეჭება (ფიჭეჭება)

გოჭვირინი - გაწვირინა.
გოჭვირინი - გაწვირინა

გოხარუა - გახარვა (რაჭ).
გაგაგაღა

გოხარცქუა - გახჭლომა

გოხარჭაღი - გაჩინი.

1. ვარსკვლავი.

ხარება

გ თ ხ ა ნ ქ უ ა - შექოთონა

გ თ ხ ე გ უ ა (ვობზეუ) - გაფ-
ზეუა (ვაფუზზეუა)

გ თ ხ ე ა ხ უ ა (ვიბზეახუა) -
ვახზეუა (ვაფიხზეუა), ვახურა

გ თ ხ ი კ ი ნ ა ფ ა (გუგონი-
კინუა) - ვახიკინება (იხ. ე. ბ.),
ვახმოზა

გ ა ხ ი რ ხ ე ბ ა (ვაგახირზე,
ვეფხირზებუა) - ვახიზენა (ვაგ-
ხიზნაე, ვაფიხიზნები)

გ თ ხ ი რ უ ა - გაქურდვა

გ თ ჯ უ ნ ა (ვათაჯუნუნი) -
გაკონა (ვაკონი)

გ თ ჯ ი მ ე ი ნ ა ფ ა - გა-
ჯორჯება, ვახიება

გ რ ე ხ ი ლ ი - გრეხილი,
შეგრეხილი რამე

გ უ ბ ა - კობი - (მარტოდ-
მარტო, მარტობედა კაცი)

გ უ ბ უ ლ ი - გუბული (იხ.
ქართ. მეგრ.)

გ უ ღ ა - გუდა, კონი უბეღური
გომბარბილი გუდაცაალო რე (მეგ-
თქმ. კაცი უბეღური გაბერაილ გუ-
დასავით არის)

გ უ ღ ო რ უ ა ხუტორუა (რეგ-
მულუა) - ხრამუნა

გ უ ნ ა გუნაფა (ბეჭე, ვაგურ-
უა) - ვანება (ვაგაორ, ვეგანება)

გ უ ნ ა ფ ი ლ ი (ხილი)
დამგრახული ხილი) საქართველო

გ უ ნ გ ა (ლაიტინი, ხიმინდი-
ში), ბურკა (ა. ე.) - ნაქურჩელი
(ე.), ნაქურჩილა (ქე), ნაქუნი (იხ.
ქე აგრეთვე „ბუნ. ე“ სტ. სიმინდი),
ნაგულა (დავ. გოფ. იხ. „ბუნ. ე“)

გ უ ნ ე ბ ა - გუნება

გ უ რ ა ფ ა (ვოგურუა, იბგუ-
რუა) - სწავლა (ვასწავლი, ეის-
წავლი)

გ უ რ გ ი ნ ი - გრგინა, ქუ-
ხილი, გურგინი (იხ. ქე.) გურ-
გინის - გრგინისე, გურგურებს.
ჟ. ი. ქუხს (იხ. ქე.)

გ უ რ გ ი ნ ა - გორგინი
გორგინი (ეს უკანასკ. ორი ფორ-
მა, რომლებიც მოყვანილი აქვს ი.
გ.-ს, სამურხაფანოში ხულაც არ
იხმარება) - გვირგინი, გურგო-
ნუა, დეგურგინეს - (და)გვირგვი-
ნება, დავგვირგვინდენ ე. ი. ჯვარი
დაიწერეს, მაგ. გურგინი ქიგუფ-
გეს - (პირდაპირ: გვირგვინი და-
ადგეს) ჯვარი დასწერეს, გვირგვი-
ნი უთაროხეს.

გ უ რ ი - გული (ვტიმოლ,
ხატყვისა იხ. ქართ.-მეგრ.-ში) არ-
თი გურიში კონი - ვრთგული კა-
ცი

გ უ რ ი შ ი თ ი - გვირისტი

ბ უ რ მ ე ქ ე ვ ი ა - გულწი-
 თულა (ფრინველი)
 ბ უ რ წ ე ვ ლ ი - გულწივერი

(ნიჭი)

ბ უ ჯ უ ბ ა - პატარა კალთა

დ

დ ა - და, დამ. და და უბრა -
 და და შმა. დახქვა - დიხქული

დ ა ბ ა დ ე ბ ა (დუგბადე, დუ-
 ხაბდებე) - დაბადება (დავბადებ,
 დავბადებ)

დ ა ბ ა ლ ი - დაბალი. მოდა-
 ბადე - მოდაბალი. სიდაბადე -
 სიდაბდე

დ ა ბ ა რ ე ბ ა (დუგბარე) -
 დაბარება (დავბარებ). დანაბარე,
 დუნაბარე - დანაბარება

დ ა ბ რ ე ზ ე ბ ა - დაბრ-
 კადება, დაბრკადება

დ ა ბ ვ ა (აბუ.) იხ. ვუნვა

დ ა ბ ვ ი ა ნ ე ბ ა - დაგვიანება

დ ა დ ა (ხადუ.) - დედა, მამა.

შეგრუდად ხიტივით დადა სა-
 დურსოთ უხმობენ უფროსნი ვნაწ-
 ვადებს. შევლებიც მამას ხაბლში
 ვახიან დადა. ბაბუას (პაპას) დო-
 დო დადა. აფხაზურშიც საადურ-
 სოდაც მიმართავენ მამაკაცებს,
 უფრო კი ამ ხიტევით მიმართავენ
 მოზუნებს

დ ა დ ა - მდადე, დადე

დ ა დ ი - დიდდედა, დიდდედა,
 ბებია, ხიტევა დადი შემოკლებუ-
 ლია, ჩემის ახრით, ხიტევებისაგან
 დიდა-დიდი და, მამასადადე, პარ-
 დამირ ნიშნავს დედა-დიდი. ამხვე
 ნიშნავს აფხაზ. ან დუტე (ან -
 დედა; დოტე - დიდი) ხიტევა დიდე-
 და, დიდდედა ზემომოყვანილ მო-
 საზრებას ამოწმებს

დ ა დ ე ლ ი - დედალი. დადე-
 ლი დო ბუმეღი - დედალ-მამალი

დ ა ვ ა ლ ე ბ ა - დავალება

დ ა ვ ლ ა, დავლა - დავლა,
 დამლა

დ ა თ მ ე ბ ა (დაუთმე) - დათ-
 შობა (დაუთმობ)

დ ა ტ ე ბ ა (დუბე) - დატყება
 (დავტყავებ)

დ ა ლ ა ქ ი (ხა.) - დალაქი

დ ა ლ ი ვ ბ ა (დუბლივბე) -
 დალვა (დავალვა), გათავება

დ ა მ ა ზ ი - ქ ლ ი ა ე ი მ დ.
 ქ. დამახი

დ ა მ ა რ დ ე ბ ა (დამიმარდე)
 - დაბადლება (დამიბადლებს)

კანონიერი

დ ა მ ა რ გ ე ბ ა (დუგამარეგ)
 - დამატება (დაკამატება)
 დ ა მ ა რ ც ხ ე ბ ა (დაგამარცხე) - დამარცხება (დაგამარცხება)
 დ ა მ ნ ა მ ა ვ ე - დამნაშავე
 დ ა მ ო წ მ ე ბ ა - დამოწმება
 დ ა ნ ა რ ე ვ ბ ა (დუმნარევე) -
 დანალექება (დაუინალექება)
 დ ა ნ ა მ ე უ უ ლ ი - დანამა-
 ული
 დ ა ნ ე ვ ბ ა - დანება
 დ ა ნ ე ბ ე ბ ა (დუკანებენე) -
 დანება (დაკანება)
 დ ა ბ ე ვ ე ბ ა (დაბიება) (დუ-
 ვაბევე) - დაბატოება (დაბატო-
 ება)
 დ ა ბ ი რ ე ბ ა (დაბაბორენე) -
 დაბორება (დაგაბორება)
 დ ა რ ა ი ა - დარაია
 დ ა რ გ ა - ნუგეი (ვუმოხეული),
 ახალი თხა
 დ ა რ ღ ი (ხ.) - დარდი
 დ ა რ ე - დარე, მდარე
 დ ა რ ი გ ე ბ ა (დუდარივე) -
 დარიება (დაგარიება)
 დ ა რ კ ე ბ ა (დუდარეკე) -
 დარება (დაგარება, დარეკება)
 დ ა რ უ ა კ ი - დარუჯავი, დარ-
 ეჯავი (ვ.)
 დ ა ხ ა ბ ა ღ ი - ხაკმათ

დ ა ხ ა უ ე რ ე ბ ე ლ ი - დარ-
 ხავერდებელი
 დ ა ხ უ რ ი - დახტურა (ინ. ვ.)
 დ ა უ რ ა დ ი ა - დარა
 დ ა ფ ი - დარინი
 დ ა ჯ ა ლ ე ბ ა - (დამჯალე)
 (დაჯა-ლონე, შეძლება, ქონება) -
 (შეძენა, ზამორბენა, შემატება)
 დ ა ღ ი (ხ.) - დადი, დამადა,
 აფხ. ადამდე
 დ ა შ ე ი რ ე ბ ა (დავაშეირე)
 - დამშეოება (დავამშეოება)
 დ ა შ ი თ ი ა, დანხერი (სამ.)
 - ცეცხლი ღაზ. დანხერი აფხ.
 აქია (ინ. ქ. მ.) დანხერი ქუდარში
 - ცეცხლი დანხო, ცეცხლი დაგ-
 ხე (გოხხიტე) ქებათი დანხერი ქა-
 თურნერე - ქებათი შეშა შეუკეთე-
 დიშქა ქაგურბურე - შეშა შეუზა-
 რი (?)
 დ ა ც ა ფ ი - დაცანა, თხლა-
 შანი, თხლეშა
 დ ა ბ ე ვ ბ ა, დამმარება ღვინო-
 ში - დამიება, დამმარება, და-
 ქანება (ღვინ.)
 დ ა წ ა მ ე ბ ა (დავაწამე) -
 დაწამება (დავაწამე)
 დ ა წ ე ხ ე ბ ა - დანახება (ინ.
 წეხი)
 დ ა ღ ო რ ე ბ ა (დუგაღორე) -
 დაღორება (დაგაღორება), მოტყუნე-

ბა (მოუატყუებ)

დატონებბა (დებტონე) – დატონება (დატონებება)

დატეუტეებბა – დატეუტეება – ტეუტეობა, დატეუტეობება

დანაფილი – დობილი

დანეტებბა – (დებტე) – დატეება (დატეებება)

დანქარებბა (დოუქარებ) – დაქარება (დაუქარება)

დატაღებბა – დატაღება

დაწონებბა (დებწონე) – დაწონება (დაეწონება)

დაწენარებბა (დაწენარებ, დებწენარებ) – დაწენარება (დაწენარება, დაწენარებება)

დახე – კინაღამ, დახე

დახეღებბა – დახეღება (იხ. ქე.)

დახლღებბა (დახლღობი) – დახლღობა (დახლღობები)

დახუნალი – დახაჯდობი

დაჯერებბა – (დაჯერებ, დებჯერებ)

დატონებტეობ – (იხ. ე.)¹

დატემბა (ბატე) – ბატე (ბატეობ)

დატუტებბა (ბატუტე) – ბუტე (ბუტეობ, ვიბუტები)

დატურტეობი – ბატური, ბატური – ბატური, ბატური

მრავალი ცხენებისა და ხმე, იმიანობა

დატეება (დებტე, იბტე) – დატეება (დებტეობი, ბატობ)

დატეობი, დებტეობი – (ბატ) – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი (=ცოლის ბატობი); ბატობი (=ქმრის ბატობი); ბატობი (=მეგრულად ბატობი) – ბატობი

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი (იხ. ქე. ს.)

დატეობი – ბატობი, ბატობი – ბატობი (ბატობი) ბატობი – ბატობი

1. ბატობი

სიტყვა დიარა, დიარუა და ოდირე ერთიან შიროხანი არიან, რასაკვირველია, იდიარით „ქაშეთ“-ის მნიშვნელობით ხალხის ღვაძსაკეში კი მოიხმის.

დ ი ღ ა - ღუღა, დიდაფონური - ღუღინაკვადი, დიდაფონური რთული სიტყვა (დიდა-ღუღა, ჟონუა - მენა) და ლეწის აზრით, ნიშნავს ღუღა მყნულა დიდაჩაფილი - ღუღობილი. შდ. ხინდაყა (ხინდა - სიძე, ღა - რტა, ტოტა - ქუიხლი)

დ ი ღ ი - დიდი, დად-დადი - დიდობა, დიდება

დ ზ ტ ო ხ ო ნ ა, დაკობონა - დადმართა

დ ი ნ ა ფ ა (ვოდინუა, ბდინქი) - კარგვა (კუარტაჟ, ვაკარგები)

დ ი ნ ღ ა რ ი (იხვ.) - მიიღობა

დ ი ნ ო წ კ ი ღ უ ა, დინოწკარუა - ხაწწკარიება, ხაწწობა

დ ი ნ ა ხ ა ღ უ, დინოხოლუ - შიგ, შიგნით

დ ი ო - ჯერ, ჯერეთ

დ ი რ გ უ ა, ტირგუა (ფ. - ота-кавато, врсочта...)

დ ი რ ვ ჯერე (ხამ.) - ჯერე, ხახლას ძელი

დ ი რ ო კ უ ა, ჯროგუა

(ხვერიც) - ღრეკა (ვარტა ვად-რეკები)

დ ი შ ქ ა - შეშა, ოდიშქალი - ხაშეშო

დ ი ხ ა - მიწა, თიხა, აფგილი, დიხაში ლებაა - მიწის ღობით, დაბალი ღობითა დიხაჭუბერი - თიხა წითელი (ხაჯორხუა მიწა)

დ ღ ჯ ღ ღ ი ნ ი, ტ ვ ჯ ტ მ ი ნ ი - დადღინი, ტიტყინი

დ ო გ რ ვ შ უ ა - დაგრეშუა

დ ო ბ ვ რ ა - ვაკე, მავრამ ცოტა მომადლო აფგილი, დუბე (ხაბას განმარტებით დაბალი აფგილი (შდრ. ბარი)

დ ო ბ უ შ ა (დუგობუ) - დაბბ-მა (დაუასხამ), დაქცვა (დაუაქცე წყ.), დაფურა (დაფურა)

დ ო ღ გ ი ნ ა (დუგოფუნა) - დაფუნა (დაუაფუნ), დაფუნება

დ ო ღ ვ ა ღ ო რ ი - წინალი, დამქაყებულა დოფვალირი პირღ. დაფებულა

დ ო ღ ვ ა ნ წ ა ფ ა, დოქან-ცაფა - დარწვა (დაუარწვე)

დ ო ღ ი ნ ა (დიბინა) - დავინა (დავიწვე), დახრა (დავხრა)

დ ო ღ უ შ ი ნ ა ფ ა - ამოკენებება, დაკენებება, ამოჭენეშა (ჩჩვიდღე)

დ ო ღ ა ბ ი - დოღაბი, დიდი

წიხქველის ქვა

დოღო, ნდოღო - მიფეღო

დომფაღა - დომფაღა (ორჭიანნი პარკი იხ. 3. 2.)

დონწველა (დუგონწვე) - დანწვობა (დავანწვობ). ფანწველა - დანანწვობი

დონჭიორა (დონჭიორა) - დაჭერა (დავაჭერ)

დონგო - მიდოგვი, მარდაღი

დონთხაფა (დუნანთხუვი) - დაცემა (დახვეცი), წაქცევა (წაგვიცევი)

დონიონა - დანერწყობა, დანერწყობა

დორა - დორა, მახვარო კოკა

დორხამა (დუგორხა) - დანთება (დავანთებ), დავზება (დავაგზებ) (იხ. „უფხობიხტე“)

დორთინი (დაფრთქვი) - დამბრუნება (დავბრუნებ), მიქცევა (მიგვიქცევი)

დორხეხუა (დუგორხეხუა), დორცხუაფა (დუგორცხუა) - დანახება (დავანახებ), დანფუნება (დავანფუნებ)

დორნაფა (დუგორნა) - დანება (დავანებ), დორმეღი - დანფეღი

დორატვა (დუგორატვა) - წაქცევა (წაგვიცევი), დაცემა (დახვეცი)

დორატვა (დუგორატვა) - დანება (დავანებ)

დორხეჩინი, დორხეჩინი - დანახება, დანახება (დავანახებ)

დორეღა (დორეღა) - დანახება (დავანახებ), დუგორეღა - დანახება

დორხეჯი - მიღადაცხაკეთარო, ხევისი უზიარო

დორხეჩი - დანახება, დანახება - დანახება

დორხეჩი (დორხეჩი) - დანახება (დავანახებ), დანახება - დანახება

დორფა (დორფა) - დანახება, დანახება

დორფატვა (დორფატვა) - დანახება, დანახება, დანახება, დანახება, დანახება - დანახება

დორფინი (დორფინი) - დანახება (დავანახებ)

დორფორა (დორფორა) - დანახება (დავანახებ)

დორქანცა (დორქანცა) - დანახება (დავანახებ), დანახება - დანახება

დორქვი - დანახება

დოქტორისინათა — (დადუ-
რა, კოყისპირულად)

დოღვანთათა — (დუგოდ-
კანთა) — დაღვანობა (დავაღვან-
ობა)

დოღრანჯუა (დობღრან-
ჯუნი) — დაღმეჭა (დავიღმეჭ),
დაღრჯა (დავიღრჯობ)

დოფურბილი — დაფურ-
ბული (ბილი) იხ. ჭე. დოფურბი-
ლი (ფ.) — დაფურწილული, დაფურწ-
ილული, დაბუნძული

დოგამეუა (ბინეზიში) —
გამაწინდვა ვახიხა, დამაგინება
(გურ. იხ. ვ. ბ. ხატყვა მავანი)

დოგოთამა (დუგოგოთა) —
დაგოთა (დავაგოთა)

დოგონუა (დობგონუნი) —
დაბუღრება, დაბუღრვა (დავიბუღ-
რები), ფრინველუბის დაბაღვურე-
ბა ხაღამიღ

დოგუნა (დუგაგუნუნი) —
დაგონა (დაგუნა)

დოგუცინი — დაგუცება,
დაგუცება, დაგუნებება

დოგუცინიჯოღოთიში —
დაგუცება ძაღლიცა (დავიგუცობ)

დოშვანდაფა (დუგოშ-
ვანდა) — დაბეგნება (დავაბეგნებ)

დოშქუშაღა (დუგაშქ-
ვა) — დახობა (დავახობ), დაცემა

(დაცემა)

დონარნუა (დობნარნუ-
ნი) — დანარნუა, ხაჭის კვლიანად
შეგრომა

დონილათა (დუგონილა-
თა) — დაცთება (დავაცთენ)

დონინა (დობნინა) — დაბ-
რება (დავიბარება)

დონიონუა (დუგონიონ-
ია) — დაცხიკება (დავაცხიკებ);
ცხვირის დაცხიკება (ცხვირს და-
კაცებინება)

დონიქინი (დუგონიქუა,
დოფოქუნი) — დანოქება (დავაძო-
ქება, დოფოქება)

დოცომა (დობცენქი) — და-
ცინება (დავცინებ)

დოცუნათა (დუგოცუნუა)
— დახობა (დავახობ), დარჭობა
(დავარჭობ)

დოცხორუა (დუგოცხორა)
— დარწება (მახიხა)

დოძახეხა (დოუძახეხი) —
დაძახება (დაუძახებ)

დოძონძილი — დამანძუ-
ლი (დამანძეა, იხ. ვ. ბ. ძანძ.) —
ბღოშიად მოხმხმული ხილი

დოწიმა (დობწენქი) — დახ-
მა (დავიხმობ), დაღურა (დავაღუ-
რი), დაქვევა (დავიქვევ)

დოწკაშულუა (დობ-

წყაბულა) - დავისვა (დაჯერდა)
 დონქატრუა (დონქატრია)
 დონკაფუა - დამწკრივება (და-
 ვამწკრივება), დონობა (დავარდობა)
 დონკურწინი - დამწკრივება (დაინწკრივება)
 დონკვაშილუა (დონ-
 კონკვაშილუა) - დახვედრება (და-
 ვახვედრება)
 დონკვალუა (დონ-
 კვალი) - დამწკრივება (დავამწკრივებ), დამ-
 ტომრება (დავამტომრებ)
 დონტორე - სახანძრ, დი-
 ვიზიტულია სახლი წარმომდგარა
 სიტყვისაგან დონორეა (დასახლ-
 ბა), აფხ. ანხარა (დასახლება)
 დონკუნა (დონხონი) -
 დანაღობი (დავანაღობ)
 დონკმა, დონკმაში ფარა -
 დონმა, სამღვდელთა ხარკებ-
 ლა-გარდასახადი.
 დონო, რდო - დრო, ეპო-
 დონკუნო - დუნდო, სა-
 წინადა
 დონკუნო - თავთავი
 დონკო - თავი, დუნდოში რბი-
 ალი - თავბრუ დახვევა (თავბრუ
 მიხვევა).
 დონკვაშიე - თავდაღობა, დუნ-
 დაღობა - თაობა, თაობისობა, უფუფუ

- უთავო.
 დონკონი - დუნდო
 დონკუნ - დუნდო, დუნდო
 დონკუნალი
 დონკუნალი (სპარს.) -
 დუნდო
 დონკონი - იხ. ტურინი
 დონკუნო - დონმა წინადა
 დონკუნალი, დონ. მონრევა
 დონკუნალი - ჭან, დუნდო
 (იხ. ნ. მ.)
 დონკანი (არაბ.) - დუნდო
 დონკო - დუნდო, დუნდო
 დონკო - ეპოხა
 დუნა - დუნა, დუნდარი დუნა -
 დუნდანი, დუნდარი წინადა -
 დუნდანი, დუნდარი, დუნდარი -
 დუნდანი, დუნდანი, დუნდანი, დუნდანი -
 დუნდანი
 დუნკუნალი, ტურინი -
 დუნდანი, ტურინი, ტურინი, დუნ-
 დანი (იხ. გ. ბ. სიტ. ტურინი, გვ-
 41)
 დუნკუნალი - დუნდანი,
 დუნდანი (იხ. გ. ბ. გვ. 12)
 დუნკუნალი, დუნდანი -
 დუნდანი, დუნდანი, დუნდანი -
 დუნდანი
 დუნკუნალი - იხ.
 დუნდანი

ჟ ე ნ ა - ე. ეხ. ენაქ ოქვე - ამან ოქვა

ჟ ბ ა რ კ ა ნ უ ა (ებაბრკანა) - აბარკლება (ავიბარკლებს; აკაბინება, ავოკაბინებს)

ჟ ბ რ ი - იერი, იერი (იბ. ჟ. ბ. გვ. 18 ვშხი). ებრანნი ცირა - იერიანი (ერზიანი) ქალი

ჟ ბ რ ო, ვრბო - ვრბო

ჟ გ ა უ ა - (ჯგოჯა) - აჯება (აჯაებს) ამუნება

ჟ გ ე ბ ა, ეგებუ (იბ. ჟ.) - ეგებობს, ეგებ. ეგება თამი რდაბი - ეგებს ასე იყოს

ჟ დ გ ი ნ ა (ჯეოდგონა, ებდგოთჯ) - ადგენა (აგაფგენს, აფდგებს), აფენება (აგაფენებს)

ჟ დ უ მ მ ა მ ო - ედომეშამი - ხუდ ვრთიანად

ჟ ზ ე რ თ უ ა (ეზვიერთუ) - აქლეშა (აგაქლეშ)

ჟ ზ მ ა, ოქმა - ეგზომ, ამდენი

ჟ ქ ი - იხ. ოქია

ჟ თ ა, ეთანა - იგა, მაგი

ჟ ძ მ ე ა - ზეით, ზერე

ჟ ძ ე ნ ო ა - ეჭენისთვე

ჟ ძ ე ა თ უ ა (ეძეკათუ) - აჯეოთა (აჯეკოთავ), აჭრა, აცრა

ჟ ძ ა რ თ უ ა (ეძკართა) - აკალთვა (აგაკალთავებს), აკაბინება

ბა (ავოკაბინებს). ექნოკართვა (ეხე-უორინაში - გადაკაბინება სახე-ლოების (იხ. ა. ქ.)

ჟ ე გ ე ა, ეცინა (ჯეგურა) - აწყვა (აგურავ)

ჟ ე ო კ ე ე ტ ა ლ ი (ეგოკეტალე) - აკოატება (აგეკოატები), აკოლება - აგეკოლები

ჟ ე ო რ თ ი ნ ა უ ა (ეკოართინუა) - წაქცევა (წაგაქცევი) გოორ-თელი - წაქცეული

ჟ ე ვ რ კ ე ე ნ ე ა - ახეხელა-ეგბა

ჟ ე ლ ა ბ ი ნ უ ა (ელაბიმნე) - აბლანდვა (აგბლანდავ)

ჟ ე ლ ა ბ ე რ უ ა - აქოტლევა, აღარვა

ჟ ე ლ ა ნ ო - ელაბი (მარლი)

ჟ ე ლ ა ბ ე მ ა ლ ა - წახემა (წახეკამ) გერბი ელაბემაღლა - ბნედა (გბნეგბი)

ჟ ე ლ ა ბ ო ნ უ ა - აგულებს, აგრდენა

ჟ ე ლ ა ნ ე ო რ ა (ელენეჯირუ-ქი) - წამოწოლა (წამოწეწები)

ჟ ე ლ ა ნ ა მ ა (ელენეჩა) - ოჩევა (ურჩევი)

ჟ ე ლ ო ტ კ უ ა (ელორტკუა) - ასვლება (აესვლეს), აწობა

ჟ ე ლ ა ხ - ზემო (აღმოსავლუ-

თისაქენ), ვლახონური — ზემო-
 ური, გელახონური — დაბლაური
 ე მ ა ლ ე (ვარდალ) — ამახ-
 დური (ი. ჭ.) ეალის გასახტუმრებ-
 ლად ხაკმაო ქონება
 ე მ ე რ ი — ეგვიპტე, აფხ. უბარ
 ე ნ ა, ე — ეხ, ეგ
 ე ნ ო ლ ა ფ ა (ენვოლექი), ენობ-
 ლექი — ჩევიარდნა, ჩევიარდები
 ე ნ ო ნ ჯ ი რ ა (ენიმჯირუ-
 ექი) — ჩაწოლა (ჩაწევა)
 ე ნ ო რ დ ო მ ა, ენორდამილი
 — ღრმა, მადრმავებული
 ე ნ ო ს ე მ ი ნ ა ფ ა (ენ-
 ვოსემინუა), ენოსიმინაფა — ჩას-
 მენა, დასმენა (დაეხმენ), დაბეზ-
 ლება (დავაბეზლება)
 ე ნ ო უ ო ნ ა — (ენკოჯინექი) —
 შეცხერა (შევაიცხერება) შეხედეა
 (შეცხედავ)
 ე ე დ ვ ე ბ უ ა — ათუთება,
 დადულება (ჩ.)
 ე რ ბ ო — იხ. ვბრო
 ე რ დ გ უ ლ ო — ერთგული
 ე რ თ ო - შ ო რ თ ო — მიხელა-
 მოხელა, მიხრა-მოხრა
 ე რ ი — ური, ზალბი, ვრისგანი
 — ვრისგანი
 ე რ ე ე ა ნ ი — ევანი
 ე რ ს ე მ ი, ერსემი — ქურ-
 ციკი (შდ. ჯიხვი)
 ე რ ე ე ა ნ ი — ერქვანი (იმერ.

მნიშვნ.) იხ. ე.
 ე რ ნ ე მ ა (ერნენა) — ანე-
 ნა (აეიჩენ)
 ე რ უ ო — ვერჯი, ვრჯაკა —
 ჰატარა ვერი, ვრძაკა
 ე ტ ა ხ უ ა (ხაქონელიში) —
 ატება, ავარდნა, მაკინტლობა, ხუ-
 რათობა (ხაქონელზე)
 ე უ ლ ა (ევორქე) — ამოსელა,
 აფუეება, გადვიეება, გადმეება
 (შაგ. ?)
 ე ფ ა შ ე მ ა, ეფემქეა — აფე-
 თქეა, აბუმტეა, აბუმატარება. ეფა-
 შქანაფა ზორციში — ატყეა, შდ.
 აბურცება, აშუება
 ე ფ ო — იაფი, ეფალა — იაფობა
 ე ფ ო ე ე მ ა ფ ა — აშუება.
 აბებრება
 ე ფ ო ე ე მ ა ფ ა — აბუზება,
 ეფიფინაფილი — აბუზული
 ე ფ შ ა — ხავბე, ეფშაფა — აე-
 სება
 ე ქ ი, თქეა — იქ, იქანე, ექანი,
 თქიანი — იქაური
 ე ლ ა ლ ა (ვბლა) — ალება (ავი-
 ლება)
 ე შ ა გ ო რ გ ო თ ო (ეშეგორ-
 გოთექი) — აღბორცეინება (აღლებორ-
 ქეინლება)
 ე შ ა თ ა ნ ჯ უ ა — (ხაზღვრის
 მიხენა ხეებით) შემოთარჯეა ჩ.
 თარჯ. ჩ. შდ. თარჯი (ე. ბ.)

ე მ ა ლ ა უ ა (ერმალუა) - ამოვარდნა (ამოუვარდები)

ე მ ა ლ უ ა უ ა - ამოვლუბა (ამოვლუბები)

ე მ ა ხ ი რ ა ლ ი ლ ა გვანისი - ოხორა, ოუხინო, ჭურის ამოხამ-შრალუბელი ჭინჭა ჯოხზე მიშაგ-რებელი (ე. ბ. გვ. 33)

ე მ ა უ მ ა უ ა (ერმოუშა) - ამოუება (ამოვებები)

ე მ ა ჯ ა ლ ა (ერმება) - მალ-ლა ატანა

ე მ ა ღ ო ბ უ ა (ერმაღობუ) - შემოღობვა (შემოვღობვა), შემო-რავვა (შემოვრავვა), - იხ. რავვა ქე.

ე მ ა ხ ქ ი რ ა უ ა (ერმოხტი-რუა) - ამოშრობა (ამოვაშრობ)

ე მ ა გ ო თ ა შ ა (ერმოგოთა) - ამოვება (ამოვებები)

ე მ ა ტ ო უ ა უ ა (ერმოტოუა) - ამოყოფა (ამოვყოფ) დუდი ქე-შატოუდი - თადე ამოყო

ე მ ე ჯ ე ე - ზე, ზეით, მალ-ლა ეზე მერჯე - ზე აღის, მალ-ლა მიდის

ე მ მ ა კ ი - ერმაკი

ე ნ ვ ა - ენა

ე ნ ი კ ი ნ ა უ ა, ენკინაუა - აბზეკა, აფშეკა

ე ნ წ ე რ ი, ეწერი - ეწერი, გემირიანი და მცირეუტყიანი აფგო-ლი

ე წ ო ნ უ ა (ებწონე) - აწონვა (აეწონავ)

ე წ ე ი წ ე ი ნ ა უ ა, ეწიანწუა - აწიწიწება, ატალახიწება, ზე-ჯიან ხოვლაჲ გადაქიწვა გაყო-ნული მიწისა

ე ტ ე ი - ეტი, იტი

ე ხ მ ო ხ ო ნ ი - აღმართი - ზაღმართი; ოღრო-ზოღრო

ე ჯ უ მ ა ლ ა (ებჯუშა) (გო-ლაქუნაფა, სქელადა) - შენახვა ხასმელ-საქმელით და სხე. რჩენა. აფხ. ახენჯუგარა; ერმა საქონელი ვემაჯუმე - ამოღვნა საქონელს ვერ შევინახავ ჯუმაფა (იბჯუშა) - თანწყოლა, თან წაყვანა. მაგ. მა თის მაყარეთ იბჯუშა - შე ამას მაყარად წაყვებან. დუს ვფაში ებ-ჯუშა - შე თაგს თილაჲ წაყვებან.

3

ე ა ჯ ა - ეადა. თამასუქის ეადა ვაუაუ - თამასუქის ეადა არა აქვს

ე ა კ ე - ეაკე მინდორი

ე ა ლ ა ლ ა - (მავე, მძრომი, ქვემძრომი) გველი, ზედიცი და მისთ.

ვ ა ლ ი - ელვა, ეალი და ვურ-
გინი - ელვა და ქუხილი, ელვა და
გრგვინვა

ვ ა ლ ი - ვალი, გარდასახადი.
ვალთ ხარველი ვორექ - ვალთ
დატვირთული ვარ

ვ ა რ, (ვა, ვე) - არ, არა, ვერ,
ვერა. წუფეს ქორდით? ვარ. შინ
(სახლში) იყავი? - არა. ვადაანთ-
ხა - არ დავცე, არ წაიქცე. ვებერ-
თა - არ მიხვდეთ. ვე რაგაფე -
ვერ ითქმის

ვ ა რ ი ა - უარა, ვარია უწუე
- უარი უთხრა

ვ ა რ ვ ა ლ ი - ვარვარი

ვ ა რ ა ჳ ი ა, ა ვ ჳ ი ა - ვა-
რია

ვ ა რ კ ა ლ ი - ბრკიალი (კამ-
კაში, ლაქლაში)

ვ ა რ ხ ი ლ ი - ვერცხლი
(იხ. ქ. შ.)

ვ ა რ ყ ა - ეფა (იხ. ვ. ბ.) -
უდავი, მამალი ცხენი

ვ ა ხ ა რ ხ ხ ა ლ ა - ბასარ-
ხალა, ბასარხხლუხი, პატარა ბარ-

ტეხი, ან პატარა ბაღალუხი (იხ.
ქ. შ.)

ვ ა რ ქ ე ა (იხ. ვ. ბ.) - ვარ-
რობა (ვაჭრობ)

ვ ა ქ ა რ ი (იხ. ზ. ზ.) - ვაჭარი

ვ ე ე - ევლი, მინდორი

ვ ე რ წ ე შ ი (იხ. ვ.) ქვერხემა
- ვებერთელა, ძირიელ დიდი

ვ ე ქ ი ლ ი - ვეჭლი

ვ ე დ ა რ ი, ე ქ შ ა - უხალ,
უწინ

ვ ე თ ი - ათა, ვითაართი, ვი-
თოვიერი, ვითოსუმი, ვითაანთხი,
ვითოხუთი, - (ა)თერთმეტა,
(ა)თორმეტა, (ათ)ცამეტა, (ა)თოთ-
ხმეტა, (ა)თხუთმეტა... ვითიანი -
ათიანი. შავითა - შუათე

ვ ი რ ი, ვირინი - ვირი

ვ ი შ ი, იშო - იქით. იშო შეე
- იქით წადი

ვ ი წ რ ი, იწრო - ვიწრო

ვ ი რ ი - ვაცი. ვოსაგა - ვაცი-
კი (ზ. ზ.). ვორი, ბეტარი - ვაცი,
ბოტი.

ზ

ზ ა კ ე ა - ზაკეა, მზაკეალი
- მზაკეარი

ზ ა ლ ა (შა) - ზელა (წე-
ლავ). ნაზა - ნაზელი

ზ ა ლ ვ ბ ა (უზალა) - ღაბი-
რება. ცხენი უზალი - ცხენი და-
პირდი

ზ ა ნ დ ი - ზალა, წაღა, მწი-

დო; შდ. ქართ. ზადი

ზ გ ი ლ ა ტ ი, ზელატო (ზხი-
ლატო) - სხლტომა, სხლუტა ფე-
ხის გაღვრება. კურის ფეხზვერტე-
დო ქედანთხი - ფეხი გამიხსნლტა
(მომიხსნლტა) და დაფევი, ოზეი-
ლატათა ზვერტე დიხა (звѣрѣтъ
дѣха) სასხლუტი მიწა

ზ ე, ზეფირი - შხა. ოზერშე ზე-
რე - ვახშამი შხაა. აფხ. შაზეა

ზ ე ბ ა (ვაზენე) - ზაფება (ვა-
ზაფებ), ზაფის ზამოვადება; ვარაფე-
ბა, ვაშველდება

ზ ე თ ი - ზეთი. ზეთამი - ზე-
თიანი

ზ ე ნ ი, რზენი - ბარი, ვაფე
აფგილი. ვაღა და ზენი - შთა
და ბარი. ზენარეფი - ბარელები,
ბარის შაცხოურებნი

ზ ე ნ კ ა ლ ი - ზენკალი

ზ ე ნ წ ა რ ი - ზენწარი

ზ ე ბ ა ფ ი (უზებუა) - ზაბენი
(უზაბუნებ). უზებუანა - უზაბუნე-
ბენ

ზ ე ბ ი რ თ - ზეპირად

ზ ე რ დ ა ვ ი (ცზენი) - ზერდ-
გამი ცზენი, ზადისფერი ცზენი

ზ ე ს ქ ე ი - შაშვი

ზ ე ა რ ა კ ი (ე.) - ზეარა,
ზეარაკა ზეარაგუა - ზეარაკის
შეწიარკა

ზ ე ე ნ ი, ზენი - ზენი

ზ ი ა ნ ი - ზიანი

ზ ი ა რ ე ბ ა (ვაზიარე, იმზი-
არებუე) - ზიარება (ვაზიარებ, იმ-
ზიარები)

ზ ი კ ი ნ ი (იმზიკინა) - ბზეკა
(ვებზიკები)

ზ ი ლ ო კ ი, ზელოკი (მოზი-
ლაკაფუანს) - ზიორება (მაზზო-
რებს)

ზ ი შ ა ფ ა (უზებუა) - ზმა-
ნება (უზშამნებ)

ზ ი შ უ ა, ზებუა (ბზიმუ, ბზემუ)
- ზომეა (უზომეა), წყა (უწყა).
დინამი შაზიმადლი - შინისშრომე-
ლი

ზ ი ნ ო ს ქ ე უ ა, ვინოსქუა, ვი-
ნოსქუა - აზნაური

ზ ი ნ დ უ ა (ბზინდე) - ზიდუა
(უზიდაე)

ზ ი თ რ უ ა (ბზიორე) - ბზარეა
(ებზარაე)

ზ ი ბ ი ნ ა ფ ა (იბ. ე.)
ბზაბონდეე - (ვამსხვილდება, ვასუ-
ჭება, ვაფიფინება, ვაბიზინება) შდ.
ქართ. ზიბი, თეფხის ქონი (იბ. ს.)

ზ ი რ უ ა, ზერუა (ბზირე, ბზერ)
- ზერეა. ბაზირადლი - მეზვერე
(იბ. ე.)

ზ ი ს ნ ა ხ ე, ზესნახე -
შხისუნახავი, შხეაუნახავი (ქალი)

ზ ი ს ხ ი რ ი, ზესხერი - სისხ-
ლი. უზესხორე - უზესხლო. ზეს-

ხირამი — ხისხლიანი

ზ ი ტ ე ვ ა — ხიტვა

ზ ე მ ა — მოცოტავე, მატარავ
ზომა, ათეზება — ვვზომ, ამზომ.
ვზომამახ — ამ ზომამდის

ზ ე რ ზ ი ნ ი, ზირზინი —
ზირენა, მზუილი

ზ ნ ა ხ ე ბ ა — ხეწება, მუდა-
რება. ეხეწ-ვზნახ — ეხეწვა-ემუ-
ჯარა

ზ ნ ე — ზნე, ჩვეულება

ზ ი გ ე ბ ა (მზოგე) — ზოგება
(ვზოგავ). მუთუნს ვაზოგე — არა-
ფერს არ ვზოგავ

ზ ი თ ი ნ ე ი — ზამთარი, სა-
ზოთი (საზოთიხევი) — საზამთრო
(მაგ. ტანისამოსი და სხვ.)

ზ ი კ უ ლ ი, ზუკული — დარი-
ჯება, ზრანება. დოზუკული, დოზუ-
კული — ღაარივე

ზ ი მ ა — ზომა. ზომამა ვამე-
ურევი — ზომამი არ მადის

ზ ი ნ ა რ ი — ზონარი

ზ ი რ ტ ი — ზორტი, ვრძელი
შესაკერავი

ზ ი ხ ი — ცაღვეთ, კვრძოთ;
მეგრ. ზოხო-ზოხო აფხ. ზაზ-ხაზე

ზ ი ჯ უ ა (მზოჯე) — ბრძანება
(ვბრძანებ). მზოჯალი — მბრძანე-
ბელი. ზოჯი — ბრძანე

ზ უ თ ხ ი — ზუთხი (თვეზი)

ზ უ კ ი ლ ი — იმ. ზოკული

ზ უ ლ ა ფ ი (მზულა) — ზღუ-
ქანი, ბეგრიალი, ცეცხლ-მზოფ-
რალი

ზ უ ლ უ ქ ი, ვაზულაქიბული
— (ლალი, ვალაღებული)

ზ უ მ ი ნ ი — ზმუილი, მზუილი

ზ უ რ ა — ღამარი, მშიშარა,
ღაზ. ზურა ძე, ღედალი. მაგა-
ლით. ზურა ღაგი — ძე ღაგი
(მაღლი), შეიძლება აქედან ვარ-
დადებითი მნიშვნელობა მქონდეს
მეგრულში ამ სიტყვას. დიაციო
ზომ იტყვიან ქართულად მშიშარა
მზღად მამაკაცზე, ესევე აფხაზუ-
რად და მეგრულადაც. ასევე იხმა-
რება სხვა მრავალ ვრძეზდაც.

ზ უ რ ნ ა — ზურნა, მუზურნე —
მუზურნე

ზ ღ ა ბ ქ უ რ ც ა მ ი, ძღაბ-
ქურცამი — ზღარბი, ძღარბი

ზ ღ ვ ა რ ზ ღ ვ ა ლ ი — ზღვე-
ლა, ვგეთა (იმ. ე. ბ.) — ვაკისპი-
რული წვიმა

ზ ღ ვ ა რ ზ ღ ვ ი ნ ი — ფუთ-
ფუთი, ფუვილი, ბუზთა და მისთა-
ნათა რვეა

ზ ღ ვ ე ლ ა ქ ე ვ ი მ ა —
ზღველა, ვგეთა (იმ. ზღვარზღვა-
ლა)

ზ ღ ვ ი ნ ღ უ ა (მზღვინდე)
— წვემა (წწეა); ვაწნა. ვოზღვინ-
დეს ვაწნეს.

ზღოჯა (ეზღოჯუა, იზღო-
ჯუჲ) — სოცია (ვზოცაჲ ვიზოცა-
ბი. ახეიანი ჩხუპის ბრელი კოჩიქ

ეზღოჯუა ა ახლანდელ ამში
ბერეი კაცი დაიხოცა.

თ

თ ა ვ ა ჯ ი — თავადი, თავა-
დისქუა — თავადისშეაღა, თავა-
დალა — თავადობა

თ ა ვ ი ხ უ ფ ა ლ ი (ქართ.) —
თავისუფალი

თ ა ვ ი წ ი ნ ა — თავისწინა

თ ა თ შ ა ნ ი — თათმანი, ხეში
თათმანი — ხელთათმანი, კუნბიში
თათმანი — წინდა, წინდება. კუ-
ხიში თათმანი — პირდაპირ: ფე-
ხის თათმანი

თ ა კ ა რ ი (დაბბირი, ხინჩუ)
— თაქარა (ტ. ბ. გვ. 16) მოჭირებუ-
ლი ხიცხე მაგარი ცეცხლი და
სხე.¹

თ ა კ ე ი რ ი — იხ, ზაკვირი

თ ა კ ი ლ ი — თაკილი, უკად-
რისობა

თ ა ლ ა თ ი ნ ი — თალათინი

თ ა ლ ხ ი, თარხი — თალხი

თ ა შ ა გ ვ ა რ ი (ტ.), ართი-
შანგი — თანახწორად

თ ა შ ა შ ი — თამაში, ხითამაშე
თამაშობა.

თ ა შ ა რ ი კ ა — ამერიკა (ტ.
ბ. გვ. 2, იხ. აგრ. „სუნ. კარ.“
გაშოც. 17 სტ. გვ. 29), ბაშბა

თ ა შ ა ს უ ქ ი — თამასუქი,
კაღმეხულების ხელწერილი

თ ა ნ ა ფ ა, ვოთანაფა — თე-
ნება-ვათენება. 2. თანაფა — ადუ-
გომა, ღუმა ხერი ვოთანეთ დო
დაბლახი — წუხელ დაშე ვათეფ და
აეად ვავხდი, ბრელი ქირხე დო
თანაფა დორონთქ ხიარულეო ვო-
თანუას — მრავალი შობა და ადუ-
გომა ღმერთმა შხიარულად ვაგე-
თენოს

თ ა ნ ა ხ შ ა — თანახშა, თანხ-
შობა (ვოთანახუქი) — თანხშობა
(ვეთანხმება)

თ ა ნ გ ი — თარგი, ტანისამო-
ხის ზომა (ტ. ბ. გვ. 16)

თ ა ნ დ ა ბ ა ლ ი — თავმდა-
ბალი

თ ა ნ დ ე ბ ი — თავმდები

თ ა რ ა შ ი — თარეში (ხა.) იხ.
ყ. შეუღა თამარეშუღუმა — შიდიან

1. თაქარა ხომ არ იხმარება სადუქ? (პ. ჭ.)

სათარეშოდ

თ ა რ თ ა ლ ი (ფთართალა) - თართალუხა (ცოფებ-ცხეღუების დროს) (ებ. ვ. ბ. გვ. 16) თართალა (ვითრთა)

თ ა რ თ უ ა, ღვითართუა (იფთართუუქ) ღიბთართუუქ, ღიბთართი - თართუა (ვითართები, ღაფითართე) მალზე დაქანცუა ხაცხისაგან, ნაოფულარზე გაცეფება (ვ. ბ. გვ. 16).

თ ა რ ი (უთარაში) - მოზრდილი, მოდიდო, ყოფშიძის განმარტებით თარი - მთელი (თარონამ), ეს მართალი არ უნდა იყოს.

თ ა რ ხ ე ა ნ ტ ი ა - ღიფგუღა, ვრუაზე (ერ.) ღიფგუღა

თ ა ხ ი - თესლი. თახუა (ფთახე) - თესვა (ვთესაე). მათხალი - მთესჟლი მთესაე

თ ა ხ შ ა - თახა, ღუფი

თ ა ხ უ ა (ბთახუ) - ღღუხა (ვღღუხაე), ნჯღრუა (ვანჯღრუე), კანქუარი (ვკანქუარე), ნქრუა (ვანქრუე)

თ უ ბ ა (ვათე) - თაუხა (ვათაუხე)

თ უ ბ რ - თებო თმისა, ქერტლი

თ უ ლ ა, ცე - თელა (ხუა)

თ უ ლ ი - მთელი. თელარა (ხიმრთელე) ხეცოცხლე, ხინათლე

- ხიმრთელე

თ უ ლ უ ა (მთელე) - თელა (ვთელაე), ზერგანა (ვზერგანი)

თ უ შ ი - თუმი, ერი. თუმიში ხეამა - ხერთო ღოცუა. უწემობის ან ხანგრძლივი გვალვის დროს მინდურად წყლის პირად ღოცულობდნენ, ძროხას კვლადუნენ ღა ახე თხოულობდნენ წვიმის დროზე მოხელას.

თ უ რ ზ ი - თერი

თ ვ ა თ ვ ი (თითი) - (ვ.) ტოტი, თათი

თ ვ ა ლ უ ა (ბთვალე) - თელა (ვთელაე). ხათვალე - ხათვალაე, მათვალარი - მთელელი

თ ვ ა ლ უ ა (ხვარა) - გოფება, მოთქმით ტარილი

თ ვ ი ნ ი ვ რ ი - თვინიერი, წინარი (ებ. გვ.)

თ ვ ზ ნ ვ ზ (აფზხ.) - შიშაე

თ ვ რ უ ა - (ფთვარა) - ცელა (ვცელი)

თ ვ რ თ რ ლ ი - (მეტისმეტის ხინქართით რისიმე ვთება), შდ. თრთოლა, ნვრეა

თ ვ შ ქ ე ი - თველქუაბი

თ ი - (ხახლი. თუხაში, აფხ. თააქუა - ხახლობა. აფხ. ახახ ღეთაოუბ - სტუმარი ხახლში ჰყავს, პირდაპირ: მახ ივი - ხახლში არის (ყავს). ხაყურადღებთა

აუხაზური სიტყვა ააფნსა — მუქ-
ვიდრე, ააფნსა პირდაპირ; სახლ-
ში დარჩენილი, სახლში მცხოვრე-
ბი აფხ. ფაგ ფეაღუნხეატ — ერთი
შვილი დაურჩა.

თ ი ა — კრძა, არჩივი, წილი.
თია გაიშუუაფხ — წილი გამოუ-
აფხ, წილი დაუაფხ. მუშეში თია
დაურჩიფხ — თავ-თავისი კრძი
(არჩივი) დაურჩიფხ.

თ ი ა ქ ა რ ი — თაქარი

თ ი ვ თ ი ვ ი — თვეთივი

თ ი ზ მ ა, იზმა — იზრომა, იმ-
ფენი

თ ი თ მ ე რ ი — თითბერი.
თიმფერიში ტაშითი — თითმრის
ტასტი

თ ი თ თ — თითთ

თ ი ტ ი — თიყი (ტ ბ ჯ 16)
თფრა, დორდილო (ტ ბ ჯ 16)

თ ი რ ნ ე — თონე, თორნეში
ქობაღი — თონის ბერი

თ ი რ ხ ა, თხვააღ — თორ-
ხა (ფეითორხა), საფლობი ტაღა-
ხა, ღია, შღამი¹

თ ი რ რ ა — თორრა, თორხა

თ ი რ უ რ ი — თაფლი, თა-
ფურამი — თაფლადანი

თ ი რ ი — თორფი, თორფი გოდუ
— თორფი გაგარდა. ერთი თორფი ჩი-

თი — ართი თორფი წინთი

თ ი ქ ა რ თ ი, თაქართო —
თაქალთო

თ უ — გოჭი, თეღი, თეღამი
ფეჯი — გოჭიანი ღორი

თ უ ა ღ ა — თაფა, თუნხ, თუნხ
— თოჯხ

თ უ ღ ი — ძირხ, ქვეშ, ქვევით.
ფი დო თეღო — ზევათ და ქვევით,
ზე და ქვე

თ უ თ ა — თვე, თთქმ, მთეარე,
მთეარე. ართი თუთა დო გვერდი
— თვენახვეარა. თუთაში სინთე —
მთეარის სინათლე. თუთაშხა —
თრშახათი, თახაშხა — ხამშახათი

თ უ თ უ ღ ი ბ ა — თუნთრი-
ჭხა. იტყვიან მსუქან საქონელზე
(ინ. ტყ. ში. ქ. მვერ).

თ უ თ უ შ ი — თუთუნი (თამ-
ბაქო)

თ უ შ ა ნ ი (სხარ.) — თუშანი,
ათი მანგიო

თ უ ნ ვ ი — თუნვა, ქურჭელი

თ უ ნ თ ი — ღათვი, თუნთაში
მარჯვი — ღათვის ბეღი

თ უ ნ უ ქ ი — თუნუქი

თ უ რ მ ე, თრუმე — თურმე

თ უ ნ უ ი — თუჯი

თ უ ხ ა რ ი გ ი — თონარიკი

თ უ ხ . უ ა (მთუნუ) — რთვა

¹ ს. სხუთი? (ა. ჭ.)

(ვართავ), ვართვა

თ ქ ვ ა - თქვენ, თქვანი -
თქვენი, თქვანწყმა - თქვენთან

თ ქ ვ ა ნ ო ბ უ რ ა - თქვენ-
ბური

თ ქ ვ ა რ შ ა ლ ი - თქარ-
თქარი, მაღლა ხიცილი

თ ქ ვ ი შ ი ნ ა ფ ა, ვითქვი-
შინაფა - თქვირება, შეთქვირება
(იხ. ქუ. სიტ. შეთქვირება)

თ ქ უ თ ქ უ ა (ფთუთქუ) -
თუთქვა (ვთუთქავ)

თ ქ უ ა ლ ა (ფთქუა) - თქმა
(ვოქვამ), ნათქველი - ნათქვამი

თ ხ ა, მრავლ. თხალეფი, იმჟ-
თხეფი - თხა, აფხ. აჟმა

თ ხ ა ფ ა - თხ. ნთხაფა

თ ხ ვ ა ზ უ ა - ვამოყრა (მუ-
წუყების და სხვ.) თხვახილი - ვა-
მოყრილი, მუწუყები, ნაყენი

თ ხ გ რ ი ნ ო, თხვრინუა -
ფთხვრინვა, ფრთხვინვა, ფრახტუნნი
(ვაფრახტუნებ)

თ ხ ი ლ ა შ ი უ რ ი - თხილა-
პური

თ ხ ი თ ხ ი, თხთხე - თხელი.
თხითორება (ვათითორე) - თხე-
ლება (ვათხელებ)

თ ხ ი ლ ო, ფთხილი - ფრთხი-
ლი

თ ხ ი ლ უ ა (ფთხილა) -
მწვემსვა (მწვემსვა პირდ. მუგ. ქვი-

შუა). მხოვლეუხ თხილანს
პროხებს მწვემსავს. თხილუა წარ-
მომგვარი უნდა იყოს პირთხავან
თხილი (ფრთხილი), ვაფრთხილე-
ბა, ფრთხილად ყოყნა, მწვემსვა.
სიტ. თხილუაბ მნიშვნელობაა ხა-
კუთრივ ცრეფიხ (ცრეფი)

თ ხ ი რ ი - თხილი, მეგრ. ხო-
ჯი თხირი, სქვერი თხირი, მუარა-
ხე თხირი (თხილის ჯიშები)

თ ხ ი ფ უ ა (ფთხიფუ) -
თათხვა (ვთათხავ), თითხნა (ვი-
თითხნი)

თ ხ ო ბ ე ლ უ ა (ბთხობელა)
- თხრობა (ვთხრობ), ვამეღავენება

თ ხ ო ზ ი ნ ი (ბთხოზი) -
ფენა (ვფენი)

თ ხ ო ლ ო - თხლე, ფვინის
ქურდი თხლეზე დაიქორცხო

თ ხ ო მ უ, თხუმუ - თხმელა,
მურყანი

თ ხ ო მ უ რ ო, თხუმური -
ბაღლაში, ჩირქი, თხრამლი, ბა-
ღი, შაღალი

თ ხ ო რ უ ა (მთხორე) -
თხრა (ვთხრი). ნანთხორა - ნათ-
ხარი

თ ხ უ ა ლ ა (ფთხორე) -
თხრენა (ვთხრე), თხუაფა (ვთხი-
ინქ) - თხოება (ვათხოება), ნათ-
ხირი - ნათხოვარი, ნათხოვარი
მოვიხდება, ისევ მაღუ ვაჯიხდება

- o a - na
- o a t a h o - თათახი. ცხენი თათახს აკრავს, ცხენი უკანა უყუბებს ვრთმანეთს ურტყამს (ახევედრებს)
- o a n a r o - იანვარი
- o a r a l o (თათრ.) - იარაღი
- o a d l o m o (ოსმ.) - იაღლიში, შვედონა
- o b l o - ელი, ფელი
- o g a n o a - ქათმის ავაღმყოფობა, შდ. ფანა (იხ. კ. ბ.)
- o g a n o t a - ივანობა, ივანობისთვე
- o h m a იხ. თიზმა
- o k o b o n a, იკობონა - აღმართი. იკობონა დო გიმბონა - აღმართ-აღმართი
- o m u n d o - იმედი. საიმუნდო - საიმედო
- o n a, თინა - იხ. ივა. ინაქ თქუუ - იმან თქვა
- o n d o u r o, ინდურთი. კოკუში - ინდურთი
- o n o, ღინი - შიგ, შიგნით. ინი ვნთბე - შიგ ძვეს
- o n o s o m o n a f a (ინკოკმინუა) - ღასმენა (ღაგასმენ). ვნნასემინაფილი - ჩასმენილი, ღანასმენი
- o n t k o - ბრკე პრკე

- o n t a - ქა კუნა-აქმად, აქმად-ამ ხიტყვის ვტიმოლოგია, რომელიც მოყვანილი აქვს ბ. ი. კ.-ს (იხ. გვ. 419), სწორედ არ მიმანია. ქა, წა, წ და ხხე უნდა ნიშნაფებს წყალი. ხოლო ინი, ენი ნიშნაგვს ეგონებ ღაბღა, ძირს. ღაბღა, ძირს წყალი - ინტა
- o n x r a - იჯრა, ერთი ხაჯური ქამადი
- o o r d a - იორღა, თონხარცე ცხენი
- o r e m o - ირემი
- o r o - ირეული. ირი დღას თებს ირებუ - ჟოველ დღე ამას „ირეებს“ (ამბობს)
- o r k o - ირქლი. ირქამი ქობალი - ირქლის ბური
- o s o n d o, ისუნდი (ქასაგანი) - ისარი?
- o d b a l o - იღბალი. იღბალიშა რე ირეული - იღბალზეა ჟველაფერი
- o s e n o - შაინც. იშენი-იშენი - შაინც და შაინც
- o s o, ვიშო - იქით. ირო იშო-იშო მჭურბუ - სულ იქით-იქ შადის. იშო-ამო - იქით-აქით
- o t u l e t a - იბუღება
- o v t e m a - მახთან, შამინ.

კ ა ბ ა (სპ.) - კაბა, ახალისი

კ ა ბ ე ტ ი - (მორბილი, მოდილო, მომატებული, მსუქანი მიწა) შიქ. „კაბეტი“ დიდი ხნის დაუმუშავებელი ნატყეარი მიწა. (იხ. ვ. ბ. გვ. 19). მეგრ. ართი ორთალი დიხა ნაკაბეტად დოფთასი - ერთი ქვევა მიწა ნაადრევიად დაუთესე.

კ ა ბ უ რ ე ტ ე რ ი, კ ა ბ რ ე ტ ი - ბურეტეა

კ ა ზ უ ა - იხ. კანთა

კ ა თ ა ფ ა - (ვუკათუა, ვუკათუნა) - რეა, შერევა, ვარევა-ჯარს ქააკათ - ჯარში ვაერთა, კათაფა - შეთვალუბა (ჭე). ვერძენს ქააკათ - ვერძენი შეთვალდა

კ ა თ უ ა (ბკათა) - შევროჯება (შევაგროვებ), შევრება (შევერებ) კათა (შიქ. კატა)¹ იხმარება კონტრის მაგივრად ბ. ა. ვიფშიძე გონებს, ეს სიტყვა წარმოებულა უნდა იფოს ზმნისაგან კათუა, შე კი წინაუკმო, სიტყვა კათუა მიმართია წარმომდგარად სიტყვისაგან კათა.

კ ა თ ხ ა ვართხა - კათხა, ხის ხახმისი (იხ. ს.)

კ ა ტ ა - ღირკილო, ზრთვი, შიქ. ღუგმა

კ ა კ ა ბ ი - კაკაბი. აფხ. აკაფ-კაფ

კ ა კ ა ლ ე ბ ა (იბაკალე) - დაკალება (დავკალებ) საუზმება, ცოტა რიხზე შექმია (იხ. ვ. ბ. გვ. 19 სიტყ. კაკალი).

კ ა კ ა ლ ი - კაკალი, მარცხალი

კ ა კ ა ლ უ ა (ბკაკალა) - დაკალვა (დავკალავ), დაფშენა (დაფუშენი)

კ ა კ ა ფ ი (ვუკაფა) - კაკენი (ვუკაფენი)

კ ა კ ვ ი - იხ. კაკუტი

კ ა კ ი ლ ა რ ი - კაკლარი, კალია (იხ. ფ.) - კალა, მურწუმელი, შამშეის პურა დიჭი (იხ. ერ), ამის მრგვალ წითელ ნაყოფს ქვიან გურკანტელა (იხ. ვს სიტყ.)

კ ა კ უ ა (ბკაფ) - ნაფა (უნაფა) კაკუა წისქვილში - კოფა (ფეფა) წისქვილის ქვიხა

კ ა კ უ ლ ა - კაკუბი, გავურ-ჯულა

კ ა კ უ ტ ი - კაკუტი, სიმინდის საფშენი ხელკაფი (ვ. ბ. გვ. 19)

კ ა კ უ ტ ი - კაკუტი, ღარბანინი (საზღის სახურავის ზეა)

1. კათაკეთა ვიფშიძე ხელნაწ. (ბ. 33)

კ ა ლ ა თ ი - კალათი, კალათა

კ ა ლ ა შ ი - კალაში, ლურჯაში, ხაწვრ-კალაში id.

კ ა ლ ა შ ო ტ ი - კალაშოტი წყარქ კალაშოტში იწოდებოდა - წყალის კალაშოტში ჩაღვრა (პირდ. ზაფხუდა)

კ ა ლ ე - კალა. კალუა - კალუა (კვალაუ)

კ ა ლ - კ ა ლ ე - იხ. ნამთინე

კ ა ლ ი ა - (იხ. კავილარი) კვალა ქორთვა ჭლორტა, რომელაც საჭმელად იხმარებდა

კ ა ლ შ ა ხ ა - კალშახი (თევზი)

კ ა ლ ო - კალო, პურის საღვწევი ადგილი, ანუ სადაც მოტყობილ ხაშინდს დააგროვებენ

კ ა შ ა - კაშა, ბოსტნეული მცენარე

კ ა შ ბ ე შ ი - კაშბეი, კაშბეი - აფხ, აკაშბაში

კ ა ნ დ ი ო რ ი - კანდიორი, თაფლომწონე

კ ა ნ ი - კანი, ტყავი (=ტყუბი). კანიში ჩაფუღა - ტყუბიში ჩაფუღა, ტყავის ქაღალდის

კ ა ნ კ ა ლ ი - კანკალი, თრთოლა, კანკალი წყარაში - ციმციმი წყლისა

კ ა ნ კ უ ა (ბეანკე) - ლეჭა

(ვლემაც)

კ ა ნ ო ნ ი - კანონი

კ ა ნ ტ ა ლ ი ლუდინი = კანტური თაფისა

კ ა ნ ტ ი - კანტი

კ ა ნ მ უ ა (ბეანმე) - კაშუა - კაშმეა (კვამეა)

კ ა ნ ჯ ა რ ი - კანჯარი, მოთეთრო ლურჯი ცხენი

კ ა ნ ჯ ო - კანჯო

კ ა შ ა რ ა, კაშპარი (ყ.) - კაპარი (მც.) (იხ. ვრ.) შდ. აფხ. კაშპერ. (შეგ. კაშფური, სამ. ყაღონის ტარად ხმარობენ).

კ ა შ ა ხ ი - კაახი

კ ა შ ი ტ ო - კაბდო (ზაფარცხავი ფიგარი)

კ ა შ უ ე ტ ი - კაპუტო, რომაი (ძველი ფრინველი)

კ ა შ ი - კაჟი

კ ა რ ა ი ა - ხუხულა, ზემოვების მიერ გაკეთებული სახლაკი (იხ. ხ.)

კ ა რ ა ბ ა ლ ე ნ ი - კარაბაღინი

კ ა რ ა ნ ხ ა - კალანხა (ქვ.) კარანხა

კ ა რ დ ი ლ ა - კარდალა, ჰატარა ქვაბი

კ ა რ ე - კარავი, ნაკარკუ - ნაკარკევი

კ ა რ თ ე - კალთა. ეკართუა

- კალთის აწვევა, აკალთვა
 კ ა რ ი - კარი, კარი გაანჯი -
 კარი გააღო, კარი შეკალე - კარი
 მიხურე, კარი მიეცტე
 კ ა რ კ ა ლ ე - იხ. ნამთონე
 კ ა რ კ ა ლ ი (ქოთომიში) -
 კაკანი, კაკანება (კაკანება), კარკა-
 ლი (იხ. ქუ.)
 კ ა რ კ ა ლ ი წყაროში -
 კანკარი წყლისა, კარკილი (იხ. ვ.
 ბ. გვ. 23), კრიალი (წყლის ხმია-
 ნობა)
 კ ა რ კ ა ნ ტ ი - ღამღამი,
 ღუღღუღი (ს. ჩ.) (ზრიალის).
 კ ა რ კ ა ც ი (ბეარკაცა) -
 კარკაცი (იხ. ვ. ბ. გვ. 20) კასკასი,
 კისკისი (კუასკასებ, კუისკისებ)
 კ ა ხ უ ა (ბეახე) - ტენა (ტენ-
 ნაე), ღატენა. კახილი თოფი -
 გატენილი თოფი
 კ ა ტ უ - კატა
 კ ა ტ უ ჯ ა რ ი - კატუჯარი
 (აგადმყოფობა)
 კ ა ლ უ - კავი. კალუამი - კ-
 ეიანი. კალუს მუცუბუ - კავზე კ-
 დია (მოძმულია)
 კ ა შ ე უ ა (შურაში) - ოხერა,
 კუნება
 კ ა შ ე უ რ უ ა (ბეაშურა) - კავ-
 შირება (ვაკაშვირებ)
 კ ა ჩ ა - კაჩა (ვ. ბ. გვ. 20),
 კაჩო, კაჩალო, ქვაბის ჩამოსაკიდე-

ბული ხისგან გაკეთებული
 კ ა ჩ ხ უ - კაჩხხი, მჭირე
 ხახხისი. კახხუ ხისგან გაკეთბუ-
 ლი მახ მწვეშები რძისა და მარც-
 ხისაფის ხმარობენ მთაზე
 კ ა ც ხ უ - დუცმა, დოცმა (ქუ.)
 კაძა (ჩამოსაკიდებელი რისაზე)
 კ ა ც ხ უ რ კ ა წყურკუნია -
 კოჭი (ფუხის). წყურკუნიაში დუ-
 თუუ კოჭამდის მოთოვა.
 კ ა ჭ ა - კაჭა, მარუდე ფუხები-
 ანი (ნ. ვ. ბ. გვ. 20)
 კ ა ჭ ა ლ ი ა (ნები გინა ფარა)
 - კაჭალი (ვერ.) წენგო შემოც-
 ლილი ნიგოზი, ან ახლად მოჭრი-
 ლი მანეთიანი (იხ. ი. ქუ.)
 კ ა ჭ ა ლ უ ა (ნებიში) -
 კაჭალა, ვაკაჭალა (ვ. ბ. გვ. 20),
 დაღუნჯოვება (იხ. ხაშხ. გვ. 339
 (837) კაჭლვა, კაჭრვა
 კ ი ჯ ა ჭ ი, კედაჭი, ღანდალა
 - კედალიტილა, ბაღლინჯო, სიტ-
 ვა კედაჭი შესდებება სიტყვებისაგან
 კიდა (კედელი) და ჭია ე. ი. კე-
 ლის ჭია.
 კ ე თ ე ბ ა (ვაკეთებე) - კეთ-
 ბა (ვაკეთებ). კეთებულო, ნაკეთბე
 - კეთებულო, ნაკეთობი
 კ ე თ ი ლ ი კეთული - კეთი-
 ლი
 კ ე ლ ე ბ ე რ ი (იხ. ყ.) კე-
 ლეფრი, - კელაფრი, კელიფრი

ქ ვ ლ ო (ვ) - ავერი
 ქ ვ ლ მ უ რ ხ ა - ვლემურხა, ღორის ტყავსა და ხორცს შუა მომსუქნი ადგილი
 ქ ვ ნ ტ ო - ანტა, არა ღუნწი (ჭიკ)
 ქ ვ რ ხ ო - კრძი, ვ. ი. მომხრე, მოკვავ. კვლავა - ვაღუნწი, შდ. კაღო
 ქ ვ ნ ტ ო - იხ. ანტა
 ქ ვ ნ ტ ო - ანტი... ანტიპიროლია - ანტიპირა
 ქ ვ ნ ჯ ა (თათრ. იხ. ვ.) - დელოფადა, ტიკანი, აფხ. ავენჯა
 ქ ვ რ ო - კრატა, კერი (იხ. ვ. ბ. გვ. 21 სიტ. კერი)
 ქ ვ რ ო ა, კერა, კებური - კერა
 ქ ვ რ წ ო - იხ. კერწი
 ქ ვ ტ ო, ანტა - ანტა, ჯონი
 ქ ვ ფ ა, მსურნაში ქვანთილა - დუმა ცხერისა
 ქ ვ შ ო - კრატა, მამალი ღორი დაუკოდავი
 ქ ვ ხ ო - კენი უნაგერისა
 ქ ვ ა დ ა ც ო (ერ.) - ქაფი
 ქ ვ ა თ ა რ ა, კვათარი, გვ - ტყავს ქათამი
 ქ ვ ა თ უ ა, (ბეკათუ) - კვათა (კვათა), ტრა (კვტრი), კვათარი, კვათერი, - მკვთარი, მანგული, მჭორელი
 ქ ვ ა ვ ვ ა ფ ო კაკაფო - კაკონი

ქ ვ ა ვ ვ ა ლ ო (ბეკაკალი) - როშეა, განუწვევრელი ღამარაკალი
 ქ ვ ა ვ ვ ა ლ ო, ქვანქალი (ერ. კვაკა) - კვანკალი, ქვანქალი, კობტად ზიარული (იხ. ვ. ბ. სიტ. ქვანქალი).
 ქ ვ ა ვ ვ ო, კანკი (შდ. კაცხუ) - კაკო (იხ. ვ.).
 ქ ვ ა ვ ვ ო ლ ო (წარმ. სიტყ. კვაკა - დასატერისება სატონლისა) კოდილა, ქვდილა.
 ქ ვ ა ვ ვ ო ლ ო თლიძე - წირპლი, წირიძლი, კამში, კირწლი (გურბდობელი?)
 ქ ვ ა ვ ვ ო ნ ო (ბეკაკა) - ჯდომა (სიტ. ბაღუდების მოხდენილად ჯდომაზე იხ. ვ.).
 ქ ვ ა ლ ო - კვალი, ნაქური
 ქ ვ ა მ ა ზ ო ა, შურდულია - ბუზარა, მებზარა მჭერი, რომელიც სატონელს ვრძის. ნაქენი სატონელი გარბის (იხ. ვ. ბ.).
 ქ ვ ა ნ წ ო ნ ო (ერ. კანწე), იბკანწე) - კანწეა, ვიკანწეა, კორწიალი (კორწიალი), ქანაობა (კვანაობ) კორწიალი (ჭიკ).
 ქ ვ ა რ ო - კერი, კერწული, რვალი შერი ან ქაღი
 ქ ვ ა რ ო, ნუზუ - კვარი (სანათური)
 ქ ვ ა რ ო ა - კვაი
 ქ ვ ა რ ვ ვ ა ლ უ ა (ბეკაკა-

ლა) - გორგალება (ვაგორგლებ),
დასორხალება (დავახორხალებ),
დაგუნდალება (დავაგუნდალებ), და-
ვარკვალება (მდ. კვარკვი).

კ ვ ა რ კ ვ ა შ ა მ ა მონტყორი -
ქულა მატყლისა

კ ვ ა რ ტ ი - წიხლი. ცხენქ
კვარტი ქიშიოფ - ცხენმა წიხლი
დაარტყა, ცხენმა დაწიხლა

კ ვ ა რ ნ ხ ა ნ ი - მარცხენა.
შეკვარხანე - ცაცია, ტყვია, ჩა-
ლიყვა ღაჩქია, ღაჩყვა (იხ. ეს
სუენასკნ. ხიტე. ვ. ბ. გვ. 26).
კვარხი - უკუღმართი. მორძგვი-
კვარხიშე - მარჯვენა-მარცხნივ
ვ. ი. წაღმა-უკუღმა

კ ვ ა რ წ ა ხ ი, კონა - კვა-
წარახი (იხ. ვ.)

კ ვ ა ტ ა, იხვი - კვატა, იხვი

კ ვ ა ჯ ა - პატარა ცული, ნა-
ჯახი

კ ვ ა ხ ნ ა - ჭინო, ცხერის
ტყავი მოჭნალი, შწვემსები ხმარო-
ბენ დახაგებად

კ ვ ვ თ ა რ ი - კვთი (დვრიტა,
მაჭიკა)

კ ვ ვ შ ვ ა, კვავია - ხვედა,
ხის ურო. აკოკვაკვალი მოკაკვი-
ლი - მოკუნტული, მდ. კენტა -
მოკლე

კ ვ ვ კ ვ ე რ ე შ ი, კვებერეში
- კვაჭურა, წვილი ახალამოყვანი-

ლი ხელი (იხ. ვ. ბ. გვ. 65)
კ ვ ე ლ ა - [დაბალი პატარა
სყამი]

კ ვ ე რ ე ხ ი - (კორჩხიბი) ცუ-
ლა (იხ. ვ. ბ. გვ. 60)

კ ვ ე რ ც ხ ი, მარტვალი -
კვერციხი

კ ვ ე ც ი - კვენდლი (კუ.) აფხ.
აკვანდლი

კ ვ ე ც ვ ა - იხ. დოკვევა.

კ ვ ი ა ფ ი (ბევიანქ) - კნაუ-
ლი (კენავი). კატუში კვაფი ისტე
- კატის კნავილი ისმის

კ ვ ი კ ვ ი ლ ი, ხუბხვილი (ვ.)
- კვეურო, კვაყვირი (ვ.), კვანკ-
ლი იხ. ვ. ბ. გვ. 22 აფხ. აკვავლ-
კვაყვილაშო ვშალაფირი - ვა-
დაყვინყვილება, ძირიან-ხუდიანად
ამოვარდნა

კ ვ ი მ ა ტ ი - კვოტა

კ ვ ი ნ დ ი - კვოდო (მდ. იხ.
ურ.)

კ ვ ი ნ ო რ ი - კვერნა (ვზ.)

კ ვ ი ნ რ ა - სკენნა, კინნა
(ფრ.)

კ ვ ი ნ ჭ ი ხ ე, კვინჭხე - ლე-
ძო, ბარძაფი.

კ ვ ი რ ჯ ი - მკვიდრი, ახლი
ნათესავი

კ ვ ი რ ჭ ბ ა, ვოკვარუა (იხ.
ვირგ. მიკვე) - კვარცხა (ვოკვარ-
ვებ, მიკვირს)

კ ვ ი რ კ ვ ე თუთა - კვირი-
კობისათუ, მკათათუ ანუ იულისი

კ ვ ი რ კ ვ ი - კვირტა (კ.
ბ. გვ. 22) ძაუის გორგალა კრე-
კუ სიტუვა კვირკვი წარმომდგა-
რია, მაშასადამე, ძირისაგან კვირ-
კვალუა

კ ვ ი რ ტ ი (ვეორველი) -
კვირტა

კ ვ ი ი ი - კვიცა, ცხენის შვი-
ლი (მამალა)

კ ვ ი წ ი წ ი, ვიმმალე - მუ-
წუგა, ბმო, ხმო, მზუცა (იმერ.),
კვიწინა (იხ. ე. ბ. გვ. 22)

კ ვ ი ვ - კიბე (ახავალა), აფხ.
აკიბა

კ ვ ბ ი რ ი - კბლი, ვებირამი
ბამი - კბლიანო ღანა ე. ი.
მჭრელი, მახელი ღანა

კ ვ ბ ი, კიბოთა - კიბო (ცხ.)

კ ვ ბ უ რ ტ ი - კრიბუტი (ჭყ.),
თაფლი მაქარყინულეთი მარარი,
აფხ. აჭრმჭე

კ ვ ღ ა, კიდალა, კვდალა -
კვდელი

კ ვ ღ ა უ ა (იხინდუა) - ხე-
ლის კიდეა (ხელს ვაიდე), ხელ-
ში ჩაგდება, ხელში ჩაეიფაფს

კ ვ ღ ბ კ ზ ღ ზ - კოდალა,
ხეკუენა (ფრ.)

კ ვ ღ ვ მკა - კაფე

კ ვ ღ ი რ ი - იხ. კვდარი

კ ვ ღ ი ბ ა ნ ი - კადრბანი

კ ვ ზ ა, კვზი (ხამ.) - კოვზი.

მჭერ ანდზა: კოტამი ანდუ კოვზის
უნქე - ქოთნის ანდუ კოვზა
ივის.

კ ვ ი თ ი - თითა, ძუბუში კითა,
ძუბუში კინთა - ძროხის ძუბუს
კინთა (იხ. ე. ბ. გვ. 22)

კ ვ ი თ უ ა (ბეთა) - ხევა.
(ვახუე ძაფსა)

კ ვ ი თ ხ ი რ ი (იკითხე, იკ-
ითხენე) - კითხუა (კუითხულობ)
ორივე მნიშვნელობით

კ ვ კ ი ღ ი - კიღო, რვილი,
ჭიის ღადრღინელ ალაგს რომ უც-
კუდება უხუნელი (იხ. ჭყ. გვ. 27,
ხიტ კალი)

კ ვ კ ი - ნუკრი, შულის, ირ-
მის და მისთანათა შვილი

კ ვ კ ი - კაკო, ვრონაირო ბან-
ქის თამაში

კ ვ კ ი ნ უ ა (ბეკონე) -
ბრკა (კუენკაე)

კ ვ ღ ა კ ვ ღ ა (ხამ.) - კლიტე
გასაფხი, კალუა (ბეილა) - კვტა
(კუტაე)

კ ვ ღ ა რ ღ ვ ა უ ა (კელეფორ-
დუა) - გურა (კაფეფრი), გაცმა
(კაეაკაე)

კ ვ ღ ა ტ უ ნ ა (კელმაცუ-
ნუა) - ვარზირება (კამეზირება),
გაცობა (კამეცობა), ვარჭობა (კა-

მერტობა)

კ ი ლ ა რ ხ უ ა ლ ა (კილაბრ-
ხუ) - გახერცა (გავხერცავ), კი-
ლარხელი, გახერცტილი, გამიხერ-
ცტილი

კ ი ლ ა შ ა მ შ უ ა (კილაფშა-
შუ) - გაფონა (გაფონავ)

კ ი ლ უ ღ ლ უ - კლაფი, მკლა-
ვი

კ ი ლ ი - კილი, წუნი, თაგი-
ლი. კილუანი - კილიანი, კილის
მქონე, მახინჯი

კ ი ლ ი, კ ჯ ლ ი - კონა, ოში
კილი ჭა - ახი კონა ჭილა

კ ი ლ ო - კილო (დიდების შუ-
საკრავად)

კ ი ნ ი - იხ. კ ჯ ნ ი

კ ი ნ კ ი (კურთაში) - უბე
(ნიფხვისა). კურთაში ბორკი -
ტოტი ნიფხვისა

კ ი ნ კ ო რ ა - კურკლი, თხისა
და მიხთანათა სკორე (იხ. ზ.)

კ ი ნ ტ ი რ ი, კენტერი (სამ.)
- კიტრი, კანტრი

კ ი ნ რ ხ ი - კახერი, კანჩხი
(იხ. ვ. ბ.) კანწი, ყელი

კ ი ნ ძ უ ა (ბეინძე) - კანძეა
(კეინძე)

კ ი ო ტ ი (კეკიონტეჟი, იბკიონ-
ტეჟი) - ტრიალი (ეტირიალებ)
ბრუნეა

კ ი ო ფ ი - კიოფი, ცხენის

შუბლზე პატარა თეთრი წიშანი
(ჭე.)

კ ი ფ ი ნ ი, კეფინი - კეფინა,
ვეარილი

კ ი რ ჯ ე ღ რ ლ ე - კლდე, მღ-
ლაკადა

კ ი რ ზ ა, ღრზა - ხუთი, ღო-
მის ჩასაზელი

კ ი რ ი - კარი, კირამი - კი-
რიანი

კ ი რ ი ბ ი, ღრები - კრავი

კ ი რ ო კ ი ლ ი, კროკილი
- ხუჭუჭა, დახუჭუჭებული, ღრო-
კილი თუშა - ხუჭუჭა თმა.

კ ი რ ტ ა ფ ი (კუპორტუა) -
კრტიმლოზა (კუკრტიმლები)

კ ი რ ტ ო ნ უ ა (ბეირტონე)
- კონტნა (კეკორტნი), კრტნა
(კეკრტნი)

კ ი რ უ ა - იხ. კ ჯ რ უ ა

კ ი ხ ვ რ ე - კახერა, ყელ-
ჭირყება, ყელ-სატონები (ვ. ბ.)

კ ი ხ ვ რ ი, კახერა - კახერი,
კახერუა (იბკახრე, ვეკახრე) -
კახრება (ვეკახრება). კახერ-მი-
რიყინაფილი - ყელ-მოფერებულნი

კ ი ტ ო რ ი (კუკიტორუა) -
კირტნა (ვეკრტნი), კარტიმალნი,
თითით (ან ხელით) რაშიმე მხარ-
კინი (იხ. ვ. ბ. გვ. 23)

კ ი ფ ი - კ ა ნ ა ფ ი (მე.)

კ ი ნ უ ა, კეწა (კეინე, ბეწე)

- კიპა (კიპოვ) ნაკინა - ნაკეცი
 კ ო ნ ო კიპა - კიპი
 კ ზ ზ ზ - იხ. კოჯე
 კ ზ ზ ზ რ ი, კადარი - მკვრელი.
 ნურ-კვდარი - ველ-მკვრელი
 კ ზ - რგო. კვში ნავეანთუი
 დეკი - რგოთი ნახუქი ღირი
 კ ზ ლ ა - იხ. კალა
 კ ზ ლ ო - იხ. კალი
 კ ზ ნ ო კანი - კიღო, ისევ
 უკან. კვნიანი - უკანა, უწინდე-
 ლი. კანიანი (კვნიანი) დრო შხვა
 რდე
 კ ზ ნ ტ ზ რ ი, კვინი, კვრხა
 კვროკალი - იხ. კანტირო, კვინი,
 კორხა, კიროკალი
 კ ზ რ ზ ე - იხ. კორდე
 კ ზ რ ზ ე ა კორუა (მკვრე,
 ბკორე) - კრუა (კვრავ) კვრილი,
 კარილი - კრული
 კ ზ რ ც ხ ე კირცხე - კობი,
 სუტყა
 კ ზ ზ ზ - კრკილი, სრნილი,
 შინა
 კ ო ბ უ, კუნი - მკვლე, კობუ
 თქმის არშეშობულ ხილზე
 კ ო ბ რ ი - კომბრი (თვეზი)
 კ ო ლ ი - კოლი (მარცხელთუ-
 ლობის ხაწყაო), აგრეთვე ხის ხახ-
 მისი
 კ ო ლ მ ე - კოლმე (იხ. ქე),
 გლობე (იხ. ზ)
 ნ. ა. კარაია

კ ო მ ხ ო - კომხო, ხის ქუტი
 კეღი (მარცხელთობის ხაწყაო)
 იხ. ჭე.
 კ ო კ ა - დიდი ფონალი, კო-
 კა
 კ ო კ ო, კონკი - მდინარე
 წყლის პირას ადგილი, წყალ და
 წყალ შუა ადგილი, ქალაქი, კუნ-
 ტული
 კ ო კ ო ნ ი ა, ქახადგამი -
 კონკალი, კონტილა. აგხ. ასოფდე
 კ ო კ უ მ ი - ინდაური
 კ ო ლ ო - მწარე (მაგ. ქინაქი-
 ნა), ხოლო ქიმილის სიმწარეს
 მკვრულად ქქეია მწარე, შდ.
 დეკს, კოლომანი დიდად მწარე
 (იხ. ე.).
 კ ო მ ბ ო ხ ტ ო - კომბოსტო
 კ ო მ მ უ ლ ო - ტახტა, ანუ
 ტახტო უნაგარიხა (ი. ჭე), კოტა
 (იხ. ქე სიტე, ტახტი)
 კ ო ნ დ ა ხ ი - კონდახი (თო-
 ფისა)
 კ ო ნ კ ა - კონწერო, წვერი
 კ ო ნ კ ა რ ო - ფუნტები (იხ.
 ხ.) ქვაბიდან ზორცის ამოხადები
 მანგალი
 კ ო ნ კ ვ რ ი - კანჭო, წვეფი
 კ ო ნ წ ა რ ო - კონწარი,
 მიზეზიანი (იხ. ქე), კვინწარი (იხ.
 ე. ბ.)
 კ ო ნ შ ი - კოჭა (ე. ბ. გვ. 24)

კოპა (ზერცხ, ხორც) - კოპე (ჩ.), ხორცა (ჭე.)

კოპელე - ჯუდი, კოპეტია ჯუდი - კინკრიბი, თავის თხემი, კოკორახი (მ. ფორც) (საქონრე)

კოპეშია - კვახი, ვოგრა. აფხ. აყაბ. აყუძეშია

კოპიტე (ლანჯი) - კობიტე (ზე)

კორინი (მოკო) - ნდომა (შინდა). შუ გოკო? - რა ვინდა? ვა მოკო - არ მინდა

კორკიშელე - გორკიშელი, ჭანჭერი (ჭე.)

კორკონტი (შე. პოპორი) - კატარი (გურ. იხ. პუნ. კ.* გარ. 17 სტ. ხიშინდი), ქორორი (მდ.) ქორორი (ქურჩინი?) ქორორდაყრილი ხიშინდი, კორკონტელი ხიშინდი (იხ. ავანათლება) 1913 წლ. აპრ. ან. სტ. უომარო. (იხ. ეს ადგ.)

კორკოცე - ზვანახველა

კორობა - (ჭუბურა, ჭარვა)

კორობუა (ბეორობუ) - კრება, კრფა (ვარფე), ვროვება, (ვაგროვებ)

კოროცხუა (ბეოროცხე), თვალუა - ადრიცხვა (ადურიცხვე) თვლა, ვოელე

კორწიხუელი, კვანარახი - კვანარახი, კონახური

კოტინია - კოტინი (ხბობ

უხმოპენ)

კოტირ - ქოთანო, ცოცხ (შივე კოტირ) - კვანია (ხ. კ.)-კვანია (მ)

კოტირა, ვურდელაში მართვე - კოტირი (ჩ.) ვურდელის ბაქთა

კოტირე - კოტირი. კკოტირე - გაკოტირდა

კოფე - კოფო (ურმის ნაწილი იხ. ჟ)

კოფონა - კოლო

კონი (მრ. კათა ანუ კონევი) - კაცე, ადამიანი. კონურ-კონი - კაცური კაცე. კონანა - კაცობა, ადამიანობა.

კოჭობი - კოჭობი, ნაფის ჭურჭელი

კოხა კვახა - (ტყეზლის სიმჭავ შე. კვარწახი)

კოხტა - კოხტა, კოხტობა - კოხტაობა

კოხე, კვრცხე - კოხი, ხეჭევა

კრამიტე - კრამიტე

კუბო - კუბო, აფხ. აგუბა

კუდელე - კუდე, ბოლო ფრინველია. კუდელაში - კუდეინი

კუთაფი - კუთვა, კუთენი, კრუხის კრიახი, ჭრიახი (იხ. ვ. ბ. ვე. 28) ჭე. 28. ამ უკანასკნელით კუთვა ნიშნავს ნელა კუნებას

კ უ თ ი, კუნთი - კუთი
 კ უ თ ნ ე ბ ა (მეკუთვნებუ) -
 კუთნება (მეკუთვნის)
 კ უ თ უ ა (მაკუთუნუ) - ხუთუა
 (მეზუთუნება). შური მაკუთუნუ - ხუ-
 ლი მეზუთუნება
 კ უ ლ ა - კულა, ვაწრო ფული-
 ანი ხაზ ხასხისი
 კ უ მ ა, ფურც - კვამლა, ბო-
 ლი, ფურტი (გურა) კომლი, ომი კუ-
 მა - აბი კომლი
 კ უ მ ი ნ ი (ბეუმინე) - კმინეა
 (კუმინეა)
 კ უ მ ი ხ უ ა - წმინება?
 კ უ მ უ ა - კუმეა, მუწეა (ტ. ბ.
 გვ. 31)
 კ უ მ უ ხ ი კონი - მკვამლე
 კაცი
 კ უ ნ თ ხ უ - კუნთხე კუნთხუ-
 აბი - კუნთხიანი
 კ უ ნ ტ ა კატა - ზოგჯერ
 სიტყვაში „კატა ღობით“ კატა შე-
 იძლება ზეგარეული სიტყვის კუნტა
 მონათესავე იყოს.
 კ უ ნ ტ ო, ზუნკი - კატა ფეხ-
 დამაჯებელი
 კ უ ნ ო - კონი (თვეზის ხატე-
 რი)
 კ უ პ ა ტ ი - ბეზევი, კუპატო
 კ უ რ თ ა ლ ა რ ი - ნიფხავი.

შდ. ქართ. კვართი, ძველად პერან-
 გი და მისი ამხანაგი ერთად მჭერ-
 თებულები ერთი ტანსაცმელი უნდა
 ყოფილიყო. მჭერ. ანდაზა: კიფიში
 კერთა ითი კუნტა - კანაფის ნიფ-
 ხავი ისიც ზოგჯერ.
 კ უ რ თ ა ლ ა რ ი - ხვანჯარი,
 აფხ. ახვამჯარ. ვტიმოლოგია სი-
 ტყვისა კერთაღარი: კერთა (ნიფ-
 ხავი) და ღარი (ძალი, ხიში, ზო-
 ნარის გასაფრული და მამახადამე
 ეს სიტყვა პირდაპირ ნიშნავს:
 ნიფხვის ზორტა, ნიფხვის გასაფ-
 რული ძალი)
 კ უ რ თ ხ უ ა (ბეურთხა) -
 კურთხევა (ვაკურთხებ, ვეკურთხე-
 ბი)
 კ უ რ კ ა ნ ტ ვ ლ ა - კურკან-
 ტელი, ვკალას (ღიჭის) კაკალი
 კ უ რ კ უ მ ა - კუმეუმა, კურ-
 კემა
 კ უ რ კ უ ც ი ა - 1
 კ უ რ ო - კურო
 კ უ რ ბ ა ტ უ რ ფ ა - კამენი,
 კუბრის გამოხატვა
 კ უ რ ტ ა ნ ი - კურტანი, მე-
 კურტანე - id.
 კ უ რ ტ უ მ ი, კურტუმელი -
 კურტუმი
 კ უ რ ც ხ ე - მკვირცხელი,

1. კრწანთისკენა

მღვიმარე, კურცხინაფა (კოკორცხინია) - ღვიძება (ვაღვიძებ)

კ ვ რ ა ფ ი - კენება (კენებაფ)

კ ვ ნ ხ ი - ყენი, მაკენხური - მფერხაფი ვ. ი. მკაფლე (იხ. ღაქნი რ. ერისთაფისა ამ ხათაურით) უკენხური - უყენხური, ე. ი. დანუჯერებელი, მოუსყენარი, მარცხიანი და სხვა.

კ ვ ტ ი - კატი

კ ვ ტ ე ა (ბატი) - კატი (კატიფ), დაჭმუჭა (იხ. ტე. ტე. 29)

კ ვ ტ ე ლ ი კატილი - ქორი

კ ვ ხ ა ფ ი (კუხანს) - კრუხა (ჭე) მდ. რუხ. Крохачный

კ ვ ხ ი (მეხე) - იხრიბი

ღ

ღ ა ბ ა რ ტ ვ ი ა, ღაბარტვა - ბრტყელი, ბრტყელი

ღ ა ბ ა შ ა (აფხ.) - ღაბაშა, წვეტიანი რკინამოცმული მწვემსების ჯოხი შთაში ხაზმარებელი (იხ. ვ.) აფხ. აღაბა-ჯოხი

ღ ა ბ ე რ ჯ ი ღაბირწი - ღაფიფი „ფელთან მრუდი ტაღი“ (ს.) ფრინველიხა

ღ ა გ ა შ ი - ღაგაში, აფვირი

ღ ა გ ე ბ ა (ვაღაფფ) - ღაფფა (ვაღაფფ)

ღ ა გ ვ ა ნ ი - ტური, ქვევრი; ღაფფინი (იხ. ს.)

ღ ა გ ვ ვ ვ ვ ი გავი გაველია - ღუჭი (ს.) ჩღუნვაი, ბღიფვი, ბღაფვი

ღ ა გ ვ ი შ ა რ ა ი ა, ღაფვიშარია, ღაფვიშორია - ჩაღვიყო, ტაბღა, ტაბღა (იხ. ერ.)

ღ ა გ ვ ჯ ი (ბართა) - ცხერიხა და თხის ტყავისაგან გაფფიფული ხაღთა, ტყაფუჭი (ამგვარიფ ტყავისაგან გაფფიფული ტანსაფმელი)

ღ ა ღ ი რ ი ღაფფრი - წეღი

ღ ა ზ ე ტ ი - იხ. ღატი

ღ ა კ ა ღ ა, ღაყარღა - კღღოფან-შითანი აფფიღი, ხაღაფ მოხახღუობა და ხაჭონღის ეოღა შეიძღება, შიო (იიიიიიიიი). ღაყარღი კათა, ღაყარღიფი (ბარღღი, ბარღღი კაფფის - შიწინა-აღმღაფფ ცნებას გამოხატაფფენ) - შითიღი, შითიღება. ბ. ი. ზოფფშიძეს სიტყვა ღაყარღა სრულაღ არა აჭებს განმარტებელი

ღ ა კ ვ ა ტ ა, ტახანა, ღაყუნხა - ქოღოყი, ხიღთა ჩამოხაფფი

დად სახროლი ჯიხი, ადმა სახ-
როლი ჯიხი" (ს.)

ღ ა კ ვ ი - ლეკვა ლაკვაში -
ლეკვიანი

ღ ა ლ უ ა (ბლაღუ) - ჟუა
(ჯუა), შდ. რუხ. *наста*. ქართ.
დაღუა; საბა ორბელიანის გან-
მარტვით, შეუღლი. მამახადამე,
უახლოვდება ქართული სიტყვა
დაღუა მგერულ დაღუას მნიშე-
ნელობითაც.

ღ ა მ ა ზ ი, სეჟაში - ღამაში,
მნოიანი

ღ ა მ ბ უ ა (ბღამბუ) - ღამბ-
უა (ვღამბუ), ღამბი (მორი-მორს
ნაგერი იხ. ქვ.). ნაღამბა -
დაღამბული (ქვ.)

ღ ა მ ე ბ ა (ვღამბე) - ღამბუბა
(ვღამბებ იხ. ჩ.), დასველება (ვახ-
ეღამბებ)

ღ ა მ ე - ღამიანი, ნოტიო სო-
ფლი

ღ ა მ ი ნ ი (მიღამუ) - ღამი-
ბა (ვღამობ), ფიქრი

ღ ა მ ი ხ ი, ნამუხი - ნამუხი

ღ ა მ უ რ ი (ვუღამურუა) -
ღამური (ვუღამურები)

ღ ა მ უ ა - ღამუა, წერილი
ფიცარი

ღ ა ნ დ ა (ყ.) - ღანდური
(იხ. ზ ბ), სახლის დირე (ზედა და
ქვედა)

ღ ა ნ დ ი, ველაფოთამა არე-
შუმი - ღანდი, ვრთა ამოწება ამ-
რეშუმის ძაფი (იხ. ე. წ.)

ღ ა ნ დ ი - ღანდი, აბრდილი,
მოწვეება, მოღანდება

ღ ა ნ თ გ რ ი ა - (მეგრ.
ნთგრუა, ნთირუა - თრგვა) - მო-
ხეტიალე, ვინც უსაქმიოთ ვთრგვა

ღ ა ნ მ გ უ ა (ბღანმგე), ძგა-
ბუა (ბგებუ) - დოღნა (ვლოღნი)

ღ ა ნ ჭ ა, ღარჭა, ნაჭა -
ნაჭა (ჭვ.) ქვაბისა და სხვ. წამოხ-
კიდებული ჯაჭვი (ჭ.)

ღ ა ნ ჭ ი - კობიტი, თენი

ღ ა რ ი - ღარი (ობტატები
რომ ხმარობენ ფიცრების გათლის
დროს)

ღ ა რ ტ უ ა - ღარტყი, ფინი
(იხ. ე. წ.)

ღ ა რ ტ ე მ ი - ღურწამი;
მეგრულად ღარტყები ამ მცენარი-
საკან გაყოფებულ საღამურსაც
ქვია.

ღ ა ხ ი რ უ ა (ბღახირა) -
ღუხუა (ვღუხუ). ღახირული - გა-
ღუხილი

ღ ა ხ უ ა (ბღახუ) - შლა
(ვშლი), წამლა (წაქშლი)

ღ ა ტ ი, ღაბტი, ღაბტი, ხი-
მიდი - ხიმინდი. ღაბტი ფაშქინა-
ბატილა, თუთარად დახალეული ხი-
მინდი (იხ. ქვ.).

ნ ა ზ ა მდ. ზაფხული, ქვრტე - ციკაბო დაღმართი, ყრიალო

ნ ა ზ ა (ბლქ) - ვარდნა (ვვარდები). გოლაფა, გოთოლაფა, ღოლაფა, მელაფა - გაეარდნა, გა-
დავარდნა, დავარდნა და სხვ.

ნ ა ზ ა რ ა აღაფარა, აღა-
ფარე - ლაფარე, ლაფარო, სახ-
ლის გვერდზე გადმოხურული კედ-
ლების სიმშრალისათვის (ე. ბ. გვ.
44 ნა-ფარე)

ნ ა ზ ა ნ ა - შილიფო (იხ. გ.
ბ. გვ. 56, ავრ. ს.), ლაფანათ მუკო-
ქუნა - შილოფათ ზაღმა, ზებუქაღ,
ზაღუათაღ ზაღმა (უხარტყლოღ,
უთარაღოღ)

ნ ა ზ ო - ლაფო, ტაღანი

ნ ა ზ მ ი, ღაში - ღაში,
ტუნი (იხ. ლერსქვი); ღაფში
(ზარბი) იხ. გ. ბ.

ნ ა ქ ა - ღაქა, ცხენის ხენი
(ჭყ.)

ნ ა ქ ი - ღაქა ღაქით ღაფი-
ლი - ღაქით შეღებლი

ნ ა ქ ო ა - ღაქა

ნ ა ღ ა - ღაღა, ჯონი, რომ-
ღითაღ ხომინდის ან სხვ. ზორბ-
ღეულის საწყობის თავზე უსკაშენ
(იხ. გ. ბ.)

ნ ა ქ უ ც ო - ღაქუცი

ნ ა ღ ა ნ კ ო ნ ო, ღაღანი-
კონი - ღაღანაკი, ღაღარიკი (ჩ.),

ღაღარიკი (ჩ.) 2. ქიანი

ნ ა ღ უ მ ი - ნაღმი

ნ ა ღ ა ფ ი (იხ. ლაფაფი, ე-
ლაფაფი) - თამაში (კოამაში)
შდ. ქართ. ლაფაფ-ლაფაფი, ლაფ-
ბობა და სხვ.

ნ ა ზ უ რ შ ი - ღაფუნი (იფე-
ხი) იხ. (ჭ.)

ნ ა შ ი იხ. ღაფში

ნ ა შ ქ ა რ ი - ღაშქარი, ჯა-
რი

ნ ა ხ ა ღ ა - ავადყოფობა,
ღუბი - ავადყოფი. ღუბი ვორქ
- ავად ვარ დობლახუქი - ავად
გავხდები. დობლანი - ავად გავხ-
და. მავლანია - სწულა (მწერი
ერთი. იხ. გ. ბ. გვ. 39); შდ. ხიტვა
ღახიანი - უფუბს რომ ძღუბს
ათრეგს, ისეთი კაცო (იხ. ი. ჭ.
გვ. 30)

ნ ა ხ ა ნ ა - ღახანა, კომბოს-
ტო

ნ ა ხ გ ა ც ა - კინაწი, კინე-
წი, ჩინწეარი (იხ. ჭ. ჩ.) ხმელი
შეშა (ფარცხი), ნეღლი შეშის მო-
საკიდებლად სახმარი

ნ ა ხ უ ა (ბღახე) - ღახ-
ვა (ვღახე), გაღახვა (გაუღახე),
ცემა (ეცეშ)

ნ ა ხ უ ტ ო - ყობარი (ჩ. ს.)
პატარა ტური, ქოცი.

ნ ე ბ ა (ყუღე) - ღოღნა,

ლოდინი (ყვლა, ჟლოდები). ლება, ჟალება - ჟაღლა (ჟაძებნა). ლება, მოლება (მუქალე) - ხეობა (მოხეხა). თუ კაბა ძალადს მუქალე - ეს კაბა „ძალადს“ მისება.

ღ ე ბ ი - ლები

ღ ე ბ ი - ლია, ტაღახი მოღორჯო ჟრობა მალეღლის ზაღბაჟად მხარება. (მღ. ქუ. ხიტ. ლება)

ღ ე ბ ი ა - ლობიო, ღებამი ლებია - მიწის ლობიო. კუტი ლობიო, ხერხაღიმე ლებია „ბერხლის ლობიო“

ღ ე ბ ე ა - ლეხა, მიხელი ღორბლი, ნუზლა

ღ ე ბ ე ე რ თ ბ ი - ლეჟორთბი, წიგნბაჟრაჟი (იხ. ლ.)

ღ ე ბ ე ა (ღოღაჟრაჟი) - ლეჟა (ღოღაჟები)

ღ ე ბ ე რ ი - ხმალი, ლეჟარი

ღ ე ბ ე ხ ა, ლეჟაჟბა (ჟ.) ლეჟაჟბა, ლეჟარო - ჟანგრა (ჟრ.), მღ. ხეჭრეღა

ღ ე ლ ი - ბურთის ჟატანა ღანმწულ აღვინეზე, ბურთის ჟატანად ღანიმწული აღვინე

ღ ე მ ბ ი ე რ ი - იხ. ნებორი

ღ ე ნ ი - იხ. ლეხი

ღ ე ნ ი ი - ლენი, ღიღად სუღლი (ქუ. ჯ. 30)

ღ ე ნ ე ე ა, ლენეჟო - ლენეჟო, ლენეჟო (ღ. ბ. ჯ. 65, ზაღბ. ლენეჟო), ლენეჟო - ლენეჟო (ღ. ბ.)

ღ ე ბ ე რ ი - ღობერი, ღობეჟარი (იხ. ე. ბ.)

ღ ე ბ ე რ ი - ლეჟარი (ღ.) ჟანტლი (იხ. ე. ბ.)

ღ ე რ ე, ღორე (ჟ.) აუზაღვრა, ჟურზე - ღორი

ღ ე რ ნ ე ე ა, ლენეჟო, ნინეჟი (იხ. ე.) - ტური, ღამი

ღ ე რ წ ი, შეჟარი - ღურწი, ჟახის რქა

ღ ე ტ ა - ტაღახი, ლეჭამი - ტაღახიანი

ღ ე ჟ ი ნ ი - ღაჟანი

ღ ე ჟ ე ბ ი - ლეჟიო, ლეჟორწია (იხ. ე. ბ.), ჟურ ჟაჭიჭახ ბინღო

ღ ე ნ ე ე ე - იხ. ლურეჟი

ღ ე რ ე ე ე ა, ლეჟა - ნერწიო, ლეჟამი - ნერწიოანი

ღ ე ჟ ი ნ ი, ლენი - მხუბეჟი, მხატე

ღ ე ნ ე ე ი (ჟ.), ქიე - ლენეჟი

ღ ე ბ ე რ ა - ხეობა (მოღებ მუა მღინარის ჟაჟოღებაზე აღვინე)

ღ ე ხ ი - იხ. ხიტეჟა ღამიღა

ღ ი ბ ე (ღებე) - რბილი, ღბიღი

დ ა ე ბ ა (ვალი) - ვაჟი
(ვალე) - თევზები - ვალე

დ ა გ ე - მტკნარი (უმარილო,
წყვეტილი სუკმელი)

დ ა გ ე ე - ბლივი, მუშტი

დ ა ლ ა - ღილა (ხალხბავი).
ღილა ქვირი, ლაფთა ქვირი - ძა-
ღიან წმინდა უკვალე

დ ა მ ა, ღვამა - ომი, ბრძოლა.
ნაღვამა - ნაომარი. ზღვა იღვინე,
ზღვა იფლავს, პირდაპირ: ზღვა
ბრძვებს, ომობს

დ ა ნ ჯ ა, ღჯანჯი - სპა-
ღენი

დ ა ხ მ ა რ ა, ღუხმარი,
ღუხმარი - ღურხმანი. ქიფე
ღიხმარი - წვრილი ღურხმანი.

დ ა ფ ბ ა - ქაფი, ხიწვა,
ხიჭვა (ახ. ჭე.)

დ ა ფ ე ა, გოლიფა - გოლიფ-
ვა, განათლება

დ ა ფ მ ა, ღომი - ნემსი,
ნემსი

დ ა ვ ე ე - ახ. ნიფი

დ ა ვ ე ნ ი - ღოვანი

დ ა ვ ე ნ ე ა (ბლოვინა) -
ფახება (ვაფახებ). მუშამა ღო-
ღოვანების (მუშამა ფაფახებს) -
რამდენად ფაფახებს

დ ა ღ ე - ღუფი (ს.) კაცი
მისეღუფე

დ ა თ ი - ღოთი

დ ა ღ ე ა (ბლოვინა) - ღოთი-
ღუფა - ღაღუფა, ღაღაღუფა, ღაღუფ-
გაღაღუფა (ახ. ე. ბ.)

დ ა მ ი - ღომი

დ ა ტ ე ე ა (ბლოვინა) -
ღოთა (ღოთე), სეღუფა (სეღუფე),
ხეღუფა (ხორღუფა) - ტღუფა (ახ.
ჭე.) (სეღუფე)

დ ა უ - ბღუ

დ ა ფ ე რ ხ ა - ბღუ ენა-
ბრეუ, ენა-პორბიკი

დ ე ა ფ ა (ფოღუა) - ეღებ
(ვაფღებ)

დ ე ბ ა - უბე, ღუბამე ვაბ-
ღუფე - უბიდან ამოიფე

დ ე ბ ა - ღუფი, ხიღუფი, უბა-
რიღო - შფ. ღიფე

დ ე ე ა - ღუფმა, ართი
ღუფათი ვაჭეჭეჭე - ერთ ღუფმაღ-
არ შეჭამა

დ ე რ ა, რუღი - ძაღი, ღუ-
ღი, ბღურხუ - შიბნავს. ღურხ-
ჯი - შიბნარე. ღურიში გუფა -
გუფაფეჭეჭა, ძაღის გუფაფეჭეჭ-
რა

დ ე რ ჯ ი - ღურჯი

დ ე ღ ი - ღუღუფი, ღუღონე
- ღუღუფა, ვაფფენა

დ ხ ი ნ ი ახ. რხინი

მ ა - მე¹. მა დო სქიში ნახადი
- მე და სქიში ნახადი

მ ა - პრევიენსი, რომელიც აღნიშნავს მოქმედთა სასკოლებს ქართ. მ, მო, მა - მაჭარალი - მწერალი. მაკითხე - მკითხავი, მარკინა - მოჭიდავე, მათასალი - მთებზეელი

მ ა ხ ე ა ლ ი ა - რბიანა (ბაღაში)

მ ა გ ა ლ ი თ ი (ქართ.) - მაგალითი

მ ა გ ა ნ ა - ნამგალი, მანგალი

მ ა გ თ რ ი ა, მაგურია - მარგული (ებ. ს.) შტ. მჭამელი (-მეგრ. ჰეუმური), კირჩხიბი (ებ. ს.)

მ ა გ უ რ ა ჟ ა ლ ი (გურაფა) - მასწავლებელი

მ ა ღ ა - მაღა, იშტა

მ ა ღ ე ნ ი (არ.) - მაღანი, მაღენი

მ ა ღ ი ლ ო ს ა ნ ი, მაღლოხანი, მაღდლოხანი (ყ.) - მანდილოხანი

მ ა ზ ა კ კ ა ლ ი - მზაკვარი (ყშმაკი)

მ ა ზ ა ნ ღ ა - მზანღა

მ ა ხ ა ქ ე ლ ა, მახაქელი მახზაკენა, ბოლოქანქალა (პატ. ფრანგული)

მ ა ზ ე ა - მახვა, თაფლით გავეთხებული ხაჭმელი შტ. ჩ. ხ. მაზა

მ ა ზ ი მ ა ლ ი, მახვამალი - შრომელი, დიხაში მახვამალი - მანის შრომელი

მ ა თ ა რ ა - მათარა, ტყავის სასმისი

მ ა თ მ უ ნ ი - მათუნის, აფხ. ამამუნ

მ ა კ ა თ უ რ ი (კათაფა - გარეა) - მოზიარე, მონაწილე

მ ა კ ე - მაკე, ორსკელი

მ ა კ ე რ ი მ ა, მაკერიშე - იხ. კეში

მ ა კ ი - მანკა, კილი

მ ა კ ი ნ ღ ო ლ ი - ოზრახუში, მკილი, მაკინდოლი (გურ.)

მ ა კ ი ჟ ი ა - მაკიფია, ვრის-თავი თავის ღუქსიგონი ამბობს: ვრთინაირი ბირკია, ტანისამოსს მოეფება ორის შავის რქით.

მ ა ლ ა ზ ო ნ ი - მოლოზანი, მოლოზონი

მ ა ლ ა თ გ რ ე მოლათვრე

1. ამ სიტყვის ფრანგულია იხ. ქართულ-მეგრულ ლექსიკონში (პ. გ.)

მოლათბრე - მოზარტ, მონაწილუ
(მდ. მაკათური) (თბრუა - ცვლა,
გაცვლა)

მ ა ლ ა კ ი ფ ა - (ბირკა, ტა-
ნისამოსს მოუდებო)

მ ა ლ ა მ ა - მალამო

მ ა ლ ა დ უ რ ი - მალადური

მ ა ლ ა ხ - მალე, აფხ. ღახე

მ ა ლ ა ე უ ნ ა (მალეაქუნუქი)
- გამოყოლა (გამოჯვები)

მ ა ლ ა ხ ი ა - ხნოულა (ჭ. ბ.)
მესნოულე (ჭ. ბ.). თუ ეს მწერი
სახლში შემოფრინდა, ხალხის
რწმენით, იმ სახლში ვინმე აუად
გაზდება

მ ა ლ ი - მალა, ჩქარი, სწრა-
ფი (მდ. მალახ)

მ ა მ ა ხ ა ხ ლ ი ხ ი - მამა-
საზღისი

მ ა მ ი ღ ა - მამიდა (მამის
და)

მ ა მ უ ლ ი - მამული, მუამუ-
ლე - მემამულე, უმამულე - უმა-
მული

მ ა ნ ა თ ი - მანეთა, მანათი

მ ა ნ გ ა რ ი - მაგარი. მანგა-
რება (ვამანგარე), მაგრება (ვამაგ-
რება). მანგარალა - ხიმაგრე. მან-
გარობა - მაგრობა

მ ა ნ გ ი - სწორი, ტოლი, არ-
თი მანგი - ერთმანეთისოდენი,

ერთმანეთის ტოლი

მ ა ნ გ ი თ რ ი - მაგერი, სქა-
ნი მანგიორი - შენ მაგურად

მ ა ნ უ ა (მამნე) - მანუა (ჭ. ბ.
გვ. 28), გატრუება, ცეცხლზე გა-
დაელება, გატრუება (გოზგარსე-
ლუა)

მ ა ნ ჯ ა - მუჯა

მ ა ფ ი რ ა (ფირი) - მუოტე,
მაფირუა (მამფირა) - გამოირიდება
(გაუამირიდება) (იხ. ე. ს. ფირი)

მ ა რ ა, მარუა - კვირა,
სწორი, 7 დღე. მარუა დო მარუა
შქახ დღახ მუთა მიქიმინე -
კვირიდან კვირამდის (სწორიდან
სწორამდის) არაფერი არ მიქნია

მ ა რ ა - მაგრამ. უფრო ვა-
კორდი, მარა იშენი მოლაფრთა -
კარგად არ ეცავი, მაგრამ მაინე
წამოუფი

მ ა რ ა კ ა, ქაბარკა (ჭ.), ოთ-
ხალე - სათხებო, ბაკი

მ ა რ ა ნ ი - მარანი, ხალფინე
სახლი (ს.)

მ ა რ გ ა ლ ი - მეგრული, მერ-
ჯული (თმ.) აფხ. ა-გრ-უა - შდ.
აფხ. ე-ჯრ-ე-ვრ-ე - ენგური, მე-
რულად ინგირა, ინგური

მ ა რ გ ა ლ ი ტ ი - მარგალი-
ტა, მუორფახი ქვა

მ ა რ გ ა ტ ე ლ ი, მარკატელი

– მაკრატელი¹

მ ა რ გ ე ი – ბული, დათვის შვილი; შვ. ბრანვეი (იხ. გ. მ.)

მ ა რ ღ ი – მადლა, მარდიანი

– მადლიანი, მარდი ღორის –

მადლობა ღმერთს, სჯანი მარდიმე

– მენმა მადლა, მარდუხა (ეუპარ-

დუქ) – მადლებს (ეუმაღლი)

მ ა რ ე ბ ე ლ ი, მაჭანკალი,

მარიგებელი – მაჭანკალი, მუ-

ამავალი (ცოლ-ქმრის შერთვის

დროს)

მ ა რ თ ა ლ ი – მართალი,

მართალი – მართლა, ხამართა-

ლი – ხამართალი, უხამართლი –

უხამართლი, მართალიში მორა-

გადე ბრუღს ჯოჯე – მართლის

მოქმედი ბეგრს სძულს

მ ა რ თ ა ხ ი – მათრახი

მ ა რ თ ე ე – ბარტყი, ბდარტყი,

მართვე

მ ა რ თ უ ა (მაფრთუნქ) –

მართვა (ვმართავ)

მ ა რ თ უ ლ ი – მათული

მ ა რ თ უ უ – მორეკი

მ ა რ ხ ა – მარხა

მ ა რ ტ ი – მარტი, მარტიანი

მ ა რ უ ლ ე – მარულა (ჭე.) –

ღილა, შვერ, რულა – ხირბილი,

ჭენება, მარულე ცხენი – მარბენი

ცხენი, მჭენებელი ცხენი, სიტყვა

მარულა შვერულისაგან წარმოშობა

გარე უნდა იყოს. მარულა

მ ა რ ქ ა უ ა – მარქაუა, მეორე

ცხენი (რომელიც კაცია რომ არ

ზის და იხე მიყავს ცხენოსანს).

მ ა რ ქ ე ა – მაქო, საქსოცი

იარაღი

მ ა რ ქ ე ა ლ ი – იხ. კურცხი

მ ა რ ღ ი – მარდი, თვალ-

თეთრი

მ ა რ შ ა უ ა – მამრთაუა

მ ა რ ნ ქ ი ლ ე (რქილა) –

მხენი, მოშმენი

მ ა რ მ ხ ა წყარი – თხელი

(არადრმა) წყალი, შვ. მენხერი –

იშუათა, იხ. ს. თხელი (იხ. ავ-

რთვე ქვ. მენხერი – თხელი და

სხვ. (გვ. 31)

მ ა რ ც ხ ი – მარცხი, მარც-

ხად, იშუათად

მ ა რ ძ ე ე ა ნ ი – მარჯენა

მარძვენიში მუყირთვ – მარჯე-

ნე მარტრადლა

მ ა რ წ ე ე ნ ი, მარწენი –

მარწონი

მ ა რ წ ე ი ნ ა ი ა – ციცინა-

თელა

მ ა რ წ ე ი ნ ღ ი – ბეჭედა,

თითის სამკობი

1. იხ. ქართულ-შვერული ლექსიკონი (პ. 3).

მ ა რ წ უ ხ ი - მარწუხი (რკინის იარაღი)

მ ა რ ქ ე ა - [ორი ერთმანეთზე გადახმული რგოლი]

მ ა ნ ხ თ ნ ა ფ ა ლ ი (ნხოწაფა - ცხოწება) - მაცხოწებელი

მ ა ც კ ა - მანკლა (იხ. ერ.)

მ ა წ ი რ ღ ი ა, მ ა წ გ რ დ ი ა - შივი, კრაზანა

მ ა ჭ ა რ ი - მაჭარი, ახალი ღვინო

მ ა ჭ ი რ ხ ო ლ ი, მ ა რ ქ ი ბ ო ლ ი - შერცხალი

მ ა ხ ა რ ვ ბ ე ლ ი - მახარობელი

მ ა ხ ვ (ქართ.) - მახე, მუა

მ ა ხ ი ნ ჯ ი - ქურდი, ხორვა - ქურდობა, პარვა

მ ა ხ რ ა - მახრა, მახორა, ბოხტანა - იხ. ხეატარი

მ ა ჯ ე რ ღ ე ა ი ა, მ ა ჯ არ ღ ე ა ი ა - მრავალმარღვა (იხ. ერ.)

მ ა ჯ ი ნ ჯ, მ ა ჯ ი ნ ე - მონადირე, ოჯინეშა მიდართეს - სანადიროდ წაეიღვნენ. ჯანა პარდაპირ ცქერა, ყორება, ხეფა, ღოღინი. იხ. ჯანა

მ ე (პრეფიქსია) - მე: მეუნაგირე, მეონაგირე - შეუნაგირე, მეხათე - შესათე, მექობალე - მექურე, მეხალე - შეხალე, მეხალე - შეხალე

მ ე გ ა მ ა (მივთვა) - ტყის (ეცემ), რტემა (ეარტემა), ეცემა (ეცემა)

მ ე ღ გ ა შ ი, მ რ გ ე ლ ი - მრგვლი

მ ე ვ ე ღ ე - შეველე, ყანის მცველი

მ ე ხ ო ბ ე ლ ი - მუხობელი

მ ე კ ა რ ე - შეკარე (კარავი), შეკარე (კარი)

მ ე კ ე ა რ ნ ხ ა ნ ე - ხალიკა, ცაცია, ღანაკვა, ღანქვა (ე. ბ.)

მ ე კ ე ნ ა, მ ე კ ი ნ ა (მეუკნა, მეუკინა), მ ე კ ე ნ ა (მეუკუნა) - მონკვა (მივწე). მ ე კ ე ნ ა ც ხ ე ნ ი - თავგაშწევი ცხენი (ჩ. იხ. გვ. 536, პირდაპირ: თავგაშწევი ცხენი)

მ ე კ ო ტ უ ვ (კოტო) - შექოთნე, ქოთანი

მ ე ლ ა, მ ე ლ ე რ ა - მელა

მ ე ლ ა ნ ი (ბერძნ.) - მელანი

მ ე ლ ა ხ ვ ზ ო ბ ო (ე.) - ცალე

მ ე ლ ა ჭ კ უ მ ა ფ უ (მეტემა) - ხაჭამაღი, მინახამაღი

მ ე ლ ე - გაღმა, შელე-მოლე - გაღმა-გამოდმა

მ ე ლ ი შ ი ა, მ ე ლ ი შ ო რ ზ ე რ ე - იხ. ერ. ჩატხვაშლა

მ ე შ კ ე ო ღ რ ე - შეშკვიდრე (კვირდი - მკვიდრი)

მ ე ნ მ ე ლ ი, მ ა ი ნ ბ ე ლ ი - მახინბელი (შე. შინე). სამენბო

— ხამახინძელი, ჭ. ი. ღამის ვახა-
თფი ბინა, სტუმრად შესახველელი
ადგილი

მ ე ნ ძ ე ლ ი შ ი, მენძელიშუა
— ტმასხა, ძაღვის თაყუბის ვრომა-
ნეთთან მიგრება (იხ. ჭე. კვ. 51)

მ ე ნ ჭ ა უ ა, მუჭირინი —
მიღწევა (მივალწევა, მივიწევი)

მ ე ნ უ ი (ხანგუ) — მღაშე ანუ
მინერალური წყალი. მუჯა, საბახ
განმარტებით, მღაშობიანი ადგი-
ლი

მ ე ნ ი შ ი ლ ი (ნიშ, ნუში) —
მუნაჟი (ნაფი)

მ ე ნ ც ა რ ი — მუვარი, ტყე-
ილი ზეჭისმცნობელი (ს.), ში.
ჭართ. მუცნიერი

მ ე რ ნ ქ ე ა ნ ა (მივარქვა-
ნუჯი) — მიხევა (მივერევი)

მ ე რ ც ხ უ ა უ ა (მივორცხუა,
იხ. ორცხუა) — წახმა (წავახამ),
გაღახმა (გადავახამ)

მ ე ე ს ი, მესი — მაისი. „ბონდ
მესიში ვარდიგალო“ — ვგაოდა
მაისის ვარდიგით

მ ე ხ თ ი, მესტი (ც.) — მესტი,
ველსანი ფენხსაცემელი წუღის ქვეშ
სახსევაში

მ ე ტ ვ ბ ა (მივოტე) — მიტო-
ვება (მივატოვება)

მ ე ტ ვ ბ ა (იშებტე, ვიშებტე) —
მეტება (ვიშებტება)

მ ე ტ ი — მესი, მესო — მესი
უშენში — უშებტება. 1.4.1957.220
მ ე ტ ვ ო ბ ი ნ ი (მივოტეობა)

— მიპარვა (მივუპარება)
მ ე უ უ რ ნ ე — მუუურნი

მ ე ქ ე დ ე — მუქადე, ქონი
მ ე ჯ ვ ჯ ე — მუჯორე

მ ე შ ა რ ე — მუშაერი, მუშარე
მ ე შ ქ ე შ ა ჯ ა (მივაშქევა)

— მიშეება (მიუშეება), მიგზავნა
(მივაგზავნი)

მ ე შ ხ უ რ ე — მუცხვარი
მ ე ნ ა კ ი ნ ი (მივონაკი) — მი-

ნაკენი (მივინაკენება)
მ ე ნ ი ნ ა (მუენინა) — მუთელა

(მუთუთელი)
მ ე ც ა ლ ი ნ ე — მუცალინი

მ ე ძ ე ბ ა რ ი — მუძებარი
(ძაღლი)

მ ე ძ ი ნ ა (მუენინა) — მიშატე-
ბა (მიუშატება)

მ ე ძ უ ძ უ რ ი — მუძუძური
მ ე წ ა შ ა ჯ ე — მუწამაღე

ქიმი
მ ე ხ ა ტ უ რ ი — მუხატე, მუ-

ხატური
მ ე ხ ვ ა მ ა (მივახვაამა) — მი-

ლოცვა (მივულოცავ)
მ ე ხ ი — მუხი. მუხიქ ქიგი-

ანთხე — მუხი დავეა
მ ე ხ ი ჯ ე — მუხიჯე

მ ი, მინ — ვინ. მი რაგადანს?

— ვინ ლაპარაკობს?

მ ი ა რ ე მითარე — მრავალი, ბრველი, ბრველი (იმ.)

მ ი ბ ა რ ე ბ ა (მივაბარე) — მიბარება (მივაბარებ)

მ ი ჯ ა ღ ა ღ ა (მიჯუღა) — რომევა (ეარომევე), წართმევა (წართმევე)

მ ი ჯ გ ა — ვინც ვინდა, ვივინდა

მ ი კ ი ტ ა ნ ი — მიკატანი, ხახმელ-ხატმელთ და სხვ. წერილმანით მოვატყე

მ ი მ ა ღ ე — მიმავალი

მ ი მ ი ნ ო — მიმინო (ფრ.)

მ ი ნ დ ო რ ი, კ — მინდორი

მ ი ნ ო ხ ი ნ ღ ა ღ უ ა (ინდა-ხიძე) — შესიძვა (შეუხიძები), ზეღ შესიძვა, ზეღ შეუხიძები

მ ი ნ ო ღ ა ღ ა (მინიღა) — შეტანა (შეიტანი), „შეღება“, შევიღებ

მ ი ნ ო ე უ ნ ა ფ ა (მინიკუნა) — შეყვანა (შევიყვან)

მ ი ნ წ ა, წ ვ ი რ ე — ნაკელი, ნეხვა, შავი მიწა. შდ. ქართ. მიწა. მინწა იხმარება იმავე მნიშვნელობით, როგორც ხიტყვა მიწა. (იხ. ვ. ბ. გვ. 36, ხიტყვა მიწა)

მ ი ნ უ ე — პატრონი, მასპინძელი (შდ. ს. მენძელი)

მ ი ხ ა ნ ი — მისანი

მ ი შ ა ც უ ნ ა ფ ა (მიშაფნა) — მარჭობა (ნაგარჭობ)

მ ი შ ე უ ღ ა (მიშეურე) — შესეღა (შეეღ)

მ ო ბ ა რ უ ღ ა თოღლით: თერქ თოღლი მომიბარჯღუ — თოღლით თვალი ამიჭრელა (?)

მ ო ბ რ ა ნ მ ი ღ ი — გაბრანეული, გასაბრანეული (იმერ.), ღეინოდაღეული

მ ო ბ უ მ ა ფ ა (მუეობუმე) — აკილება (აკილებს, აკიკილებს)

მ ო ბ უ რ მ დ ი ნ ა ფ ა (მუმაბურმდინე) — დაბურება, დაბრუნება. ერუხის მუმაბურმდინე — ფხი დამიბუედა. დაბრუნება (დამიბრუნება) (ნ. ვ. ბ. ბრეშ. გვ. 7)

მ ო გ ა ნ უ ა — გამოგანვა (გამოაგწიე — მაგანაფე). იხ. ჟნა (ვ. ბ. გვ. 8). შეგრული ვანი, ჯნი — ხბო

მ ო გ ა ფ ა (მუეოფა) — ვება (ვაფებს), ვაყრა (ვაეუყრი)

მ ო გ ე ბ ა — მოგება, სარგებელი (მიბეე — მოვიგებს)

მ ო გ ე ე რ ღ ე — (ვერდი), მონახვერე

მ ო გ ე ე რ ღ ი — მოგვერდი, კიდაობის ერთი ფანდი (იხ. ვ. ბ. გვ. 9 სიტ. შეგოზღია)

მ ო გ ო რ ა ფ ა (მიბგორე) — მოცებნა (მოვიციებნი)

მ ო ღ გ ა მ უ - მოღვსა,
 შემდეგი შიამომავალი
 მ ო ღ ი - ერთგვარი მიწის და-
 ღა
 მ ო გ ა ღ ე - მოგაღე, ყუღის
 მახესხებელი
 მ ო გ ა ო ო გ ბ ა, მოგარება
 - მოგარება, უარის თქმა
 მ ო გ ა ქ ო გ - მოგაქრე
 მ ო ზ ა ღ ა ფ ა (მოუზადეა)
 - მოგვება (მოუგვება)
 მ ო ზ ე ე ო - მოზერა,
 ახალგაზრდა ხბო
 მ ო ზ ღ ო ტ უ ა - მოთხლემა
 მ ო თ ა - შეიღის შეილი, ზა-
 დიში (ზ. წ.), მვერ. მოთა, ვკონებ
 შეიძლება დაუახლოვოთ მვერ. სი-
 ტყვას მოითფრი (იხ. თფრუა, თი-
 რუა - ცვლა) - მომყოლი, შემფე-
 გა, გამომცველელი თაობა
 მ ო თ ხ ი ღ ე ბ ა - მოფრთ-
 ხილება
 მ ო თ ხ ი ფ უ ა (მოთხიფუ)
 - მოთითხნა (მოუთითხნი)
 მ ო კ ვ ა კ უ ა (მოკვაკუ) -
 მოკაკა (მოუკაკაე)
 მ ო კ ო თ ხ ო ო (მოკოთხე)
 - მოკოთხა (მოუკოთხაე)
 მ ო კ ო - ივავო
 მ ო ღ ა ნ ჯ ო ღ ო - ოღნავ
 ფერწახული, ფერმერთაღი
 მ ო ღ ა ღ ა ღ ა (მიღებდა)

- წამოღება (წამოვიღებ)
 მ ო ღ ე - გამოღმა, მღლე-მო-
 ღე - გაღმა-გამოღმა
 მ ო ღ ე ბ ა (მუმაღე) - მოზ-
 დიმა (მიზდება)
 მ ო ღ ე ბ ა (მუყუღე) - მო-
 ღოღინი (მოყუღი)
 მ ო ღ ი - მოღა, ახალამოხუ-
 ღი ზღაბი, აღურდი
 მ ო ნ ა ო ო რ ე - მონადირე,
 იხ. მაჯინე
 მ ო ნ ა თ ე ხ ე - მონათეხაე
 მ ო ნ ა წ ი ღ ე - მონაწილე
 მ ო ნ დ ა, მონჭა - მწიფა
 მდ. ქ. უნდილი (მემოუხეღელი,
 მკვანე, უდროვო, არამწიფე)
 მ ო ნ დ ო მ ე ბ ა (მიმდომე)
 - მონდომება (მოინდომება)
 მ ო ნ ე ღ ე ბ ა (მიხეღე) -
 მონეღება
 მ ო კ ა, მონკა - მიმძე, სი-
 მონკა - სიმძძე, ოსური მონკათ
 რე - (ცოლი) მიმძეჲ არის. მონკა
 ოსური - ფხმძძე ქალი, ორსუ-
 ღი ქალი
 მ ო ნ ა - მონა, გლახა
 მ ო ნ ა წ ი ო - იხ. მუნაწიო.
 მ ო ნ ჭ ა იხ. მონდა
 მ ო ნ ჭ ე ო შ ი მური - ტრუ-
 ხი, მაჭყლის წიხის ხუნი
 მ ო პ ა ხ ე ხ ე - მოპახეხე
 მ ო პ ე ხ უ ა (მიპეხეხე) -

მოკუზა (მოვიკუზები)

მორაგადაფა (მიბრა-
გადაფა) — მოლაპარაკება (მოვი-
ლაპარაკებ), მორაგადაფე — მოლა-
პარაკე

მორგალუა, მოლასუა —
(დაბლაგუა, გალესილის ოდნავ გა-
ფუჭება)

მორგვი — მორგვი, ურძის
ნაწილი

მორჯია — მიმრქმელი,
ნათლია, შეფარე

მორდილი — გაზრდილი,
მოზრდილი

მორდუ — მამამებუე (ძაძის
ქმარი), გამზრდელი, ღაღა

მორხენა, ღარხენა —
მიმრეცი, დაგაკება შთისა, ეაკე ად-
გილი

მორთა (მიფრთუქე, მიფრ-
თი) — ხუნება, გახუნება (გახუნ-
დება, გახუნდი)

მორკული, საარიკო —
კარგი, გასაკვირი

მორხება (მოფრხე) — ცდა,
გამოცდა (გამოფრდი), მორხება —
გასაკვირი

მორული (მიბრულიქე) —
მორხენა (მოვიორხენ)

მორქიება (მიბრქე), მო-
რჯაფა — მოქნევა (მოვიქნე), მო-
ღერება (მოვიღერებ)

მორნე — მოთუთრო

მორნილი — მოპატარავე,
პატარა მორნილი, (მოძმქნა, რამ-
ჯერე) (იხ. ზ.)

მორმგვი — მარჯვენა,
მარჯვე, მორმგვიშე დართა —
მარჯვნივ მობრუნება, მარჯვნივ
დატრიალება. გომორმგვა — გა-
მარჯვება, მდ. მარმგვანი — მარჯ-
ვენა

მორხინუა (მოფრხინე) —
თოფის ფეხზე შეყენება

მორთა — მოსართავე
(უნაგირთ)

მორხა (მობხე) — ქვლევა
(ვექვლევე), ბორბოლიაში ნამოსა
— ობობას ქველი

მორტარული — ფერფ-
დასული (ეოტათი)

მორტიბუჭე — მოტბბე —
მოთბილო

მორტკეარუა (შეკობუ-
ტუა) — მოყვნიება

მორქინაფა (მოუქინუა,
მუმაქინეფ) — გაბრუნება (გაგაბ-
რუნება, გაუბრუნეფები)

მორღე — მახადა, ნეფორ
იარაღი (ხამუშაო)

მორღურეფე — მოზაფხადეფე

მორმგვილი — თოფი
(მოფმგვილი) — ათოფა (აფთოფე)

მორმქემადა (მოფმქემა)

მომეება (მოემეება); მოდუნება, მო-
ფოდუნება, მოფონება. მომჭემა-
ღარი - მომჭებულა, მოვხაგნი-
ლა აგრეთვე; მომჭებული, მოდუ-
ნებული, მოფონებული, მოფოდ-
ნაყბული, ფოდხეი, ფონე

მუნადვობა (ოდობა, ბა-
ღაბა) - მონადობა, იხ. დობობა -
ბოვბა

მომქეშაღობა - იხ.
მომქეშაღა

მომხეხე - მომხხო

მოძინა (მოუძინა) - მოძა-
ტება (მოუმატება)

მოწაწეა (მოწაწე) - გა-
ქიბინება (გაგაქიბინება), აბიბინება.
მოწაწილი - გაბიბინებული

მოწკანტეა, მეწკატეა
- მოყვება (მოყვებობა)

მოწკიპილი - გამოწკე-
პილი, კობტად ხაეშული

მოჭეა - გრუხი, მოჭეა,
მოჭეა (იხ. ე. ბ. გვ. 30)

მოჭეგარეა (მოჭეგარ) -
მოყვება (მოყვებობა)

მოჭიჭე - მომცრო

მოჭეხედე - პატარაღლი,
ახალგაობხოვილი (ჯვარდაწერი-
ლი) ქალი, იხ. ჭეხედე

მოხამეხი - მოხამეხი

მოხანათე - მუხანათი,

მოხანქარეა (მოხან-
ქარი) - მოყვება, მოჯობინება
(აღამიანზე ან დამქლევებულ ხა-
ქონელზე)

მოხიჭეა (მოხიჭე) -
მოყვება (მოყვებობა)

მოხეხეა (მოხეხეხე) -
მოხეხეა (მოხეხეხე, ხ.), მოხეხე-
ვა, მოხეხეხეა (ხ.)

მოხეხეა (ხეხე - მხარი)
- დახამხრისი, დახამხარი (ჭე),
მარჯვე ადგილი ან ადამიანი და
ხეხე.

მოხეხირე მოხეხირე
(ჯგერი - ქარგი) - მეგობარი, მო-
კვთე

მპოღაფი (იხ. ვ. მთლუა)
- ხმამაღლა ჭერილი, ბღავილი
და ხეხე.

მუ - რა? მოორე (< მუ ორე?)
მუ - იხ, თვითონ, იგი. მი რაგა-
დანს? მუ რაგადანს? - ეინ ღამა-
რაკობს? (თვითონ) იგი ღამარა-
კობს. მუთუნი - რამე. მუნერი -
რანათრი

მუნათელი, მუნათელი
- მამამთელი (რძლისთვის; ქმრის
მამა) იხ. კ. მ.

მუღგა - რაცხა

მუღიხე? მუღრობ? -
როღის? რა ღროს?

მუღე - იხ. მუღე

მოლაღატე

7. 4. ჭარბა

მ უ კ ი - მ უ კ ო მუკ-მუკი -
ირველიც გარშემო, აფხ. აკუმ-
მუმა.

მ უ კ ო ბ უ ნ ა ფ ა (მუკობუნა) -
ჩამოყიდება (ჩამოყიდება)

მ ო კ ო ნ წ ვ ე მ ა (მუკონწვემა)
მუკონწვე - გაზდა (გაფხდი),
გაფხდი

მ უ კ ო ქ უ ნ ა (მუკიქუნა,
მუკოქუნა) - ჩაცმა (ჩაფიყვამ,
ჩაყვამ)

მ უ კ ო ხ ო ნ ა, მისუკა -
ვერდობი

მ უ ლ ა თ ა ხ უ ა - გამოყლება

მ უ ლ ო, ოხოლასჭერი - მუ-
ლი, ქირას და

მ უ მ ა - მამა, აფხ. აბ მუმა-
ჩაფილი - მამობილი. უმუმოლი
- უმამო

მ უ მ უ ლ ი - მამალი, მუმუ-
ლია, მუმულაფა - ფინილია

მ უ ნ ა ფ ა - ღრუბელი. მუნა-
ფალი ღდა - ღრუბლიანი ღდა

მ ო ნ ა წ ე ო, მუნაწი -
ჭირანხული, ჭირახული, ნამუშე-
ვარი. მონაწეა - წარმოფ. ზმნი-
საგან მოწიება (მობწე) - მოწევა
(მოწიწე). მონაწეა, მუნაწეა -
მონაწეა, ჭირანხული

მ უ ნ ა ჭ ა რ ა - მონაწერი

მ უ ნ ო ტ ვ ო ბ უ ა, მონო-

ტვობუა - შემობარება (შემობარე-
ბები)

მ უ ნ ო ქ ა ქ ა ლ ო მონაწი
- შემოქიქინი ნაყის, ბორია მუ-
ნაქაქაღღ - ქარი (ნაფი) შემოქი-
ქინება

მ უ ნ ო ქ ი ო რ უ ა, მუნოქი-
ორუაფა - მოფრქვევა, წაფრქვევა

მ უ ნ ო ღ ა ღ ა (მუნობღა) -
შემოტანა (შემოფიტანი), შემოღება
(შემოფიღება)

მ უ ნ ო ე ნ ა - შემოყოლა,
მუნოენაფა - შემოყოლიება

მ უ ნ ო შ ქ უ მ ა ღ ა (მუნ-
ვაშქა) - შემოშეება (შემოფუშება)

მ უ ნ ტ უ რ ო - მატლი, მუნ-
ტურამი - მატლიანი

მ უ ნ უ ღ ა (მუნუღა) -
შემოსვლა (შემოფად)

მ უ ნ ნ ქ ე ო - მამე

მ უ ნ წ ო - რაღაც ტვის ჰტა-
რა ხუღაგმული, გამოსცემს ვრო-
გვარ ხუნს, რომელიც, ხაღხის
ოქმით, ძლიერ მარგებელია ზოგ
აგადმოყოფთათვის (მ. ხუბულაფა, ს.
ჭაჭეინჯა, შდ. მუნ-ჭეი (იხ. ნ. მ.)

მ უ რ თ ა ქ ა მუთაქა, - მუ-
თაქა

მ უ რ ო ც ხ ო, მურუცხი (ფ.) -
ვარსკვლავა, მასკულაფი (იხ. ფ. ს.
მასჭური)

მ უ რ ღ უ ღ ო ა, ყელმაზია

(იხ. ვ.) - ბუნარა. ამ მწერით ნაკ-
ბენი საქონელი გარბის (ე. ბ. გვ. 7)

მ უ გ ი - მაცალი, ძივარი,
ძეგერი

მ უ შ ა - მუშა, მუშება (ცემუბ-
შენქ, ეშუშენქ) - მუშაობა, ეშუშა-
ობ

მ უ შ ე ნ ი? - რატომ?
რისთვის?

მ უ ქ ი? - რატომ? მუჭომი?
- რატომ?

მ უ ხ ვ ა, მუდე - იხუნელა,
იხუნეველა

მ უ ხ უ რ ი - მხარე, მუხური

6

ნ ა ა ნ დ ე რ ზ ე - ნანდერ-
ხევი

ნ ა ნ თ ხ ა ლ ი - ნათხალი

ნ ა ა რ ზ ე - ნაპრევი

ნ ა ბ ა ჯ ი - ნაბაღი

ნ ა ბ ა რ გ ა - ნამარგლი (იხ.
მარგლა)

ნ ა ბ ვ რ ტ ე ა, ნარევა - ნა-
ბერტვა (იხ. ბერტვა)

ნ ა ბ ი ტ ა რ ი - ნაბიჭვარი,
ბუმი

ნ ა ბ ი უ ა, კუნძიში ვოდვეშა
- ნაბიღი, ფუხის ვადადვეშა

ნ ა ბ ო ტ ა - ნაბოტა

ნ ა ბ ვ თ უ - იხ. ბუთა

ნ ა გ ა ზ ი - ნაგაზი, ღაგაზი
(მაღლი)

ნ ა გ ვ ა ლ ე მონტყორი - იხ.
ბუთა

ნ ა გ უ რ ე ფ ი (სწავლა, მიშ-
ვაგებება, მიშგვანება) - ნასწავლი

ნ ა ჯ ი რ ა, ტყარი - ნაჯირი,

ნაღირობა იქ.

ნ ა ე ა რ ი - ენაგარი (იხ. გერი,
ტიალი, წიგნალი)

ნ ა ე ა რ ჭ ე - ნაეპრევი

ნ ა ე ი თ ა ლ ი - ნათალი

ნ ა ზ ო ბ ა, ნაზობუა, ზეფტალა
- ნაზობა

ნ ა ზ ე შ ი - ხაზოში, ხაწყავი

ნ ა თ ა ხ ა - ნათეხი

ნ ა თ ო ლ ა (თოლუა) - ნათა-
ლი (თლა)

ნ ა თ ე ლ ი (ხინე) - ნათელი
(ხინათლე)

ნ ა თ ე ზ ე - ნათესავი

ნ ა თ ი (ვ.) - წელი (ტანისა-
შოსისა) талыш у одакыш

ნ ა თ ი ფ ა, ნატალა (თაფი) -
ნათიბი

ნ ა თ ლ ი ა (შდ. მორდა) -
ნათლია (კიმრქმელი წყვილისა
წმინდის ემპაზისაგან" ჩ. მომნათ-
ლაგი ხ.) ვი. воскресник, -ца, შეგ-

რულად, თუმცა უფრო იშვიათად
ნათლულს (красунок, -ია) ვხა-
ხან ნათლიას (იხ. ვ.). უფრო უკა-
ნასკნულს ჰქვიან შეგარულად ნანა-
თა, ზოლო პირველს (მიმრქმულს)
ნათლია, მორდია

ნ ა თ ო ლ უ - ნათულები,
თვალნაკრავი

ნ ა თ უ ა (მნათე) - ნათლეა
(ვნათლაე), ნანათა - ნათლული

ნ ა კ ე ლ ო, წვირე, მინწა -
ნაკელი, ნეზვი

ნ ა კ ე ა რ ხ ი ო, ნაკ-
ვანხერი, ლაკვანხერი - მუგუზა-
ლი, ნაგუზალი, მუგზარი (ჩ.)

ნ ა კ ო ნ ა ნ ე - (პირდაპირ:
ნაკაენე), ნაემვი

ნ ა კ უ რ თ ხ ი, ნაკურთხე
- ნაკურთხი

ნ ა ლ ბ ა ნ დ ი - ნაღბანდი,
ცხენების ფეხების დამბეჭდავი

ნ ა ლ ა ხ ე (ლეხი) - ნაავადმ-
ვოფარი

ნ ა ლ ი ა (კურ.) - ნალია, ხა-
სიმიინდე

ნ ა ლ ი - ნალი (ცხენის)

ნ ა ნ დ ე ო ლ ი, ნანდულა,
ნამდვალი - ნამდვილი, სინანდუ-
ლე - სინამდვილე

ნ ა მ უ ? - ვინ? რომელი?
ნამუქ მორთე? - ვინ მოვიდა? ნა-
მუ რაკადანს? - ვინ ლაპარაკობს?

ნამთინე, ნამუთინე - ზოგი, ზოგ-
ერთი, ვეთინი, რომელიმე

ნ ა მ უ ხ ი - იხ. ღამისი

ნ ა ნ ა - ნანა (შეილება ასე
უხმოვენ დედას), ნენა, ნენე

ნ ა ნ ა რ ტ ე - ნანატრი

ნ ა ნ გ ვ რ ე - ნაგვრალი, დაუ-
თესველად ამოსული (ს.)

ნ ა ნ ე ბ უ (ნაგაუაღე) - ნა-
ნები

ნ ა პ ა რ ტ ა რ ე - ნაპარტა-
რევა

ნ ა პ ა ტ ო ნ ე (პატონი), პატენე
(პატენი) - ნაპატონი, ნაპატონარი

ნ ა რ კ ე ბ ი, ნაკლები - ნა-
ლეუბი

ნ ა რ კ ი (იხ. ზ. ს.) - ნარკი

ნ ა რ ტ ე ბ ა, ნარტი (მნარ-
ტენე, იმნარტენე) - ნატერა, ნატ-
რება (ენატრობ, ვინატრებ)

ნ ა რ ე ხ ო ნ ა - ნავარეხი

ნ ა რ ლ ე ბ ა, ნარღინი (იხ-
ნარღე) - ნარღლება (ვინარღლებ)

ნ ა რ ლ ი (იხ. ნარღება) - გე-
შანი, დარღი, ნარღელი

ნ ა რ ჩ ა, ნარჩა კუჩხი - ფეხის
გული, ფეხის ძირი, ღანჩა

ნ ა რ წ ე ი ა - ნარწვევი

ნ ა ხ ვ რ გ ე ლ ე ფ ო, კოლ-
ნასერგელები - ნათრევი

ნ ა ტ ა ლ ა ხ ე - სატალახი
(იხ. ვ. ბ. გვ. 40. სატალახი), აუ-

ნის მსმელს ადგომისათვის ღვი-
ნოს რომ დააღვივებენ

ნ ა ხ ე ი დ ო ბ ა - ნახიდობა,
ნახიდობის წერილი

ნ ა უ ლ უ ო ო - ნაქურთა -
კალი (ნავალი), კვალი, ნაკვალე-
ვი

ნ ა უ უ უ (ოფლი) - ნაოფლა-
რი

ნ ა უ ე მ ე რ ე - იხ. ფიშერი

ნ ა უ ხ ი - ნახი, ჯღახა

ნ ა უ უ რ ტ ი ნ ა - ნაურტი-
ნა (ნაფურთხი)

ნ ა უ უ რ ი ო ნ ა - ნაქურჩა-
ლი, ხაზვობ, ნიჭრის და მისთ.
ნაფუტქანი გარხი

ნ ა ქ მ ა რ ი - მოხახდენი, კაი
ნაჭიარი, კარგად გაკეთებული

ნ ა ქ უ რ ე ო - ნაქურთა (ქური
- ქუხლი) - (ნაქუხლევთ), კვალი
ნაქურთიქ (კვალქ) მუდამინებ -
კვალი დაეკარგათ

ნ ა ლ მ ე ლ ი - ნაღვლი -
ნაღველი

ნ ა ლ ე ი ნ ე - ნაღვიწვეი

ნ ა ლ ო ბ ე რ ა - ნაღობარა
(იხ. ე. ბ. ნა-ღობარა გვ. 32) ძველი
ღობრიდან აღებული შიშა

ნ ა ლ ა ფ ო - წანერა - წლის
ღორი, კერატი

ნ ა ნ ა ლ ი ო - ნაჭაღვე - ნა-
ნაღვეთი, ნაწაღარი

ნ ა ნ ა მ ი ნ ა - ნაკებნი, გვე-
რისი ნაწამინა - გველის ნაკებნი

ნ ა ც ა ღ ა - თიფი - თიფა, ცაღა

ნ ა ც ა მ ე ჯ - ჭიჭი (ჯ. ბ.)

ნ ა ც ა ც ხ ა ღ ო - ნაცხაც-
ხალი (ნაციცხაღო ჟ.) (ე. ხ. მნიშე-
ნელობა არ მოყავს) - ნახერწყა-
ლი, ნახერწყალი

ნ ა ც ქ ი ც ქ ო ნ ა - ნაციცქნი

ნ ა წ ა მ ი (წამება რწმენა)
- ნარწმენი, ნათესავი

ნ ა წ ი - ნაწი, დერიტა, გვე-
ლის ფედა

ნ ა წ ი ღ ე ბ ა (ვანაწილე) -
ნაწილევა (ვანაწილებ), ნაწილი,
წილი - ნაწილი

ნ ა წ ო რ ა ღ - ნაწურთა -
ნაწრეტი (წრეტა)

ნ ა წ ე ა რ ი შ ო - წყარაში
ღვინო - შამანი, წყლიანი ღვინო

ნ ა ჭ ა - იხ. ღანჭა

ნ ა ჭ ა ღ ე ო - იხ. ნაწაღვე

ნ ა ჭ ა რ ა (ჭარუა) - ნაწური

ნ ა ხ ა მ ქ ა (ხაჭუა) - ნა-
თობნი

ნ ა ხ ა ნ ტ ე (ხანტუა) - ნახა-
ტი

ნ ა ხ ე ღ ე - ნახელავი (ჯ. ბ.)

ნ ა ხ ე ღ ე - ნახელავი (ჯ. ბ.
ხელი) ნაკეთობა სტანი ნახელე-
ბრელი წანახ გვიმოხდახახ ღო-

რონთქ - შენი ნახელაჲი შრავად
წელს ნუ მომიშალოს ღმერთმა
(ჯ. ბ.)

ნ ა ხ ვ ა ლ ა - ნახველი

ნ ა ხ ვ ე რ ი - ნაკერები (კერე-
ხა იხ. ვ. ბ.) ნახერკეა, ნაბაგარი
(რაჭ.)

ნ ა ხ თ ა, ნახეთა - აუშარა,
აუხ. ანახუთა

ნ ა ხ ო ნ ა (ნონუა) - ნახნაჲი

ნ ა ხ უ ა (ხნახუ) იხ. რჩხუალა
- რეცხა (რეცხა, ურეცხავ). ნანახ-
ვა - ნარეცხი (შდ. მეგრ. რჩხუ-
ალა - რეცხვა)

ნ ა ხ უ შ ა, ნაგვი (იხ. ყ. ნა-
გვი) - ნაგავი

ნ ვ ა რ ა (იმგარქ, ვინგარქ) -
ტირილი (ცტირი), გლოვა. (ვიგ-
ლოვა) (შდ. ვრინვა, ხმამაღლა ტი-
რილი) იხ. ყ.

ნ ვ ი დ ა რ ი - იხ. მდიდარი

ნ ვ გ ო რ ი - ტლაპო, ქენქები
(ჯ. ბ.), დიდი ტალახი

ნ ვ ე ბ ა (ვენებუე) - ნდობა
(ვენდობი)

ნ ვ ო ღ ო, დოღო - მდგლო

ნ ვ უ რ ე ბ ა (ვონდურე) -
ნდურება (ვმდური)

ნ ვ ღ უ ლ ა უ ა (ვონდღუ-
ღუა) - ღნობა (ვადნობ)

ნ ვ ღ უ რ ა უ ი - ღრუტენი

ნ ვ - ტბილი, ხუდ ახლად ვა-

მოწურული ვერძენი, ტბილი
ნ ე ბ ა - ნ ე ბ ა (ინეუე, ვენე-
ბენე) - ვინებებ

ნ ე ლ ა ა შ ე - ნელა, წენარად

ნ ე ლ ე ბ ა (ვანელენე) - ნე-
ლუბა (ვანელუბ)

ნ ე ლ ი - ნელი, წენარი. ტბე
- ნელ-თბილი

ნ ე მ ბ ი ვ რ ი, ლემბიერი -
ნემბიერი (ნ. ე. ბ. გვ. 32), კარგი
ძროხა ან ხარი

ნ ე რ ა (ნარაფი, თნარე - ნე-
ლიად ნმრევა, ოღნავ თმრევა) -
მონიო - მღორე წყალი; მღენე
(რჭ. იხ. ვ. ბ. გვ. 10 ხიტ. მღენე)

ნ ე რ გ ი - ნერგი, დახარგავი
ზე ან სხვა რამე

ნ ე რ ი (აიუნერი, ეთნერი,
თუნერი, თინერი) - ნაირი (ამ ნა-
ირი, იმნაირი)

ნ ვ რ ჩ ი - „სახლის გულ“,
სახლის დახადვამი ადგილი, სა-
დაც ოჯახი უნდა გამრავლდეს
აშენდეს. ნერჩი, საბას განმარტე-
ბით, ქვედა კერძო; ნუხინოვით ნე-
რჩი - ქვეა კერძო ქურჭლისა
ხიტევა ნერჩი-ს ახე განმარტავს
ე. ბ. სა-ნერჩე - ხათვხლედ მიწე-
ული მხალი, ხელმოორედ ვად-
ნერგელი შემდეგ წლისთვის თუ-
ლის გამოსაღებად

ნ ე შ ტ ვ რ ი, ნემთერი - ნემ-

ტარი, შამარი (იხ. ჩ.), აფხ. აშა — სისხლი

ნ ე ძ ი — ნივრი, კაკალი (ე. ი. ზესაც ქვეან და ნივრისა). ნძი-ში ეა — ნივრის ზე, კაკლის ზე, კაკალი (ნივრი), აფხ. აკაკან

ნ თ ი რ უ ა, ნიფრუა (შიორტ მთვრე) — თრევა, ვათრე, ვთრე-ვო)

ნ თ ქ ე რ უ ა (ბრულიში ტკო-მუა) — გათქრომა (გათქვრება); გატქრომა (გატქვრება), ბერის ქამა

ნ თ ხ ა რ უ ა (ვანთხუე) — (და)ცემა, (და)ვეცეში, ვარდნა (ვეარდები)

ნ თ ხ ე ბ ა (იშთხებუქ) — ფრთხობა (ეფრთხები). თხილი — ფრთხილი, ფრთხალი

ნ თ ხ ი რ უ ა (შინთორე) — თხრა (ვთხრა), ნათხრა — ნანთ-ხარი თხრილი

ნ ი ა ვ ი — ნაევი, ხიო

ნ ი გ ა ნჯა — ხაწველელი, რძის ზახაწველავი ჭურჭელი აფხ. ანჯა

ნ ი კ გ ნჯე — ნიკაბი

ნ ი კ ტ რ ა — ნიკორა (კამჭი), შუბლზე თეთრი ნიშნის მქონე კა-მეხი (შე. სადარი)

ნ ი ნ ა — ენა, ღაზ. სენა. ნინა-ჯარხირი (აღი), ცეცხლის აღი

(პირდაპირ: ენა ცეცხლი)
ნ ი ნ ა ლ ა (მსხალე) — ვანიხალე (მსხალე) — მსახურება (მსახურ-რობ, ვმსახურები)

ნ ი თ რ ი — ნიორი. ნიორიში შური — ნივრის სუნი

ნ ი თ გ ა — ხებრე (იხ. გ ბ.), გაუთლელი, ხულელი (ე. ბ. გვ. 69). აფხ. არნჯე

ნ ი თ ხ ი, ნერხი — ნიხლი

ნ ი ხ ი ა — ნიხია

ნ ი ხ ი რ ი, ხახლა — ვობი (მატარა)

ნ ი ტ ა ფ ი, ნეტაფი — ნიფი, ნიევა, წიფთა, შე. თქერი, თქერ-ვა, თქორი

ნ ი ტ ე — იხ. ნოტე

ნ ი ტ რ ა — ლიტრა, ნიტრა, მატარა დოქი

ნ ი ვ ვ ი, ლიფვი — ნიფვი, ნფით-რი, ფიფი

ნ ი შ ა ნ ი — ნიშანი, ნიშნე-ლობა, ნიშანება. ნიშნება — ნიშ-ნება

ნ ი შ ი, ნეში — ნიფი, ნეში (მატარა ნიფი იხ. ს.). ონიშორი — ხანაფე, ნიფთი გახახველელი ალაგი მდინარეში

ნ ი ზ ე ი — ტუზი, ღაში, შე. ნიკყარი, ჩიჭვირი (იხ. ყ. ზ. ს.)

ნ ი შ ვ ი იხ. ნემვე

ნ ი ტ ი — ნიჭი, უნიჭო. — უნი-

ქო. ნიჭიერი — ნიჭური
 ნ ჯ ბ ა — იმ. ნიჭა
 ნ ჯ კ ა (ნუკუ, ნუჯ, ჩიჯი (ჟ) —
 ნიკაძი, ჭან. ნუკუ, ნუშკუ, ნუნკუ
 (იმ. ნ. შ.)
 ნ ჯ ძ ზ ნიჭვა, ნიჭვი, ნინძვი
 — ნიხარტი
 ნ ჯ რ ხ ი — იმ. ნიხლი
 ნ კ ო რ უ ა (იმგორქ, ვინკორქ)
 — ცოცხნა (ციცოხნი), ნანკორა —
 ნაცოხნი
 ნ ო (პრუფ.) — ნა. ნოფუ —
 ნაჭონა. ნოფუნუ — ნაყოლა. ნო-
 ჭარუ — ნაწერა. ნოჭომუ — ნა-
 ჭამა
 ნ ო ზ უ ა — ღანაჭუა (თფების
 მოწამვლა)
 ნ ო თ ე — კვარი (ანუ იმის
 მსგავსი რამე სახინათლოდ) ჭან.
 ნოთე (იმ. ნ. შ.)
 ნ ო ლ ო — ღრძილი, ნინუა,
 ნონუა (იმ. ვ. ბ.)
 ნ ო რ ჯ ვ ა (თუ რატომ წერს
 ბ. ვ. ნო-რღვა გუგუხარია) — ცხე-
 ლი ნატარი, ჯადარი, ჯეგლფი,
 ნადვერჯალი. იმ. დოფა, დჯუა
 ნ ო რ ჩ ა ლ ო — ქვეშაეგბი.
 ნორჩალ-გეჭუნალი. — ქვეშაეგბ-
 დასახურავი
 ნ ო რ ც ხ ვ ა — ნაკვერცხალი
 ნ ო ხ ა, ნიხა — რძალი (მისი
 ანუ ძის ცოლი)

ნ ო ხ ა ღ ო (ნოხა ღიფი) —
 ნუნახალია, ბიცილია, ნახალი
 ჩემის ახრით, რძალი ღიფი
 ნ ო ტ ა ფ ო — იმ. ნიტაფი,
 ნეტაფი
 ნ ო ტ ე, ნიტე — ნეტა, ნეტაფი
 ნ ო ტ ო ო — ნოტაო, სოფელი,
 ნოტაფი
 ნ ო გ ე ლ ო — რტო, შტო, ნა-
 ვარი, ზ. ორბ. განმარტებით, სხვა-
 თა შორის იმის რტის რტო
 ნ ო გ ო ვ რ ო — შვ. რუფი —
 ნოფიერი
 ნ ო გ ო რ ო — ხაფლაბე,
 ყრონტი, კრიჭა, ხახა (იმ. ვ.
 მატა).
 ნ ო გ უ ნ ი ა (ხიტყვისაგან
 ჟანა) — ნაგანევი, ერთი ხაგანე
 მიწა
 ნ ო გ უ რ ო — ჩენო (ღობის
 გარეცხვისას მარცვლებს რომ
 შორდება)
 ნ ო შ ო, უშეგრი — ნოშო,
 ფოთლიანი შტო (იმ. ს.)
 ნ ო შ ქ ე რ ო — ნახშირი. ნიშ-
 ქერიში წიკვილი — ნახშირით
 გასერილი, გამურული
 ნ ო წ ე ნ ო — ფერფლი, აფლი
 ნ ო წ ი ლ ვ ა — ნაცილარი
 ნ ო ც ვ რ ო — ქატო, რთომი,
 ფჭვილის ანაცერი (იმ. ჩ. სტ. ქ-
 ტო)

ნ ო ჭ ე რ ი - ნაჭერი
 ნ ო ხ ა, ო რ ხ უ - ნობი
 ნ ო ხ ო ა, ნ ო ხ ი ა, ნ ო ხ (ხ მ.)

- ნ ა ჭ უ ბ ი, ხ ე ჭ უ ბ ი, შ ე ჯ ე რ ე ბ ი
 ნ ო ხ ო რ ი ა - ნახახლევი,
 ნახახლარი

ნ ტ ვ ბ ა, ნ ტ ი ა უ ა (ინტერბუკ
 იმტერბუკ, კონტინუა) - ზ ა მ ე ა
 (კაპიტალი, ზ ა მ ე ა ა მ (ლტოლვა,
 კალტა))

ნ ტ ა ჯ ვ ბ ა (ქრესტიანე) -
 კ ა ჯ ბ ა (ნათიანებ ცეცხლს) ნ ტ ბ ა
 (მონტეუ) - კ ა ჯ ბ ა (მეფედი ცე-
 ცხელი), ნ ა ჯ ბ დ ა მ ი ბ რ ე ჭ მ ა ნ ტ ე რ
 - ხ ა ზ ლ ს ც ე ც ხ ლ ი მ ი ა ე ბ ა, ღ ა მ ი-
 ხ ე რ ე ჭ მ ა ნ ტ ე რ - ც ე ც ხ ლ ი მ ი ა ე-
 კ ა ჯ

ნ ტ ვ რ ა, ნ ტ ი რ ა (ინტერბუკ
 იმტერბუკ) - ტ ა უ ა (აქტა) ქ ა ნ ა ხ
 ვ ა ღ ი ნ ტ ი რ - ქ ა ჯ ა ნ ა ზ ე ა რ ღ ა ე ტ ა

ნ ტ ძ ვ ა რ უ ა (მტკვარი) -
 ღ რ ღ ნ ა (ვღრღნი), ხ რ ა (ვხრი)

ნ ტ ყ ო ლ უ ა (იმტოლუა) -
 - ზ ო რ ჯ ა ტ ა ღ ა ხ მ ი, წ უ მ ა ლ ა ო ბ ა

ნ უ, ნ ე, ნ ე მ ე, - ნ უ, ნ ე რ ა ჯ ა
 ღ ა - ნ უ ლ ა პ ა რ ა კ ო ბ, ნ უ ო ტ ჯ ა

ნ უ ჯ ვ მ ე ბ ა (ვანუჯუმი) -
 ნ უ ჯ მ ე ბ ა (ვანუჯუმი), ნ უ ჯ მ ი -
 ნ უ ჯ მ ი (< ნ უ ჯ მ ი ა)

ნ უ ზ უ - ნაძვი, ნ უ ზ ო ნ ი -
 ნაძვნარი

ნ უ მ უ, ნ უ მ (იხ. ზ) - ნ უ მ
 ნ ნ უ რ უ ა (მწერე, კონტინუა)

- ნ ო რ ჯ ა (ვანუჯა, ვანუჯა)

ო მ წ უ რ ა ლ ი - ხ ა ე რ ა ჯ ო
 ნ ნ ხ ა ღ ა ჯ ა, ნ მ ა ლ ა ფ ი
 (კანონალუა), ჯ ა ჯ ა ჯ ა ჯ ა - ძ ე-
 რ ე ბ ა (აქტერბა), ხ ღ ა (ვახლი,
 ვებლები)

ნ მ გ ო ღ ა ჯ ო (იმტოლუა) -
 ც ი ც ე ნ ა (ეციციენი), ჩ ი ხ ე ნ ა (ე-
 ჩიხენი)

ნ მ გ ვ რ ა - კ ა ე რ ე ბ ა, ქ ე თ ი-
 ნ ი, ხ ღ ა ჯ - ხ ღ ა ე ბ ი, გ უ ლ ა მ ო ხ ე რ ნ ი-
 ლ ი ტ ი რ ი ლ ი

ნ მ ე - (ძე, შეილა), შ ი თ ა მ ო მ ა გ-
 ღ ო ბ ა

ნ მ ო რ ი - მ ი თ უ რ ი, ლ უ მ ი

ნ მ რ ი ა, ნ მ რ ა - მ რ ე (ეიძე-
 რი), ე რ ო ბ რ ე ქ ე ჯ ა ნ ე ჭ - ა ი ნ მ რ ა
 ქ ე ჯ ა ნ ე რ ე ბ ა

ნ წ ე ჯ მ ა (მწეღნი) - ხ მ ა
 (ვხსნი), ხ ღ ა (ვხდი), მ ა ჯ ე ვ ა რ ს
 მ წ ე ჯ ნ ე - ე ვ ა რ ს ვ ხ დ ი

ნ წ ე ჯ მ ა (მწე) - ხ ე ზ ე ლ ბ ა
 (ვახეზლები), ხ მ ე ნ ა (ვახეენი)

ნ წ ე უ ა ღ ა (კონწეო), ღ ო ნ-
 წ ე უ ა ღ ა (აუგონწეო) - წ ე ო ბ ა
 (ვაწეობი) ღ ო ნ წ ე უ ა ღ ა - ღ ა წ ე ო ბ ი-
 ლ ი

ნ წ ე უ ა ღ ა (მწეუნე, კონწე-
 უნი) - მ ი რ ე ბ ა, ჩ ა მ ი რ ე ბ ა (მეტირებე,

ჩაგვიბარებინა), ყელობა (ცვლაც ვეზ-
ლობი), დადუბვა, დაძვავვა. ნწყობ-
ლი ადგილი რე - დაქცეული ად-
გილია

ნ წ უ ა ზ ა (იმწყნა, ვინწყ-
ნა, უნწყნა) - ჩაგოფა (წყალში)
(ჩაგოფოფ). წყარს აღს იმწყნა -
წყალში თავს ჩაგოფოფ, ვერწყნა-
ლიობა (ვერწყნალობა)

ნ ქ უ ა ზ ა (იმქნა, მქარება -
მქურება (ვემქურები), მქარება, მან-
ქნაფუ - მენქარება, მემქურება. იხ.
ჟ ნქნაფა

ნ ქ ვ ა ზ ა (ვონქვანქ, ვინქ-
ვანქ) - რწყვა, გამოორწყვა (გა-
მოორწყვა, გამოორწყვა)

ნ ქ მ ო ლ უ ა (მქოლუ) - ქრა
(ქვრი), კოლვა (კოლვა), დაკოლვა,
დაქრა (დაქვრი), ქოლღირა, მქო-

ღირა - დაქვრილი, წყლუღირ, და-
კოლღირი. გერმანიაწყვა მხუბის
დონქოლუგს - გერმანიანთან
მხუბში დაკოლვს (დაქვრს)

ნ ჯ ა შ ა (კონჯა) - ჯნა (ვა-
ჯნა), ვაჯნა (ვაჯნა), კარი ვონ-
ჯამილი რე - კარი ვაჯნაღირა

ნ ჯ ა რ ვ ბ ა (ვანჯარე) -
ჯავრება (ვაჯავრებ)

ნ ჯ ა რ ი (ნჯარაღა) ჯარი -
ჯავრი, შური, შურიანობა. ნჯარი
კამიღუ - ჯავრი არა მატებს თაში
ჯარი მოჭირე - იმიხი ჯავრი
მაქებს

ნ ჯ ა რ ი - იხ. ჯარი

ნ ჯ დ ვ ო ლ უ ა (მჯადღაღუ)
- ჰდღაღა (ვბდღაღა), დაბდღაღა
(დაბდღაღა) (იხ. ჩ.)

წ

ო - პრეფიქსი -ია; ოქვაჯდრე
- ხამქედღო და ზბ. მავაღ. იხ.
წინ.

ო ბ ე დ ო - აბედი

ო ბ ი ნ ა ლ ო - ხაგინბე,
ხაგინბი (პერანბე, და ზბ.)

ო ბ ი შ ხ ა - პარასტევი

ო ბ ო ნ უ ა - ორბოფნა,
ორბოფნა (იხ. ჩ. რუს.-ქ. оубоуа)

ო ბ რ ო, ორბო - ორბი, არწიფ

ო ბ რ ო დ ო - ობროდი,
წერწებო (იხ. ქე.)

ო ბ უ ჯ ა ლ ე წარმოშდ-
სიღვვისაგან ბუკა - კრა, ადგი-
ლი, ხადაც დასდებენ ბუკს ანუ ზის
კუნძისა და მიანთებდნენ ცეცხლსა
ანუ თეითონ ეს ბუკი. ამლა აკოფ-
ბენ ქვისაბ, მუგუზღის თავის ხა-

ფეხი (ს.)¹

ოგაფურცი (გაფა) -
გადასახადი, გარდასახადი

ოჯა - ოჯა, ხის სახლი
ბუნრბანი

ოჯგომი - საფეხი

ოჯობარე - ბაღანი,
სამოყარი. ღიაბრუა - ძიუნა

ოჯო, ონჯარო - სანამ,
სანამდის, როდემდის

ონჯეთ - ოდნე, ონდეთ
გორქე - ოდნე ე. ი. ძლივს ვარ,
ხუხტად ვარ

ოთანაფე, ოთანაფური -
საიდგომი

ოთახი, ოთახე - ოთახი

ოთვათვათა - ოთხეუ,
დათოთხუბული, ფუნთუშა²

ოთოფურცი - სათიხი,
სათიფე

ოთოჯარცი (თოჯუა) -
სათლული

ოთხი - ოთხი, ოთხიანი. მა-
ანთხა - მყოთხე, საანთხალო -
მყოთხედი

ოხგილატაი, ზეგრტე
- ღობი

ოჟა, ოჟა - ოჟა

ოკათური - ხაზიარო

ოკაკვექუა - ფილანტეა

ოკარცი, ოქოთხმე - სა-
ქათმე

ოკონდა - თუნდა, თუნდ.
ოკონდა მორთახ დო ოკონდა ვარ
- თუნდ მოყიდეს, თუნდ არა

ოკანკაღაი (წყარი) -
გამყანი, აწყარა (წყალი), განყარო
(იხ. ჳ. ბ. გვ. 19)

ოკართუშმარა (როთუ-
აღა, გორთუაღა - ყოფა, გაყოფა)
- აფეილი, სადაც გზები იყოფიან,
ჯვარედინი გზა

ოკუშაფე - საქმეფული

ოლატე - ქიშკარი, გადასა-
კალი ქიშკართან

ოლაფარე - იხ. ღაფარა

ოლაჭევათი - საწვეთელა (იხ. ჳ.
ბ. გვ. 63, საწვეთელა), აფეილი
სახლის ორგულიც, სადაც სახურა-
ვიდან წვიმის წყალი ჩამოდის

ოლე - ღობის თაფთაფების
სამშრობი ღასტი³

ოლეკეტე - ქვაბით წყლის
მოსატანი ჯოხი

ომანე - ხორო, ბუნაგი

1. იხ. ქართ-შვედური აგრეთვე სიტყ. ხურო შვედ. - ქართულში (პ. ჳ.)
2. ქართ. სიტყვის სახელი? (პ. ჳ.)
3. ჯვარდში? (პ. ჳ.)

(იხ. ყ.), ომანო (იხ. ვ. ბ. ო-მანო)
ვე 28)

ო მ ბ ა ლ ი, ომბოლი - ობო-
ლი, აფხა აბა (იხ. წემი ონ ოფხ.
ონა. ან. § 10,6)

ო მ ო მ ი რ ი - ხაზედაო,
ჭიქელში სივანით გასაველები ძაფი
ო მ ბ ა, ხანთა (ყ.) - ხითავე
ანუ აფრახე დამაგრებელი ზე,
რომელზედაც წამოყიდებულაა ხა-
ხურავებს ღარძაფინებს ანუ კაკუ-
ტები (იხ. ყ. ს. აფრა)¹

ო ნ ა გ ვ რ ი, ანაგერი, ანან-
გერი - უნაგერი

ო ნ ა თ ა ლ ი - ხანათლაფი

ო ნ დ ე თ ი - ოფნაფ, ძლივს

ო ნ დ ვ ა ლ ე - ხაფლობი ტა-
ლახი, ღუთყმი, ღია, ღაფი (იხ.
„დ. უნა“), ჭაროფი (რაჭ.) (შდ. ვ.
ბ. სიჭ. ჭარი)

ო ნ დ დ ე - შვადფე (იხ. დღა)

ო ნ დ დ უ რ ი - ხაშხარი

ო ნ ი მ ო ლ ი - იხ. ნიში

ო ნ ტ ყ ო ლ ა შ ე, ონტყო-
ლუმი (იხ. ყ. ს. ნტყოლუა) -
ოღონტყოლუმი (ს.), ტაღახი, ნოფა,
ნოყო

ო ნ ძ ი ლ ე - ჯილფე, ბეწო,
დრუ მდინარეში, ხაჯაფ ბუფობს
ბეგრი ოფეზი (იხ. ვ. ბ. სიჭ. ბეწო

ვე 4)

ო ნ წ ე არკანი - ბყანი
ღახ. ონწერი (ნ. შ.)

ო ნ ჯ ი რ უ ე - ხაწოლი, ქვე
შავები

ო ნ ჯ ე ა - ხაღამო. მარხე-
უეთ - ხაღამო დროს. ონჯეა -
ოჭუმარეს - დილა-ხაღამოს (მარ-
ჯაბირ: ხაღამო-დილა)

ო ნ ჯ დ ო რ ე - ხორცხელი
ხონჯდორო - ხახორცხეო. ონჯ-
დორიანი - ხორცხელილუა. ძა-
რი ნჯდ-(აფხ. შიქლ. ახიშქდფე, დ-
აღ. არიშქდფე, აფხ. შიქდფე, ბეშქდფე)

ო რ ა გ უ ლ ი - ორაგულა,
დაფი ოფეზი ურთი

ო რ ბ ი - იხ. ობრი

ო რ ტ ი ა - მხარი, ორივე ვამ-
ღალი ზელების ხეგრძე

ო რ ტ უ ლ ი - ორტულა

ო რ დ ო - ოჭუმარე, ადრე დ-
ღა

ო რ ე ნ ჯ ი - ხაშეოფი აფე-
ლი, ბინა

ო რ ძ ა, ორიზა - ბრინჯა

ო რ თ ა ლ ი - დღიურა, ქვეშ
ორთალი შეილფეა წარმოსდგება
ძირისაგან ორთაფა - ბრუნჯა, ტრა-
აღი. იმ ხეგრძე მიწა, რამდენზე-
დაც ხარბი მიბორუნფებთან ზენის

1. იხ. სხვა უნდა იყოს? (ბ. ჭ.)

დროს

ო რ თ გ ა ლ ი (რთულა) -
სახურავი ბანი

ო რ თ უ მ ე ლ ი - ხართუმე-
ლი, სახუმელი (იხ. ყ. სიტ. ორ-
თუმელი)

ო რ ი ნ ჯ ი - ხვასტანგი, ში-
ნაური საქონელი

ო რ კ ე ვ არ ე - (ქუქურტანა?
დარადი?)

ო რ გ ო ლ ი - ღოქი, ხურა,
ორკიოლი (იხ. საბა)

ო რ ო - ჩრდილი. სიტ. ორო
ქართულად ნიშნავს მაქანაქება,
დახურული ძეგრი

ო რ ო მ ე - ჩადრმაკებული
(ბნელი) ადგილი, ორმო (იხ. ყ.)

ო რ უ ვ ე ნ ი - ვეჯანი

ო რ ხ ა ო, ორკათ (ორცა, ორ-
ხა) - აღმაცურად, ბრინჯ (აფხ.
ვადარხანე)

ო რ ხ ა ნ ტ ი - ოსტატი (ყ.)

ო რ ტ ე ო ნ ი - ბოსტანი, შტო-
ლი

ო რ ქ ი - ორთქლი

ო რ ქ ო - ოქრო

ო რ ღ ო - ჩ ო რ ღ ო - ოფ-
რომიღრო

ო რ შ ე ა ლ ი - ქელი, საქე-
რალი, საგურალი

ო რ ნ ა ნ ი - ოჩანი ცხენი

ო რ ნ ხ ე - ქარქაში, ბუფი-
ტალიკი.

ო რ ნ ხ ე შ ი - თფიქი, შლის
ჭერქისაგან გაყოფილი ქვეყნის
სარეცხალი, ტურის სარეცხელი,
ორჩხური (ჭე. გვ. 37, ო-რჩხური)

ო რ ც ხ ე ა - სახსარი (სხე-
ულისა)

ო რ ც ხ ო ნ ღ ი - საეარცხე-
ლი, (ორცხონდი ომუგალი)

ო რ ხ ე - არხამი, ახიმი
(რატქ). ძაღლის დასაბმელი ხისგან,
სახიბი

ო რ ა ხ უ უ - ორხოცა, ორ-
ხოა, ორხუა (ხ. ჩ. გ.), ფარდაგი,
ნოხი

ო ხ ა რ ე - ჭერანგი, სოსხარო
- საჭერანგი

ო ხ ე რ ო მ ე ვ ო ხერმე - ვახ-
შიმი ოხერმე წარმომდგარია ხე-
ტყვისაგან სერი და ნიშნავს საღა-
მურა, საჯამო (საჭმელი), შივ. სე-
რობა

ო ხ ო გ ო თ გ ო ხოგოფ - მუ-
დამ, ყოველიფის, ვანუწვეტლიფ

ო ხ უ მ ა ლ ა რ ი (სუმალი)
- წახახობი

ო ხ უ რ ო - დუგაკატი, ქალი,
ცოლი. უხი, ოხურ-სქუა - ქალიშ-
ვილი, ახული, ქნ. ოხური - ქალი
(იხ. ნ. მ.)

ო ხ ქ ა ლ ე - ხაფუტყე (ად-
გილი) სქა - ფუტყარი

ო ხ ქ ე - ხადორე სახლი, იშე-
ლა, იშელი (ხ. რ.)

ო ხ ხ ი რ ი, ოხხური - სა-
ძარკველი, ხაფუტყელი

ო ფ ა - ოფა, ცხენის ფეხების
ხატყიფარი (ვ. ბ.)

ო ფ ვ თ ა შ ე (წარმომდგ-
ხიტჯვისაგან ფეთუა - ზეზა) -
ხაჩყელი

ო ფ ო ფ ი - ოფოფი (ფრ.)

ო ქ ო რ ი ე - ხვიძირა, ხვიძ-
რა; წიხტეილში ხახიძინჯე (ხ. რ.)

ო ქ ო ხ ა ლ ი - ცოცხი

ო ღ ა ლ ე ოღაღლი - წასა-
ღები, ტვირთი

ო ღ ა ქ ა ლ ი - ვასაკრეჭი

ო ღ ო ნ - ოღონდ

ო ღ უ რ ი ნ ა ი ა - ღვრიღლა,
ძაფგაყრილი თხილღანი კაკალი
ბავშვების სათამაშოდ (ხ. ვ. ბ.)

ო ვ ა ო ვ ა - ოვა

ო ვ ვ ბ უ რ ე ვებური - კერა,
ვერბი (ნ. საბა. ლექსიც. ხიტ.
წიგნობა)

ო ვ ნ ა - ოვნა

ო ვ ე - ხავეირი, ბუცი

ო ვ ე ო ლ უ რ ი, ოვეიღური
- ხავეიცი

ო ვ ი ა - კი, ჰო. ოფია უწუუ -

კიო უთხრა, ჰოო უთხრა

ო ვ ე ლ ე - ძევა

ო ვ ე ნ ე - ხეანე (შინა)

ო ვ ე ჰ ე - ხავერე

ო შ ა - ვ ო შ ა - დროცამომ.
ვებით, ხანდისხან

ო შ ი - ახი. ო შ ი ა ნ ი -
ახიანი. ოშიფა (< ოში+ფა) -

ფაშვის დაყვეილი ნაწილი საქონ-
ლისა (ი. ქ.), მრავალწიფნა, ცხრა-
პატარძალა. იხ. ვ. ბ. გვ. 61 ხიტჯვა
ცხრაპატარძალი

ო შ ო შ ი ა - ოშოშია, ოშმეშა
(ხ. რ. ერ.)

ო შ უ ა ლ ი - ხახმეღი

ო შ უ მ ე შ ი (ვ.-ს ხიტ. შუ-
მასაგან წარმოებულად შაინია ვს
ხიტჯვა, თუმცა ამის ხაზით არა
გვაქვს.) - უღვამი. აფხ. აფაყ

ო შ ფ ა - ოხ. ოში

ო შ ხ უ რ ე - ხაცხერე, ფარე-
ხი

ო ნ ა მ უ რ ი - ჩამური (იხ.
პ. კ. სტ. ღომი), ხაცხველი (იხ.
ხიტ. ჩამური)

ო ნ ა ნ უ ე - (ანენა, ხაჩენე-
ლა, ხიძინდის ხაფუტყენი, ჩერბულა
(ხ. ვ. ბ. გვ. 57, ჩენნ.)

ო ნ ე - ღიღი ყანა, ხოღაბენი

ო ნ ე ვ ნ ე ე (ოჩეჩე) -
ჭვინტი ჯველის შესანახავი ჩამო-

საკრებელი ხის ქურჭელი
 ო ნ ი - იხ. კონი
 ო ნ ხ ვ ა რ უ ე - კარამანა, სა-
 ცხველი სახლი
 ო ნ ხ ო მ ე - ონხა, თევზის სა-
 ბუნაგო ადგილი (იხ. ხ.)
 ო ნ ხ ო უ ლ ზ - ონხუულა -
 ხაძროხე (სახლი), ბოხელი. აფხ.
 ახურა. მეტ. ამხურა, ახურა.
 ო ც ხ ე ნ ე - საცხენე (სახლი),
 თაფლა
 ო წ ო ნ ა ღ ი - ახაწონი, ხა-
 წონი
 ო შ ო ხ ზ - წოხლე - უწინ.
 ო ჭ ა ღ ი - საყვრავი
 ო ჭ ი შ ი, ო ჭ ა რ ე - ზურგა
 ო ჭ კ ო რ ი ვ (ჯვარში ჩაწე-
 რილი) - ფანჯარა, ხანათური
 (ბეჭდულებურ სახლში)
 ო ჭ ნ ა ხ ზ (ჭახუა - წნეხე)
 - საწნახელი
 ო ჭ უ შ ა რ ვ - დილა მცხ. ჭუ-
 შე, ჭუმანი - ხეაღ
 ო ჭ ვ უ ღ უ რ ი - სამხითურა,
 მხითურა
 ო ხ ე რ ი - ოხერი

ო ხ ე შ ზ მიკოცთებელი -
 თარი ქურჭელი შეხანახე, ბუჯი-
 რი (იხ.)
 ო ხ ე ა მ ე - ტაძარი, საფარი,
 ვალებია; სალოცავი სახლი (სეპა -
 - ლოცვა)
 ო ხ ე ა მ ე რ ი - სალოცავი
 ო ხ ო ბ ი ჯ ი (ვ), ოხოხუჯა,
 კაცინა - კანკალა (იხ. ზ. ხ.)
 ო ხ ო ღ ა ხ ქ ი რ ა, ოხო-
 ღახქერი - მახლი ოხოღახქი-
 რიში ჩილი - რძალი
 ო ხ ო ღ ა ხ ქ ი რ ი (ქობო-
 ჯიში ღა) - მუღი
 ო ხ ო რ უ უ (ზორუა) -
 ხაძროხელი
 ო ხ უ შ ა ღ ი (მღ. ხუშუა),
 ბუცხი, ფაცხი, ფუცხი
 ო ჯ ა ღ ე შ ი - ჟურძენია
 ვრონაირი
 ო ჯ ა ხ ი - ოჯახი
 ო ჯ ი შ ო ღ ო - სამარილე
 ო ჭ კ ა ღ ჯ რ ე, ოჭკაღდრე -
 სამჭედლო
 ო ჯ ო ჯ ი - 1
 ო კ - ო კ

პ ა ლ ო - პაღო, ბარჯვო
პ ა ლ უ ა (ყ.) - (ამ სახით იშ-
 ვათაოდ იხმარება). მამალუუ (მე-
 პოეზია). ვამამალუუ - არაფერი
 არ მომეპოვება
პ ა ნ ტ ა, მანტე (ყოფნით)
 წერს პანტე) - მანტა, ტყის მსხა-
 ლი
პ ა პ ა - მფლელლი, ხუცხუ.
 სე. ბაბ.
პ ა პ უ - პაპა, ჰეპერა, ბაბუას
 მამა (იხ. ჭე. გვ. 40), ჭან. პაპუ, პა-
 პული (იხ. ნ. მ. ჭან. ვრამატ. გვ.
 178)
პ ა რ ე ხ ი - პარეხი, გრძელი
 ბანჯგელდანი კუდის მქონე ძაღლი
პ ა რ შ ა ლ ი - პარშალი,
 ფარფლი (იხ. ყ.). მფერულად უფ-
 რო წქარ ღამარაგზე ითქმის
პ ა რ ტ ა ხ ი - პარტახი, ნა-
 პარტახე - ნაპარტახევა, უპატრო-
 ნოდ დარჩენილი რამე
პ ა რ ტ ყ ა ლ ი - ტყეტიყო,
 პურტყენი
პ ა რ უ ხ ი - დიდი თოცი
პ ა ხ უ ხ ი - პახუხი
პ ა ტ ი ე ბ ა (ვაპატე) - პატე-
 ება (ვაპატეებ); მიტეება (მიგუტე-
 ებ)

პ ა ტ ი ი - პატეი, საფხ. ამა.
 ტუუ, ძაღლში პატეი ფცეს - ძა-
 ლიან პატეი მცეს
პ ა ტ ი ო ს ა ნ ი - პატეოსანი.
 პატეოსნება - პატეოსნობა
პ ა ტ ი ე ვ ბ ა - პატეება. ჰე-
 ება-პატეება. ვაპეეუ, დიარამა
 დემაეეუბ - ეპატეეობ, ქორწილ-
 ზე დამპატეება
პ ა ტ ო ნ ო, პატენი - პატონი,
 მუპატენე - მუპატონე, ნაპატენე -
 ნაბატონევა
პ ა ტ რ ი უ ა ნ ი - პატერიანი
პ ა ტ რ ო ნ ო, მინჯე - პატ-
 რონი
პ ა ლ უ რ ი - პანწერი, პანდუ-
 რი
პ ა ჭ ა ნ ა ე ი - პაჭანაეი
 (მარტლის ნაწილი). საბახ
 ახსნით, საეოქური პაიჭისა
პ ა ჭ ი ჭ ო, პენჭი (ყ.) - პაიჭი
პ ა ჭ კ ვ ა ლ ი (პაჭკვალა) -
 ჩიფნიფი (კრიფნიფეპ), ფლაფნა
 (ფულაფნი), უკბილოს ღამარაგე
პ ე ნ ტ უ ა (პენტე), რაფა -
 პენტეა (ვპენტეა, ვიპენტეა)
პ ე რ ო ფ ი, ფეპური - პერი,
 ჭაფი პერეული
პ ე ტ ე ლ ი - კეინი, პეტელი

ახლის მახელი (იხ. ქუ. გვ. 40)

პ ე ჯ ე ბ ა - იხ. პატრება

პ თ ა ნ ე ბ ა - პრიალება. ღორონთქ ამახე - ღმერთმა იპრანა

პ ი რ დ ა პ ი რ - პირდაპირ

პ ი რ ვ ე ლ ი პრიველი - პირველი

პ ი რ ი, პეული - ყვაული. პონს, პეულანს - ყვავის. პონს მესიმო ვარდიყალო - ყვავის მახის ვარდიყალო

პ ი რ მ ი თ ა ნ ე (მეფურია) - პირმოთხე

პ ი რ ო ბ ა, პეჯალა - პირობა

პ ი რ ხ ე ლ ი - ნათლიფედა, ნათლეღის ფედა. პირსელისი ქომოჯი (პირფ. ნათლიფედის ქმარი), ნათლიამაბა

პ ი რ ტ ო ლ ი - მტვრევა, მიღწევა. აკომიტროლეს - ფაღეწეს, ფამიტვრის

პ ი რ უ ა (პიბრე) - პირვა, ფაპირვა (ფარადისა)

პ ი ტ ა (სეძი) - ღუბანი, ნაფუხის გულის ნახეფარა. პიტა ითქმის პატარა (ერთცახევა) რამეზე, მაგალ. ოხრახუმის ერთ მტვრზე.

პ ი ტ ი ნ ე, ფადლმითა (იხ. გ.) - პიტნა

პ ი ნ ე ა ნ ი - მარხვა, ფიფი

პიწვანი - ფიფი მარხვა. ქობე პიწვანი - ქობეტვინის მარხვა

პ ი ნ უ ა (პიბინა, ფიბინა) - მარხვა, მარხუღობა (ფმარხუღობ)

პ ი ჯ ა ლ ა - იხ. პირობა

პ ი ჯ ი - პირი, აფხ. აქუ პიმქოსადლი (< პიჯინი ოქოსადლი), პირსახოცო ზღვაპიჯი - ზღვისპირი

პ ი ნ ე ა, მიკაპონეა (მიკეპონა) [აგუფება, მიკუფება (მიკაგუფებ)]

პ ი პ ო რ ი - პიპირი (გურ.) სიმინდის თაფი, კატარი ქობირა, (იხ. ს. კორკინეტი). პიპირი წყარი - მიგრად (მიღლა) ახხმით მიმადლი წყალი

პ ი ტ ი ნ ა ფ ა (ფეპიტინეა) - პიტინება (ფეპიტინებ, ფეპიტინები)

პ ე ბ ე ლ ე უ ა, გიმოპეპელეა - აკოერება, აკვირტება, აფაფება მედ. მეგრ. პონს - ფვავის. პეული - ყვაული

პ ე რ ა ხ ე ბ ი ა - პრახა

პ ე რ ტ ვ ი ნ ი - პურტვინი, ფურტვადლი

პ ე რ ტ ვ ა ფ ი (პურტვანს), წეგტინი - პურტვი, პურტვიება (პურტვიებ, პურტვიება), ფურთხება

პეტალუა (პეტალა) -
დაგუნდავება, დაკეარვალიშება,
შეკუმბვა

პეტონი - პეტანი (იხ. ვ. ბ.
გვ. 35), ზემაღ ლამარაკი, ბუტბუ-
ტი, ღუღუნა, ბუნღუნა.

პეტონი (პეტონი)
პეტნა (პეტნი). გომეტონილი -
გაპეტნული

პეტუ - გუნი, ღურგანი
პუნა, პუნუამი - კუნიანი

შ

შამი - შამი, ღრო. შუჟამს -
რაჟამს, რა ღროხ. ჟამბაღო (<
ჟამი+უბაღო) - ავი, ცუდი ღრო,
შამშიდლობა

შამუა - დაუგმურება. იხ.
ქუ. სიტ. უფური

შანგა ლანჯი - ჟანგა

შაშუა (შეაშუ) - შიშუა (შე-
წავ) აკოგაგილი - დაფევილი

შამხა, შეშხა (შეაში დაა -
შიხა დაა) - კვირა. ოქეშხეთ -
საკვირაოდ.

შლომი - ჯლომი (სხეულ.)

შპარუა - შპარუა, ძაღზე
დაქანცვა (იხ. ვ. ბ. გვ. 35) დადაღ-
ვა. აკობეგარტ აკობეგარილი ჟო-
რექ - დამეგარა შეგარუა (ქობ-
ეგარტ) - შეგარუა, შეგარუნი, დარ-
ტემა (იხ. ვ. ბ.)

შეეპურო - ღორბლი, შეე-
პო, შეეპო, შეერი (ვ. ბ. გვ. 35)

შეეო - შეერი, ბურღუ-
სქლად ამოხული შაღალი უგარგი-

სი ბაღანი (იხ. ვ. ბ. გვ. 35, სიტყ-
ვადტაში)

შეი - შე, შეეით. შე დო თუდი
- შეეით და ქეეით. ვილე - შე-
მოთ. ვილეშე - ზემოდეკან

შეოა, შერი - ორი. ჟგრიანი
- ორიანი

შენტი (შ.) ბეიტა, ბენტი,
ბატისა და შიხთანათა მართვე

შეეი ქეემა, გეეფნელო
ქეემა - შეეუნა წეემა, შეეი ზერი
- დაწენარებული (არც თოვლ-
წეემა, არც ყინვა ზამთარში და
ისე) მოღრუბლული დამე

შეეუნა თოლი - შეეუნა
ოვალა

შეეუშე, ეოქო, წეეკანი
ღეეანი - შოქო, წეეღეანი ღეეანი
(იხ. ხ.)

შეაში - გეღლი, შხამი. ღლა-
შება, გეღდამება - ძღღერ გეღ-
ღისება, ჟღღღანაღ გარდაქეევა

შეეტიუა - შეეეტიუა

შ დ ა რ ტ ა უ მ - ტყაპანი, და-
ცემის ხმა

შ დ მ რ შ დ ვ ჯ უ ა (ბეფურ-
ფლელა) - ბეფურა (ებეფდარაგ),
ბზარვა (ებზარაგ), ბფურფლელური,
ბოფურფლელური - გაბფდარული,
გაბზარული

შ დ ვ ი ნ ტ ი - ქვეინტი (ს.)
ცინტილი, წვინტილი

შ დ ი ა უ ი - შდ. ჩხვიანთა -
ქდოილი, ჩხვილი

შ დ ი ლ ი ტ უ ა ^{შდელატი}
(ბფელატი) - შდელა (ბფელატი)

შ დ ი რ ა უ ა ^{შდურაფა}
(ბოფურა, ბეფურჯი) - ტყინობა,
ვატყინობ, ვტყენობი, ფდინობა (ვაფდ-
ნობ) იხ. ე. ბ. გვ. 35, ფფურაფილი
- შფდნარი, ფამფდნარი, ფამტყენა-
რი

შ დ უ მ ი ნ ი - ფდუილი, ბზრო-
ალი (იხ. ტყ. და ბ.)

რ

რ ა ბ ა ლ ი - ერთად მირავალი
თაფისა და მახთანათა ხმა

რ ა გ ა ლ ი (ბრავალა) - ლა-
პარაეი (ვლამარაეობ), ორაგალე -
ხალამარაეი

რ ა გ ვ ა უ ა რაგვაფი, (ვორა-
გვა) - ვადაგვაზა, ვადაგვა

რ ა გ ვ ი ნ ი (ვარაგუიქ, მარა-
გაუქ) - რქენა (ვორქენ, შორქენ)
რჩილა (ვრჩი, ვრჩი). რაგვინაფა
(ვორაგვინა) - ხლა (ვახლი), ვა-
ხუბა (ვაჯახუბ). რაგვი - ხარგვა-
ვი (იხ. ს.) შახვა ვრთინაირი.

რ ა ზ ა - რაზა (იხ. ზ.) კარის
დასაკტი

რ ა ზ მ ი - რაზმი, შწვობრა,

ჯარი

რ ა ნ გ ი - რანგი, თაფლის
ფენი (იხ. ე. ბ. ს. რანგი გვ. 36),
თაფელუქი (სახმელი იხ. ჩ.). გი-
ნობზანგელი - ვადაკრული, შე-
ზარზომეხული

რ ა ნ ტ ა ლ ი (ბრანტალა) -
როტვა (ეროტვა)

რ ა ხ ქ ვ ა უ ი (ურახქვა) -
რაგნი (ვაკავიხებ)¹

რ ა ქ ე ა ლ ი კაკალი -
ტარტარი

რ ა ლ უ ა (ბრალე) - რვა (ერუ-
კავ), ვაფუნა, ბერტვა (ებერტვა),
ქერტვა (ებერტვა)

რ ა მ ზ ა უ ი - რამზინი (ე. ბ.)

1. კვრების ხმა? (ა. კ.)

გვ. 36 მხარესი).

რ ა წ გ უ ა (ბრანწყე) - ღაწყობა ჭეისა ან სხვა რისიმე რიგზე, ჭეით მოუწნა

რ ა ხ ა ნ ო - რაფხან, რახან, ვინაიფხან

რ ა ხ ი - იფი, არაფი

რ გ ვ ბ ა (ვორგვე) - რგება (ვარგება, ვერგები)

რ გ ვ ა ლ ი - მრგვალი

რ გ ი ლ ი - გრილი, სირგილე ხიგრილე

რ გ ი ნ ა ფ ა (ვორგინუა) - გორება (ვაგორება, ვგორადები). რგინი (იბრგინუქ) - გორვა (ვგორავ), ვოტრიალი (ვოტრიალობ)

რ გ ო ლ ი - რგალი

რ გ უ ა ლ ა (ბრგუნტ ვრგუნქ) - რგვა (ვრგავ). ღორგვაფა - ღარგვა

რ გ უ ა ლ ა (იბრგო) - ვლოფა (ვიგლოფ)

რ გ უ მ ო ლ ი - ხრამუნა, ხრამა-ხრუმო

რ ღ ო - იხ. ღრო

რ ღ უ ა ლ ა (ბრღე) - ზრდა (ვზრდი). მორღილი - ზარღილი. მორღუ - მამამბუძე, ძიძის ქმარი

რ ე კ უ ა (ბრეკე) - რეკვა (ვრეკავ)

რ ე მ ე - რეე

რ ე მ ე ი ნ ი (იბრევე) - ცეშევა (ვცეშეავ)

რ ე მ ე ი, ქუალონი აფვილი - ქვა, ქვიანი აფვილი. რეკეში ვვალა - შთა ხამურხაყინში, რომელიც ქვითაა მოუწნილი, ცუნის საბაღამო თითქმის ხულ არ არის ამ შთაზე, შიოლიაფ თხა-ცხვარი შეიძლება მოადიონ.

რ ზ ა მ ა (ვორზა) - ნივბა (ვანთება), ვზება (ვაგზება). ღანზირი გაკარზი - ცეცხლი ღაანთე

რ ზ ე ბ ა (ბრზექ), ვარზება (ვაბრზექ) - ძღება (ვძღება), გარძლება (ვაგძღება)

რ ზ ე ნ ი - იხ. ზენი

რ ზ ა ფ ე ბ ა (მერზაფებუ, მერზაფუ), შე. ქართ. ზაფრა - გულის წახვლა

რ ზ ი ა ლ ი - მზეგალი, მზეკალი

რ ზ ი ე ბ ა (ვარზე) - ძღევა (ვამღევა)

რ თ ა ფ ა - (ვერთა) - ტრიალი (ვატრიალებ, ვტრიალებ), ბრუნვა (ვაბრუნებ, ვბრუნავ), მართუე - მორგევი, სადაც წვალი ირევა, ტრიალებს. რთინა (ვერთინუა) მნიშვნ. იფიფე, ვ. ი. ტრიალი, ბრუნვა. წიხჭეილი ძაღვებს ირ-

თუ - წიხვილი ძაღვან ტრია-
ლებს, ბრუნავს (=მეგრ. ვახუ-
რინე)

რ ფ ა თ ა (ვართუექ მართუე)
- გადადება (ავადმყოფობისა, გა-
დავდება, გადაშედება), დამართე-
ბა (დაუემართები, დამემართება).
ყო დახალა მართაფუ რე - ეს
ავადმყოფობა გადაშეებისა, დახა-
მართობა

რ თ ზ მ ა (ვორთექ) - ქვევა
(ვაქვევა), ქმნა, ვართექ (< ვორ-
თექ) - არ შეება, არ აზამს, მუხ
ორთექ? - რას შეები? რას
აკეთებ? და სხვ.

რ თ უ ა ლ ა (ფრთუნქ) გორ-
თუაღა (გოფრთუნქ) - ვოფა
(ფოფ), ვაფოფა (ვაფფოფ), ორთა-
ლი - გახაყოფა, ვორთილი - გა-
ყოფილი

რ თ უ ა ლ ა (ფრთუ) - ხურვა
(ეხურაე) დახურვა, გადახურვა
(დაეხურაე, გადაეხურაე), შიჯ ორ-
თვადი - ხახურაეი სართული,
შიჯ ურთაეი - დაუხურაეი უხარ-
თული (იხ. ჩ.), მეგრ. ურთუ - და-
უხურაეი უხახურაეი (ხახლი),
შიჯ, ქუდი ქივირთეი - ქუდი
დაიხურე

რ თ უ ა ფ ა (იფრთუა, ვართუ-
აფექ) - რთობა (ვართობ), ვრ-

თობი, ორთუაფადი - გახართო-
ბი, შეხატქვევარი

რ თ ქ ა ფ უ ა (ფრთუაფექ) -
თქველუა (ვოქველუე). დედაცაღლი
ორთქაფუ - ღორიფი თქველუფ
(თექველიფება)

რ ზ ნ ტ ზ - რეტი, რეტეანი,
მოყაფე, მოხუდედე

რ ი ა, რიება (გური მერუა, გუ-
რი მერაეებუ) - რევა (გული მერე-
ვა)

რ ი გ ი, რევიანი, ურიფო -
რივა, რევიანი, ურიფო. რეება
(ვართექექ) - რიება (ვართება)

რ ი ღ ე ბ ა, მორიდება - რი-
დება, მორიდება. მორიდე - მერი-
დება

რ ი ე ბ ა (ვართუექ), მორიება -
რევა (ფრევი), მორევა (მორევი)

რ ი კ ი - რივი (სათამაშო ურო-
ბი), რიკა - რაკობა

რ ი კ უ ლ ი - აბ. პირკული

რ ი ნ ა (ვორექ) ეოფნა - რი-
ნა ხახელხმნა არსება ხმნიხაგან.
მეგ. ვორექ, ორექ, ორე და სხვ. ეს
დარჩენილა მეგრულში, საყოთრივ
ქართულში კი იგი დაკარგულა

რ ი ხ ი ნ ა ფ ა (ქიხირს ვორი-
ხინუა) - კბილების ღრექა (?) (ჩ.),
კბილების წითელ ღრძილებიანად

გამოჩენა (დახაიხა აურხა) (იხ. ვ.)

რ ი ხ ხ ვ ა — რიხხვა (ვ.)

რ ი ც ხ ვ ი — რიეხვი

რ კ ვ ბ ა (ვარკე) — კლუბა (ვაკლუბ). ეამზრკა — არ მოაკლო. რკებული, შორკებული — კლუბული, მოკლუბული

რ კ ვ ბ ა (ვარკე) — თვლა, აღრიცხვა (იხ. კორიციხუა, თვლა)

რ კ ვ ა ნ უ ა (ბრკვანუ) — კმაზეა საქამანდისა (იხ. ვ. ბ. ვ. 23. აგრეთვე ი. შენკლუბა (შეკვანულუბ) იხ. ჩ.). რკვანაფა, კორკვანუა, იბრკვანუა — (სინეჯა საქამანდის წინეა, გემოს ნახვა

რ კ ი ა ფ ი (ბრკია) — კივილი (ვკივი). რკიაფი ქენიკიათუის — შორიფს კივილი

რ კ ი ნ ა, კინა — რკინა

რ კ ი ნ ვ ბ ა (ვრკინებუქ) — რკინა (ვრკინები), (იხ. ს.), კიდაობა (ვქიდაობ, ვქიდაუება)

რ კ ი ტ ა ფ ი (იხ. ვ.) — ნ. კირტაფი

რ ო ბ უ (ენოსონა) — დრანტუხრაში, ხეუ

რ ო კ ა (ქეორთოტი) — ორთთა, ორკაბი

რ ო კ ა პ ი — იხ. რომაპი

რ ო კ ი — ორკი, ხმელი შტო, ხმელი ჯირკი (ვ. ბ. ჩ. ს.). ჯგავჯგაღუა — ორშეა

რ ო კ უ ა (ბრკუ) — ორკუ (ვროკავ). ვროკენც ორკავს. რ ო მ ა გ უ ლ ი — ორმაგი (ქსოვილი)

რ ო პ ა პ ი — რომაპი (კოლხ. 1912 №-50, 4 მარტი) ორკაპი; ვედანთა (შხაკვართა) უფროსი, კაპისი დუდაკაძე

რ ო პ ი ტ ი — ორტვა, ტარტარი, ჩტარი ღაპარაკი

რ ო ფ ე — ორფი, ონობა (იხ. ს.)

რ ო შ ა ფ ი (ბროშა) — ორშვა (ვროშავ), ხშიმაღლა და უთავბოლო ღაპარაკი

რ ო ტ ი კ ი — ორტიკი, წერილწერილი გადახანადი

რ ვ ი ა ლ ი — ვრიალი შდ. ორვგინი, ევგანი

რ ხ ი ო ლ ი — ხრიალი, რხიოლი (კოინტი) — ტრიალი. დუდო მარსიოლე — თავებრე შეხვევა

რ ხ ქ ა ნ ი, ხქანი — მუქარა, მუქრობა

რ ხ ხ ა პ ა ლ ი — ხხაპა-ხხუპით ღაპარაკი

რ ხ ხ ვ ბ ა (ვარხხე, იბრხხე) — ხხნა (ვიხხნი). მარხხებელი — მხხნელი

რ ტ უ ა ფ ა (ვორტუა) — ღტობა (ვაღტობ), იხ. ჩ. ღბობა (ვაღბობ), დახველება (დავახველება)

რ ტ უ მ ი ლ უ ა (ბრტუმოლე)
- დახვიერვა (დახვიერება, იხ. ნ.),
დახუნია, დახტერვა

რ ტ ვ ი ლ ი, სორტე - გადაჭ-
რალი ცოცხალი ხეების დობე

რ უ ლ ა (ვორულა, ვორულაქ,
იბრულაქ) - რბენა (ვარბენ, ვარ-
ბენ), ცხენიში რულაფა - ცხენის
გაჭერება. მარულა ცხენი - მარუ-
ლა ცხენი

რ უ ლ ი იხ. ღური (ხღურს)
- ძალი (მძინავს)

რ უ მ ე - მწელი (მრუმე), მრო-
მი (იხ. ხ.), სირუმა - ხობნელე

რ უ რ, ბრუო - რუკ რუოიანი,
ბრუოიანი - რუიანი

რ ქ ი ვ ბ ა (ვორქე) - ქვეა
(ვექნე)

რ ღ ა მ ი ლ ი, ემარდაშილი
- ამოღრმაფხელი, ამოღრუნტე-
ლი

რ ღ ვ ა უ ა (ვორღვა) - ვრა
(ვრა), მორღვაფილი - მოფრილი

რ ღ ი ა - ღღია, იღღია

რ ვ ვ ბ ა (ვორვბე) - რვეა
(ვირვევი)

რ შ ვ ი ნ უ ა (ფრშეინე) -
ხტენა (ცხტენა, ვხტენ)

რ შ ი ა ლ ი - შრალი

რ შ უ მ ა ფ ა, ვინორშუმაფა
(იფრშუმეა, ვინიფრშუმეა) -

ღრძობა (ვიღრძობ)

რ ნ ა ფ ა (ვორნა) - ვნა (ვა-
ვნ), ფნა (ვაფნ), იხ. ნორნალი
- ქვედავები

რ ნ ი ა, რჩეა (ჩ) - რჩეა-
ხაქმეხ არჩენა - ხაქმეხ არჩეფნ

რ ნ ი ნ ი, რჩენი - შნცოენი,
მონეცო ვორნინეა - ვაბეცებ, ვა-
ბერებ, ხორნინა - ხიბერე

რ ნ ი ფ უ ა - იხ. ტიფეა

რ ნ უ ა ლ ა (ბრნე) - ვორნეა
(ვეორნეა), მარნეა, კრება, ვა-
რება. იხორი ვერნე - ძალი გა-
დაიდო, ვაბარნეა (მაგ. ქარმა)

რ ნ ქ ა ლ ა ფ ა (ვორქალეა)
- შოშმინი (ვაშოშმინებ), დანენ-
რება

რ ნ ქ ვ ა ნ ა (ვორქვანეა,
ვარქვანეაქ) - ჩევა (ვაჩევა, ვჩ-
ვევი)

რ ნ ქ ი ლ ა (იბრქილექ, მარ-
ქილე) - სმენა (სმენის), ვურება
(მევერება), თოფიში ხემა მარქი-
ლე - თოფის ზმა სმენის

რ ნ ქ ი ნ ა (ვორქინა), ვორმ-
ქინა - ჩენა (ვაჩენ), ვაჩენა (ვა-
ჩენ)

რ ნ ქ ი ნ ა (ვორქინა, მიჩქე)
- ეოღნა (ვაეოღინებ, ეიცი)

რ ნ ხ ი ა ლ ი - მრალი, ზო-
ვისა ზამბა მრალეებს, ზოვის კა-

გალიც არათ (ანდაზა)

რ ნ ხ უ ა ლ ა (ბრძნე) - რვეუ-
ვა (ვრეცხავ) ნარჩხი - ნარეცხი
რჩხუაღა ითქმის მაგ. ქურჭლეთუ-
ლობის გარეცხვაზე, ხოლო ხაც-
ვალ-ტანისამოსის გარეცხვაზე ნა-
ხუა (იხ. ეს უკანასკნელი სიტყვა).
„ბრძნენ“ (პირდაპირ): - ბრეცხს
ე. ი. მაყადარათებს.

რ ც ე ი ი (რცე) - ცრე

რ ც უ ა ლ ა (იბრუნავ) -
ქცავა (ექცევები), თმის გაცვენა,
ხუჩვა (ეხუჩვები), თუმა მარცხი
- თმა მცეცვა. ტყეში მარცხი -
ტყევი მიგრება. ქვეანაში მარცხა-
ლი (მეჭაფორულად) - ქვეანის
ამომგდება, ქვეანის გაშანაგებელი

რ ც ხ ი ნ უ ა (ფრცხონე,
იყრცხონე) - ვარცხნა (ვეარცხნი,
უვარცხნი), შვ. ორცხონდა, ხა-
ვარცხელი

რ ძ ლ ა ფ ა (ვორძლა, ვარძ-
ლფა) - ძღობა (ვაძღობ, ვძღვები),
რძლელო - მაძღარი, ურძლაფლა
- გაუშაძღარნი. მაძღარს მშვი-
რიც მაძღარი ფრონა (ანდაზა)

რ ძ ლ ი კ ე ბ ა, ძღირება (ფ.)
(ვომღირეცე, მომღირეცე) - (ქიფე-
ბა ჯიჭაფები, მეჭაფება)

რ წ ი ა ლ ი - წრიალი, წერი-
ლი წწელის ხმა

რ წ კ ი ნ ი, რწკინუა, რწკი-
ნაფი (იხ. ყ.) - ბრწეწეწეა, ბწინვა,
ვლვარება, ბრყიალი, ბრწყვავალი

რ წ კ ი ნ უ ა (ბრწკინე) -
მიცვალებულის ბელების გულზე
დაკრეფა დაშკაცრება (ჩ. ს.)

რ წ კ ო მ ი, რწომი - ჭოტი

რ წ უ ლ ე - ეწრო

რ წ უ მ ე ბ ა (მორწუმე) -
რწუმება (მრწამს) მორწუმე

რ წ ვ ე ბ ა (ვორწვე) - ხელა
(ვხედავ), ვერება

რ ჭ ე ლ ი - ჭრელი

რ ჭ ი კ უ ა - (ბრჭიპუ, იბრჭი-
პუა) - ჭიმა (ეჭიპავ, ვიჭიპები)

რ ხ ი ა ლ ი - ხრიალი, ჭაქანი

რ ხ ი ნ ი - ღხინი

რ ხ უ ა ლ ა, ხუაღა, (ბრხე)
- ხერეჭა (ეხერეჭ), გახერეჭა
(გახერეჭ), გორხეილი - გახერე-
ტილი, ვმარხეილი - ამოხერეტი-
ლი

რ ჯ გ ი ნ ა (ვორჯგინა) -
ძღვა (ეძღავ), ჯობნა (ვეჯობნ),
ჯობნა (ვაჯობებ)

რ ჯ ე ბ ა (იბრჯებ) - რჯება
(ვორჯები)

რ ჯ გ უ ნ ა (უჯგუნა) - ჯობნა
(ვეჯობნი)

რ ჯ უ ლ ი - ხჯული, რჯული

ხ ა ა თ ი, ხათი - ხათი, ფაზი
 ხ ა ა მ ხ ა ნ ა გ ე - ხაამხანაგო
 ნავო
 ხ ა ა რ ი კ ე - ხარაკო
 ხ ა ა ხ ა ლ წ ა ნ თ - ხახალწათო
 წლო
 ხ ა ბ ა ნ ი (ნახადიში) - (ახ-
 ხინდა, ბაღთა) შესაყრავი ხმლი-
 ხა, ნახდისა
 ხ ა გ ა ნ ი - კოდალი (იმერ.
 გურ. იხ. ქუ. გვ. 27), ისარი ქაშ-
 ქვითი დო ქასაგანი (მუგ. არაკებ-
 ში) - რქის მშვილდ-ისარი
 ხ ა გ ა ნ ი (ქარ.) - ხაგანი
 ხ ა გ ე ს კ უ (ხაგესკო) -
 ხამზარეული
 ხ ა გ უ რ უ ა (ბრაგურა) - ხა-
 გორაგება; მუგ. ოხაგურალი - ხა-
 გორავი (იხ. ვ. ბ. ხა-გორავი გვ. 9),
 ქუა ან ხის ნაჭერი, რომელსაც
 ბორბალს უფებენ, რომ ცხელი არ
 დაქანდეს (ვ. ბ.) დოსხაგურე - ხა-
 გორავი გაუგოთო
 ხ ა დ ა ფ ი - ფოდაჭა, დილი
 ხ ა დ ი ლ ი - სადილი, თხე-
 სადილი - ეახმამ-სადილი, იხ.
 ქ. მ.
 ხ ა დ ი თ - სადაც, ღაგმის
 ღვედი

ხ ა დ გ ე შ ი, სადგამი - ხად-
 გომი
 ხ ა დ დ ე გ რ ძ ე ლ ე,
 სადღუნდლო - სადღუნდლო
 ხ ა ზ ი ნ დ ი, კუნთიშო ჯერდ-
 ეი - კართი, შუშა-ძარღვი (ხ. ჩ.)
 ხ ა ზ ი ა რ თ, რგათური - ხა-
 ზარო, ზარი
 ხ ა ზ თ გ ა დ თ - ხაზოგადო
 ხ ა ზ თ გ ა დ თ ე ბ ა - ხაზო-
 გადოება
 ხ ა თ ვ ა ლ ე - იხ. სათვალე
 ხ ა თ თ, იხ. საათი
 ხ ა თ თ თ - სათითე (ჭრების
 დროს ხახმარი)
 ხ ა თ ა - ხათა
 ხ ა თ ი შ ე ნ დ თ - ხათიდო
 ხ ა კ ა ბ თ - ხაკაბე (კახა)
 ხ ა კ ა ც თ - (მიცვალებულის
 ან მისზე აკადმოურის გადასაყვანი)
 ხაკაცე, აფხ. ახაკარა
 ხ ა თ უ შ ა, სათუმო (< სათუ-
 თუმო) - ყალიონი, სათუთუნე
 ხ ა კ ა კ ა ლ თ - ხაკაბე, ხა-
 კაქალო წისქვილიშო, კრიაჭა (ხ. ჩ.)
 ხ ა კ ი ღ ი რ თ, ხაკიდრო -
 ხამკვრადული
 ხ ა კ უ თ ა რ ი - ხაკუთარი
 ხ ა კ უ რ ე ლ ი - ხაკუორეული

ხ ა ლ ა ფ ა რ თ ი - ხალაფარდა

ხ ა ლ ი, ფხალი - ხოლი, აფხ. ახალ

ხ ა ლ უ ქ ი - ხალუქი (ხუსტი, ფაქიხი)

ხ ა მ ა ნ ჯ ე ლ ი (გ. სა-მანჯელი) - მოძიხეხება

ხ ა მ ა რ დ ი - ხამადლო

ხ ა მ ა რ თ ა ლ ი - ხამართელი. უსამართო - უსამართლო

ხ ა მ ა რ თ ე ბ ე ლ ი - ხამართებელი

ხ ა მ ო თ ხ ე, სამუთხე - სამოთხე

ხ ა მ ო რ გ ო ი ა ლ ი - ხამგლოვიარი

ხ ა მ ხ ა ხ უ რ ი, ნინალა - ხამხახური

ხ ა მ მ უ რ ე - მამგვლამი, რგამი, შამშრა (ფრ.)

ხ ა ნ გ ა რ ი - პირდაპირი დასატირებელი (სამაგვლი) (?) დაწირაკი (?)

ხ ა ნ დ ი - ხანდო

ხ ა ნ თ ა, ომა (გ.) - ხათავე (ხახლ, ნაწილი) შდ. აფრა

ხ ა ნ თ ე ლ ი - ხათელი, ხანთელი. ხანთელს ქმუხუნტა - ხანთელს მოუკიდე

ხ ა ნ ძ ე ლ ი (იხ. ვ. ს. წუ)

- ხაბძელი, ხაბზელი

ხ ა ნ ძ ო - ხაძეუ, ხანძი

ხ ა ნ ძ ღ ი - ხაძეუარი

ხ ა ნ წ ა ლ ე - მძაფრი

ხ ა მ ა ნ ე - ხამალე

ხ ა მ ო ნ ი - ხამონი

ხ ა რ ა ლ ი - ხარალო

ხ ა რ ა ნ ჯ ი - ხარაქი (ვ. ბ. გვ. 37), ხარაჯი, გოლი, გოლუელი თაფლისა (ჩ.)

ხ ა რ გ ა ლ ი, სერგელი (კოსარგალეა, ვისერგელე) - თრვა (ვათრე, ვეორვე)

ხ ა რ გ ე ბ ე ლ ი - ხარგებელი

ხ ა რ დ ა კ ი ა, ხანდრაკია - წელის ინა, წალიკა, ხანდრაკია (ერ.)

ხ ა რ გ ე - ხარგე. ხარგელა (იხარგელე) - ხარგეხეთი ვახომა. ცაქ ვისარე - ცა მოიწმინდა

ხ ა რ ო ტ ი - წერილი ვაშ. შდ. ვ. ბ. ხორატი (გვ. 39)

ხ ა რ ხ ა ლ ი - ხრალი

ხ ა რ ხ ა ფ ი - ხანწრაფი (იხ. ზ.)

ხ ა რ ხ უ ლ ი, ხარხულე - ხახულე, ხახუნოქი ორგანი ადამიანისა

ხ ა რ ხ ხ ი ნ ო (იხ. ოხხინი) - ხახხინლო

ხ ა რ ღ ა - დიდი გობი, თაბახი

ხ ა რ ნ უ ლ ი - ხარხული, ქი-
ჯი დო ხარხული, ხაიბე და
ხარხული

ხ ა რ წ მ უ ნ ო - ხარწმუნო

ხ ა რ წ უ მ ა ლ ო - (იხ. ე.
ხარწუმალო გვ. 314) ხარწამალი

ხ ა რ წ ე ზ - ხეშქოსალი -
ხარწე (იხ. ე. ბ. ხარწე გვ. 64.)

ხ ა რ ხ ო ხ, ხაბოხ - ახლოს,
ხახლოვე

ხ ა რ ჯ ე ლ ი - ხარჯელი,
ხამჯელი

ხ ა ხ თ ა უ ლ ი - ხახთელი

ხ ა ხ ი მ ი ნ დ ე - ხახიმინდე,
ნალია

ხ ა ხ უ რ დ ი - ხუდარი, ხუ-
დარა, ხურდუა - ხუდრვა

ხ ა ტ ვ ვ ა რ ი, ფაზა - ხატე-
ვარი

ხ ა ფ ა რ ა დ ა თ ო - ხაფა-
დარათო

ხ ა ფ ა ნ ი - ხაფანტი

ხ ა ფ უ ლ ე - ხაფლაგი, ხა-
ფლაგა - ხაფლაგება

ხ ა ქ ვ ა რ ი - ხაქვე, ხაქვარუა
- ხაქობა, მუშაობა.

ხ ა ქ მ ე - ხაქმე, უხაქმე -
უხაქმო

ხ ა ქ ო ნ ე ლ ი - ხაქონელი,
შინაური ცხოველები

ხ ა ღ ა რ ი - ხაღარი, ნოტა

(იხ. ქე. ხატე, ქოიფი გვ. 27)

ხ ა ღ ო ნ ე (ბაღუში) - ხაღონე
ბაღუში, ბაღის მუეურო (ხ. ზ.)

ხ ა ნ ი ე ა რ ი - ხანეარი

ხ ა ნ უ ქ ა რ ი - ხანუქარი

ხ ა ნ ქ ა რ ო - ხანქარი

ხ ა ც ვ ე თ ი - ხაცვეთი

ხ ა ძ ა ვ ე ლ ი - ხაძაველი

ხ ა ძ ი რ კ ვ ე ლ ი, ხარწვე-
ლი (ჟ). ოხშირი - ხაძირკველი

ხ ა წ ი ბ ე ლ ი, ხარწბელი -
ხარწბელი

ხ ა წ ვ რ ვ ლ ი - ხარწველი

ხ ა წ ო რ ე - ხარწორე

ხ ა წ ე ა ლ ი - ხარწალი

ხ ა ხ ა რ ვ ბ ა - ხახარება

ხ ა ხ ე - ხახე, უხახო - უხახე
გარდაღებით უხახოიჯამი ხახე -
ცედი ძირის ხახე

ხ ა ხ ე ლ ი - ხახელი
(ხაძამელი) იხ. ქ. მ.

ხ ა ხ ვ ნ წ ი ფ ო - ხახეღმ-
წიფო

ხ ა ხ ვ ე რ დ ო - ხეახელი
(ავადმყოფობა)

ხ ა ხ ო ხ - იხ. ხარხოს

ხ ა ხ ხ ა რ ი, ორცხუა - ხახ-
ხარი

ხ ა ქ ე - ხაქე მენაეის, ხაღა
(?) ჯოხის ტომიანი

ხ ა ქ ო რ ო - ხაქორო

ხ ა უ ვ თ ი, ხაუთთში კიდობანი - ხაუთი, დიდი ხეური (ქს.)

ხ ე ბ ი ხ კ ვ ე რ ა, ხეფახვერი - ხეხახვერი

ხ ე ე რ ა, ხეირი - ხეირი

ხ ე ი რ ნ ო ბ ა, ხერანუა - ხეირნობა. გილესერან - ღახეირნობა

ხ ე ლ ე გ ი ნ ო, ხელჯენი - ხელჯენი, ხელუჯენი, (ყელი გადახედილი)

ხ ე ნ ი - ხინი, თეუმი

ხ ე ნ ი - ხენი (აგადმოყოფობა)

ხ ე რ გ ე ლ ო - იმ. ხარკალი

ხ ე რ ე მ ი ა, ხერშია - ხერშია (იხ. ვ. ბ.), ხეაჭრო თანხა

ხ ე რ ო - ღამე. იშენი ღდა დო ხერი ართი რე - მიხთვის დღე და ღამე ერთია. დისერე - ღაღამდა. ხისერა - ღაღამება. ხერუა (ვოსერუა) - ღამილება (ეაღამებ), შდ. ქართ. ხერი (ხერობა)

ხ ე რ ო - ხეირი (იხ. ვ.) - თოლისერი - თვალ-ხეირი

ხ ე ნ ე ლ ო - ხახეელი (იხ. ზ.)

ხ ე ა ხ უ ა (ვოსეახვა) - ვობწიად, მოხფნილად ხიარული. მოსეახვადი - კარგად, კომწიად გამოწყობილი

ხ ე ო რ ა, ხოროყია - წაკულა-კი

ხ ე ო ხ ე ო (ცხენი) - ხახეა
ლურჯა ცხენი (შე-გა-რე)

ხ ე ე ტ ო - იმ. ხახეა

ხ ე ი მ ო ნ ო, შეე - ზეაე; შვაეე

ხ ე ო ნ დ ო ხ ო - ხინდახი, ხინდახი

ხ ე ო ხ ე ო ნ ი (თესვისხენა), შდ. ხვახუა (კომწიანობა)

ხ ო - შენ (შემოკლ. შე. შაგ, შეკავო), ჭან. ხი. შდ. ბერძ. რ. ზქანი - შენი

ხ ო ა - ხია

ხ ო ა ხ ა მ უ რ ო - (მეტად მსუქანი, კონიანი ზორცეი)

ხ ო ა მ ო ე ნ ე ბ ა - ხიამოუნება

ხ ო გ ო ნ მ ა, ხაგუნსა - ხურძე

ხ ო დ ო დ ა - ხადიდე

ხ ო ზ მ ა რ ო, ხიხმარი - ხიხმარი

ხ ო თ ხ ო თ ა, ხითხება - (ხითხედე), ხითხე

ხ ო კ ე თ ე - ხიკეთე

ხ ო ლ ა (იხ. ქვიშა) - ხილა ქვიშა

ხ ო ლ ო ბ ა, ხილეზა - ხარბილე

ხ ო მ ე ტ ო, ხესეტი, ხეტი - ხეტი

ხ ო მ ო დ ო, ღაშუტა, ღატი -

სიმინდი

ხ ი ნ დ ა, ხინჯა - ხიძე

ხ ი ნ დ ა ე ა, (ხინდა+ეა ე.ა. ხიძე+მტო) - ქვისლა, ქმარი ცოლის დისა

ხ ი ნ დ ი ს ი - ხინდისი, ხინდისი

ხ ი ნ თ ე ლ ე - ხიმრთელე

ხ ი ნ ნ ხ ე - ხიცხე

ხ ი თ - ხით

ხ ი თ რ ი (მიფხორტე) - ცორეა (მიფცორაე)

ხ ი შ ი - ხიში, ხიში (რბილი)

ჭა

ხ ი შ უ ა (ფხიბუ), მოხიბუა (მოფხიბუ) - ხიობა (ეხობ), ხაქმე მოხიბეს - ხაქმე მოხიბეს

ხ ი რ გ ი ლ ე - ხივრილე

ხ ი რ თ ი ნ ა, ზრთანი - ხიხანი

ხ ი რ შ ა - ხარშა, რქროშყრდი

ხ ი რ თ ტ უ ა (ფხირთე) - ხრესა (მოსრესა)

ხ ი რ ხ ი ლ უ ა, (ხირხილე) - ხორხალება (ეახორხალებ), ხერესა (ეხერემ), ხრესა

ხ ი რ ქ ე ა (ფხირქე) - ხლაქვა (ეხლაქაე), ხლიქვა (ეხლიქაე) მაგ. ქვა-მარილისა ხაქინლის მიერ (იხ. რუს. ქართ... შახარა ტლე-

კა, ლოყვა), იხ. ქე, ხატ, ხლაქვა, ვე-48.

ხ ი რ უ ა, მოხირუა, მოხირუა მოხირუა. მოხირეს ქვეანა - მოხირეს ქვეანა

ხ ი რ ნ ი ა - ხორეორე (ნ)

ხ ი ხ ა ნ დ ო ბ ა, ხიხანდი - ხამი-ჩუმი, ქაჭანება

ხ ი ხ ი ნ ა ფ ა (ეუხიხინუა), მესიხინაფა - ხეა (ეუხე), მახეა (მიუხევე)

ხ ი ხ უ ნ ე ლ ე - ხიხულელე

ხ ი ხ ქ ა - ხიხქე

ხ ი ხ ხ ე ბ ა - ხეხება

ხ ი ტ ი ბ ა, სიტება - ხითბო

ხ ი ტ ე ე ა - ხიტეა

ხ ი ლ ა რ ი ბ ე - ხიღარიბე

ხ ი ც ო ც ხ ლ ე - ხიჯოცხლე

ხ ი ძ ე ო რ ა - ხიძვირე

ხ ი ჭ ი თ ა - ხიწითლე

ხ ი ხ ა რ უ ლ ი - ხიხარული ხემაქ მუმახემ - ხმა მომესმა

ხ ნ ე ბ ა (ე) - ცნობა, გაეება, შეეება

ხ ო ? - ხად? ხიდე?

ხ ო გ ო - ხოგი (ხეგადახეგა ჯამის ხოგობი, მაგ. ქვიშაწვერი ვარკუნა, წეროში ბორკი, მარქვალში გური, მანქვორა და სხვ.

ხ ო მ ა ქ ი - ხტომაქი

ხ ო ნ ა - ნიახური
 ხ ო ნ დ ა რ ო, ოდა - ხანამ
 ხ ო რ ო ტ ო - ხიროტა, ძლიერ
 ეწერო ვსა (ვ. ბ. გვ. 39)
 ხ ო ტ ე ლ ო, ხოტოლია - წი-
 თელი ფხალი (ჭარხალი)
 ხ ო ფ ე ლ ო - ხოფელი, ხოფე-
 ღარეფი - ხოფელელები
 ხ ო ფ უ ა (ფხოფუ) - ხევა,
 ვლევია ნახოფა - ნახევი
 ხ ო ხ ი - ქლავი (ყ. კარ.), ხოხ-
 ეი, მხოხეი
 ხ ჰ ი ლ ო - ხპილი
 ხ რ უ ლ ე ბ ა, შესრულება,
 შერხულება - სრულება (კახრუ-
 ლებ). შიასრულე - შესრულდა
 ხ რ უ ლ ო - სრული, სრული
 წანერი - სრულწლოვანი
 ხ უ - ხუ
 ხ უ კ ო - ხერი, გორა, ბორცვი,
 შდ. ქართ. ხუკი
 ხ უ ა - ნ. ფხუა
 ხ უ შ ა ლ ა (ფხუა) - ხობა
 (ფესობ), წახობა (წაფესობ), ცხება
 (ცეხებ)
 ხ უ შ ა რ ო - ზტუმარი, აფხ.
 ახახ
 ხ უ შ ი - ხამი, ხუშოში - ხა-
 მახი, ხუშონჯი, ხუშენჯი - ხამო-
 ცი
 ხ უ ნ ვ ლ ო - ბოსტნეული

(ხურწელოვანი) მცენარეები, მაგ-
 ნიორი, ქინძი, კამა და სხვ. მარი-
 ლი ამ მცენარეებით შეზატებული
 დანაყოფი. გერულად ვიწებებ ხუ-
 წელი ამავ მნიშვნელობით იხმა-
 რება (იხ. აგრეთვე ყ.)
 ხ უ რ დ უ - ხურდი
 ხ უ რ ხ უ - ხურხულა, ხარ-
 ვილი (ვ. ბ. გვ. 39. შდ. ნ. სირხე-
 ლი)
 ხ უ რ უ ლ ო (ყ.) (ფხურე) -
 ხურცილი (მხურხ)
 ხ უ რ ო - ნ. ცერე
 ხ უ ხ თ ო - ხუსტი, ხისხთე -
 ხისუსტი
 ხ უ ყ ვ - ნოფიერი
 ხ ქ ა - ფუტკარი. ხკა; ოქქაღე
 - ხაფუტკარე. ხქაქ ირთე - ფუტ-
 კარმა იმერა, იმერ. ხკამ იყარა
 ხ ქ ვ ლ ო იხ. ფსტელი
 ხ ქ ე ა შ ი - მშვენიერი, ღამა-
 ზი, ხისქვამე - ხიშნი, ხიღამაზე
 უსქვამელა - უშნი
 ხ ქ ვ ვ რ ო - შველი
 ხ ქ ი ლ ა ღ ა ზ ქ ღ ა დ ა
 (ფხქღაქ) - რჩება (ვრჩები), შორ-
 ჩენა (შორჩები)
 ხ ქ ი რ ა ფ ა, ხქერაფა (ერსქი-
 რუა) - შრობა (ვაშრობ)
 ხ ქ უ ა (ხქუაღეფი), ხქია -
 შვილი, ქიმილიხქუა - ვაეიხშუა

ლი. სქვალაფირი, სქვანაფალი -
 შეფლობილი სქვაჲ ონერი - ვერი
 ხ ქ ვ ა ლ ა (ფსქე) - სყენა
 (ესყენი), ნასქე - ნასყე
 ხ ქ ვ ა ლ ა (ფსქჳ ფსქენქ) -
 შობა (ვშობ), ავრცხის დადუბა.
 ქითომქ ვსქქეუ - ქათამა ავრც-
 ხი დადო

ხ ქ ე ნ მ ე რ უ ა - იმ. ჯირ-
 ნეალი

ხ წ ო რ ე, სწორი - სწორი,
 თანასწორი, ქვეშარიტი, იმ.
 წორი

ხ ხ ა პ უ ა (ფხხაჲ) - ხტომა
 (ეხტი, ეხტები), ცეცა-თამაში. ოხ-
 ხაჲჲ ადგილი - (შინდორი), ხა-
 დაც იმართება ცეცა-თამაში. არ-
 თი ვახხაჲჲ - ერთი ვახტომა;

ერთი ხტომა. ვახხაჲჲ - ვახხ-
 ტომა

ხ ხ ვ ე ნ ი, ხხეინი (ხხმურსი)
 - ხხეინი, თაფანი (იმ. ვ. მ. გვ. 15.)

ხ ხ ო რ პ უ ა (ფხხორპუ) -
 ხხორპა (ფხხორპაჲ)

ხ ხ უ ლ ი - ხხალი, მხხალი

ხ ხ უ ნ უ ა (მხხუნუ) - ღარ-
 სეჲ (დავარსეჲ) ნახუნა - ღარ-
 სეული, ნახორი. მახხუნუ - მარ-
 სეინა, მარსეინა. ოხხუნური -
 არსეანი. სქანი ოხხუნური მითა
 ბუნს - შენზე (მეტად) რომ შერ-
 სეინოს, იხეთი არაფინ არა მგაჲს

ხ ხ უ პ ი ნ ი (მხხუპებუქ) -
 ქადაობა (ეჭვიდაობ), რკინება.
 ქქმახხუბი - ეჭვიდაჲ, მოეჭვიდე.
 იხხუბეს - იჭვიდაჲს

ტ

ტ ა ა ტ ი, ტაატუ - ტაატი, ტა-
 ტა ჩხეილი ხიარულზე

ტ ა ბ ა კ ი - ტაბაკი, ხეფრა,
 ტაბლა. ღურღელს ტაბაკი ქეფურღ-
 ეს - მჭადარს (მოცყაღებულს)
 ტაბლა დაუღეჲს. ვ. ი. მოცყაღებუ-
 ლის მოსახხეხებლად ტაბლა ვა-
 კეთეს

ტ ა ბ ა ნ ა, ტაბანა, ტამბანა
 (თათრ. ხ. ვ.) - თამბანა (იარაღი)

ტ ა ბ ო კ ი, ლუტამა (აფხ.) -

ტაბიგი

ტ ა ბ ა ხ ტ ა - ტაბახტა (ავაღ-
 შეოფობა)

ტ ა თ ლ ო ბ ი - ტათლიბი,
 თათლიბი, ძირტბილიბაჲგან ვაჲჲ-
 თებული წაშალი (იმ. ქე.)

ტ ა კ ა ჯ ი, ტაკინაჲ (ვატა-
 ქეჲსქ მტაკინაჲ) - ტაკება (ვატა-
 კები, ვატაკები)

ტ ა ნ ი - ტანი, ტანადი - ტა-
 ნადი, კაი ტანის მქონე, კაი მოცყა-

ნილი ადამიანი

ტ ა ნ ი ხ ა მ ო ხ ი - ტანისამო-
სი, ტანსაცმელი

ტ ა ნ ტ ა ლ ი - ტანტალი, ცუ-
დად ხიარული ან ღვამარაგა, ტარ-
ტარი (იხ. ქვ.)

ტ ა ნ ჯ ა - ტანჯა

ტ ა რ ი - ტარი, ცოტა, ბუნი

ტ ა რ ი (ღაიჭო, სიმინდი) -
ტარო, ტარო სიმინდი

ტ ა რ კ ა ჯ ე - ტარკალი

ტ ა რ კ ა ჯ ი ნინაში (მდ.
ტანტალე) - ტარტარი, ტარტალი,
(ე. ჩ.)

ტ ა რ ო ხ ი - ტაროხი, ღარი

ტ ა რ ფ ი ჯ ი, ფერნაფილი -
ფერმკრთალი, იღნავ ფერგადახე-
ლი

ტ ა ტ ა უ ი (ფრატაუა) - ტატუ-
ნი (ფრატაუნეზ), ზეღის ნახად
დარტყმა (ე. ბ.)

ტ ა ტ ა ჯ ი - წველით შეხაქ-
ცივი რამე, კარგი

ტ ა უ ე - ტაუა

ტ ა შ ი თ ი - ტაშტი, ტაშტი (ჩ.)

ტ ა შ ი - ტაში, ტაშის დაჯგრა

ტ ა ხ თ ი - ტახტი

ტ ა ხ ა ნ ა - იხ. ჯაგატა

ტ ა ხ უ ა (მტახე) - ტეხა
(მტახე), ნატახა - ნატახი

ტ ე ბ ა (ეოტენქ, თტენქ) - ტო-
უბა (ეოტოუბ), თენატუბა - დანა-
ტოუები

ტ ე ბ ი (იხ. ე.) ფარბი -
ტეგრი¹

ტ ე რ ო, ნტერი - მტერი,
ტერაღა - მტრობა

ტ ე რ კ ა უ ი ნინაში - იხ.
ტარკალი ნინაში

ტ ე ვ ე უ ა (ბტვენე) - ტენა
(ეტინ), გატენა (გაეტენ),
გოტენილი - გატენილი

ტ ე ვ რ ო, ნტერი - მტერი

ტ ე ვ უ ა უ ი (ფრეფუა) -
მხვეილი რისამე დარტყმა

ტ ე ი ნ ო, ტენი - ტენი,
ტენინაში, ტენინანი. უტეინე - უტ-
ეინო

ტ ე ტ ე - ტერი, ჯიჭანი, ტე
(ე. ბ. გ. 42)

ტ ე რ ტ ი ნ ი - ტარტალი,
ტარტარი (ჟე. ჩ.)

ტ ე ზ ტ ე ი ნ ი - იხ. თუთუთინი

ტ ი - ტილი

ტ ი ა ნ ი - ტიანი, მტეანი

ტ ი ბ უ, ტებუ, ტებუ - ტილი,
თბილი, სიტება - სითფო, ტიბაფა
(ეოტიბუა) - თბობა (ეათბობ)

ტ ი გ უ ა (მტეგე) რჩეფა -
ტიგა (ეტეგა, ეტიგე) - ფეხის

1. ტეხი - ტერი სურათდების სიტყვა (ე. კ.)

საყვრა რხილ რამეში (ვ. ბ. გვ. 41).
 ტყუა უმნიოდ ღზილ რისმე ქამ-
 ხატ ქვან მჭერულად

ტ ო ნ ტ ო ღ ა - ხინხლა,
 ტინტოლა, ბატარა ხელაყი, ხელი-
 კი იხ. ე. ბ. გვ. 38. სიტ. ხელაყი¹

ტ ო რ კ ო ნ ო (მიტტორკინ) -
 დრიფინ-დრიფინით რხვინა

ტ ო მ ო ნ უ ა - (მტომონე) -
 ტინსა (ვტახსნა, ვტახსნები), მტყ-
 ნარის მითორება (ქვ. გვ. 51),
 ხილვა (ვხილავ) იხ. ე. ბ.

ტ ო ა ნ უ ა, ტყრა - გაყვრა,
 ტყვობა, ტყვა, ტყვანის (ლაწა-
 ნის) გადინება

ტ ო ვ ა რ ტ ო ვ ა ღ ო ტყა-
 ცინი - ტყაცინი, ტყრცხალი. თა-
 უფშიში ტყვარტყვალი - დამტარ-
 ნება თოუფების

ტ ო ვ ა რ უ ა (მტყვარე) -
 ტყურა, კრახუნა, თხილვასა და
 მისთანათა მტყრევა და ქამა (იხ.
 ე. ბ. გვ. 25, სიტ. კრახუნა)

ტ ო ვ ა რ წ ა ღ ო ქითაშიში
 - კრახინი, ქათმის ხმურობა გა-
 ჭირების დროს, ქვ. გვ. 28.

ტ ო ვ ა რ ხ ე ღ ა ტაუტაუთა
 (ერ.) - ჯახისყურა, კოხივარდა,
 ქორ-ხორტა, კვარაყუნწხა (ერ.)

ტ ო ვ ო ღ ო - ტობილი,
 ახალგამორწურული ღვინო (კრახუნა)

ტ ო ბ ო რ ო - საყვრა

ტ ო ღ ო - ღოფი (ხობი
 კლავ)

ტ ო კ უ - ტაჟილი, მტყაჟილი
 ტ ო ბ ა, ტომბა - ტბა, ტომბა
 წიალი - დრმა (ტბა), წიალი.

ტ ო ღ ო ტ ო ღ ო დ ო ამხანაგო
 - ტოლი და ამხანაგო

ტ ო მ ა რ ე, ხაო - ტომარა

ტ ო რ ო - ტორი (იხ. ქვ. გვ.
 51), ტლანკა²

ტ ო ტ ო - ტოტი ვ. ი. წინა უფ-
 ზები მხვეცისა. მჭერ. ტოტი ადამი-
 ანის ხელუბნედაც თეშისი. ტოტი-
 ში ურმა - ხელის ხატე

ტ ო შ ო (ტომი და ნაწიში) -
 ტომი

ტ ო რ ო ნ ე ჯ ო - ტრეღო, მტრე-
 დო

ტ ო უ ო ტ ო უ უ - ტოფი, თფ-
 ზაა ურთა ტოფა, ტოფი - ქვი-
 რითის დურა (ვ. ბ. გვ. 42)

ტ ო ხ უ ა (ვმატობუა) - ტორფ-
 თა (ვტორფ) (მდ. საჭერეთელი),
 ტხეა, ამოტვება (მდ. სატხინი)

ტ ო ხ უ ა (მტობე) - მავრად
 დარტემა

1. ქართ. მჭერ-ში გადინება (ე. ქ.)
 2. მჭერ ტორი რხ მჭერში (ე. ქ.)

ტ რ უ პ ა ნ ტ ი, ტურპანტი - ტრუპანი, ბურღი (იხ. ვ. გვ. 330)

ტ უ - იხ. ტვ

ტ უ კ ი, ტურკი - ტურკი, კერძი (ვ. ბ. გვ. 42), ხედილი ჯობი

ტ უ მ ი ნ ი - დუდუნი

ტ უ რ ა (მედატურა) - ტურა

ტ უ რ ი ნ ი - ხტომა

ტ უ რ პ ა ნ ტ ი - იხ. ტრუპანტი

ტ უ რ ტ უ რ უ ე - გურბტი

ტ უ რ უ ა, ვუდაში კურბა - კაშენი, კოლტის (კუბრის) გამო-საყრავი გათლილი ჯობი¹

ტ უ ტ ა - ნაცარი, ტუტა

ტ უ ტ მ ლ ი - ტატხელი

ტ უ ტ ი ნ ი - ტუტინი, ზუმი ღაბაძაკი

ტ უ ტ უ ლ ა, ტურა, კოლო ტურა - აფირო, შიწანე შაბი, შიწანე კახი, ტუტულა ზისხიარაში გადა-ღარი - კოტოში

ტ უ ც უ ა (ბრაცა) - თათაბა (თათაბა მდინარე წყლით), ტუხ-ვა ცეცხლით (ტრუსაგ) ტაფალი თუ - კაფაჩილი კოჭი

ტ უ ა - ტა-ტაფალი - ტაი-ანი აფილი, ტყარი - ტყურა, ე.ი. ტყის ნაფირი

ტ უ ა ბ ა რ უ ა (ბტყაბარა) -

ტყავა (აბტავებ)

ტ ვ ა პ ი - ტვაპი, ტუპილი ხიმჭავე

ტ ვ ე ბ ი - ტაეი, ტუბი გამ-კანწყებ - ტაეი განადგუ

ტ ვ ე პ ა პ ი ნ ი, ენოტუპისი - ტვაპუნი, წაღსა და ტაღასი ხიარული (ვ. ბ. გვ. 42), ტაეა

ტ ვ ე პ უ ი ნ ა უ ა (ვატუ-ეინუა) - გასროლა თოფისა (მა-ტარა ხმის გამოცემათ)

ტ ვ ე ა ც უ ა (ბტვააც) - ტა-ცანი, ტყრციალი, დაწმირს ჯამე ტვააცნს - ცეცხლში მარალი ტყრციაღებს. ტვააცი დო გურგანი - ჭეპა-ჭეხილი

ტ ვ ე ზ ე რ ე ბ ი შ ი - ბუტუხა ბოში, ბუტაფი (იხ. ვ. ბ. გვ. 9)

ტ ვ ე მ ე რ ე (ვლასა აფრუ-ხი, ვლასა კოძეშია) - ტუფურა, ტუფაურე - ღაფე აფრეხი (ან სხვა რაშე), იხ. ვ. ბ. გვ. 42)

ტ ვ ე ე - ტვე

ტ ვ ე ე ბ ა (ვატუბა) - შატაბა ტუობა (ვატუობ)

ტ ვ ე ი ა - ტუეი

ტ ვ ი ლ ი - ტუიბი, ტულისი იხ. ვ. ბ. გვ. 43, სიტ. ტუღაშე-გახიება

ტ ვ უ პ ი - ტუბი, მარხიჭე

1. ეს სიტყვა ტურკი - კურბა მუყრუღაღ რას მტყანს ა. ვ.

ტ ვ რ ა - ტყვალა მტვრე
 - მტვრანა, ცრუ
 ტ ვ რ ტ ვ ი ნ ი, თხურთხინი

(ფუნას) - თუხიუნი
 დროს.

უ

უ - უარყოფითი ბრუნვა -
 უ - უფარე - უფვალა უცხენე -
 უცხენო, უფლავ - უთავო
 უ ა - უა (ცხენის ავადმყოფო-
 ბა)
 უ ბ ა ღ ო - ავი, უბადო (იხ. ბ.)
 უ ბ ი რ ი - უბირი, უცნობი,
 უმცვარი (ხ.)
 უ ბ რ ა ღ ო - უბრადო
 უ გ ი მ ე რ ი - უგმურე
 უ ბ უ თ ვ ბ ვ - გაუთავებელი
 უ ბ უ თ ხ ე ვ - გაუთხრუვარი
 უ ბ უ ხ ა რ ვ ბ ვ - გაუხარე-
 ბელი
 უ ღ ვ რ ვ ღ ა ფ ვ - ღაუძი-
 ნებელი
 უ ზ ი მ ი - უზიმი
 უ თ ა რ ა შ ი (უფადაში) -
 უფრო მოზრდილი, უფრო დიდი
 უ ი მ ე ნ დ ე - უიმელო
 უ კ ა ხ ა ღ ე - უკახაღე -
 უკან, წიხნაღე ღო უკახაღე - წინ
 ღო უკან
 უ კ ა ღ რ ი ბ ი, უკეიღარი -
 უკადრახი
 უ კ ა ნ ა ხ ე ნ ე ღ ი - უკა-

ნახენელი
 უ კ ა რ ხ ა ა თ - უკარაგაფ
 უ კ ი ბ ი რ ე - უკბილო
 უ კ მ ა კ ვ რ ი - უკმაკური,
 უწმინდური, უზეირო (ვ. ბ. გვ. 43.
 ხიტე. უკმაკური)
 უ კ ო ხ ღ ე - იხ. უკახაღე
 უ კ ე ღ ა შ ი (ნ. უფალი) -
 უკეროხი, უმრწემები. უწმამე -
 უწმამე - უფროს-უმცროსობა
 უ კ ე ღ ი - უკეფე მერზე,
 კვდაე
 უ კ ე მ ე ღ ა - ხობნეღე უკე-
 ნი, მე, კვანეღი, უკეფი (ვ. ბ.
 გვ. 25). უკეში - (გაუბერებელი
 ბნელი)
 უ ღ ა (ურბი) - უღა (კვლი,
 კიკლი), წახელა (წაგაღ). უღა ღო
 მორუღას გათქვანეთ - წახელა-
 მორუღას არ იტყვი
 უ შ ა რ ღ ე ღ ი - უშაღური
 უ შ ა რ ი ღ ო, თმაღელი -
 უშარბელი
 უ შ ბ ე ღ ი - უშბელი, უშხაგე-
 რო ცხენი
 უ შ ი ნ ჯ ვ რ ი (იხ. შინჯე)

- უპატრონი
 უ მ ი ხ ი - უფროხი, უდიდესი
 უ ნ დ ი ლ ი - უნდილი, ნედ-
 ლი მოუხედელი ხილი, შდ. მვერ.
 მონდა - მწიფე
 უ ნ გ ლ ო - ანაზღაფ, იქი-
 თად, უცრად, შდ. ქართ. ნელი.
 მვერ. უნელი - არა ნელი, აჩქა-
 რებით
 უ ნ თ ო - უთო. უნთუა - უთა-
 ვება, დაუთავება
 უ ვ ვ მ უ რ ი - უვმური, ქო-
 ბის ადგილის ცეცხა, უნიათო (ჭვ.)
 უ რ ა - ურა, დაუხედავლი
 ცხენი
 უ რ გ ვ ბ ვ ლ ი - ურგვბელი
 უ რ ვ მ ი - ურვმი, აფხ.
 აუარდგზ
 უ რ ზ უ მ ი ტ ვ ა - უღრანი,
 დაბურული ტვ უზუანი, გაუგადო
 ტვ (იხ. ე. ბ. გვ. 71, სიტ. უ-ზუნი)
 უ რ თ ხ ვ ლ ი - ურთხელი
 უ რ თ გ ო - ურთგო
 უ რ ნ ა ბ ი - უნაბი (იხ. ვრ.)
 უ რ ო - ურო (დასაყრავი)
 უ რ ზ ი - ურში, დაუჯერებელი
 უ ხ ა რ გ ვ ბ ლ ო - უხარგვბ-
 ლო
 უ რ ც ხ ო - უცხო (იხ. ე.)
 უ რ ძ ღ ა უ უ - გაუმადღარი
 უ ხ ქ უ ღ ა რ ი, ცახორცი -

ცხვირსახოცი, თაქსანურავი, იხ-
 ლი რამე
 უ უ ი - იფლი, აფხ. აფხ. უ-
 ვს უკანახკნელი აფხაზური სიტყვა
 შეერთებულაა და, ვგორებს ნამ-
 ნაებს ხმწურვადის, სიტყვას წყა-
 ლი (ფხვ - მწურვადი, სიტყვ. აფ-
 - წყალი)
 უ უ ღ ვ ბ ა - უფღვბა
 უ უ რ ა მ ი - (მდრ. ხარისხ.
 სიტ. უფრი - ავი, გლანა, ცუდი)
 - უარები
 უ ქ ვ ი - უქვი, უქვა უძვება
 (უქვობა) - უქვობა
 უ ღ უ - უფღა, უფღალო -
 უფღალო
 უ შ ქ უ რ ი - ეამლი (იხ.
 ქ. მ. და ჩემი იხ. თარ. ანა. აა.)
 უ ნ ა - შავი, ხოუა - ხმაცვ.
 უჩორება - შავება, იხ. ქ. მ. დ.
 ჩემი იხ. თარ. ანა. აა.)
 უ ც ვ ბ ო - უცვბ
 უ წ ი ნ ღ უ რ ი - უწმინდური
 უ წ მ ა წ უ რ ი - უწმამური,
 უხამხი, ცუდი ღამაარავი
 უ წ ვ ვ ბ ა - უწვვბა
 უ ქ ვ მ უ რ ი - უქმელი
 უ ხ ვ ნ ო, მონკათ ოხური -
 ორხული, უხმძიმე, დაუბუნება -
 დაორხულება. აფხ. უწვ - დაორ-
 ხულდა

უხუჯურო - უხუჯურო
 (უ. ბ.) უხახათო, მიუგარებელი,
 მიუფუმიველი ადამიანი
 უხონგ - უხნავი

უჯგუშაღა - უმჯობესობა,
 ჯობნა. მა უჯგუშაღა - მის
 გარ უჯგუშაღა - უმჯობესი
 უჯომიღი - უმარადღი

ფ

ფა - ფა, ნაქსოვის კეცი ან
 მავი (ფე. გვ. 53). ფარ-ფა, ხუმი-ფა
 - ორ-ფა ანუ ორმავი, ხამმავი
 ფათარაკი - ფათარაკი, ფათარაკი
 ფათქა - (ფრინველი ფრთა), იმერულად ფაქთა ქურჭულა
 (იხ. ქე. გვ. 53)
 ფათქაფი (ფეოქაფი) - ფეოქა (ფეოქა)
 ფაღია - ფაღია
 ფაღო - ფაღო - მარტი ერთი, უბრალო, ამარა, ღუმე ფაღო -
 ცარიელი (მარტი) ღობი, ვ. ი. უმისაჭამადოდ, ოსარეფალო -
 ჰერანგის ამარა, ში. ჭან. ფაღო (მნიშვნ. იგივე რაც მფერულში, იხ. ნ. მ. „ჭან. გრამ“. გვ. 193)
 ფაღუა (ფაბღუ) - აფოთ-ღუბა, აფაფაბა
 ფანობა - ოჯახი, ოჯახობა
 ფანტა (ფანტა) - ფანთა (ქაღალდის თამაში)
 ფანტუა (ფანტუ) - ფანტუა (ფანტუა)

ფარა - ფული, ფარა (გურ.)
 ფარამი კონი - ფულთან კეცი
 ფარადათი, ქუარაში რჩხუ-
 აღა - ფადარათი (იხ. ქ. მ.)
 ფარგა - ფარგა (თვეზია ერ-
 თა)
 ფარღა - ფარღა
 ფარღავი - ფარღავი
 ფართო - ფართო, ფართომი -
 ფართოდ, ხიფართი
 ფართხაღი - ფართხაღი, მიწაზე დაფუძნული ხუნდგმულის
 მოძრობა მაგ. თვეზია ჯა სხე. (იხ. ქე. გვ. 53)
 ფართხუა (ფაბრთხე) -
 ბერტყა (ვებრტყა), ფერთხვა (ფერფრთხე), ფართხუნი მაგ. ხა-
 ლისის ხმაურობა, როცა გარკვევენ
 ფარონი - ტყერი, ხშირი ტყე
 ფარხავი - ფარხავი, ხაკ-
 ვარჯჯა, მიუღლიღნელი
 ფარფაღი - ჰეჭული, აფხ.
 აფარფაღოგი; მფერ. ფარფაღი აფ-
 რეოფე ხაქონლის ფილტვების

ავადმყოფობა

ფ ა რ ნ ს ა — ფარნა, ფარნ-
ხატი, შორი-შორს წყობილი (ს.),
არყულ-მარყული

ფ ა ხ ი — ფახი, ფახება (ვაფა-
ხებ) — ფახება (ვაფახებ)

ფ ა ტ ა ნ ა — ფთილა, ფრთი-
ლა, ფანტელა (ვ. ბ. 44), ფარტნა
(ს.)

ფ ა ტ ა რ ი ღ ი მ ა — უნაყოფო,
უბრადო მიწა; ხვერფი (იხ. ჩ.),
შე. ს. ფოტრო (ფატე — ჩამონგრე-
ული მიწა)

ფ ა ტ ი — ფატი

ფ ა ფ ა ნ ა კ ი — ფაფანაკი,
ფაფანაკი (ჭე.) ტანისამოხა

ფ ა ფ ი ნ ი (მიფაფუნის) —
ტივტივი (მოძიტივტივებს), ემაფა-
ფა, ეფა-აფა — ამოტივტივება, შე.
ფაშაღი (რეფა, ნბრეფა)

ფ ა ფ ა ლ ა (იხ. ქვეთ, ქორქე)
— ფრიალო ცაცაბო

ფ ა ფ ა რ ი, ფაჭაჭი — ფაფარი

ფ ა ფ ე ა ფ ი ზ ფ რ ი შ ი — ფან-
ტელ-ფანტელაჲ თოვა (ვ. ბ.), ფან-
ტელა (ქ-მ.) ფანტელაჲ, ფთილა
დაწერილი მატყლის

ფ ა შ ა ტ ი — ფაშატა, ცხენის
შეაღა, კოცო

ფ ა შ ა ტ უ რ ი — ფანშატური

ფ ა შ ი — ფაშე

ფ ა შ ქ ი ნ ა ფ ა (ლაიტში,

სიმინდიში) — აკვარა სიმინდისა,
აბუშტარება (იხ. ვ. ქ. აბუშტარება,
ბუშტარა), აკვარაგანა-აკვარაჲ (ქ-მ.) ვე. 21, კვარ. ა-აკვარა (ფამ-
ქინია ლატი (იხ.) შე. ღამარტყა,
მოფურთება, ხაღუა (ს. ჩ.)

ფ ა ნ ა ღ ი — ფანენი, ფანი-
ფუნი (მცირე ხმაურობა)

ფ ა ნ უ ა (ფანსე, იფანსუქი) —
შლა (ეშლი, კომდეხი), რეფა (სა-
თამაშო ქაღალდზე) გოფანილი —
გამილილი, აფაფებული

ფ ა ც ი — ფეცი — ფაცა-ფა-
ცი

ფ ა ც უ რ ი (იფაცურუქი) —
ფაცური (ეფაცურობ), ხაქმიანობა

ფ ა ც ხ ა — ფაცხა, წმულის
(დაწმულის) სხელი

ფ ა ქ ა ქ ი — იხ. ფაფარი

ფ ა ქ ე ა ფ ი (ეფაქეა) —
ხამხამება (ეხამხამება), დანამხა-
მება (დაუხამხამება), ფახვა (ეფა-
ხაე), დაფახურება (დაეფახურება)
(ვ. ბ. ვე. 44, ფახური)

ფ ა ხ ი ნ ი, ბაქინი — ფახენა,
ფაფხური (იხ. ქე. ვე. 54), შეხამი-
ნებლაჲ შეტევა

ფ ა თ ე ბ ა (ვაფთე, იფთე-
ბექი) — ფეთება (ვაფეთებ, ეფთეფ-
ბი); ფრთხობა (იხ. ჩ.), ფუთიანი —
ფუთუა. იხ. ზურა

ფ ა თ ქ ი ლ ე ნ ი — ზეწო

ფუნიო, ფუნიო ფუნიში ამოფუბული
ჭაჭარე დარუფრებლად (ქვ. 64)

ფ ვ ლ ა მ ე უ მ ი - ფუდაბუმი

ფ ვ ლ უ ა (ჯამში) - ფელვა
(ფელდა), ფა-ბელვა, გადაბელვა,
ჩამობელვა - ხის გადაჭრა ტო-
ტებზე (ქ. ბ. გვ. 4)

ფ ვ ნ ჯ ე რ ი - ფანჯარა

ფ ვ რ ა დ ი - ფურადი

ფ ვ რ ა ფ ა (ფაფარეა) - ფე-
რება (ფაფარები)

ფ ვ რ დ ი - ფურდობი, მთის
ფურდები

ფ ვ რ ი - ფური, უფური -
უფური, ანდაზ. ფური ფურს, მად-
ლი დმურის

ფ ვ რ ი - ფური, მიმიკო-თეთ-
რი, ღურჯა, თეთრისა და შავის
ხამურალი (ს.)

ფ ვ რ უ ა (ფურბე) - ფურვა
(ფურვა), გაწმენდა (შანდლისა,
ხამურისა და მისთ.)

ფ ვ რ ც ვ ა ლ ი ბ ა, ფურ-
ველობა - ფურისცვალება

ფ ვ რ ც ხ ე ლ ი (ფურბ-
ცხელა) - კატრალა (კოტრი-
ალა)

ფ ვ რ წ ი - ღოკოყინა, ღო-
ფორთქინა (ერ.)

ფ ვ რ ტ ე უ მ ი - ფურის მქა-
ბელა (ჭორფელი)

ფ ვ შ ე რ ი - ნემო, ხის ახალი

შტოცები და ფოთალი (იხ. ხ. ღმ-
ხიკონი ხეტე ნემო), ნაფუშევე
კუანონოდ შობალი, უჯროდ შო-
ბალი, ნახტყარა

ფ ვ ც ხ ი - ფარხი, ფინი
(იხ. ხ.) აგრ. ე. ბ. ხეტ. პანკა-ბუნკა-
ე გვ. 24. ფუცხი გამწილი ღო ქა-
თურბურე - ფარხი შემოტარე
და შურეფე

ფ თ ხ ი ლ ი, თხელი -
ფრთხელი

ფ თ ა - ფა, ფაფა - ჯღანა,
ცუდი (იხ. ე. ბ. გვ. 45)

ფ თ ნ ხ ა იხ. ფუნჩა, ფინჩა
ფ თ რ ი - ნახაბი, თხრალი-
დან ნათხარი მიწის ამოხალება
ხის ბარაღი

ფ თ ქ ი, ფაფირი - ფაფა
(ჩნეილთათვის რძით გაკეთებუ-
ლი)

ფ თ ლ ა - ფელთა

ფ თ ტ ვ ი - ფილტვი

ფ თ შ ე ლ ი, ფრამული -
წყარი (ფელაშთან). ფრამული ღო
იშუშეში - წყარ-ულვაში. ღა-
ტიში ფრამული - ხიმინჯის უღ-
ვაში. „ბ. კ.“ სტ. ხიმინჯი ძველი
გამოც.

ფ თ ა ხ ა რ ი - ბაგა, ხამირე,
ხვანტაგუთა ხაქმლის ჩახარეფლი

ფ თ ი ა - ფინია, პატარა ძაღ-
ლი

ფონეა (ვოფინა) - ფენა (ვაფენ)

ფონჯალო - ფინჯანი

ფონრა (ვოფინორუა) - ფონ-
ალი (ვაფორალიუბ)

ფონთეო - გლეხი, „ეზადო“
გლეხი

ფოქვი, ფოქვი - ფილტვი
(იხ. ე. ბ. ვ. 45) (იხ. ფორტვი)

ფორთახი ნუჯიში - ბი-
ბილო ვერისა. ფორთახი მზუნდი-
ში - ცხვირის ნესტო

ფორხა - ფისა

ფორტკო - ფორტეა, ფილტ-
ვი (იხ. ვ.), ფოფო

ფორტონი - ბუჯარი, ჭურ-
ჭელთ შეხანახი თარო (ჩ.)

ფორფიტა - ფორფიტა, ძა-
ფობ დასაბუყვი

ფორქი - ფიქრი, იფიბრქ -
ეფიფრქ. იფირქტელი - ხაფიქ-
რებელი

ფორწალო (ვ.) - ფონალი
(იხ. ვ. ს.)

ფოდვაძა - ვბა-ფურა (იხ.
ქ-მ.)

ფომქვინაფილო - გაფუნთუშებუ-
ლი, გათქვირებელი

ფონალო - ფართე (უხი-

მილე) (იხ. ვ. ფინა)

ფონკინაფილო - ბუჭა, მი-
ბუჭა. მოფუნინაფილო - ბუჭა,
ბუჭი

ფონხო - ცახი (რახუდაც ვა-
ქი ამარცხ ატოფებს)

ფონჯარი - ფიფარი, ფიფა-
რში ნაფი - ფიფრული ხანლი
(პირდ. ფიფრის ხანლი)

ფონხე - ფიფხე

ფონცხილო (ფიფხიში
კორობუა) - პირწყელა (პირწყ-
ელა), მდ. ე. ბ. სიტ. პიწყა - პიწყა

ფონქვი - ფიქვი (ხეა)

ფონქვი (თალიში) (ქაქას
იხ. ვ.) - წამწამი, ქუთუთო

ფონქვი, ფონქვი (ვ.) - ბე-
ნი, ჯილე, ჩიხე (ჩ. ს.) იხ. ე. ბ.
სიტ. ბუჩო ვ. 4.

ფონკვა - იხი. ფიფინაფილო
- დათბებელი

ფონლაქი - იხ. ფონლაქი

ფონლო - ჩილაქი, ფილო (იხ.
ქ. ვ. 54)

ფონლოკი - ფონლოკი (ქ.
ვ. 54), ხეირი, ხარკებლობა

ფონრა - ფორა (ბანქის თა-
მაში, იხ. ვ. ბ.)

ფონრტა, ფორტა (ფიქვა-
ლა) - ფორტო შემა¹. ფორტო ხე

1. სბუთი? (ა. ქ.)

კანონი იხ. ხ.

ფოტოა (ფობრე) - ფარვა (ფეზავე), ბურვა (ფბურავ), ხურვა (ვბურავ). ოფორადი - საფარველი, სახურავი, ვინაფორადი - გადამსაფარებელი, გადამსაბურავი

ფოტია - (ხელის ძაფისაკან ნაქსოვი)

ფოტხილი - ფორხილი (ტ. ბ. გვ. 45), წაფორხილება, წამორხილება

ფოტკი, ჩხეჩხე - ფაფიურების ფაფი, მეგრულშიც ორივე მნიშვნელობით

ფოფორი, ფაფარი - ფაფარი

ფოქვა - გამოქვამული, ღაფე, აფხ. აფა

ფოცება (აფოცებუქ) - გაოცება (ავაოცებუქ), გაფოცება, გაფოცებული, გაოცებული

ფოცხვა - ფოცხვა

ფოხალი - კოვა

ფოვალი - ფერვალი - თებერვალი, თებერვალი

ფოვა ხენი - ფრია ხაინი, ფრიალი ხაინი (იხ. ვ. ბ. გვ. 46)

ფოვალი - ფრიალი

ფონველი - ფრინველი

ფხალი - იხ. ხალი - ხოლი

ფხვალი - ფხელი

ფხვამა - ფხამა, ნაფხვამა -

ნაფხამა

ფხინა - ხენა, ვრინინა, ცნობა, შეგნება და სხვ.

ფხუხუ - ხელი (მცენ.)

ფხორი - (ხეო, ფლატე?)

ფხუა ხუა - ფრია

ფხვლი - ხეხლი, ხიფხი, ხიხა - ხიხე

ფხვინი - შეილა, შექვიდრე მთამომავალი

ფხვინა (ფოფინა, ფაქი) - დედალი (ვაფუფა, ვაფა). ნაფხინი წყარი - ნაფუფი წყალი, მდრ. ქართ. ფოფინი, ფუფალი

ფხვა - მახური (აფხ. ფუვა < აფა (მეფალი) + და უარყოფითი ხეფიქ-ლი) უმეფალი, უფი (იხ. ხ. ჩ.)

ფხვი - იხ. წერი

ფხვინი - ხეხი

ფხვანი - ფოფალი

ფხვაქი, ფოფაქი - ფოფაქი

ფხვინა (ფაქალი) - მალე (ქმალავ), ფლავ (ფხლავ)

ფხინა, ფხინი - ფხინი (ხ. ჩ.), წივა, ხმელი წიხვი

ფხინა - დედალი, ფხინა (ფოფინა) - დედა (ვაფუფა)

ფხინა (ფოფინა) - ხურვა (ვახურვა) - მხურვალი, ცხელი, გაფურავილი

— გაბურღებული

ფ უ მ ე ა ზ ი (ჯოჯოხეთი) —
თავდა (ჩ.), ხრჩოლუბა. უთაბა,
წიგნა იხ. ჳ. ბ. გვ. 59. თაგადახან —
წიგნავხ (ჰი.)

ფ უ რ ი — ავი, ცუდი, უთა (ჰი.
64, ხიტ. წიგნა)

ფ უ რ ი ნ ი (კოფურინუა, ფუბ-
რინუ) — ფურენა (კაფურენ, ვურენ)

ფ უ რ კ ი — ბოლი, კვამლი,
გურულაჲ უთა

ფ უ რ ე ე — უარნე

ფ უ რ ტ ი ნ ი (ფუბტინუ) —
უართხება (ვაფუართხებ), აფუბა
(ვაფუბა). ნაფურტინა — ნაფურ-
თხი

ფ უ რ ნ ა — ფურეჩი (იხ. პუნ.
კარო და „დედა ენა“) ქურეჩი ჳ. ბ.
ხ. 46 გვ. ეს ცარიელ ხიტყვა მოყავს
(ქურნანა, ნაქურნანა)

ფ უ რ ი ლ ი უ ა (ფურერინუ) —
ქურნანა, (ქურინანა)

ფ უ ტ რ ე ლ ი — უაბ-
რო, უაბრაელი (უაბრაამი). ნე-
მი-უაბრო — ნეგოზი (კაკალი)
(ფუბტურო ნეგოზი) იხ. ჰე. გვ. 55
ხიტ. უმუბარო — უაბი ნეგოზი.
წიგნოზი ფუბტურაჲ ვაშოფა (ვა-
რულაჲ), ე. ი. აფნჭებოს შიგნით
გაღი არ ქონდა ჰე. Loc. cit.

ფ უ რ ც ე ლ ი — უარცელი,
ფოთოლი

ფ უ რ ც ე ნ ი, უარცენი —
წიგნული, უაბყავი (იხ. ჩ.) იხ.
ცარცინი

ფ უ რ ხ ი ნ ი — ფაბური, ფაფ-
ბური (ჰე. გვ. 54)

ფ უ ტ ი ლ უ ა — იხ. თუნუა —
ფართუა (იხ. ჳ.)

ფ უ ლ უ მ ე ზ ი (ჳ) — თუნუ-
ლა (მულო)

ფ უ შ ა ზ ი, ფუშაჲ —
უთაბა, წიგნა, ცაცხლის ცოდაჲ
მოკალება (იხ. ჳ. ბ. გვ. 46)

ფ უ ნ ი — ფაფა, ფაფა, ფანაჲ
(კოფურა) — ფიცა (კაფიცა),
ფაფა (ვაფაფა). აღმუფურეჩი
— თანამფაფევი

ფ უ ნ ი ნ ი — ფურინუა (ფ-
ურინუა), ფარენი, (faranen, იხ.
ჳ.) ხელის წახობა

ფ უ ნ ხ ა — ფუნხა, ფანხა,
პურის ან ღამის ნაფუხენი, ფუნ-
ელი ნამცარი (ჰე. გვ. 54 ხიტ. ფინ-
ხა)

ფ უ ნ ხ ი ლ უ ა (ფუნხილი)
— ფუნენა (ფუნუნენა)

ფ უ ც ე ც ი (ა) ავაბურცა —
ფაფაფა, ძლიერ პატარა ნამცარი
(ჳ. ბ. გვ. 46)

ფ უ ც ე ნ ი — იხ. ფურცენი

ფ უ ც ხ ი ნ ი (ფუბტუხინუ)
ვაფაფხინუა) — ფაცხენი, ფაფ-
ხენი, ფაცხა (?)

უ ვ ჰ ე - უაჭო, წამბარო
 უ ვ ჯ ი - უპრო, უაჯო მხერუ
 - უპრო ძროხა
 უ ვ ჯ ი (უნაჯგრობი) - უპრეო
 (იხ. ე. ბ. გვ. 46)
 უ მ ა ჯ ი ა - უმაჯა, სუა

(მც.)
 უ მ ა უ ა (უაუმა) - უმაჯა
 (უაუმა) - უმაჯა (უაუმა), უმაჯა
 (უაუმა)
 უ მ ხ ი რ ი, მ ხ ი რ ი -
 ხშირა

ქ

ქ ა - (მრავლ. ქალეფი) - რქა.
 ქამო, ქალამი - რქაანი, უქალა -
 ურქა
 ქ ა ბ ლ ა, ქაბულა (ე. ბ.) -
 ბოლოლა, ბოლიცო (ე. ბ. გვ. 6, სიტ.
 ბოლიცო)
 ქ ა ლ ა ვ ე ბ ა - ქალაგება, მა-
 ქალაგებელი - მაქალაგებელი
 ქ ა ლ ა ქ ი - ქალაქი
 ქ ა ლ ა ნ ე ნ ა, მუყურია - ქა-
 ლანენა, სიტყვით მომყურებელი
 ქ ა ლ უ ა შურიში, შური ე-
 ქალა - ხელი არ მოითქვა, ხის
 გაჭიმნე
 ქ ა მ ა რ ი - ქამარი, სარტყ-
 ლი ერთნაირი
 ქ ა მ ე ნ ი ა - გვირილა (მც.)
 ქ ა მ ფ ა რ ი - უგრემული
 ქ ა ნ დ ა რ ა - ქანდარა, ფრინ-
 ვლთ ხაჯდომი ღატანი (იხ. ს.)
 ქ ა ნ თ ვ ლ ა - ქანთვლა, ქი-
 რურეთი ვნის სხეულდება (იხ. გვ.
 გვ. 55) -

ქ ა ნ ნ უ ა, ვინოქანისუა - ქან-
 ნა (დვინისა) (იხ. ე. ბ. სიტყ. თქმა
 გვ. 17)
 ქ ა ნ ნ უ ა ლოქინში - ქანვა
 (უქანავ), წინვა (უქანავ) სხვან.
 მნიშ.
 ქ ა ნ ც ა უ ი (უქანცუა) -
 ნძრევა (ვანძრევა) რწევა (ვარწევა),
 რწევა (ვარწევა) არკვანში ქანცა-
 უი - აყვის რწევა
 ქ ა რ ა (წვირა) - ხიწვი, ხიჭ-
 ეი (ი. ს.)
 ქ ა რ ა ვ ა ნ ი - ქარავანი
 ქ ა რ ვ ა - ქარვა
 ქ ა რ ვ ა ხ ლ ა - ქარვასლა
 ქ ა რ თ ლ ი - ქართლი, თყი-
 ლისი
 ქ ა რ ი (ბირია) - ქარი
 ქ ა რ ქ ა შ ი (კალეუბქარქაშეცი)
 - ცარიული ქარქაშის ნძრევათ
 უხაქმოდ ხიარული, მსუბუქად ხი-
 არული (იხ. ე.)
 ქ ა ხ ლ ა შ ი, ქალაში - ქა-

ტარა ვუდა, ტიკტორა, ეპარული,
თხიერი თირიყვი - შვ. ქმშელი -
მოუკუპრავი თირიერი (ს.)

ქ ა ქ ა ლ ი - ქროლა, ბერვა.
ბორია იქაქაღუ - ქარი ხაამურად
ქრის

ქ ა ლ ა რ დ ი - ქაღაღი

ქ ა ც ა რ ი - ციყანი, თაყანი,
თხის შვილი

ქ ა ჯ ი - ქაჯი

ქ ე ბ ა (ვ), ცეპა - ქება

ქ ე ნ თ ე ლ ი - აქნთელუბა,
მეტსმეტად დადალუა და ქმინუა
(იხ. ჭე გვ 5)

ქ ე რ ა ზ ი - ხასამე ურში-
სათვის

ქ ე ნ რ უ ა - ხტომა, მიქნსე -
მიხტას

ქ ვ რ ი - ქერი

ქ ვ რ ქ ი - ქვრქი (ყანი, ტყავი)

ქ ვ რ ქ ი ლ ი - იხ. ქვრქუა

ქ ვ რ ზ ა ფ ი - ქვზაფი

ქ ვ რ ც ა ქ ი რ ც ა, ქვეა (სამ.) -
ქვრცელი, თყბ. ქირცა ჩხოშიში -
ქოყვი თყბისა (იხ. ჩ. ხიტ. ქიცივი)

ქ ვ რ ქ უ ა (ხტვრქ) - ქონქა,
დაქონქა (იხ. ვ. ბ. გვ. 68 ხიტ.
ერეც) ერცვა, დაცრეცა, დახეცა.
ქვრქილი - დაქონქილი (იხ. ჭე.
გვ. 16 ხიტ. დაქონქილი)

ქ ე ს ა (არამ. იხ. ე.) - ქისა

ქ ე წ ა ნ ა, ქვეწანა - ქვეწანა

ქ ა ფ ი, ქეფი (არამ. იხ. ფ) -
ქეფი

ქ ე ქ ე ა (ბქამ) იხ. ქეა (ქრა,
მოქრა)

ქ ე ქ ე - ხეხუტი, მხეხუტი

ქ ე შ ე ლ ი, ქეშეა (ხტშელა)
- ქეშელი, ქოშინი, ქოქინი, ქლი-
შინი (იხ. ვ. ბ. ხიტ. ქეშელი გვ.
48)

ქ ე ა ბ ი - ქვაბი

ქ ე ა რ ა, ქორა - მუცელი,
აფხ. ამგვა

ქ ე ა ქ ვ ა თ ა ნ ა (კარდალა)
- ქვაბქოთანი, კარდალი (იხ. ჩ.)

ქ ე ა ქ ვ ა ლ ი - ქვანჭალი,
კობტად, მოხფენილად ხელა (ვ. ბ.
ხიტ. ქვანჭალი, გვ. 48), გოგა,
ფრინველთ მოხფენილი ხელა.

ქ ე ა ნ თ ი ლ ა, შხურიში ცე-
ფა - ჯუმა ცხვრისა

ქ ე ა ქ ე ნ ი - ქაქური, ქაქური
(„ჯუღლობისთანა ძრვა“ ს.)

ქ ე ა შ თ ი - შიშაგი, ახალ-
გაზრდა ცხვარი. აფხ. აქვამი

ქ ე ა ც ა ლ ი (ი) - ცხრელა
(შელაზე), ხიარული (თქმის, კო-
ნებ, უფრო კუდაან ცხოველუქზე)

ქ ე ვ რ ზ ე მ ი, ვერწეში (ვ) -
ვეებრთელა, უხარმაზარი, დიდა

ქ ე ი ი თ ი - ქეფითი. ქეფი-
თი ცხენოსანს დახციწოდა - ქე-
ფითი კონი ცხენაში კონის ვაძი-

ცნობა

ქ ვ ვ რ ც ხ ი - (ყ) - ჯაგვი, ჯაგვი, ზირვი

ქ ვ ი ლ ი თ ი - ქვირთი

ქ ვ ი ნ ჯ ე - ქვინჯა, როდინი

ქ ვ ი ნ ჯ ი - ძირი, უხეკრი

ქ ვ ი რ თ უ უ - ქურდი (მაგარი)

ქ ვ ი რ ა ფ ა მ ა ტ ი - კვიცი, ფაშატი, ცხენის შვილი

ქ ვ ი რ ი - ფქვილი, იმერ. ფქვილი

ქ ვ ი მ რ ლ ი (ყ) - ხინდავა - ქვისლი

ქ ვ ი მ ა - ქვიშა, ხილა

ქ ვ ი მ ნ ა - ქვიშა, აღუბალი

ქ ი ლ ა - 1. ქილა (ხაწყვით მარცვლისა ერთ ფუთამდის), 2. ქილა (წიხის მასრა). ხაქილე - ხაშასრე (იხ. ვ. ბ. გვ. 49)

ქ ი ლ თ ბ ი, ქელეხი - ქლიხი

ქ ი ლ ი ქ ი - ქილეხი, ქილიქი, ფიცრების ნახევი ხახლის კუთხიხა (იხ. ვ. ბ. გვ. 49)

ქ ი ლ ო რ ა, ქელირი - ხოხობი

ქ ი მ ი ნ უ ა (ეიხე, იხე) - ქშა, ცეცხენი, ბქიმიხე - ცეცხენი, ეაკეოხე, ოქიმიხალი - ხასაქშრო, გასაკეოხეგელი. უქვი დო ხაქვიში ნაქიმიხ - უქვე და ხაქვიან დეფებში ნაქინაევი, ნაკეოხე

ქ ი ნ ქ ლ ა, ქიქალი ქიქლი, ვინელი (მატარა ახალწილელი თხა)

ქ ი ნ ძ ი - ქინძი (ბოსტნეული მცენარე)

ქ ი ნ ნ ე ა, ქინწეა - გაქინვა, შებოქვა, დაქვერა, შღრა, ვ. ბ. ქინწეა, ქინწევი, ქინწე, ანუ ქვინწე თმის მოწვევა (იხ. ვ. ბ. გვ. 40, ქუ. გვ. 56)

ქ ი თ ნ უ ა (ეუქიონე, აბქიონე) - ქინაობა (ეაქინაეფხ, ვქინაობ), ქრევა

ქ ი რ ა - ქირა, ქირება, (იუქირე) - ქირაობა (ვიქირაეფხ)

ქ ი რ ო, ქ ი ჯ რ ი - ქორი

ქ ი რ ო ნ უ ა, ქორიანი (მოქორინაფუანხ, მაქორინაფუ) - მოქინარება (მამოქინარება, ვამოქინარება)

ქ ი რ ხ ე, (ქრისტე), ქირხე - შობა, ქარხეთუთა - ქრისტეშობის თვე, ოქირხეთ - ხაშობარი

ქ ი რ ქ ჯ ქ რ ე - ციციბო, ფრიადლო

ქ ი რ ც ა ქ რ ე ა - ქირტლი (ვ. ბ.), თეხის ქირტლი, ძიხილი (იხ. ვ. ბ. გვ. 48), ძიცი, ქიცი, ძიცილი (ხ.), ქირტლი (მ.)

ქ ი რ ც ხ ო ნ ი, ქრცხონი, ქუციონი - ეკალ-ბარდიანი აფეფლი, ნარეკლიანი ბუქნარი (იხ. ხ.)

ქ ი ტ ა - ის. ქება
ქ ი ქ ი ნ ა ფ ა ზეგში - პი-
რის დაღება

ქ ი ე ა ნ ა, ქეანა - ქვეანა.
ცა ღო ქეანა დილე, იცალი კობ
ვაძირე - ცა და ქვეანა (რომ) მო-
იარო, იმისთანა კაცს ვერ ნახავ

ქ ი ც ა - ღვჩაჭე, მანდილი

ქ ე თ, ქერთ (აფხ. ა-ქეთა
სოფელი, ბერნი მცხოვრებნი) -
მრავალი მცხოვრება, ჯგუფი (შფ.
აფხ. ა-ქერთუა - ქართველი)

ქ ე შ ა - აყაროსაგან გაკეთე-
ბული მახრივით (ის. ფ.)

ქ ე ტ ა, ქატა - განძი, ერთი
ცხერის ნაპარბი

ქ ე - კი, ჰო; ქოვანა - ქვმანც

ქ ე ბ ა ღ ი - ბური შფ. სორ-
ბალი

ქ ე თ ე მ ი - ქათამი, აფხ.
აკურტე

ქ ე მ ი ღ ი - მამაკაცი, მამა-
კაცი, ქმარი

ქ ე მ ი ჯ ი, ქომონჯი - ქმარი.
ქომოჯამი ოსური - ქმრისანი ქა-
ლი, ხილი ღო ქომოჯი - ცოლი-
ქმარი (პირდა: ცოლი და ქმარი)

ქ ე ნ ე ა რ ი - ქონღარი,
ბოსტნეული მცენარე

ქ ე ნ ვ ბ ა - ქონება

ქ ე ნ ი - ქონი, ქონამი ზორცი
- ქონიანი ზორცი

ქ ე ნ ქ ი - ის. (ფ.) - უწმი

ქ ე რ ა - ის. ქვარა

ქ ე რ გ ა - ქრდე

ქ ე რ თ უ - ქართველი; ქორ.

თული - ქართული; ქართალევი
- ქართლელეზი. ხაჭორთუი - ხა-
ქართველი. ქართი - ქართლი,
თფილისი

ქ ე რ თ ფ ე - ნაცარქათამი
(ის. ერ.)

ქ ე ხ ა, ქორხა - ქობა, უწ-
ვერო

ქ ე ხ უ ა - (ფქოსე) - ფა
(ფავი), ხეჭა (ფხვტავ). ოქახალი
- ცოცხი

ქ ე ფ ე ბ ე - ბუი, სე

ქ ე ქ ა, დილი - ფულერი

ქ ე შ ი ნ ა ფ ა - შშორება, ამ-
შორება

ქ ე ნ ი რ ი - კუჭული, ქორ-
რი (ის. ფ.)

ქ რ თ ა მ ი, რიამი - ქრთამი,
ქაფულა

ქ ხ ა ნ ი - ქანი. შუად
ვერცხის წონა (ჩ.)

ქ უ ა - ქა. ქუალონი - ქა-
ანი, ქვანარევი აფგილი

ქ უ ა ღ ა (ფხვ ბხვ) - ფხა
(ფხვტავ). ოქუალი - ხაფტავი

ქ უ ბ ა - ქობა, ტანისამოსის
ნაწილი

ქ უ ჯ ი - ქუდი, თავსახური

ქ უ თ ო ლ ა ზ ა, (ქართო-
ლაზია), ზამთროლა, (მთქთოლუ-
ანს) - ტრელეა (მეტრელეა),
შეტრელეა, იხ. ნ. ზარება (გაზ-
რება, მუხრება)

ქ უ ლ ა - კოჭლი, აფხ. აცირ-
კა ამ უკანასკნელ სიტყვას შვადა-
რეთ ცარქელაა

ქ უ ლ ა შ ე რ ი - გრემელი
ქ უ შ ე - ქიშული, ზალის
ფხელი (იხ. ნ.). ხელის კაყალი

ქ უ ნ ა, მუნოქენა - ხურვა,
დახურვა

ქ უ რ ი - ქახლა, ქურ-ქახლი
- კავის ნაწილი, რომელზედაც
სახნისია წამოყვებული (ტ. ბ. გვ.
50)

ქ უ რ უ ა - (გადაკვრა სახმე-
ლისა, მაგრაღ დაღლა)

ქ უ ტ ი ა - (მცენ. იხ. გ. თხები
ძღვრ. გრანებისან)

ქ უ ზ ე უ რ ე მ ი მ ი, ზერტი ურე-
მიში - ზარდები (დასტები) ურმი-
ხა, ზედტები ურმიხა სიმბოლოები
საერვლად (იხ. ე. ბ. გვ. 44)

ქ უ ქ ე - ქიქე (ე. ბ. გვ. 50)
თვალის ავადმყოფობა, ზიზიზა
(იხ. ე. ბ. გვ. 15)

ქ უ ქ ე - (ქუბურაში) - წაბ-
ლის ბუბეა, იხ. ე. ბ. გვ. 57 სიტ-
სარჩეა

ქ უ ნ შ ა ნ ი ა - მცენ. იხ. ვრ.
ქ უ ნ უ რ ე ა (ქინუჩი ქოთიში)
- ქოთორა

ქ უ ნ უ ნ ი - ქურუნი (იხ. ზ.)
ფრიცე

ქ უ ნ უ ნ ა (თემა) - ქურუნი
(იხ. იხ. გ.)

ქ უ ტ ი - ქუცა, ქაცეა (მცენ.)

ქ ც ე ა ა - ქეცა, მოქეცა

ქ ც ე ე ა, თრიალი - ქეცა,
მიწის ზომა.

ღ

ღ ა ღ ა ბ ი - (თუ ღაბაბი?) -
ღაღაბი (კახრისა)

ღ ა ზ ღ ი - ღაზლა, მატყლის
შეფი მსხვილი (ზ.)

ღ ა ზ ე რ უ ა, დაზუა - ხაზუა
(ეხაზე)

ღ ა ღ ა, ღუშაღა - ქონება,
ხიმღიღრე, დაღა (მიღუ) - ქონება

(შაქვს) შღრ. აფხ. ამად.

ღ ა ღ ა (ეღა, იღა) - ღება
(ეღებ), წაღება (წაეღებ) (შღ-
აფხ. ა-გა-რა). იხ. ჯვალთ წყაროში
ღაღირი რე - იხ. მიღად წყაღწა-
ღებულაა

ღ ა ღ ა ტ ი - ღაღატო, უღა-
ღატქი - უღაღატქი

დ ა ლ ა - დალა - დალა
 დ ა ლ უ ა (მდალუ) - დალუ
 (იხ. ვ ბ. გვ. 51), ბდალუ (იხ. ჩ.)
 მეგრ. დალუ სხვათა შორის ნიშ-
 ნავს ცეცხლისაგან (სიციხისაგან)
 რისიძე მავ, მეტად გახურებულ
 უთის წასობით გახურთვებლის
 აღწავ გაფუჭებას. განუთრვა (მე-
 ეს ზოტკვა რაჭველებსიგან სავსე-
 რე. მე. ვ ბ. ხოტ. ნუთრი)
 დ ა ნ დ ა - დონე, აფხ. პანდა
 დ ა ნ დ ა ლ ა (სამურზ.), კიდა-
 ქო - ხადღინჯო, ყფლის ტილა
 დ ა ნ კ ი - მიზანი, ნიშანი
 (ხასროლი)
 დ ა ნ უ ი - ქანგი
 დ ა ვ ი - დავი (ფრან.)
 დ ა რ თ ი - ნონა, დართი (ს.
 ირბ. განმარტებით დართი ხაწე-
 მარი ნაბადია)
 დ ა რ ი - დარი (წიბქ.)
 დ ა რ ი ბ ი - დარბი, დატკა
 დ ა რ ტ ა კ ი - (იხ. ლ.) -
 დატკა, დარბი
 დ ა რ დ ა ლ ი - დარდა-
 ლი (იხ. ვ ბ. გვ. 51), ტარდალი
 (ვ. ბ. გვ. 40), ვბდობა, ზ. ს. დავ-
 დავი. ქან. დარდალ - ლაპარაკი
 (იხ. ნ. შ.)
 დ ა რ დ უ ა (ბდარდუ) - დარ-
 დვა, დარდა (მსხვილად, ხშირად
 დარდა მარკვალთა. დარდილი -

დარდილი (ს.)
 დ ა ტ ა ლ ი, დატკარი (დურ-
 რი) - ლახლანდართი
 დ ა ფ ა ლ ი (ს. ვ.) - ხამალ-
 ლა ლაპარაკი, მე. დადალი
 დ ა ფ უ ა (მდაფუ) - ფუფა
 (კუფბა) რდაფუფა - სადფა
 დ ა ლ ა ბ ი - (იდადაბუნა) -
 დადა, დადებუა
 დ ა ქ ა ლ ი - (იბდაქალუ) -
 ვიქანი (კუქანებ), შრტალი (ს.)
 დ ა ქ ა ქ ი ა - (ხრაფხა, კ-
 ბორჩხადა მე. ვ ბ. დატკა (იხ.
 გვ. 51)
 დ ა ნ ქ ე უ ა (ბდანქეუ), კანკა
 - დუჭა (კუჭა)
 დ ა ქ ე ა (მდაქე) - დარქეა
 დუჭა (კუჭა)
 დ ე მ დ ლ ი - დინდლი (ვ. ბ.
 გვ. 52) ბუმბული. წმინდა ბურტ-
 ლი
 დ ე რ ზ ე დურხი დურე (ს. შ.)
 (ვ.) - დურბი აფხ. აფხა დურ-
 აქარ. დალუი (იხ. ვ. ხოტ. დურზე)
 დ ე რ ი - დური, დურო, ბრი
 დ ე რ დ უ ა (ვ.) - (ქქარა წა-
 დუბა)
 დ ე ტ ა მ ა - იხ. ტამაი
 დ ე უ ი - დორა, ჟრა დუა-
 ტახი. ჟორა დუაი - ქიბი (ს.)
 ნეზეა. რაფაფა - ხადორე. თუდა-
 მი დუაი - ვიქიანი დარი

დ უ რ ნ ა, დორინა - დრენა
(ვდორინაჲ)

დ ვ ა - დუვა, დუწვი

დ ვ ა ნ ძ ე თ რ ა (ვ.), დუანგ-
ვა, დუანძვა (ვრ.) - დუარბელა

დ ვ ა ნ წ ე თ - ვსა

დ ვ ა რ ა უ თ (ბუჯარა) - ბუჯ-
კალი (ვბუჯვა), კუარბელი (კუარი),
ეროყინი

დ ვ ა რ თ - დუარი, წვიმის
წვალი

დ ვ ა რ დ ა ლ თ - ხუანცარიცა
(მდ. ქუ სტ. ხუანცარიცა კუდისა.
კუდის ქიყინი, ქვეა, გვ. 71), თხ.
აგრ. ხიტ. ხუანხვალა (გვ. 69),
ხუანცალი (სახუთი?)

დ ვ ა რ დ ვ ა ლ თ (ვრდუღაში)
- დუანდუღალი (თხ. ვ. ბ. გვ. 51)

დ ვ ა რ დ ვ ე ნ თ (ილუარუ) -
ფუთყუთი (ფუთყუთებს), რუა-
ფრომანყითმა, ფუთალი (ხ.)

დ ვ ა ქ ე ა - ხაღუქვლა (თხ. ე. ბ.
გვ. 51), ხაქონლის აუადმყოფობა.
ენახე თუ ღამეშიუ მიგნით ვმარ-
თება და ქამის უმლის

დ ვ ა ქ ე ვ ა (ბ დ ა ქ ე ჯ) - ბა-
თუჭვა (თ. არაგვ)

დ ვ ვ დ თ - დუდა

დ ვ ვ მ ე ლ თ, დუმილი - დუ-
ხელი (ვ. ბ. გვ. 51), დუმილი (თხ.),
დუმილი (თხ. ლ.)

დ ვ ვ მ ე უ ა, მოდუღუა (ვ. გვ.
10. ა. ჳარაა)

352) - დუღუა, მოდუღუა (ვ. ბ. გვ.
53), აკოდუაზილი - მოდუღუა

დ ვ ვ ნ წ ე თ, დუარწვი
ქაღუღა, ქვა

დ ვ თ ა უ თ, დუაუთ - დუაული,
დუაილი

დ ვ თ მ თ ნ თ (თბუღინა) -
ბუჯრა (ვბუჯრებს)

დ ვ თ ნ თ - დუართ

დ ვ თ ნ ე თ ბერძულაში -
(წაღდის ნებარტა)

დ ვ თ ნ ტ ა უ თ, დუანკაუთი (ვ.)
- დრუტენი, ქუვარილი

დ ვ თ ნ ჯ ა - ძაღვან მწიფუა,
დუინჯა (თხ. ვ. ბ. გვ. 51)

დ ვ თ დ ვ თ ნ ა უ ა (ვრდუღ-
კინაფილი) - დუარბა (გადუარბუ-
ლი)

დ თ თ თ - დთთ

დ თ თ თ ნ თ, დუთინი (ვ.) -
(დრთაღა, კუარილი)

დ თ რ თ ნ თ (ბდორტუ) - დორება
(ვდორვარ)

დ თ რ თ ნ თ, დუორინი - დრენა
(ვდრენ, ვდორინაჲ)

დ თ რ თ ე უ ა, დურიცა (ბდი-
როფ, ბუჯრიჯ) - დრუა (ვდრუა),
დრუკნა, კლუკნა

დ თ რ მ ე ბ ა - დორსება

დ თ რ წ ე თ ნ თ, დუარწვინი
- დრიქინი (ვ. ბ. გვ. 53), ჳრიილი
(ვრმის), ჳრიქინი, ჳრატა-ჳრუქა.

ღირსების კაბორძი - ღრვესა
კაბორძი

ღ ო ტ ი ნ ა ზ ა (კოლოტინუა)
- ზედა (კედე, ჟავედე). გურ-კაბორძი
კოლოტინაჟიდე - გულ-შეგრძ-
გავედედე

ღ ო მ ვ ო ნ უ ა, ღვებონუა
(სამ.) - ღირსება (ვ. ბ. გვ 52),
ბლავუი ღანით რბიდე ქრა

ღ ო ტ კ ო ნ ო, ღიჭინი (მაღა)
- ღრვესა (ვაღრვიჭებ). კაბორძი
ღიჭინი - კაბორძის ღრვესა.

ღ ო ჯ გ ო ნ ო (ქლამიდე) -
ღამიდე

ღ ჯ ა მ ი - ღვავი, ღოქო

ღ ო ბ ვ რ ო - ღობე, ღობუა
(ბღობე) - ღობე (ქღობე), შემო-
ღობე (შემოღობე), შემორაგვა

ღ ო ჯ ა მ ა (ბღოლა) - ღა-
მართნა (ღაგმართებ). მუქ ღაღო -
რა ღაგმართა. ღამაღოდე - ჯრ
გობამ, ჯრ გოქმ

ღ ო ღ ო, ქოქა - ღვანრო,
ფანტრო, ღრუ. (იხ. გ. ზ. ჯა)

ღ ო ნ ე - ღონე, ძაღა

ღ ო რ ვ - იხ. ღარი

ღ ო რ ე ბ ა (ვაღორენქ) - ტე-
ჭრა (ვატეჭებ), მოტეჭება (მოტეჭ-
ებებ), მოღორება (მოტეღორებ)

ღ ო რ ო ნ ო - ღმერთი,
რღორონი - რღმერთი. სღო-
რონთო - სღმერთი

ღ ო რ ო ნ ო - ბატონი, ღურ-
ფუტი

ღ ო რ ო ო - ღონა, ღორფუ
ღოჯა (გო.)

ღ ო ო ო (გ.) - ღოღო, კაბორძის
შეიდე, ზაქი

ღ ო ო ვ ა (ზოხუა) - ღოვე
(ქღოვა)

ღ ო ო ო ნ ო - ყოვანი

ღ ო ო ო (გ.) - ღობი

ღ ო - ბუ, ბევი, ღუმორი ჭ-
ღოჯინე - ბუხავთ (ვ. ი.) მოღუ-
შუდაღ კამოხედე

ღ ო ბ ე ა (ბღუბუ) - ღაგაქა
(ღაგაგაგა ღვინობ)

ღ ო ჯ ა - მრუდე, სიღუდე -
სიმრუდე

ღ ო ჯ ვ რ ო, კავრტი - ღარ-
მაგინი (იხ. ქ. მ.)

ღ ო ჯ ო ბ ო, ღუმობუა (ბღ-
ღინე, ბღღინეჟი) - ზნე
(ვზნე, ვზინებ)

ღ ო ჯ ო ბ ე ა (ბღჯობე)
წორღოღუა - ღვარძნა (ქღარძნი)

ღ ო მ ა - რუხეღ, მღ-ჭარი-
ღამე - შეგრ. ზერი

ღ ო მ ბ ე ა (ბღმბუ) - ღვბა
(ქღმბ, ჟღმბები)

ღ ო მ ვ - ღომი, ღომი მარტ-
ღაღ ქვიან რხეტი. ამიტომ რხე-
ტიში ღუმე ანუ ღუმეში ღუმე -
ღომი ღომი. ღაიტაში ღუმე -

მარცხ

მარცხი (მარცხი) გარნი-
ხედიანი - დაკრძალვა, დაწმენდა
მარცხი (იხ. ნ. ხატ. გური)

მარცხი - გური, გურ-
დური. ქორაბ ადამიანები -

მარცხი მარცხი

მარცხი, მარცხი - მარცხი
მარცხი (ი)

მარცხი (მარცხი) -
მარცხი (მარცხი)

6

მ - ნოღა. ნოღა -
რტი, შტი, ნოღა (იხ. გ.)

მ - ღ - ცოფიანი, გადარე-
ლი, მარცხი (იხ. მარცხი), მარცხი
- გადარე

მ - მ (მარცხი) - წინდა,
გარდაყვანა მარცხი

მ - მ - მუხლი, მარცხი მარცხი
(იხ. მ) - მუხლისწერა, მუხი. მარცხი
მარცხი - მუხლი, მარცხი:
მუხლისწერა

მ - მ - მარცხი. მარცხი
მარცხი, მარცხი (ი) - მარცხი-
მარცხი მარცხი მარცხი მარცხი, მ-
მარცხი (ი.)

მ - მ - მარცხი, მარცხი - მარცხი, მარცხი
მარცხი - მარცხი, მარცხი - მარცხი

მ - მ - მარცხი - მარცხი

მ - მ - მარცხი, მარცხი -
მარცხი (იხ. მ. გ. 51), მარცხი-
მარცხი (იხ. ნ. ხატ. გური). მარცხი
მარცხი მარცხი - მარცხი (მარ-
მარცხი მარცხი) მარცხი მარცხი

მ - მ - მარცხი, მარცხი -
მარცხი, მარცხი, მარცხი-
მარცხი (იხ. გ. 26. ხატ.
მარცხი)

მ - მ - მარცხი, მარცხი
- მარცხი, მარცხი, მარცხი,
მარცხი

მ - მ - მარცხი - მარცხი,
მარცხი (მარცხი) - მარცხი,
მარცხი - მარცხი, მარცხი -
მარცხი, მარცხი

მ - მ - მარცხი (მარცხი)
- მარცხი (მარცხი)

მ - მ - მარცხი (მარცხი) -
მარცხი (მარცხი), მარცხი მ-
მარცხი (იხ. მ. გ. 59)

მ - მ - მარცხი (მარცხი) - მარცხი,
მარცხი (მარცხი) - მარცხი,
მარცხი - მარცხი, მარცხი -
მარცხი

მ - მ - მარცხი, მარცხი -
მარცხი, მარცხი - მარცხი, მარცხი
- მარცხი, მარცხი - მარცხი -

დამზრალი ვინებისაგან

ქ ი ნ ი ო რ ი ნუმი - კრეტა
ნიგონი (კაკალი). (იხ. ე. ბ. გვ. 21),
კირკიტა კაკალი (იხ. ჩ.)

ქ ი ნ ნ ი - შკვაბე

ქ ი ო ნ ი - ყივილი, მუშულაში
ქონიში დრო - შამლის ყივილის
დრო

ქ ო თ ა მ ა (ვოსთა) - სროლა
(ვისერი), გდება (ვაგდება), ვინა
ვოთამალი - (თავ)გადასაგდება

ქ ო მ უ რ ი - იხ. ყუშური

ქ ო ნ უ ა (იხგონუქ) - და-
ბუდრება (დავობუდრება). (იხ. ა. ბ.
ქ.)

ქ ო ნ უ ა (მგონე), გგონე
(გეგონა) - მენა (ემენა, გამენი),
დაშენა (დაეამენი)

ქ ო რ ო ფ ა (შეფორს) - ვა-
რება (შეფარს)

ქ ო ფ ა (მეფორე) - ყოფა
(ყოფე)

ქ ე ა - შაა განდე (იხ. ჩ.)

ქ ე ბ ე რ ი - კემბალი, კიმ-
ბალი, გუზბალი (ხ. ჭე. ვ. ბ.),
წერბის თითო მარცვალი (იხ. ჩ.
კუფხალი) ე-ბ სწორედ ვერ აქვს
მნიშვნელობა მოყვანილი

ქ ე დ ე - სახლი, ნაქდე -

ნახამლარი

ქ ე მ უ რ ი, ქომური - ტყე.
ლი

ქ ე ნ ა (პუნს, პუნცე) - ვალა
(მგავს) თის ვირი სქვა წენს -
თის ორი შვილი გავს

ქ ე ნ ა ფ ა (იბენა, იბენა) -
წაყვანა, წაყიყვან, ნაქუნეფი -
წაყვანილი ოქნაფი - წახაყვანი

ქ ე ნ გ ა - ვრე, აფხ. აფეა

ქ ე რ ა ფ ი - ქვილი, ვაჯალი

ქ ე რ ე, სქანიქორე - შენ-
ქენ, შენს მხარეზე, ოქვანიქორე -
ოქვენქენ. ვალაქორე - შთიქენ

ქ ე რ ზ ე ნ ი - ვერზენი

ქ ე რ ს ა ლ ი, ჟერცალი (ც)
- ყალი, ჟერცალეა - განადობა,
დაყემა

ქ ე ჯ ე ლ ი, ჟეჯამი ჟერჯა -
ქილა, ქოთანი ვრთნაობი, შე.
აფხ. აფეა

ქ ე ჯ ი - ვერი, ჟეჯამი ს-
ლიში - ვრთობაში (ე. ბ. გვ.
55) თონეჯი - თეჯ-ვერი

ქ ე ც ი ნ ი (ბენიშ, ვაფ-
ცეი) - ჟენცეა (ჟერცაგ ვაფრცეა
იხ. ე.) ჟენცეა, თეჯ ვაფრცეა -
ქი დაჟერცეა

სიმინჯის დონი

დ უ ნ ნ ი - ბუნწი, დუნწი (იბ. ვ. ბ. გვ. 53), კრიფანცა

დ უ რ ა (ბაგრატი) - კუდობა, ხეყდობი (კუდობი), მიყდალუბა. მონაურე - მონაკყდობა, დონაურე - მიყდა

დ უ რ ბ ე ღ ი - დრუბელი (საწმენდი)

დ უ რ ვ ო ღ ი, დურვოლი - ბუყნა, კოცნა

დ უ რ დ უ ღ ე - დურდუღა (ს.), მუცლით ხშირად გაყვანა

დ უ რ ტ ე ღ ი, დურტოლი

- ტურდუღი, ხიმდურა მამუცლით (იბ. „მათრახი“ 1914 წ. №2, 26 იანვარი გვ. 6. ხათ. ყოთი)

დ უ რ ტ ო ღ ი, დურტოლი - შინაბეა, ტყუბეა

დ უ რ ვ - დ ვ რ ვ - დურვ-დურვა (ვ. ბ. გვ. 53), ვოტუბის მონაფუბა

დ უ ღ ი ნ ი, დურღინი - დღინი, დურდუში, დურტურნი, კრტრინი

დ უ ტ ე ა (ბაგრატი) - აბტა (კუბტა), დუბტა

ჟ

ჟ ა ბ ე ღ ი - ჟაბული, თანხ-მიობა

ჟ ა ვ ა რ ი, ჟამბარი (სამ.) - ჟავარი

ჟ ა ზ ა ხ ი, ჟაზგი (ჟ.) - ჟაჯუხი, ჟაზახი, კაზახი, (ჟურ.) ჟაჯუკუცი

ჟ ა ზ ნ ა ხ ი - ჟაზნაყი (ვ. ბ. გვ. 54), საქსოფი წიბრი

ჟ ა ღ ი ო ნ ი - ჟადიონი, ხათუთუმი

ჟ ა შ ა - ჟაშა, საქჯვარი

ჟ ა ნ ა ო ზ ი - ჟანაოზი (ჩ.), აბრეშუმის ქსოვილი

ჟ ა ნ თ ა რ ი - „ჯანთარი“, ქადის წელზევით ტანისაშობი უსა-

ხელოყდუბი (ჟურ.) აფხ. ახლადი

ჟ ა ნ ნ ი - ჟანია (ჯრნ. იბ. ჟრ.), ჟანია (ჩ.)

ჟ ა ნ ტ ი - ჟატი, აბრეშუმის ქია

ჟ ა რ ა შ ა ნ დ უ ღ ი - ჟარამანდუღა (ვ. ბ. გვ. 54), შავი ქსოვილი

ჟ ა რ ა უ ღ ი, ჟარული - ხა-ჟარული, ჟარული

ჟ ა რ ვ ე შ ი - ჟარვუში, კარკუში (ვბ. ვრ.)

ჟ ა ვ ა ღ ი - ჟავანი

ჟ ა ვ ა ფ ი - ჟავაბი, ქადუბის ფუბსაკმეღია (იბ. ჩ.)

ვ ა ნ ა ლ ი - ახრავი, ყანალი
 ვ ე ბ უ რ ი - კრა, ყვერბი
 ვ ვ რ წ ი, კ ვ რ წ ი - ვ ვ რ წ ი
 (ვ. ბ. გვ. 54), კუნწი, ღერო,
 რომელზედაც მიხმულაა ნაკოფი
 ვ ვ ა ბ უ ა (მეფობეუმი) - კვბა
 (ვიკვებები)
 ვ ვ ა ვ ი ლ ი - პირა, ქველი
 - ვეველი
 ვ ვ ა ნ ღ ვ • ნ ი - ვეფრება,
 ღრტყინვა, ბუზღუნა
 ვ ვ ა რ ვ ვ ა ლ ი ნილამური-
 ში - ფრტყეა ცრებლთა, ღაბ-
 ღუბთა ცრებლთა ჟენა
 ვ ვ ა ნ ტ ა ჟ ი (უგანტუა, მხე-
 ვანტე) - ტანტყარი (ვატანტყელა),
 ნჯღრევა (ვანჯღრე), ოგანტია
 კვრცხი - ღავე კვრცხი
 ვ ვ ა მ უ - ყაბუ, ღორის ავაღ-
 შვიფობა (მხ. ვ. ბ. გვ. 54)
 ვ ვ ა რ ი ლ ი - ვერული
 ვ ვ ა რ უ ა (ხეარე) - ღა-
 ვერვა, ღაკოფვა, ვვარილი (მხ.
 ხ. ხ.) - ღაკოფილი, ღავერული
 ვ ვ ი ნ ვ ი - ხაღორე (სოფრ.
 მკაღორბ.) ქვრო
 ვ ვ ი ნ ი ე ლ ი - ვეითელი
 ვ ვ ი ვ ა ლ ი - ვეავილი, მო-
 ღურჯო (მხ. ხ. ხ.)
 ვ ვ რ თ ა ჟ ი - წიანტალი ვო-
 რანთა

ვ ი ა რ ი - ვეარი, ორ-ღაღლი
 ვ ი რ შ ი მ ი ზ ე ვ - ვარშმა,
 ინიხვერი
 ვ ი რ ტ უ ა, ვინტუა (მეინტე) -
 ვლაპვა (ველაპვა)
 ვ ი ვ ი ნ ი (მევიფინა) - ვერ.
 ვარტა (მხ. გვ. 60), მოცდა, ვინტ-
 ღა, თოღვეფი გოუფოინუაფე -
 თვაღუბი ღაუჭეიტია
 ვ ო ლ ა ნ ღ ა რ ი - კო-
 ღანღარი, კოღინღარი, კოინღარი
 (ვერ.)
 ვ ო რ ვ - ვორე (მეშის ან ტუბს
 ზეინი)
 ვ ო რ ვ ვ ლ ი, ხორხორტა -
 ყანჭრატო, ველი, ხორხი
 ვ უ ა - ბუშბული, წმინდა
 ბურტული, ბერმა
 ვ უ რ ღ ვ ი, ვუდრო - მეფ-
 რო, ვუდრო, ღაწენარებული
 ვ უ რ ი ვ უ ა, ვინტუა - ვლაპ-
 ვა, შდ. ვღუბი
 ვ უ რ ღ ვ ე ლ ი - ვურდველი,
 ვურდველი. ვურდველში მართე
 - მოცორი (ვ. ბ. გვ. 6), ბაჭო
 ვ უ რ ვ ბ ა (მხურე) - ვურე-
 ში ვამობა, ვ. ა. როცა კაცს ვუ-
 რება ესმის, მაგრამ ხმახ არ იძუ-
 ვა)
 ვ უ რ ზ ი, ვურწი - კურწი
 (ვ. ხ.), ვურწი (ვ. ბ. გვ. 55), ნეშის

შ ა ა რ დ ე ნ ი - შავარდენი (ფრ.)
 შ ა ბ ა, შ ა მ ბ ი - შაბი
 შ ა გ ა კ ი, შ ა კ ი ტ ა ხ ა - შაკელი, თავისტრევიელი ერთგვარი
 შ ა ლ ა რ ი - შალარი (ცინკლდი)
 შ ა ლ ა მ ე ნ ი, შ ა ლ ა შ ი ნ ი - შალაშინი
 შ ა ლ თ ა - შალთა (ს), შ ა ლ ი თ ა (ს)
 შ ა ლ ი, ფ შ ა ლ ი - შალი
 შ ა მ შ უ რ ჭ ხ ა მ შ უ რ ე - შამშულავი (ყ.)
 შ ა ნ ა - შანა (ს.), შ ა რ ნ ა, ხ ა ქ შ რ თ ს შ ი რ ხ ა კ ა დ ი ს ა დ ე მ ი ა მ ი ტ ა ნ ი ლ ი ნ ე თ ი ღ ა ხ ა ნ ი შ ნ ა ვ ა ჯ (ქუჯგ. 61). შ ა ნ უ ა - ღ ა წ ი ნ ლ ე ა, ღ ა წ ი ნ შ ე ნ ა, ღ ა შ ა ნ ე ა (ქუჯ.)
 შ ა ნ ტ ი შ ი ფ ე რ ი - შაფერყმანი
 შ ა ნ ჯ ა ლ ი - შანდარი
 შ ა ნ თ ი - შანთი, ვ ა ბ უ რ ე ბ უ ლ ი რ კ ი ნ ა
 შ ა ნ ქ ა რ ი - შაქარი (იბ. ქ.-ში)
 შ ა რ ა - გზა, შ ა რ ა, მ ე შ ა რ ე - მგზავარი
 შ ა რ ღ ა - შარდი
 შ ა რ ტ ე - (ს.) სხვერა, ფ შ ა ტ ა

(ე. ბ. გვ. 47)
 შ ა უ რ ი - შაური
 შ ა ჯ ა ვ ა თ ი - შედავათი
 შ ა ვ ა რ უ ა (შ შ ა ვ ა რ ა) - შვერა (შვედური), შ ვ ე რ ი რ ე ზ ა (შვედური)
 შ ა შ უ ა - ეონავა, შ ა შ ე ნ ს - ეონავის, ნოცვა (ე. ბ. გვ. 32)
 შ ა შ ხ ი, შ ა შ ი ა - შაშხა
 შ ვ გ რ ე ნ ე ბ ა - შვეგონება
 შ ვ ღ ჭ ე ნ ა - შვღვერა
 შ ვ ე რ თ ე ბ ა - შვეერთება
 შ ვ ე ვ თ ე ბ ა - შვევთება
 შ ვ ლ ე ბ ა (შ ე შ ი ლ ე ბ ე) - შვილება (შეძობილია), აფხ. ა ღ შ ა რ ა, შ ე ლ ე ბ ი ა ნ ი - შეძლებული
 შ ე ლ თ ე ვ ა - შელოცვა
 შ ე მ თ ხ ა ვ ა ლ ი - შემთხვევალი
 შ ე ნ ე ბ ა (ე ა მ ე რ ე) - შენება (ეაშენება)
 შ ე კ უ ვ ე ბ ა (შ ე ჯ ა ვ ე ბ ე) - შეკვება (შეჯავება)
 შ ე რ ტ ე - შერტყ
 შ ე რ ი - შტერი
 შ ე ხ ა კ ე რ ი - შეხაკერი
 შ ე ხ ა წ ი რ ე - შეხაწირავი
 შ ე ხ რ უ ღ ე ბ ა, შ ე რ ბ უ ლ ე ბ ა - შესრულება
 შ ე ტ ე ვ ე ბ ა (შ ი ბ ტ ა ვ ე) -

მეტროსა (მეტროსი)

მეფა - ხევა, ფარდული, უბრალოდ გაყოფილი დადი წველებისათვის (ქ. გვ. 47)

მეფე რ. (მ.) - ელორტი, რეს (ვენახისა)

მეწეწეწეწე - მეწეწეწეწე

მეცთოთა - მეცთოთა

მეცოდეტა (მეტყოფი) - მეცოდეტა (მეტყოფი)

მეძინა (მიძინე) - მეძინა (მეძინე)

მეწინარე - მეწინარე (მეწინარე). მეხაწინარე - მეხაწინარე

მეწინებ (მეწინებ) - მეწინებ (მეწინებ)

მეწინარება (მეწინარება) - მეწინარება (მეწინარება)

მეხება (მეხება) - მეხება (მეხება)

მეხებალა (მეხებალა) - მეხებალა (მეხებალა)

მეხებალა - მეხებალა (მეხებალა)

მეძოთა, შოთა - შოთა, ხაწება

მეძანდა (მეძანდა) - მეძანდა (მეძანდა), მოშანდა - მოსვენება (მოსვენება)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

მეძანდა - მეძანდა (მეძანდა)

ანს - მახლეყინებს

შ ი ნ ა, შინი (ფშუ), გომინა (ვაფშინა) - ხსოვნა (მახსოვს), ვახსენება (ვაკიხსენებს). გომინა (შუგომინა) - მოხსენება (მოგახსენებს)

შ ი ნ ა ჟ ა (გომინჯა, ფშინჯუ) - ხიჯება (ვახიჯებს, ვახიჯდება). შინაფილი - ვახიჯებულა

შ ი ნ ღ ი - შინდი, ბეჭტური, ბეჭტურიშა კაკალი

შ ი ნ ე რ უ ა (ყ.) (შინენერს) - შერყება (ყ.), ჯერ არს ნეშოვის, შეშესაბამების. ვაშინერს - არა ჯერ არს, არ შეშესაბამების, არ იყარვებს

შ ი ნ ე უ რ ი - შინაური

შ ი ნ ე ა - ნესვი

შ ი ნ ე ე ბ ა (ფშინეა) - ხინჯვა (ვხინჯავ)

შ ი რ უ ა (შშირე, თშირუნი) - შირქვა, ცეცხა (ცეცხო, ესეცოფი (იხ. ჩ), ცრეცა (ცერეც) და ცრეცა, იხ. ყ.

შ ი შ ი - შიში

შ ი შ ი ნ ი, შერშინი - შიშინი

შ ი თ - შთო, სიშნო

შ ი ლ უ ა (შშოლუ) - ზედალება (ვახედალებს, ვახედადება)

შ ი რ ი - სვანი (აფხ. აშტანუა), შონეთი - სვანეთი

შ ი რ ი - შირი

შ ი რ ი, სქანიშორი - შენსა-
სქანიშორი

შ ი რ ტ ი (ყ.) - შილტო

შ ი რ შ ა - შრომა

შ უ ა ლ ა (მშუ) - ქიოვა (აქიოვ). ნაშუა - ნაქიოვა

შ უ ე ა - შუეა, ირდობე - შუაგზა

შ უ ლ ა ღ ა (მშულიაჯ, მშურაჯუ) - ღლა (ვღლი, ვაღლები). შულაჯირი - დაღლილი

შ უ შ ა (მშუ, ფშუ) - ხუშა, ხმა (ვხუშა). შუმაფა (გომშუა, იფშუ-შუა) - თრობა (დაღუყინება), (ვათრობ, ვოფრეხი). შუმილი, ნაშუმა - დაღუღლი, დანაღუღო, მთერაღლი, ნახუამი

შ უ რ ღ ე ჯ შ ა, შურაჯიმა - ხელაჯმული

შ უ რ ღ ე ლ ი - შურაღელი, ქვის ხასიოლი

შ უ რ ი - ხელა, ხუნი; შურიში უღუფუშურობა - ხმის ამოუღებლობა, ხმის გაკუმნდა; შურიჯეილა - ხმა (პირდაპ. ხული) გაკუმნდე, ხმა არ ამოიღო. შურქვა (ვუშურქვა), შურიში ნთხაფა (შურს ვუთხაფა) - დახუნვა, (დაფუნვა). შურიში ვომაშა - აეროლება, „ხუნის გაცემა“. შურიში

ხორცა — ბირღ, ხუდის მომარცა, გატერინვა, ხმის გაკმენდა. შურა-ში ქაღუა — ხმის ამოღება, ხმაურება. შური ვაქადა — ხმა არ ამოიღო. შური — ხუდ. შური ვარ — ხუდ არა. შურბუნწი — ხრინწი (ხნუღება)

შ უ ფ ი — შუბი

შ უ ქ ი — შუქი

შ უ შ ა — შუშა

შ უ შ ა ფ ა — შუშება (ვაშუ-შებ)

შ უ შ ე ლ ი — შიშველი

შ უ რ თ ი — შურთი

შ ქ ა — შუა. შქას — შუაზე. შქაშარას — შუაგზაზე. შქაზერი — შუაღამე

შ ქ ა რ თ უ ნ ი — ხვანუ, შდ. შათქუნი

შ ქ ე რ ი, ფშქერი — შქერი (შყენ.)

შ ქ ე ი ჟ ა, შქეიდაფა (ვოშქეი-ფა, იფშქეიფა) — ხრჩობა (ვახ-რჩობ, ვიხრჩობი)

შ ქ ვ ი თ ი — შვიდი

შ ქ ვ ი ჯ ი — შვილდი, მშვილ-დი.

შ ქ ვ რ ე ნ ი, შქირენი — შიბ-შილი

შ ქ ჯ რ ი ტ ე ა, შქირეცვა (ფშქერიტე) — შქირეცვა (ფშქეცვა), ქრობა (ვაქრობ)

შ ქ რ ი ა ჯ ა — ჭოყიანი ხწორი ხე

შ ქ შ ი ა ჯ ა (ვოშქა) — ვა-შობა (ვაფოშქებ), ვაშენა (ფშენი)

შ ქ უ რ ი ნ ი (შოშქურე) — შიში (შეშინია)

შ ხ ა შ ი — შხაში. აფხ. აშაშ

შ ხ ა შ ხ ი — შაშხი

შ ხ ვ ა — ხვა. ხხვაფარანს — ხხვაობის, ხხვეის (ვ. ბ. გვ. 40). შხვანერო — ხხვანაირად

შ ხ ვ ი რ თ ა ჯ ი — აშხვარ-თული, ტანით მაღლა ასული (თ. ქუ. აშხვართვა გვ. 5)

შ ხ უ — ხხული, მხხული. ხიმხუა — ხისხო

შ ხ უ ა ნ ა — (შდ. ზემ. ხტ) — ფაშირი შინა, დიდი ხნის დუ-მუშავებული ნაყოფიერი შინა, ქ-პეტა (ვ. ბ. გვ. 9), შხუნა (ჭ. გვ. 62), დიხაშხი (ვ. ბ. გვ. 11, თბ. ფრ. ხ.)

შ ხ უ რ ი — ცხვარი. მუშურე — მუცხვარე

შ ხ უ ფ ი — ქარიშხალი

ბარება ხიტყვისა (დაჯაბარებ), შე-
თელა (შეგუთელა) შეუჩინა - შე-
გუთელა

ნ ი ნ უ ბ ა (იბნინუ, ვინინუ) -
ცნობა (ვაცნობ), ვინინო - ვერ
კაცანი, ეამინინუ - ვერ მიცნო

ნ ი ნ თ ი - იხ. ნითი

ნ ი ნ ო ღ უ ა - დაძაფება, ნი-
ნოღლა შხურამი - დანერგვა

ნ ი ნ ო ღ უ ა (მინნოღუ)
- ფშვენა (ფუშენი), ფშენეტა
(ფუშენეტ), ფშენა

ნ ი ო ნ ი - დაცხიყება (შაცხ-
რაყება, ღაცხიყება), ცხვირის და-
ცქმინება

ნ ი ო ქ ო ღ ი - ღღუხუნო
(იხ. ჩ.)

ნ ი ტ ი - ნიტო (ფრ.)

ნ ი ქ ვ ი - იხ. ნხვიკი

ნ ი ე ვ ა ვ ი - ჩინჩხავო, კუჭო
ფრინველთა

ნ ი ე ვ ი - ნიფო, ეოფი (ქ. გ.
60), გამობერადლი ეფლი ჩინჩხავი-
ვით (ქ.), ეოფი (ჩ.)

ნ ი ნ უ, ნ ი ნ ი ვ, ნ ი ნ ი ა (ე. ბ. გ.
58), უია - ცუდი იხ. გზ. „იმერე-
თი“ 1913 წ., №70 სტ. „ფაქრის
მორეშე“, აფხ. ასინია

ნ ი ნ ი ბ ი - ნიბრაბი (იხ. „ბ.
ქ.“)

ნ ი ნ უ ა - ჩინჩელა, ღაფუღელ-
კა, დაბებულა

ნ ი ნ უ ა (უნინუ) - ჩინჩა, ნი-
ჩინჩა, ჩაჩინჩელა, ნილის ვინჩინჩე
(იხ. ქუ. 63.)

ნ ი გ ა ნ ი (ხუარჩინი სამ.) -
ჩოგანი, დომის განაკეთებლად,
დასაგებო ხის იარაღი, ღაფუერი
(გურ.)

ნ ი ო ღ უ ა (მინოღა) - ცლა
(ცელა) ეშაცაღება - ამოცლა,
ვეშაცაღი - ამოცაღუ

ნ ო ნ გ უ რ ი - ჩონგური, ჩან-
გური

ნ ო ნ ო რ ი - ჩონჩორიკა,
განავალი ცხენისა და სხვ.

ნ ო ქ ი ნ ი (იბჩოქეუქი) - ჩო-
ჭება (ვიჩოქებ), დანოჭება (დაფიჩო-
ქებ)

ნ ო ნ ო რ ი - ჩონჩორი, ეირახ
შეადლი

ნ ო ნ უ ა (მჩონუ) - ჩონკა
(ჭონკა), მჩონჩენს - მჩონჩავს

ნ ო ხ ა - ჩოხა, შაღი

ნ უ ა ღ ა (მწუა) - შენაბუა
(შეინაბუა), ჩქმაღლა (ჩქმაღაღ),
მაღლა (ცმაღაღ)

ნ უ ა ნ ი - ქვაბი (თუჯიხ)

ნ უ თ უ - ცხვიანი, ჩუგაღაღუ-
კი (ჩ.), ჩუტი - ცაღაღური (იხ. ქუ.
64)

ნ უ შ ი - ჩუში, წუნარი

ნ უ ნ ა ფ ა - შუშება (დომიჩ
იხ. „ჩანგო“), ჩუნაფა (ქინიში) -

თუშვა, ტოტების იცხლზე დიონ-
ლობა (ტ. ბ. 17, სიტ. თუშვა)

ნ უ პ ა, ქიანე - ქიანი, უპე (ჩ.)

ნ უ ვ ა უ ი - იხ. უნუვადუი

ნ უ რ უ ა, ნურუა (მინურუ)

- იურუა (ვიურაჲ). მანურადი -
მეურადი. ოსურადი - ხაეურადი

ნ უ რ ი ნ ი (მურჩინე, ურურ-
ჩინე) - ზურჩული (ჭურჩულე),

ჯურჩულე, ჯურჯური

ნ უ რ ნ უ ტ ი - ზურჩული, მო-
ხუაღაღი (ჭი.)

ნ უ ქ ე ბ ა (ეაჩუქნე) - ზუქება
(ეაჩუქება). ნაჩუქებუ - ნაჩუქარი

ნ უ ნ უ ბ ა - ზუმბე, დაშვებუ-
ლი მუცელი

ნ ქ ა რ ე ბ ა (იხქარე) - ზქა-
რება (ეაქარობ). ხიქარე - ხიქა-
რი

ნ ქ ა ნ ქ უ ა - ზქქა, ჯეჯა

ნ ქ ზ ი ქ ი - ჩვენ. ჩქინი -
ჩვენა

ნ ქ ე ნ ქ ე ჩქიჩქი - ჩჩვილი,
ჩჩვილი, პატარა ბავშვი (იხ. ქ-მ.)

ნ ქ ე ა - ეშვი, დიდი კბილი

ნ ქ ე ა ლ ა, ჩქოლა, ჩქოლი -
ახალი ზორცი (იხ. ხ.)

ნ ქ ი მ ი - ჩემი

ნ ქ ო ლ უ ა, ჩქოლა, ჩქა-
ლა - თქლეშა, თხლეშა, თხლა-

შანის გადინება, ვარტყა

ნ ქ ო რ ქ ი - კლდე, ხალი

კლდე

ნ ხ ა ნ ა - მხეხ ხევი, მხეხი
დედ, ხინხე

ნ ხ ა ქ ა ლ ი - მხაპენი, მხაპე
(ხ.)

ნ ხ ა ქ უ ა (მხაპე) - ხეურება,
ბეურება, წილის მიხემა, რწყა

ნ ხ ე - ცხელი, ხინხე - ხიხე

ნ ხ ე შ ა - თეძი (ნაძი)

ნ ხ ე ა რ უ ა (მხეარე, მხ-
მეკრი) - იცხება (ვიცხება)

ნ ხ ე ე ქ უ ა (თეხეხე) -
შეშვა (ეიშხე ხელსა) (ჩ.)

ნ ხ ე ე რ კ ი - მხერკი (ჭხ-
წილისგან მოტანილი ხის შტოები,
ხის ხეული წვრილი ტოტებისა

შეშა

ნ ხ ე ა უ ი - ჩხრალი (ჩ.)
- ჩხავილი

ნ ხ ე ა რ ე - ჟმატა (იხ. ე. ბ.
გვ. 41), ხეულება ვრთი

ნ ხ ე ი ნ დ ი - ცხვირი, უმ-
კინდე - უცხვირო

ნ ხ ე ე რ ი - დომი (მარც-
ლაჲ)

ნ ხ ე ა უ ო, ჩხაივი - ჩხა-
ლი, ჩხრავილი

ნ ხ ე ჩ ხ ე შ ი კაკალი - ჩხ-
გაუცხებაჲ დომი (იხ. ე. ბ. გვ. 53,
სიტ. ჩხო)

ნ ხ ი ლ ო ტ ი, ჩხილიტე -
ჩხლეტა

ნ ა ბ ა ხ უ ა (ყ.) – იხ. ტაბაკუა

ნ ა ტ ა უ თ (ვრთკა) – წაკუნი (ვრთკურბი, მიწიკურბი). ჭ ბ განმარტებით, წაკუნი ნელა, ხაარულხაც და ხუსტაჲ რტქმასაც ნიშნავს (იხ. ჭ ბ. გვ. 57). მეგრ. წაკაუი ნელა ხაარულხაც და ხუსტაჲ რტქმასაც ნიშნავს (იხ. ჭ ბ. გვ. 57). მეგრ. წაკაუი მაღლა ამართულაჲ და ფხის ხმის გამოღვიით ხაარულხს ნიშნავს. ქართ. წაკუნი, ვკორუბი ამ მნიშვნელობას უახლოვდებიან

ნ ა ტ ვ ი რ ი (თაკვირი) – ყოყმანი

ნ ა მ ა (ყნა) – ჭმუყა (ვაჭმუყ), ძლევა (ვაძლევა) მენამა (მეხმა) – მიყვამა (მიყვტყმ)

ნ ა მ ი ნ ი (ვაჩამუნი) – ებენა (ვუკებენ). ნამაძინა – ნაკებენი

ნ ა მ უ რ ე, ოჩამურე – წამურა, დომის ხაცებუელი (ჭვ. 62)

ნ ა ნ ა, მენანა – ხხმა, მოხხმა. ჯურხენს მენანს – ჟურხენს ახხაა, ახია

ნ ა ნ გ უ ლ ი ა, ლაგვევილი (ყ.) – წაღუნეტი, ბლაგვი (ჩ.)

ნ ა ნ კ ი თ ი, დიგეთი – ცერნი

ნ ა ნ ნ ა ლ ი – ჩანჩალი, ცუდი

ხაარული

ნ ა რ ე ქ ა – წარეკა (ოცო წარეკი ღვინო ერთი ფუთია?)

ნ ა რ თ ი – კბე (ხახლის), ურემში წართი – უბე ურემისა, დომის დახელის დროს ქვაბის წახაგვამ ვახისაგან ან ხბეა რისმხსაგან ვაკყოფბულ წრესაც ვახისაან (იხ. ჭ)

ნ ა რ ქ ა ლ ი – (იბარეაღუქ) – ტორტმანი (ვტორტმანებ), რეეკა, წმრეეკა

ნ ა რ ც ხ ე ბ ა (წვერცხებუქ) – დაწორება (დაწმორება), დახხნა (დაუხხნება). მესურცხი – დაშეხხენი

ნ ა რ ხ ი – წარხი (ხაღუხაეი)

ნ ა ფ ა რ ა – წაფარა, აბრეშუმის დახახვამი წელტი (ჭ ბ. გვ. 57)

ნ ა ფ ლ ა, წაფულა – ქალაძინი, წულა, წაფულა (იხ. ხ.)

ნ ა ნ ა ბ ი (ყ.) – ჭილოძი, (დაწმული ხაფენი)

ნ ა წ უ ა (ბნაც) – ლეწვა, დაბეგვა ვანისა (მურისა) ლაიტინი (სიმინდინი) წაწვა – ბეგვა სიმინდისა (იხ. აბ. ჭ" სტ. ი. ვოკებაშვილისა)

ნ ა ხ ვ ი, ჩახვია – ჩახვი, ჰარკი (იხ. ხ.)

ნ ვ - თეთრი, აფხ. ამტყავკა.
აფხ. ა-შ-ც- ნიშნავს თეთრს. ზემ-
მანი ცირა - თეთრი ქალი

ნ ვ მ ე ბ ა (მხემე, ვიხემე) -
ჩემება (ვიხემება), დუგანებ - და-
კაბეზე, დამხემე - დამახემა

ნ ვ მ ე კ ე ა - რძის და ფეხილი-
ხაგან გაკეთებული ფაფის მშგავის
ხატმული (იხ. ე.)

ნ ვ რ ი ა - თითხტარი, ზერია
(ე. ბ. გვ. 55, ხატ. ვაჭყვიათა, იხ.
აფხ. ქუ. გვ. 40, ხატ. პინტილა)

ნ ე რ ტ ი - ზელტა, ღახტი
(იხ. ვ. ბ. გვ. 57, ხ. ზელტი), ზელ-
ტუა - ფოცხუა, ფარცხუა

ნ ე ქ მ ა (თათ. ე.) - წილა,
ღეშა

ნ ე ნ ე ტ ა ლ ა - ნაზობა, ხა-
თუთობა, სებაჯრობა

ნ ე ნ მ ა, ექნისში ადგილი (ხ.
იხ. ე. ბ.) - ზენმა, ფეხისადგილი

ნ ე ნ შ ა (მხემე), უფოუა - ზენ-
ვა (ვრძაზე ვიხემე)

ნ ე ხ შ ა (მხემე) - ზება
(ვრძხ), ხაჩხი - id

ნ ე ა ბ ა რ შ ა - (ვატყავება,
გახლუტა, გაფლუფა)

ნ ე ა მ ა - ზემა, თვეზულამა
(ფრ.)

ნ ე ა ნ ნ ე ა ლ ი, ზეარცხალი
- ზეარცხალი, ღეარცხალი, უშნო
ღამარაკი (ე. ბ. გვ. 58)

ნ ე ა რ ტ ე ა (უჩოთე) -
დახვრეტა (ი.), დახვრეტა, დახვ-
რა, დახვტეა, დახვრეტა, დახვრ-
ეტილი ტრავის და ხე. (იხ. ქუ. გვ.
64, ხატ. ზურტი)

ნ ე ე ნ ნ ე ი, წყრნე - ზენო,
ქატო

ნ ე ე ე ლ ე ბ ა - წვეულუბა
ნ ი ბ ე (ე.) - იხ. უთიქე

ნ ე ი გ ა ლ ი, წყრნალი
წყირგალი - (ახმაზა, ბრადე, ახ.
დალი ქუ.)

ნ ი გ რ გ ა ლ ი - წყორგა-
ლი, კობრული მალაყი. იხ. ე. ბ. გვ.
58

ნ ი ვ ბ ა (მხემე) - წიელი
(ვიხემე), ღამარაკი (ღღამარაკობ)

ნ ი ვ ლ ვ ბ ა (მხემე) -
ხივლეობა (ვიხემე), წიელი (ცხ-
ვი), ხაჩვარა - ხაჩვარა

ნ ი თ ი, წინთი - წითი

ნ ი კ ი ნ ა შ ა, გონკანაფა -
ფშეკა, გაფშეკა. ექნისი გამოყანუ
- ფეხები გაფშეკა

ნ ი ლ ა - წირი, გამწმარი ხ-
ლი

ნ ი ლ ა თ ა (ფხირთე) - ცო-
მა (ვეფხები), მენიროუ - შუხეცა

ნ ი ლ ა მ შ რ ი - ცრქბლი

ნ ი ლ ი - ცოლი, წიღორთი -
ცოლეული

ნ ი ნ ა (ვიჩინა), მენინა - ღ-

ნ ხ ი ნ კ რ ე თ - (ღაწია-ღუ-
წი)

ნ ხ ი რ ი (წყარი) - მხარა,
საქმე რომ არა გჭონდეს რა, დაუწყ
და თაღუ მხარით

ნ ხ ი რ კ უ ა (მხარკე) -
მხრეა (ენსრეკ)

ნ ხ ი მ ი - თყუხა მესომე -
მეოვეზე

ნ ხ ი ნ ხ ა ფ ი - სუჩურა (ჭე-
ჯე 64), ჯობით ან სხვა რამით
ცუბლეს სწორება, წინინი

ნ ხ ი ნ ა უ ა (კახხინუა,
მხინდჯე) - ეხსება (კაცხორებ,
ვეხსინდება)

ნ ხ ი ნ ი ს ა, ძეგარა - ჯიგარი
(ფ), ჯიბლა

ნ ხ ი რ ი - ცხრა

ნ ხ ი უ მხუე - ძროხა, სე
ნხოე - ფარსა ფერდელა (ს.)

ნ ხ უ ბ ი - მხეცა (მხეუბენქ -
კნეუბობ)

ნ ხ უ რ უ - ხიყუე, მხურუ მ-
უე - მცოე

6

ც ა - ცა; ცა და ძეგანა - ცა
დო ქუანა (სიმრავლის აღსანიშ-
ნავადაც) (იხ. ვ. ბ.)

ც ა ჯ ა (ცოცაჯე) - ცდა
(ცუდილობ), ცადება - ცდება

ც ა ჯ ზ ა - მოცადება (მიბ-
ცაჯე), ცადინი - მოცადინი (მიბ-
ცაჯე), ცდა (ცოცდი), მოცდა (მო-
პოცდი)

ც ა ჯ ზ ბ ა (ცაცაჯე) - ცლა
(ცელი) ცადება (ცაცაჯე, პაც-
დი) მჯე, პოცადენქ - გამოხატავს
ორივე მნიშვნელობას - ცელი და
პოცდი-ბ

ც ა ჯ ი - ცალი, ორი ტოლი-
საგან ერთი (ს.). ცალოეა, ცალოეა
- ერთეა (იხ. ჭე 90)

ც ა ჯ ი კ რ ი, ცალოთრი -
ცალოერი, ცარიელი

ც ა ჯ კ ზ ზ ი ს ი - ცაჯე,
ზისი-ზისი - ცაჯ-ცაჯე

ც ა ჯ უ ა (ბეჯაჯე) - თიბა
(კოთბაე), ცოცა (ცოცაჯე), სოცა-
ლა, თოფი - თოფა, ოცალოე - ს-
თიბერი

ც ა ჯ ზ ე - ცაღხელი, ბეშეის
სახეარი, კანწი (იხ. ვ. ბ. გე 21)

ც ა მ უ ლ უ ა (ბეამულა) -
დაკეშება (დაჯეშება), წერილ-
წერილად დაქრა

ც ა ნ ც ა ჯ ი - ცანცალი,
თითოლა

ც ა რ კ უ ლ ა ი ა, ცარქელა-
იით ვილასხაპეა - კინცილო

(კონსილუმბ), ახკონსილაობა (ვახკონსილაობ) იხ. ჩ.

ც ა შ ო რ ტ ვ ა უ უ - ცოხარტყულა

ც ა ც ა უ ა, მიკოცაცაჟა - ცაცუნი (ვერცაფუნებ); (იხ. აბ. კ. სტ. უარტარი გვ. 175, გამოც. 17)

ც ა ც ა უ ა, ცაცანი (ვოცაცა) - ცაცება (ვეცაცები)

ც ა ხ ო - იხ. უფინი

ც ვ კ ა - ცვა (იხ. ქუ. გვ. 64), გორიცა (ჭუ.), გოჯორი (ჩ. ჩ.)

ც ვ ლ ო - ცელი, ხათობავი, ტარგრძელი იარაღი

ც ვ რ გ უ ლ ო - იხ. ცირგული

ც ვ ა, დაცა (დუბცა) - დაცა (დაფიცა), (იხ. ყ. ცვა)

ც ვ ი ნ გ ა ლ ო იხ. წყინგალი, წყიგალი

ც ვ - თველა (ხუა ვრთი)

ც ვ შ ა უ ო - ვინყელი, თქორი (ჩ.), ვინყელი (ქუ. გვ. 41), წერილი წყიმა

ც ვ შ უ, ციშუ - ცმელი, ცხიში

ც ო კ ა უ ა (ვოცაცუა) - სობა, ეახობ; დახობა, რჭობა, იხ. ცუნა-უა

ც ო ლ ე ბ ა (ვოცაღჯ) - ცოღება (ვოცაღებ)

ც ო ლ ო (ვერცხიში) - ცილა (ვერცხისა, ხობა და სხვ.)

ც ო ლ ო - ცილი, ბრალი

ც ო მ ე ვ ა, ცემვა - მარწევა

ც ო ნ ღ ა - ცილა

ც ო ნ ღ ა ლ ო იხ. ცინტალი, ცინტის კნუტო

ც ო რ ა - ქალი (ვახაობა ვარი), ქალიშვილი ქალი, ცეცა (ვურ.)

ც ო რ გ უ ლ ო, ვარგული - ცორგავი (ც. ბ. გვ. 60), მახხობა, ღაზღანჯარობა, ღაზღობა (ჩ.)

ც ო რ უ ა, ც ვ რ უ ა (მცვრ) - ცრა (ვური), ნაცირა (ნოცრა) - ნაცერი

ც ო ტ უ - ჭიჭყინა, ქარხლა (ჩ.), წერილი თყუნი

ც ო ც ო ნ ა უ ა (დომციონსუ) - დაცაციონება, ტყინა ან სხულის კანის დახკდომა (იხ. ც. ბ. გვ. 68, და-ცაციონება). ღუნწეჟ დომციონსუ - ტყუნი დამციციონდა

ც ო ღ ა - ცოღვა, ცოღო

ც ო ღ ე ბ ა (ვეოღენქ) - ცოღება (ვეოღებ), შეცოღება (შეცოღებ)

ც ო ღ ო ლ ე ბ ა, ცოღილა (ბეოღილაქსქ) - ცოღეილება (ვეოღეილობ)

ც ო მ ი, ზელი - ცომი

ც ო რ ქ ო - ვერაკი, ფიცარქ დეცორქუ - ფიცარი დაფარქა

ც ო ც უ - კიცა (ჩ.), მცარქ ქოთან

ც ო ც ე ა, მცოდნეა, (მცოდნე) - ცოდნა (ცოდნავს) მცოდნეა (მცოდნეავე)

ც ო ც ხ ა ლ ო, ცხოვრებალი - ცოცხალი

ც ო ც უ ა (ჯეოჯ) - ჯანდრეკი, ჯანდრეკობა (ჩ.), ზტომით ხიარული

ც უ ღ ო - ცუდი ავი

ც უ ნ ა უ ა (ცოცხენა), დოცენაფა (დოცოცენა) - სობა (ვასობ), დასობა (დავასობ), დარტობა (დავარტობ)

ც უ ნ ღ ო, ცუნჯი - ცარი

ც უ რ უ - ზერო, ცურვამი ჯა - ზეროიანი ზე

ც უ რ ც ი ნ ი, ვურცქანი - ზურჩული (ვურჩულაფხ), ზურჩნა - ვუხუფხი (იხ. ზ. ჩ.). მუხ უფურცქინტქ - რას ვურჩულაფხ

ც უ ხ ო - ცუხი (ც. ბ. გვ. 61), ფაჭა; მვერ. ცუხი საკუთრე წიშნავს თავფლამონანურ ჯადუშინარ თავფლის ხანთელხ. თავფლის გამოწურვის შემდეგ რაც დარჩება ხარაჯიდან, ამას ჰქვიან მვერ. ცუხი ან უთაფლო ფაჭას სკაში

ც ე ა ც ე უ ა - ცეცა (იხ. ქ-შ.)

ც ე ე ნ ტ ი - წყნტა, წყინტი, ცქინტი (ც. ბ. გვ. 53), სათამაშო ქაღალდის ვროი ფერი

11. ა. ჭრასა

ც ე ე ო ტ ი - ცეცობი, მარდი, მარჯუ (იხ. ქ. გვ. 65, სიტყვათა ცეცობა)

ც ე ი ც ე ო ნ უ ა (ცეციცქონე), წყიწკონა - ცეცქნა (ცეცქინი), ცოტ-ცოტა ქამა

ც ე შ მ შ ტ ვ რ ი, ცეშურტორი, ბაცე - ზმარტული, ზღმარტული, ზუთველი (ვრ.)

ც ხ ა ბ ა რ უ ა (ბეხაბარა) - კაწრვა (ჯვარავ), ფხაჭნა (ფხაჭნინი)

ც ხ ა ღ ო - ცხადი, აშკარა

ც ხ ა კ ა ლ ი (ცხაკალანი) - ოდნე წყამა რომ იწვეხს, თქორი (თქორაფხ) თქეში.

ც ხ ა ღ ო - წყურჩნაღი, ნაყურჩნაღი (იხ. ვ. სიტ. მყურჩნაღი, გვ. 279)

ც ხ ა რ ე - ცხარე, მწარე

ც ხ ა ც ხ უ - ცაცხვი, ცაცხვის ზე

ც ხ ა ც ხ უ ღ ე რ ი - დანერტაღი, ცხახტულა - დანერტა (იხ. ჩ.)

ც ხ ე ღ ე ბ ა - ცხეღუხა

ც ხ ე ნ ი - ცხენი, იცხენე - ხაცხენე თავლა ცხენიში მაკობირაია - თავკომბლა, თავკომალა

ც ხ ე ა ნ ე რ ც ხ ე ნ ე - მხტოვანი, ქაღარა (იხ. ვ. გვ. 372)

ც ხ ე ა ნ ტ ა ღ ო (იხტეან-

ტაღუქი) - ვუხუფსობა (ჩ.), ფუთ-
ფუთი, ფაფერი

ც ხ ე ა ნ ტ ა ლ უ ა - ხ. გახხე-
ლა, გახხეჭა, ჩამოკაფვა (ფ. გვ.
372)

ც ხ ე ა ნ ტ ი - ბატარა მატ-
ლია, ყველში ჩნდება, წკაპარტა
(იხ. გ. ბ. გვ. 63)

ც ხ ე ა ც ხ უ ა (მცხვაცხუ)
- ხუხხეა (ცხუხხე)

ც ხ ვ ე კ ი - კომპლექს-მომო-
რებული მტვერი

ც ხ ვ ე ნ ი, ცხეინდი (სამ.) -
ცხენი (ფ. გვ. 64)

ც ხ ვ ი თ უ ა (ფცხვითუ) -
ჩხეღუტა (ერზღუტ). ოდგიში ქოც-

ხეიტ - ხაღვთი მწველტა
ც ხ კ ი ნ უ ა, კეონუ - ვრცა
ც ხ ი მ უ რ ა, მწველტა
რცხმულა, რცხილა

ც ხ ო ვ რ ე ბ ა - ცხოვრება

ც ხ ო ნ ტ უ ა (ბეზონტუ), ფე-
ლუა - ბელუა (ფ. ბ. გვ. 4, ხს. ვა-
დაქრა ტოტებზე, ჩამოკაფვა (იხ. ვ.
ხიტ ცხოტუა) გახხეჭა (იხ. ხ.
ხიტ ხხეა, ხხელა)

ც ხ ო რ ც ხ ე ბ ა (ვაცხორე-
ხე, იცხორცხებუქი) - წკალებს
(ვაწკალებს, ვეწკალებს)

ც ხ უ რ ც ხ ი ნ ი - ჩურჩული
(მაჭარზე) (სახაღ. ვაზ. 1911 წ.
№396 ფელეტონი)

ძ

ძ ა ბ რ ი - ძაბრი

ძ ა ბ უ ნ ი - ძაბუნა, ხიძაბუნე

ძ ა გ ა ლ ი - ჯაგჯაგა, ძუნბუ-
ლი (მდ. მდვ. ძეაძეალი)

ძ ა გ უ ბ ა (ეძაგუნქი) - ძაგება
(ეძაგებ)

ძ ა გ ვ ა რ ი - ჯაგარი, ძაგარი

ძ ა ლ ი - ძარა, უნძალე -
უძალი

ძ ა ნ ძ ა ლ ი, ძანძინი (იძან-
ძალექი) - ძანძალი (ეძანძალებ),
ზანზარი (ეზანზარებ)

ძ ა ფ ი - ძაფი

ძ ა ე ვ ა ფ ი (ძაფაფა ღო
ქედანთუ ვიხას) - ძეფა, ძეფა
ვაადინა მიწაზე, ბრავენი ვაადინა
მიწაზე

ძ ა ხ ე ბ ა, ძახინი (ეუძახექი) -
ძახება (ეუძახი)

ძ გ ა - გიფე, ვანაპირო. ძეაფე
ძეაშა - კიდიო-კიდექეფე

ძ გ ა ბ უ ა (ძეგებუ) - უწ
მურად ჭამა, ღლოღნი (ღლოღნი)
ძეგამბა (ეძეგამბავ) (იხ. გ. ბ. გვ.
61)

ძ გ ა ძ გ ა ლ ი - ჯაგჯინა

უწვევო ღაბაძეა, ძიძგინი (იხ. ს. ხატ ღაბაძეა ავტ. წ.)

მ გ ვ ი რ ი ნ ი (იხ. ყ. ძვარი-
ნუა) - ნაძრელო, გაკვირვებოთ გა-
მოხედეა, ძვერა?

მ გ ი ბ ბ უ ა (ბბგბბუ) - ღა-
წურთვა, დაწურთვა (დაწურთავ,
ს.), სრა (ცმრა), ცობა (ვაცობს, ვა-
ცობ)

მ ი მ გ ი ნ ი (ბბძიძგინა), ძვანძ-
გალი - ღრუჯა (ვოღრუჯები), ღმე-
კა (ვადმეკი)

მ ე ნ მ ე - მე, შეილი, შთამო-
მავლობა. უნძეთ გვშადღ - უჭეთ
ამოვარდა

მ ე ლ ი (ხორცე) - რბილი
(ხორცე) ძელი ღო ძელი მუგო-
ლაფარი შაფუ - რბილი და ძელი
დაფარდნილი შაქვს, ვ. ი. ტანის
ანჯვა არ შემიძლია, ძლიერ დაღ-
ლილი ვარ

მ ე რ ა, ნძერა - ძერა (ფრინ.)

მ ე რ ქ ე ა - ძელქა

მ ე რ წ ი - ძეწა, ძეწნი, ტა-
რიფა

მ ე წ კ ვ ი - ძეწკვა, წვრილი
ჯაჭვი

მ ე ა ლ ი - ძეალი, ძეალამი -
ძელაინი

მ ე ა მ ვ ა ლ ი (მბბგამვალუქი)
- ძუნძული (მეფეძუნძულე), ძან-
ძალი (იხ. ჭვ. გვ. 79)

მ ე ი რ ი - ძეირი, ღიღუჯაბი
ანი, ძეირი - ძეირი, ავი, ძეირე
სი - ძეირფასი

მ ე ვ ა - მატვლის ძაფი, შთათი,
ღაშლა, ღაშლის ძაფი

მ ი გ ი რ ი, მ ე გ ვ რ ი, მ ე-
გ ი - შავვალი, მეგარულად ძიგე-
რი ჰქვიან მეცნარეს, რომელიც
მოხსნამს შავვალს, ხოლო თვით
ამ მეცნარის ნაყოფს ჰქვიან მუეო
(შვ. ე. ჰ. ძაფურა - კაალა, იხ. გვ.
62)

მ ი ე ბ ა (ვიძე, იბძე) - მიება
(ვეძებ), ძებნა

მ ი ნ ა, მოძინა - შატება, მო-
მატება, მიბძინა - მოვიმატებ, მე-
ძინა - მოვიმატებ

მ ი მ ე - მიბა

მ ი რ ა ფ ა (იბბირუა, ვიბირუა)
- ნახვა (ვინახე), მაძირაფუ -
მნახველი, ნაძირეფუ - ნანახი,
წყნება, ეოძირა - ვარყვებ

მ ი უ თ, ონჯეთ - ძლივს

მ ი ქ ე ა - შადჯარა, აფხ.
ამიქა

მ ი ც ა (იბძიყა, ეიბაყა) -
ცინვა, ხეცილი (ვიცინი), ვეძიცი
(ვივაძიცი) - ღაციწვა, ღაციწინი

მ ი ხ ვ ი - ჯიხვი (არჩეა და
ჯიხვი მყოფა, ხორცე აჭებს შარი-
ლიანი. რ. ერასთავის ლექსიდან
„სამშ. ხუცს“).

მ მ ა რ ი, ბეჟ - ძმარი. თავად
არ იყო ძმარი, შიგ ჳურთუე წყა-
ლით (ანდ).

მ ნ ე ლ ი - მწეღი, მბბმე

მ რ რ ი, ნძორი - მძორი,
მძორი (ის. გ ერ.)

მ უ ა - ძუა (ცხენისა). ხანძი -
ხამუე ძუა - ფაფარი

მ უ მ უ - ძუძუ

მ ღ ა ბ ი - გოგო, ჳაღი, ძღაბი
(ჳ. ჳ. 66)

მ ღ ა ბ - ქ უ რ ც ა შ ი - ზღარ-
ბი, ზღარბი

მ ღ ა ნ ძ ღ ა ღ ი - (ძარბლა-
ლი?), მაცე

მ ღ ა რ უ ა (მღარე) - ჳერეა
(ცხერაე), ღაზერეა

მ ღ ვ ა ნ ძ ღ უ რ ა აკობდვანძი.
ღუა - წუწუა, ჳწუწუა (ღუ-
წუწუე), იბ აკობდვანძეღუა

მ ღ ვ ე ნ ი, ძღვინი - ძღვინი,
ზღვინი

მ ღ ვ ი რ ი ნ ი (იმღვირინა)
- ჳამბზეღუა უშნოე, ხაყოღაე
იბ. გ.

მ ღ ი რ კ ვ ბ ა (იმღირკვბუე)
- ჳიღარბა (ჳიღარბ)

მ ღ ი ძ ღ ა ღ ა (იმღიმღანს)
- ვინეღლი, ვინეღლიანი ღარი

მ ღ ი ძ ღ ო ნ უ ა (მღიმღონუა)
- ჳიზნა (ერზნი), ნისკარტით
ფხანა (იბ. ხ.)

მ ღ ო ნ ძ ღ ო - ძონძღო, ვუდ-
ძონძღი¹

▽

წ ა ვ ე ბ ა (წაეავენქ) - წავება
(წაეავებ)

წ ა კ ი თ ხ ი რ ი (წიქითხე)
- წაეითხეა (წაეეითხე)

წ ა კ ი ღ ვ ბ ა, წაეინღება
(წაეეინღებუე) - წაეიღება (წაეე-
იღებბი)

წ ა ღ ა, წწაღა, ჳანღი - წა-
ღა, ნათბი, წაღა (ჳ. ჳ. 67)

წ ა მ ა ღ ი - წამაღი (ორივე)

წ ი ა მ ე ღ ლ ო ბ ი თ, წამაღუა (მწამ-
ღა) - წამღობა (წამაღობ)

წ ა მ ე ბ ა (მწამე) - წამება
(წამებ). იმწამე - ეიწამებ; მწამს
- მწამს

წ ა მ ი - წამი, წუთი

წ ა ნ ა (წანა, მოწანა) - წელი,
წელიწადი. წანახ - ჳახს, შიძ-
ვალ წელს. წანერა - ბურჯაეი

წ ა ნ წ ა ღ ი - ძაწიღა, წან-

1. სხუათ იუტეა მირიღლი (მ. ჳ.)

წალი (წ.)

წ ა მ ჰ ნ წ არ ე - მწარე, ხანწარე - ხიმწარე

წ ა რ ი, წ ა ბ ი - წარბი

წ ა რ გ ა ნ ტ ი - წაღვანტო (წ.)

წ ა რ მ ა ქ ი - წარმაქი, მამობამი

წ ა უ ლ ა (წაურე) - წახლამა (წარეხლება). წაუღირო - წამხდარი

წ ა ქ ა - წაქალი, წაქა (იხ. ხ.)

წ ა ნ უ ა - იხ. მონაწეა

წ ვ რ თ - წერო (ფრ.)

წ ვ ხ ი - წეხი

წ ვ წ უ ა (მწეწ) - წეწა (მწეწ). წაწეწა - წაწეწი

წ ვ ა ღ ი ლ ი - წაღლილი მონაწეაღიღე - მონაწეინე ვარ

წ ვ ვ - წეე (მ. 67)

წ ვ (წი) - წერელები (იხ. წანა)

წ ვ მ თ ბ თ ნ უ ა (წეშობმნე) - წამანა (წაებან)

წ ვ მ თ ღ ვ მ ა - წიშოღვამა (წეშობღვ) - წაღვამა (წაღვამ)

წ ვ მ თ თ ლ უ ა (წეშობთლ) - წათლა, წაგთლი

წ ვ მ თ რ ვ ნ ა უ ა (წეშუვორცინუა) - წამორცირება (წამორკვორება)

წ ვ მ თ ე ვ ა ლ უ ა (წეშეოლალა) - წაეეღვება (წაეეეღვ-

ებ)

წ ვ რ წ ი ნ ი, კიენი კიენი ლი, კიენი ლი

წ ვ ა ლ ვ ბ ა (წაწვალე, იმწვალები) - წვალება (წაწვალე, იმწვალე)

წ ვ ა ნ ღ ი - წვენწო, წვერო. ხწველის ძირი მწარე არის, წვენწოში გატყობალების (ანდაზა)

წ ვ ე ნ ი - წვენი, წვენამი - წვენიანი

წ ვ ე რ ა, წვერედი - წვერა, წვერედა (თეფრა, იხ. ზ ვ რ.)

წ ვ ე ვ ბ ა - წვევა, მონწეობა, მონწევა (მონწეობე). წვევლება - წვევლება

წ ვ ე ნ ა რ ი, წეინორა - წეუი, წეაეი

წ ვ ი რ ე - წაკელი, წეხეა

წ ვ ი წ ვ უ ა (მწეწ) - წაწეწა (მწეწეწი), წეღეთა (მწეღეთ) (წ.)

წ ი მ თ წ ვ კ ა ნ თ ი რ უ ა (წეშორკანტრუა) - წაწეიტება (წაწეეიტება)

წ ი რ უ ა, წერეა, (მწერ) - წერეა (მწერეა). წაწირა - წაწერა

წ ი ა რ ი - მწეეარი

წ ი ა უ ი - წიგელი (მწეიგი), წიგელი

წ ი თ ე ლ ე - წითელი (აგაღმ-

ყოფობა)

წ • კ • უ • ა (მწიკუა) - ხერა (ესერი). მწიკულა, წიკუალო - გახერბილი

წ • ღ • - წილი. მიწილე - მიწილე

წ • ღ • ხ • უ • ა (მწიღხუ) - გაწურვა (გაწურვაჲ). გამოწურვა, მღ. მუერ წირვა - წურვა

წ • ღ • უ • ა (მწიღუ) - კრეფა (კრეფუ) (ხიღხუ). წიღუა, მიწილეა (იხ. სიტ. კრეფა)

წ • მ • ი • ნ • ღ • უ • ა (მწიმინღა) - წმინდა (ცწმინდ). ნაწმინდა - ნაწმინდა

წ • მ • ო • ღ • ა • ფ • ა (წიმოლღუ) - წამოვარდნა (წამოვარდნება)

წ • მ • ო • კ • ო • ნ • ა, წმკონა (წმობკონა) - წამოწევა (წამოწევაჲ)

წ • მ • ო • ჭ • ო • უ • ა • ფ • ა (წიმოჭოუა) - წამოშევა (წამოვაშევერ). წამოყოფა (წამოყოფუ)

წ • მ • ო • ხ • ხ • ა • ჰ • უ • ა (წიმოხხაჰუ) - წამოხტობა (წამოხტობი)

წ • ი • ნ • დ • ა - ტუტეო. წიდა (ჩ.ხ.). წინდაში - ტუტეოანი

წ • ი • ნ • კ • ვ • წინიკ - წილაკო, ცხენის ავაღმყოფობა

წ • ო • რ • ვ • ა - წირვა, წირვა ღო ხუამა - წირვა ღა ღოკვა

წ • ო • რ • ო • ღ • უ • ა, წორიღუა

(მწერბილ, მწერბილღუ) - წერბი (წერბილ, ვაწერბილღუ)

წ • ო • რ • ღ • ა, წორიღა - წორიღი, წორიღი, წორიღი, წორიღი, წორიღი (მწორიღი) - წორიღი (წორიღი), დაწორიღება (დაწორიღება) იხ. ჭ. 17, წორიღის დაწერება

წ • ო • ხ • ა • ფ • ა (იწოხუა) - ახუბა (ვაახუბის მიწილმემობუდ ხილხ), წიხუა (ვაწიხუა), ჭამიხუბა

წ • ო • ხ • ჭ • კ • ო • ღ • ო - წიხუბა, ოწიხუბი - ხაწიხუბი, მიწიხუბი - მიწიხუბი

წ • ო • უ • რ • ო - წიფულა, წიფულა, წიფურიანი - წიფურიანი

წ • ო • ო • - კ • კ • ა • კ • კ • ა - იწილო, მიწილო (იხ. ჩ.)

წ • ო • ო • ღ • ა - წიწილი

წ • კ • ო • წ • კ • ო • ნ • უ • ა (მწიწკონუ) - წიწკნა (ცწიწკნა) იხ. ჩ.

წ • კ • ა - გურკა, გურკა, თებლა მილუღლისა

წ • კ • ა • ნ • თ • ა • ფ • ო, წკანტი - ჭკანტი, თითის გაღაწევის ხმა (ჩ.)

წ • კ • ა • ნ • ტ • ო • ღ • ო, გოწკანტილი - გოწკანტილი

წ • კ • ა • რ • ა • მ • ო - მწკარიღა, ღონწკარიღი - ღამწკარიღებულა, ღაწკობილი, ღაწკაბული (იხ. ჭ. გვ. 67 სიტ. წკაბი). ღაწკარი - მწკარი, სტრაციონი

წ ა ბ უ ა (მწკაბულა) - ჯმბ-
 ვა (ჯამბავე) კაკა, ღაცკა (ს.ს.)
 წ ა ვ ბ ა რ ი - 1
 წ ა ვ ბ ა რ ა მ ი - წყარაძი (ვ.
 ბ. ჯვ. 67), სყარაძი (ჟი. ჯვ. 48)
 უსკარული, მხსენელი
 წ ა ვ ბ ა რ წ ა ვ ბ ა ღ ი - წყარ-
 წყალი, წვეთებად ღუნა (ვ. ბ. ჯვ.
 63)
 წ ა ჯ მ ა წ ი ა მ ა (სუფიქს. -
 თანღ.) მუშაწველა - მამახთან.
 მანწველა - ვისთან
 წ ა ღ ღ ა (ვარწიდა) - წო-
 ბა, დაწრობა, დაღაჯება
 წ ა მ ნ ტ უ ღ ი - სკინტლი,
 ფრინველის სკორე (იხ. ს.)
 წ ა მ რ ი - მხირა, მამწურა,
 წყარა (იხ. მ.)
 წ ა მ რ ი ნ ი, წყდრინა - წკრა-
 ღლი, ვეფალი
 წ ა მ რ უ ა (მწკორღ), წყდრუა
 (მწკორღ) - პობა (ვაპობ), სება
 (ვრება), ზუნა (ვზუნ)
 წ ა მ ტ ი ნ უ ა (მწკატონ, უწ-
 კატონუა) - მწკენა (ვმწკენ, უბრ-
 წყენ)
 წ ა მ წ ა ზ ი წ ი წ ა მ ი
 მჭედაყო (ყ.) - ჭინჭილაყო, ჭინ-
 ჭილა (ს. მ. ვ.)
 წ ა ო ნ ღ ა წყარი - წმინდა,

ანკარა წყალი
 წ ა ო ნ ღ უ ა (მწკორღ) -
 მახვა (ვმახვა), ორბაღის მწკორღა
 (ს.)
 წ ა უ მ ი ნ ი - წმუველი,
 წმუვეტნი
 წ ა უ მ ი ნ ტ უ ა (მწკემონტე)
 - ზრება (ვზრება), მახვა
 წ ა უ ნ წ ი - წუნკა, ძუნწი
 წ ა უ რ ი - ჭაჭა, დაწვრული
 უწრძის ზუნა
 წ ა უ რ უ ა (მწკორუ) - ზუჭა
 (ვზუჭა), დაზუჭა, თოლი მწკო-
 რი - თვალი დაზუჭე (მღ. ვ. ბ.
 სიტ. წკორუა)
 წ მ ი ნ ღ ა წ მ ი ნ ღ ი - წმიდა,
 წმინდა
 წ ო ღ ა წ ო ღ ა - ჭვარტლი,
 მური კვამლისა
 წ ო ნ ა, წონუა (მწონე) - წონა
 (ვწონავ)
 წ ო ნ ე ბ ა (მწონე) - წუნება
 (ვწუნება), (მმწონე), მწონება -
 შენიშვნა (მეცნიერება)
 წ ო ნ უ ა (მწონე სქან) - ხილ-
 ვა (ვხილავ), თაფლის გამოღება
 სკიფიან (ვ. ბ. ჯვ. 70)
 წ ო რ ა უ ა (ვწწორუა) -
 სწრობა (ვუსწრობ), დასწრობა
 (დავასწორებ)

1. კრძარტყუა

წ ო რ ი - ხწორი, ვრთი ვერა
 წ ო რ ო - ერთად წორი მორ-
 თეს, წორი იდეხ - ერთად (ხწო-
 რად) მოუიღწენ, ერთად წაუღწენ
 წ ო წ ი ნ ა რ ა, წოწნარი -
 წოწნარი, ზარმაცი
 წ ო ხ ლ ე, წობილუ - წინ.
 წობლენი კარი - წინაკარი
 წ რ უ პ უ ა - ხრუტყა
 წ უ - მზე, პურის ხალენი
 წ უ ა ლ ა (ბწუ) - წოვა (ცწოვ).
 ნაწევა - ნაწოვი, წუაფა, ეწოწუ-
 აფა - წობა (ვაწობ), წება (ვაწება).
 მა ეწეიწეა მელანხ - მე ჩაეაწე
 მელანში (თხ. ლ წება)
 წ უ კ ა ლ ა, წუკალუ - კარდა-
 ლი, ჰატარა ქვაბი სილენძისა
 წ უ რ ა ფ ა შარამი - სწავლე-
 ბა გზისა (გზის ვახწავლი)
 წ უ რ უ ა ღისამი - ნიბა (კ. ბ.
 გვ. 32), დანისება - კვალის ვაულე-
 ბა სახსაგში
 წ უ რ წ ი ნ ი (ყ.) - წრუწენი
 წ უ რ წ ე ა (ბწურწუ) - წრუტ-
 ეა, დაულევა წურწევა (თხ. ჩ.)
 წ უ რ ბ ე ლ ი - წურბელა
 წ უ რ წ უ მ ა - თხ. კურწემა
 წ უ რ წ უ ფ ა - წუმწემა, გო-
 ვირლი
 წ უ ლ ა, წულაზი - წულა
 წ უ წ ე ლ ი ორქო - უხადო
 (წმინდა) ოქრო

წ უ ხ ე ბ ა (ვაწუხებ) - წუ-
 ხება (ვაწუხება, ეწუხება)
 წ ე ა თ უ ა (მწეათუ) - ღამ-
 რილუბა (დავაშარილუბ). წეათლი
 ხორცი - ღამარილუბული ხორცი.
 შდ. მწუთხე, მეტად მღაშე (თხ. ხ.)
 წ ე ა რ ი - წეალი (ნ. ქ-მ)
 მალე წეარი - მაგალი (მღანარე)
 წეალი. წეარი ნაწეარება, შარა ნა-
 შარება - წეალი ნაწეალებზე, ეს
 ნაგზევზე (შეგ. ანდაზა)
 წ ე ე ნ ა - წეენა, წეენება
 წ ე ე ო ტ უ ა - თხ. ჟინთუა
 წ ე ი ი - წეაი
 წ ე ი ნ ა ფ ა, მოწეინაფა -
 წეენა, მოწეენა
 წ ე ი რ ი - რწეილი, კრწეილი
 წ ე ე თ, წეით - მწუთხე, მღა-
 შე (თხ. ჯ. ბ. გვ. 4. ხიტ. მწინილობა)
 წ ე ე შ ა (ყ.), ნწეშა (მწეშ)
 - ხსნა (ცხსნა), გონწეშა - ვახს-
 ნა (ვაეხსნა), სწეხა (დასწეხა)
 წ ე ნ ა რ ი - წენარი, წენარა-
 ამო - წენარად, წელა
 წ ე ო ბ ა - წეება, „ხელო“. ჟო-
 რი წეობა - ორი წეობა (ხელო)
 მაგალ. ტანისამობი
 წ ე ო რ უ ა (მწეორუ) - ზაყბა
 (ვაზაყბა), შერევა (შეწერე)
 წ ე უ წურეალი - წეარი
 წ ე უ ა ლ ა (მწეალებ, იმწეალებ)
 - დაძევა (დავაძევა, დავაძევა)

დინწვე ქვეანაქ - დიაქვა ქვენი-
ერობა წყარს დინწვე - წყალში
ჩაგვიძრე, ინწვეალი - დასაქვევი,
დასადუძავი

წ ვ ე ა ლ ა გონწვეალი -
წყობა, ვაწვობა (ვაგაწვობ). გასაწ-
ვი - გასაწვობა, გონწვილი -

ვაწვობალი

წ ვ უ ნ ა ფ ა (ვაწვეწვა, ინწ-
ვეწვე) - ტყინება (ვატყინ, ვატყინ)

წ ვ უ რ ი შ ი - კვირისთავი (ე.
ბ. წმ. ხატ. ჭაჭყეი) კვირისტავი

წ ვ უ რ - კ ვ ნ მ ხ ი, კვარურ-
კაკა - კოქი, უყბის წაწილი

ქ

ქ ა - ქალეუი - ჩაღა

ქ ა ბ ა კ უ ა (ქაბახე) - ტყე-
ნა, დატყენა (დაეტყენი)

ქ ა ბ ე - წებო, ქაბეა (მჭაბე)
- წებეა (მწებავ). ქაღარღი ქამყა-
ქაბების - ქაღაღი ვაწწებეს, ვაგ-
რეს

ქ ა გ ი - ქავი (ცხენი)

ქ ა ლ ა (მჭა) - კურა (კურავ).
ოჭალი - ხაკურავი, ნაჭა - ნაგ-
რი, მიყოჭალი - მიყურება

ქ ა ლ ე - ქალა

ქ ა ნ ა ფ ა (იბჭანუა, მიჭანუ-
ანა) - ხმობა (ეხმობ, მიხმობენ),
ბარება (ეხმარება, მიხმარებენ)

ქ ა ნ ღ ა რ ი, ქაღარი (გ) -
ჭანღარი

ქ ა ნ ღ ი, ჭანღი - ბუზი, ჭან-
ღამი მინახქუა ზორცი - დაშქი-
ქული ზორცი, ბუზის მინაფარი
ზორცი (ახ. გ. ბ. გვ. 31), მქიქი -
მწვრთა კვრდებუი ზორციჲ მფ-

რილი

ქ ა რ კ ე ნ ი, ქარკენტი - ქა-
კური, თაგმოკაკელი ჯონი ბურ-
თის სათამაშო (ქე. წმ) (ქარკენი
ბორია - ვორგალი, ქარშეთი,
კუდიანი ქარი", ჭადიკონი

ქ ა რ ა ფ ა (ე. მაჭარფუ) -
შოენა, დირხება, „მოძურება“ გარ-
დაღს, დაღს მუთუნი ვაჭარაფუ -
თავის მღუმი არაფერი არ დირხე-
ბია, არ შეუძენა

ქ ა რ გ ა, რჭელი - რჭელი

ქ ა რ უ ა (მჭარე) - წერა
(მწერ). ოჭარალი - ხაწერი, ნა-
ჭარა - ხაწერი, ნაჭარალი - მწე-
რალი

ქ ა რ ტ ე უ ღ ვ რ ი - დაწინწკ-
ღულა, წინწკლებანსი, აჭრეღუ-
ბული

ქ ა რ ხ ა ღ ი - ჭარხალი,
ბოსტ მცენარე, ჭარხაღუა - აგო-
ჭარხაღუა - დაყწეა, დახვრეა

ჭ ა უ უ რ ი ა - (რადაც ზაქონ-
ლისათვის ძლიერ მარჯე მეტად
ტყბილი ბაღახი)

ჭ ა ჭ ა - ჭაჭა ჯურძინია (იხ.
წევრი)

ჭ ა ჭ ა - ჭაჭა, თირკმელი

ჭ ა ჭ ა ჯ ი - ძიძვინი, ჯაჯუი-
ნი (ხ.), ჯავანი, ღრიანხველი

ჭ ა ჭ ა უ ა (ბჭაჭე) - ხხმა (ავახ-
ხამ) - ბჭაჭე მახს - ავახხამ
მძივს, აცმა (ავაცვამ)

ჭ ა ხ უ ა, ჭაჩუა, ქანჩა -
ჭრება, წრება, (ეწრება), წნახა
(ეწნახა), ქაჩა (ექაჩა)

ჭ ა ხ ნ ა კ ი - ჭახნაკი

ჭ ა მ (ჭაჭა) - ცოტა, ჭე-ჭეთ -
ცოტ-ცოტათი

ჭ ა მ რ ჭ ა (ჭარტა) - ჭრელი

ჭ ა ჭ ა თ რ ბ ა - ჯუდიანე-
ბის ჯაჭე, მართამობის წინა ჯაჭე
(იხ. ე. გვ. 387), ჭაჭეთი (იხ. ე. ბ.
გვ. 65)

ჭ ა მ ა თ ა უ ი (ჭეთანს) - წე-
თება (წეთება)

ჭ ა მ ა ჯ ი - ჭეაჯი, მჭეაჯი
(ავაჯმე.)

ჭ ა მ ა ჯ ი კ ი - ჭანჯი, კლანჭი,
ბრჭეაჯი

ჭ ა მ ა რ უ ა (ბჭეარე) - კაჩა
(ეკაჩა), ჭრა (ეჭერი)

ჭ ა მ ა რ ჭ ა ჯ ი - წანწეარი,
წურწური

ჭ ა მ ხ ე - ჭმანე, მეთე, ჯანე
ჯეჭეახ - ჯეინო ჯაჭეაჯი

ჭ ა მ ე - ჭეაე (ბურმე)

ჭ ა მ ე მ ა - იხ. ქემა, ქეეთი -
წეეთი

ჭ ა მ ე ჭ ა ვ რ ე მ ი - იხ. აე-
ავერემი

ჭ ა მ ა უ ი (ბჭეა) - ჭეაელი
(ეჭეაე), ჭეანს (ჭეივს)

ჭ ა მ თ ა უ ი - ჭროკინი,
ჭრინკა

ჭ ა მ მ ა, ჭემა - წემა, ჭეის
(ჭეისი, - წეის)

ჭ ა მ რ თ ი - ჭეართი (ე. ბ. გვ.
65), ჭეართი, ჯაჭეირთაჯი - ჯა-
ჭეირთაჯი

ჭ ა მ რ თ ი - ჭეაღითი, ჯე-
ნის ზაქრფელი იარაღი (წ)

ჭ ა მ ტ ე - ჭეჭეტანა, ჭეჭე-
ტანა (წ.), ჭეჭეტანა (ჭე), ჭეჭე-
მაჯი (ე. ბ. გვ. 67)

ჭ ა მ ტ უ ა, ჭაღა (იბჭეაღ) -
ჭაღა (ეჭაღა) იხ. ე. ბ. გვ. 67,
თეაღის ჯანეჭეა, თაღლი მიჭეაღ
- თეაღი ჯანეჭე, თეაღი ჯაჭეაღ

ჭ ე - წეაღი, ნაწეაღი

ჭ ი ა - ჭია

ჭ ი ა ნ უ რ ი - ჭიანური

ჭ ი თ ა - წითელი, ხიჭითა -
ხიწითაღე

ჭ ი კ რ კ უ ჯ ი - ჯეჭე ჭა-
მისა

ჭ ი ლ ა (ნებისი) - წერტილი, ექს-
ქილა, ნაჭი, ნიგვხის (კაკლის) გა-
რეკანი. იმ. კ. ბ. ხატ. ფიქილა. გვ.
35

ჭ ი ლ ო ფ ი - ქილინი
ჭ ი ნ ი, ჭ ი ნ ი - წყელი, წყნე-
ლი, ფიხი

ჭ ი ნ ა ე ქ ი ნ ი ა, - ქინკა, ქინ-
კა (ვ.)

ჭ ი ნ ქ ა - ქინქარქა, ღობემბე-
რალა (ერ.), ქინკა (ქაბუთი?)

ჭ ი ა ე ზ ე ზ ა - ჭიბი

ჭ ი რ ა (ნჭირა), ჯნჭირა -
დაჭირა

ჭ ი რ ე ბ ა (ვაჭირე) - ჭირება
(ვაჭირებ)

ჭ ი რ ი - ჭირი, ზენი, ჭირალა
წინა - ფამობა (ჭირიანობა) წყელი

ჭ ი რ ი ნ ა ჟ ა (ვაჭირინჯა) -
წივა (ვაწივ), მიწივა, მიწიჯენა,
მეჭირინჯა - მიჯუნჯენი, სიონი
თოლი მეჭირინჯანსენი - ხანამ
თვალი გახწვდება

ჭ ი რ ქ ა - ჭიქა

ჭ ი რ ქ ი ნ ი - ჭირქინი

ჭ ი უ ე - წერტილი, ჭიუჩანა -
წერილმანი

ჭ ი შ ა ჟ ა (ვაჭიშა), მეჭიშა-
ლა (მიჯოჭიშა) - სწირება, სწო-
რება (ვახწირება), მიხწირება (მიხწი-
რება, ჩ.), მიწივა (მიჯუნჯენი), მეჭი-
შაჟა - მიხწირებაჟარ. იმა ჯე-

ვაჭიშე - იმას ჯერ მიწიწივი, მიჭი-
შაფილი (ვ.) - მიხწირებაჟარ, მიხწი-
რებაჟარ, სრულწილოვანი

ჭ ი შ ე ა რ ი - ქაშკარი

ჭ ი ჭ ე - ჰატარა, ქაწია, ჭიჭა-
ნობა - ჰატარობა, სემაწილუე;
(მდ. კ. ბ.), ჭიჭაჯება, მიჭიჭაჯება
- მიჯლუება, თაგუნანსელობა, ფუ-
ლის ზომით ხარვეჯა (ვ. ბ. გვ. 66)

ჭ ი ჭ ი ბ ი, ჭ რ ქ ი ნ ა - ჭრინქი-
ნა (ვ. გვ. 390)

ჭ ი ჭ ი ნ ა ჟ ა (ბჭიჭონჯე),
ვაჭიჭონჯა - ჭიჭიჭა (ვაჭიჭიჭა-
ბი), ჭიჭება (ვაჭიჭება) (ჩ.)

ჭ ი ჭ ე ლ ა კ ი - იმ. წყინკარი

ჭ ი რ ხ ი ნ ი (ბჭირხინე),
ჭ რ ხ ი ნ ი (ბჭირხინე) - ჭირხანი
(ჭიხინება), ზეხვისი

ჭ ი ხ ი - ჭირხელი, წიმა სი-
ციფი-ჭინკაში

ჭ ა ა ლ ე ა (ბჭააა) - ჭედა
(ბჭელ), ჭედა (ბჭელაა) ჭააა -
მწიფელი, ოჭაააა - ხამჭეააა

ჭ ა ე ა ბ ა ლ ი - ლიფიფი,
ფლაფნა, ბუნლენი, მურმური

ჭ ა ბ ქ ა ე ა (ბჭაბეა) - ბუნა
(ბუნაა), ბუნა (ბუნა), ბუნა, ბა-
ბუნა (ბაბუნა), ბუნაბუნა - მო-
ნათობნის ზელმეორედ გაბათობ-
ნა, დაწერაბუნა (ბაბუნაბუნა)
მიწისა

ჭ ა ე ა ბ ა ე ი ნ ი, მურიცხეუი

օրթոդոքսալ - յայնպիսի, օրթոդոքսալներն յայնպիսիքն

Յ Ե Յ Յ Ե - Յեղանի, Յեղար - Յեղար

Յ Ե Զ Է Ե - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Ը Ե Ը - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի (Յեղանի, Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի-Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի (Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի Յեղանի Յեղանի Յեղանի (Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի)

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի (Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի, Յեղանի)

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի (Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ (Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի (Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի), Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի (Յեղանի) - Յեղանի (Յեղանի)

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

Յ Ե Թ Ե Թ - Յեղանի, Յեղանի - Յեղանի

საყაროში ინვერსიის პირად ხატვას პირდაპირ ნიშნავს „წიბვლის ხედო“

ჭეუჭიანო - ხედა, ამ-ჭეუანი - ამ დიდის

ჭეურო - კლავტორია, ტატიანა - ადრო, მწარე ხაბი, მწარე კაბი

ჭეუროდელი - იხ. დურჭეულო

ჭეურონი - ტრადიცი (ტ. ბ. გვ. 66), გახროლადი რისხე სტყუნა, სერში ხიხინობა

ჭეუროდელი - დურჭეულო - ტრადიცი, თანაობა, ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი, ტრადიცი (იხ. ს.)

ჭეურონი - ტრადიცი, ხერხეტი

ჭეუროდელი - ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი (მეგრ. ანდხ.) - ტრადიცი (ტ. ბ. ტრადიციის ძირზე) ტრადიცი ადგილ-დრადიცი

ჭეუროდელი - ტრადიცი (ტრადიცი) - ტრადიცი, ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი (ტ. ბ. გვ. 65)

ჭეურონი - ტრადიცი, ტრადიცი

(ტრადიცი), ტრადიცი (იხ. ტრადიცი)

ჭეურონი - ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი (ტრადიცი, ტრადიცი)

ჭეურონი - ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი, ტრადიცი (=ტრადიცი, ტრადიცი), იხ. ტ. ბ. გვ. 65, სიტ. ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი (ტრადიცი) - ტრადიცი, ტრადიცი (ტ. ბ.), ტრადიცი, ტრადიცი ადგილი

ჭეურონი - იხ. ტრადიცი

ჭეუროდელი - ტრადიცი (ტრადიცი) - ტრადიცი (ტრადიცი), ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი (ტრადიცი) - ტრადიცი (ტრადიცი), ტრადიცი, ტრადიცი - ტრადიცი, ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი, ტრადიცი (იხ. ტრადიცი) - ტრადიცი, ტრადიცი (იხ. ს.)

ჭეურონი - ტრადიცი (ტრადიცი), ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი (იხ. ტრადიცი)

ჭეურონი - ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი - ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი (იხ. ტრადიცი) - ტრადიცი, ტრადიცი (იხ. ტრადიცი, ტრადიცი) - ტრადიცი

ჭეურონი - ტრადიცი

ყოფილი - დაქვეითება (დაფუჭებული),
დაქვეითება, დაქვეითება (დაფუჭებული),
ქვეითება (იხ. ჩ.), დახრუსტვა,
ვფუფუძი (ჩ.)

ქ ვ ი შ ი, ქვეში - მწვეში

ქ ვ რ ღ ე ფ ვ ა - წყაღობა

ქ ვ რ ღ ვ ა (ბჭოაფუ) - და-
კოფა (დაკოფაფა) დაჭრა (დაფე-
რა), წყაღა (ჩ.), წყაღა (ჭმწყაღა)
ჭოაღობი - დაჭრაღი, დაკოფი-
ღი, წყაღღი. ღამის დონჭოაღუბ
- იშში დაჭრებს

ქ ვ რ ნ ი - მუნა, ქუონონი -
მუნანარი

ქ ვ რ რ ი - წყერი, მწყერი

ქ ვ რ რ ი ნ ი (ბჭოარჯი, ვაჭ-
გორუფი) - წყრობა (წყწრებს, ვა-
წყრებს). ვფაჭეორი - ვაჭეწყრო

ღორონთქ ვშიაჭეორქ - ღწწწწწ
გამიწყრა

ქ ვ ე რ ე ბ ე რ ე ვ ე რ ე ვ ე
ორთთთ, ირქამი, მღ. როკა (ჭ ბ)

ქ ვ ე რ ქ ვ ე რ ტ ი - მწყრ-
ფუბა (გურ.) წყერიფუბა (ვ.) (მა-
ღანბია)

ქ ვ ე ღ ვ ა (ბჭოაფუ) -
გამზითუბა (გაგამზითუბ), მზითუბ
მაცუბა, მიაჭეაფუ ხათეკო - პ-
ტარძალი. იჭეაფური, (შითთ) -
შითთეფი (ხამატარძლო)

ქ ვ ე რ ქ ვ ი ნ ი (ჭორამი) -
ქვეთეფი (მეცდობა) (ჩ.), იხ. ვურ-
ყინი

ქ ვ ე ქ ვ ი ნ ი (მაღანბია) -
ქვეთენი, ქვეწყაღი (ჭე. 69)

ბ

ხ ა (ჩხოშიში, ვფერიში) - ფხა

ხ ა ბ ა რ ღ ა - ქაღის ტანი-
ხამთხი მავთუღუბიანი, კაბის ქვეშ
ჩახატეღი, ხამარღა (იხ. ჭე. გვ
70)

ხ ა ბ ა კ ი - ხამაკი, ხობაკი,
ბარგი-ბარხანი, აფუფი (იხ. ჭე. გვ
71)

ხ ა ბ ა რ კ ი (ბარხალი) -
ბარხენი, მაგ ვაწყაბატებული და
გამხმარი ტყაფობ ხმიანობა. ხამაკი

ჭ ბ-ს განმარტებით, რიხამე ტენა
(იხ. გვ. 67), მავტამ შედღუბა ხა-
ბაკი, ხმავრობხა და ხმავრობით
რიხამე ტენახატ ნიშნავუბს ჯო-
ხამარკი (გფახამარკი) - ფუბის
წაყრა, ბორძიკი (იხ. ვ.). ქუბს ქე-
კახამარკე ღო ქეღანთხე - ქუბს
ფუბი წაყრა (споткнулся о
камне) და წაიჭეა

ხ ე ბ ა რ კ ვ ა ტეფიში - ვაწ-
კიპარტება, წეღლი ტყაფობ ვაჭეაფა

ჯონებზე გახანძობად (იხ. ვ. ბ. გვ. 64, მედ. ნაბარცა)

ხ ა ბ უ რ ხ ა ტ ი - ნაბურზაეი, ხანაძორი

ხ ა ვ ე რ დ ი - ხავერდი

ხ ა ზ ი, ღაზი - ხაზუა (მისაზე), ღაზუა (ბლაზე), ხაზუა (ვინაზე)

ხ ა ზ ი რ ი, ხაზერი - ხაზირი, შხა, გამწადებული (იხ. ვ. ხ. ხაზირი)

ხ ა ზ ნ ა, ხაზენა - ხაზინა

ხ ა თ ე, ხეთე - ძალე, ჭყარა. ხათე ხოლო - იმ წამსვე, მამინათვე

ხ ა თ ე ც ი, ხატეცი - ძატარძალი, ახალრძალი, აფხ. ათაცა

ხ ა თ რ ი, ხათერი - ხათრი აფხ. ახათერი

ხ ა ტ ა უ ი (ფუხაეუა) - ფხატენი (ფუფხაეუნებ), ხატენი (იხ. ვ. ბ. გვ. 67)

ხ ა ლ ა (ფხა) - ზეგა (ვიზეეჯები) (რქობანი ცხოველებიხათვის) შობა (ვშობ), დასტმა (დაესვამ). მახალი წმუნე - დამსმული ძროხა. წმუნეუ გინი ჯხუნე - ძროხამ ხბო მოიფო. ზალა ითქმის ადამიანზედაც

ხ ა ლ ი - [ზალი, ნიშანი]

ხ ა ლ ი ხ ი - ზალიხი, ნდომა

ხ ა ლ უ ა (მხაღე) (ე) - ზალეა (ვხაღე), მარცვალთა შერ-

ვა. მფერ. ზალეა ითქმის აგრეთვე ცივი ღობის გათბობაზე. უმფერ. ვეღო ქართ. ხანზლეა (იხ. ხ. რ.)

ხ ა ლ ხ ი - იხ. ზარხი

ხ ა მ ე ბ ა (ვახამე) - ხამება (ვახამებს)

ხ ა მ ი - დანა. ოყო ჯამი ხამით დედა დავთლუ (მეც თქმულუბა) - უნდა ხას დანით თაგი მოავლა (იტყვიან, როცა განსაცუთურებელი და გახაჯავრებელი რამე შევსობეყვათ).

ხ ა მ ი - ხამი, გამოუცდელი

ხ ა ნ - ხ ა ნ - ხან. ხან თემი ხან თამი - ხან ასე, ხან ასე

ხ ა ნ გ ა - გადარეული, ძროხანი, ვიფი, ხუნდელი. ხანგება (იხ. ხანგებუქ) - გადარევა (გადავორევი)

ხ ა ნ დ ა, ხანდება - შრომა, ჯაფა, ქირნახულობა, ჯახირი. აფხ. ახანდჳრა. იმი ახანდე, იმენი დორდურექ - ახი (რომ) იჯახირი, მანც მოყეფება

ხ ა ნ ი - ხანი, დრო

ხ ა ნ ტ ა ლ ი - ფანფალი. კიბირი ახანტალე - კბილი უფანფაღუებს

ხ ა ნ ტ უ ა (ფხანტე) - ხატვა (ვხატავ). ნახანტე - ნახატე

ხ ა ნ ტ ქ ო ლ ა - ხანტყოლა, თერმია (ერ.)

ხ ა რ ა ზ ი - ხარაზი
ხ ა რ ა ნ ო - ხარანი
ხ ა რ ბ ი - ხარბი. მოხარბე -
მეხარბება

ხ ა რ ვ ა, ოღალე - ტვირ-
თი, სატვიროთა. ურემიში ხარვა -
ურემის სატვიროთა, ე. ა. რამდენხაც
ურემი წაიღებს. ხარვა - და-
ტვიროთა. ოღალე (პირდ.: წახალე-
ბი) - თაქის, კვონებ, ერთი კაცის
წახალეებ ტვიროთზე, ხოლო ხარვა
- ხარის ურემის წახალეებ ტვირო-
ზე) - ბხარვა - დატვიროთა,
დავტვიროთა

ხ ა რ დ ა ნ ი - ხარდანი
ხ ა რ ე ბ ა - ხარება. იხარე,
ვახარე - ეიხარებ, ვახარებ

ხ ა რ ზ ე ნ ი - ხარზენა¹

ხ ა რ ხ ი - ხალხი

ხ ა რ თ ა - ხალთა, გუდა.

ხ ა რ თ უ ა (უხართა) -
ხლართვა (უხლართაე). ხართფლი
- დახლართული

ხ ა რ კ ა ლ ი - ხერკალი (ჭე-
არტახი, გატეხილი ძელის შესაკე-
რელი. ხარკალი - მხრიალი, ფხა-
კანი, ფხაკუნი, ხმელი საკნის ხში-
ანობა

ხ ა რ კ ი - ხარკი

ხ ა რ უ ა (ბხარე) - ხარვა

(რაჭე) გაკვალეა. დიდ თოჯინა
პირველად გახელა და მასზე ვის
გაქვლუა (ვაკვანა). (ახლანა მარა
ქაშინი (ს. ნ.), თოჯინე გაქვლული
გზა

ხ ა რ შ ო - ხარში (საჭმელი)

ხ ა რ ც ქ ე ა (უხორცქე) -
ხევა (ეიხევი)

ხ ა რ ვ ა ლ ი, ხარვაფი (უ-
ხარვალუა) - ხანხარი (ვანხ-
ხარებ), მხარუნი (ვანხარუნებ),
უღარუნი (ვაუღარუნებ)

ხ ა რ ხ ა ლ ი - ხარხალი,
დრუსენი ღორთა

ხ ა რ ხ ა შ ი. ხორხიში -
ხარხარი

ხ ა რ ა ხ ე ნ ი, ხარახენი,
ხარზი (ე.) - ხირხალი (ს. ნ.), დო-
ბე მსხვილი ხეებისაგან, უფთო

ხ ა რ ხ ი ნ ი, ხარხენი - ხარ-
ხიში, ხარხინი, ღვინის საწურავი
მანქანა (იხ. ე. ბ. გვ. 60)

ხ ა ხ ა - ხახა, ხარვა

ხ ა ხ ი ლ ა, ხახლა - გვერდი

ხ ა ხ ი ა თ ი - ხახათი

ხ ა ტ ი - ხატი, ხანტეა
(იხ. ხ.)

ხ ა შ შ ი - ხაშში

ხ ა შ უ ა (ბხაშე) - ხარვა
(უხარშაე)

1. აქვე კახისხვან გვინილი (პ. კ.)

ხ ა ნ ა ლ ი (შუშელი კათანი)
- ხრიანცელი, ღვრისა [შიგრაფი
ხაღხისა]

ხ ა ნ ქ ვ ა (ფხაჩკე) - თონა
(კოხონი), ნახაქა - ნათონი

ხ ა ც ი ც ი - ხაყვი, შობა,
დიდის ხაქშიე (იხ. ვ. ბ. გვ. 65)

ხ ა წ ა (აუხ ახაწა) - მაწე-
ნის ღუდა, მაწენის თესლი

ხ ა ჭ ა პ უ რ ი - ხაჭაპური

ხ ა ჭ ი - ნადული, ზაჭო

ხ ა ხ ვ ა, ზარუა (მხობის ფხა-
ზე) - იხ. ვ. *попрохунь* [თვეზის
გამომიგნება]

ხ ა ჯ ა ღ უ რ ი - ხეჯაღური
(ჭე. გვ. 71) ხის ბორცილი, რი-
ზელხაც სახიბივით შეაბაძენ მძიმე
დამნამევეს

ხ ა ჯ ი - ცრცი

ხ ე - ზელი, ხე-ზუნდა - ქდაის
ბორცილი, საზიბი (იხ. წ.)

ხ ე ბ ა (ვეზეზეს ვიხუვი) -
ზება (ვეზები)

ხ ე კ ვ ა (ფზეკ) - ფზეკა
(ფზეკი), გაფზეკალი - გაფზეკალი

ხ ე ღ ვ რ დ ი - იხბარი (ხ.)
მაგარი წეობა, დლოფო

ხ ე ღ წ ე რ ი ღ ი - ხეღწე-
რალი

ხ ე ნ ღ ვ ა (მზენჯ) - ხენჯა
(ვზენჯი)

ხ ე ნ წ ი ე ე ზ ზ ე ნ ე ჯ ე - ხენწ-
იხ. ა. ქარია

წიფე

ხ ე რ ზ ე ღ ი - ფინჯელი
(არამოგრაფი)

ხ ე რ კ ე ხორცე, კობა - ხორ-
კა, ოსშიშო (ვ. ბ. გვ. 73), იხ. ქე-
გვ. 72, ზატ, ხორცე

ხ ე რ ხ ა ღ ი - ხერხალი
(მფრ.), მარცელი, ქიჯო

ხ ე რ ხ ი - ხერხი, მოხერხა
(მოგახერხე) - მოხერხება (მოგა-
ხერხებს), ხერხება (ვეზერხე) -
(მოგლა)

ხ ე რ ხ ი, ხერხიში ღუდა -
ხერხეშალი

ხ ე ფ ი რ ნ ა - ხაფელი ტა-
ნისამოიბი

ხ ე ც ა - ხეში, მკობე ი. ა. ა.
ხაჭჭელი (იხ. ქე. გვ. 71), ხეცება
(ქოფხეცე) - დახეშება (დავიხეშ-
ებს ქე. გვ. 17). უზეცე - უზეშეცე
ე. ი. ვისაც ვრთხი ნამცეცეც არ
უჭამიო რა.

ხ ე ა ღ ა მ ა (მხეაღ) - ხეა-
მა (მხეალება), შეხეაღამა (შეფხ-
ეაღ), შეხეაღრა (შეშხეაღება)

ხ ე ა ღ ე - მარტო, მხოლოდ

ხ ე ა ღ ი - ხეაღა, ხეაღეა
(ფხეაღეა მოხეაღაფუნის) - ხე-
აღება (ვახეაღებს, მახეაღებს), ნახ-
ეაღა - ნახეაღი

ხ ე ა მ ა - ღოცება, იხევაბა
(ეხევაბა) - ელოცულობ. მახეამე-

რი, მახვამალი - მლოცავი, მლოცველი. თხეპური - ხალოცავი. ღორონთი, დიხეპუ სქანი სახელე - დმერთო, ღაილოცა შენი სახელე

ხვამარდი - ზომადღი

ხვამილაფა (თუხვამილაფა, ვიხვამილაფა) - ტაცება (ვიტაცებ), აფება აჩქარებით (ვიფებ), ხჭმა, ხჭნა (ვიხვამ, ვიხვი, ვიხენი, ვიხვენ (იხ. ჩ.)

ხვანცალი, ქანცალი - ნძრევა, ხვარხვალი, ხვანცარიცი (ც. ბ. გვ. 69). შურთი ეადხვანცალეფ - ხულ ვერ დაიხვანცარიცა ვერ დაინძრა, შიდრ. აფხ. აქუცარა, ფურქუციყუტ

ხვარა - იხ. ხორა

ხვარეხა (ეოხვარეცი) - ხმარება (ეხმარება)

ხვარეხა (ფხვარეცი) - ხმარება (ეხმარობ). ნახვარეხე - ნახმარობ

ხვანწალი (წვარიში) - ჩქრიალი (წელისა)

ხვარხენი, ხვარინი - იხ. ჩოგანი

ხვარცა - მუნი, ქეცი, მფერი (ჩ. ხ.)

ხვარხვალე - ხვარხვალე, ხვანხვალე (ც. ბ. გვ. 69 ნძრევა)

ხვარხვი - ხახვი
ხვატაფი (თუხვატაფი) ჩ. მინი - ფხანა (ფოფხან), ქეფილი (მქევა)

ხვატარა, მახრა - მახრა, მახორა, ბოსტანა (იხ. ვრ.)

ხვატუა (ფხვატე), ნტყარუა - ხრა (ეხვრავ), დრღნა (ვლდრღნი)

ხვე - ხვაფი. ხვეციანი - ხეციანი, დოფლათიანი

ხველარა, ხვილარი - ხელიცი, ჯოჯო

ხველაშია, საყალო (წიხქვილისა) - კრიტა (წიხქვილისა)

ხვენთქუა - მავრად დარტყმა

ხვეტარა - იხ. ხვტარი

ხვეტუა (ბხვეტე) - ხვეტ (ეხვეტ)

ხვეწა, ხვეწება (ეოხვეწე) - ხვეწნა, ხვეწება (ეხვეწება)

ხვეწით-ქხვეწი (იხმჩრახე) ორხელი (რაჭ.) შდ. ჭან. ზოწი

ხვეწუა (ფხვეწე) - ხვეწა (ეხვეწე), იხ. ზ. ს., ან ძაფის დანუფთაფება სახვეწავით (ჩ.)

ხვევება (იხვევებე) - ხუობა (ეხუობ), გულის მოყვანა

ხვეთო - ხვეთო (ე.), ხუთო (?)

ხ ვ ი ლ ა ჟ ა ვეხვილაჟა
(ვოხვილჯი) - დაქორცება, დამ-
ქირაღება, მათი მუთუნს ქაჯვახვი-
ლავნი - მეც რამე დაქორცება

ხ ვ ი ლ უ ა (ხხვილუ) - დამ-
წივლავა (დავაწივლავი), დანშუა

ხ ვ ი მ ა - იხ ხვირმა

ხ ვ ი მ ი რ ა, ორორთე - ხვი-
მირა, ზუმირა

ხ ვ ი ნ ჭ ვ ი, ხვინჭი - ხვინჭი,
მხხვილი ჭვიმა

ხ ვ ი ა ი ხ ე ნ ი - ხოპო ხაინი,
ღრმა ხაინი (იხ. ე. ბ. გვ. 71)

ხ ვ ი მ რ ა, ხემა, ხემა -
ხურმა

ხ ვ ი ც ა ჟ ა (ვეხვიცაჟა) -
ხვიკინი (ვეჩხვიკინებ), ხხუკუნი
(ვეჩხუკუნებ), დატაცხანება (ე.)

ხ ვ ი რ ხ ვ ი ლ ო, ბირბალი
- ბაბბალი, თხაღისა და თხმე-
ღის ჯეჯილი (ე. ბ.), იხ. კვარკვი-
ლი

ხ ვ ი ხ ე ო ნ ი ა - მანერხი,
ხენდრო, გოდორა (ერ. რუხ.
კლუბნიკა)

ხ ვ მ ე ლ ო (ე.) - უფრდი, მოქ-
ვენი

ხ ვ რ ა მ ა გ ა ჟ ა (აფხ.) -
ხაწური რამასა

ხ ვ რ ზ ვ კ ე ლ ი - კორხლი-
ანი, ხორკლიანი

ხ ვ რ თ კ ი ნ ი (ხვრთქინუა)

- ხვრანვა

ხ ვ რ ო ტ ვ ა ხორატვა (ფხი-
რატე) - რდვევა (ქარდვევა - შვე-
რილსა)

ხ ვ ჯ ა ჯ ა (აფხ.) - ხ ხ ე-
ნ ი (ი.), ხხენი, მშობობარობის შეჭ-
დეგ ქირველი უუარგისი რძე (იხ.
ე. ბ. გვ. 40)

ხ ო ა რ უ ლ ო - მხიარული

ხ ო ზ ი ლ ა რ ა - ხაზილალა

ხ ო ა (ხვარა) - ხვირმა, ტი-
რალი, მიყვალუბულის დატარების
ღრის ჭამა-ხმა

ხ ო ლ ა, რხილა - ხურხლი
(ი.), ქურხლი (ი.), ხეზე დადობილი
თოფლი

ხ ო ლ ო - ხილა ოხილე, ხი-
ღონი - ხიღნარი

ხ ო ლ უ ა (ე.) - შდ ხილეა,
მაგ თოლქ ეხხილ - თვალი აფხი-
ლა, თვალი ჯაღო

ხ ო ნ კ ო ლ უ ა - ხიკვა, მო-
ხიკვა შეშისა მოფინხვა, ხინკა
(ხადობება) - ხადობაკი, ხმელი
წილე ხამეშე, ხისკალი (პირტო-
ლი) - ამისთანა ხმელი შეშის
მტერვეს ხმა, ღაწა-ღუწი

ხ ო ნ ტ კ ი რ ა, ხუნტკარი
- ხრტილი (იხ. ქვ. გვ. 58 სიტ-
ღრაქი), ხნტილა (იმერ.), კაკა-
ტელა, ღრაქი (ი. ბ.)

ხ ო ნ წ უ ა (ფხინწა) - ხანწვა

ცხინწყა (იხ. „ბ. კ.“ 1916 წ. ვმ. სტ. დომი ვვ. 27), კაზმა (კვაზმავე), კმაზა (კვაზავე) (ჩ.)

ხ ი ნ ტ კ უ ა (ფხინტკუ) — ქველა (ვაქველა)

ხ ი ნ ტ კ ო ლ უ ა (ფხინტკოლუ) — ხრება (ეხრება)

ხ ი ნ ჯ ა, ზენჯა — ზენჯა, რკინეულობის წიდა, რთიში

ხ ი ნ ჯ ო — ხაღი, ჯაჭვიში ხინჯი — ჯაჭვის ხიდი

ხ ი ო ო ო — ქაქანი, ქახანი (ჩ.)

ხ ი ო რ უ ა, ბაგუა — ნიაგება (ვანიაგებ) (იხ. ბაგუა)

ხ ი ო ა კ უ ა, აკობირაკუა — ხორუკა (იხ. ვ. გვ. 404) — მოკრუნისება

ხ ი ო ზ ე ბ ა (იბხირზებუქ, ებხირზებუქ) — ხიზნება (ეხიზნება)

ხ ი ო ტ ი ნ ო, ზერტანი — ხრტიალი

ხ ი ო უ ა (ფეხირქ, ეხირქ) — მარვა (ეპარავე), ქერდობა (ექერდობ)

ხ ი ო ც ქ უ ა (ფხირცქ) — ხეოქა (ეხეოქ), ზენა (იხ. წვირუა)

ხ ი ო ხ ი ნ ო, ზერხინი — ხინინი (ჩ.), ზერინვა

ხ ი ტ ო ნ უ ა, ზეტონუა — (ზრა იხ. ე. სიტ. ზეტონუა), იხ. რ. — ძიანონა

ხ ი ც ე ბ ა (მოხივე) — ხაქუა (მეხამუშება), ჩოთირი (ჭოთირება, იხ. ვ. ბ. გვ. 27)

ხ ი ც ო ნ ი (მასიციწე) — ხაციანი (მეხაციწება), ხიჩინი (მეხინიწება), ლიტანი იხ. ვ. ბ. გვ. 70, ავრეოლე იხ. ვ. გვ. 405

ხ ი ქ უ ა (ფხიქ) — კერა (კებქ). მოხიქუა — მოკებრა

ხ ი ჯ ა ჯ ა — იხ. ზეჯაჯა

ხ ი ზ ო — მომრგვალო (კონსერვრად) მომარმული ჭადი. ხმა. როტენ სხვადასხვა სალოცაგები. ხათვის სამურზაყანო-აფხაზეთში, ზუნჯა — საბ. ორბ. განმარტებით მრგვალი პური, იხ. აგრ. ვ. ბ. სიტ. ზოზო გვ. 70.

ხ ი კ უ ა (ხხოვე) — პარხვა (ეპარხავე). მახოკალი — მპარხვა. მახოკა — მპარხი. ზოკა, ზოკვა, პირის ხახის დაკაწურა, გლეჯა (ხ. ჩ.)

ხ ი ლ ო, ხოლოს — ახლოს

ხ ი ლ ო — იხე, ზელახლა, კადეც ასე ზოლო — ახლავ

ხ ი ლ ე ბ ა (ეხიოლექ) — ხლეება (ვახლეავარ)

ხ ი მ ა, ზუმა, ზუმა, ხონარი — ხმა. ზუმაში — ხმიანი. ზუმაჭკოლე — ხმა გაყარდა

ხ ი მ ა ფ ა — იხ. ზუმაფა

ხ ი ნ უ ა (ფხინწ) — ზენა

(ცხნავ). მხენელი - მახონაღლა ნა-
ზონა - ნახნავი

ხ ო ნ ტ ქ ა - ხონტყა, არც
ხმელი და არც ნუღლი, ნახვერად
მწიფე (სიმინდი ან სხვა რამე) ის.
გ. ბ. გვ. 71 სიტ. ხონტყა

ხ ო შ ი, ფიარო - ხობი, ნიშა-
ბი (ს.)

ხ ო რ ა, ზარი - ქიანლი,
ხორა (ხ. ს.), ხმელი მუნი

ხ ო რ ვ ი, ხურვა (ვ.) - ხურვა
(გ. ბ. გვ. 71), გორა, ხაზდვარი

ხ ო რ ო კ ო ა - ხოყფრი, წა-
კვლავი, ხის ქრქვის ჭურჭელი
(ის. მ. სიტ. წაყვლავი)

ხ ო რ უ ა (ეოზორა, აფხორუ-
ე) - ხაზლობა (ესახდობ, ვესახ-
დობი) დოზორვა - დასახლება

ხ ო რ ც ო - ხორცა, ხორცამი
- ხორციანი

ხ ო რ ხ ა ფ ი (ეუზორხუა) -
ხობანი (ეუზობანეს ის. მ.), დრება,
ხება

ხ ო რ ხ ო - ხერხი, ხორხუა,
ხერხვა (ეხერხავ)

ხ ო რ ხ ო ტ ა - ხაზა, ხორხი

ხ ო მ ქ ო რ ა მ ი, ხომკირამი
- ხორცდანი

ხ ო ნ ა - ხონა, ტაბაი

ხ ო ქ ო, ხოქოქია - ჰატარ-მა-
ტარა, უფრო კუხავით განმავარი
მწერები. შდ. ტე. ხოქოქი, ხოქო,

ლოკოცინას და მესერ სხვათა გა-
რეკანი, ხოლო კუხა და მიხთა ნა-
გარ ვარეკანს მფერულად ჰქვან
ხოყო

ხ ო ხ უ ა (ხომხუ) - ხომხა
(ეხომხავ), ჰობღვა (ეხობღავ)

ხ ო ჯ ო - ზარი, დიხამი ხოჯი
- ზარაბუა (ვ.) გვ. 107)

ხ ო ა კ უ ა (ეხირაკე) ხრაკვა
(ეხრაკავ, ვიხრაკვა)

ხ ო ე შ ო - ხრეში, დორდი (ვ.
ბ. გვ. 71)

ხ უ - ჰეშუა, ბღვთა, ჯაჭვა
(=ცაღხე, ცაღი ჰეშუი ტე.)

ხ უ ა (ყ.) - ხოყა

ხ უ ა ჯ ა (ეხხენქ) - ხერევა,
(ეანგრე) შლა (ეშლი), ჰეცვა (ე-
ჰეცვე) ხუაღა წიგნმონტილიში -
დაცარვა (დაცვარავ)

ხ უ ა ფ ა (ეოზუა), დოზუაფა -
შობა (ეაშობ), დაშობა (დავაშ-
ობ)

ხ უ ვ ბ ა (მხუენქ) - ხუება
(ეხუობ), განვიცხულო - განუცხუ-
ლო

ხ უ თ ო - ხუთა, მახუთა -
მეხუთე, ხუთიანი - ხუთიანი,
ხუთოში - ხუთასი.

ხ უ თ უ ა (ეხუთუ) - ხუთვა
(ეხუთავ)

ხ უ ჯ ა - ხუჯა, სიმინდის ან
ღობის მარცვალთ შესანახი ქონი

ხ უ მ ა უ ა, ხომაფა - ხმობა
(უახმოობ)

ხ უ მ ა, ხომა - ხმა ხუმაში,
ხმოანი

ხ უ მ ი ნ ი - ხუეილი

ხ უ მ რ ი ბ ა - ხუმრობა

ხ უ ნ ა (უხუე) - უღონა (ცხი-
ვარ, უჯდღვარ), დაუღონა, ოხუენ-
ჯი - საუღონი

ხ უ ნ დ ი, ხუნჯი - ხუნჯი

ხ უ ნ გ ი (დახუნჯება) - ხაძე-
რი, კუტი

ხ უ ჰ უ ა (უხუაუ) - ხურება
(უხურება), ხურება (უხურება) (მ.)

ხ უ რ გ ი - იხ. ხორცი

ხ უ რ ვ ბ ა - ციება, ხურება.
ხურება მოჭირვ (მახურენს) -
ციება მჭირს, მაციებს

ხ უ რ ი - ხური, ოსტატი

ხ უ რ ჯ ი ნ ი - ხურჯანი

ხ უ ტ ი ლ ი (უხუტაღული) -
ხუტა (უხუტები), ვიხოტულა -
ვიხუტებ

ხ უ ტ ი რ ი - ხრამუნა, ხერყ-

მა, ხრამა-ხერუმით უამა, უამის
ღროს პარის მხიანოქა; (მე-გვ-71,
ხიტ ხერქმა)

ხ უ მ ი თ ა რ ა - ხეიმტარა,
გრძელი მადლიანი

ხ უ მ უ ა (უხუმუ) - ხუტა
(უხუტ), ჭა (უჭა), ნახუმა - ნ-
გაეი

ხ უ ც ი ლ ი - ხურცა, დაფ-
რცა, მხეღუტა

ხ უ ჭ ე ა (უხუეა) - უხუნა
(უხუენა), ხუტა თოლიში -
ხუტა თოლიხა, ჭუტა (უჭუტა)

ხ უ ჭ ე ჭ ი (თუმა) - ხუტუა
(თმა)

ხ უ ხ ი ნ ი, ხურხინი - ხრ-
ტუნი, ღრუტუნი, კატუნი ხურხინი
- კატის კრუტუნი

ხ უ ჯ ი - მხარი, ხუჯიმა ქი-
ღუფი - მხარზე გაიფი, უხუჯ-
რი - მიუმხრობელი, უხუჯარი -

უხახათო (იხ. ე. ბ. გვ 72, ხიტ
უხუჯარი)

ჟ

ჟ ა - ზე, ძელი

ჟ ა ბ ა ვ ე ლ ა, შუა მოხარ-
თაფი - ჯაბეულა, შუა მოხართა-
ფი ბაღშიზე გადარტყმული (ე. ბ.
გვ 72)

ჟ ა ვ ა რ ი - ჯავარი, ძვირფა-
ნი ქვა

ჟ ა ვ ვ ლ ა ჯაღლი - ჯაშ-
ღი, მეთრე წლის ხმო (ე. ბ. გვ
72), უშობელი, დაფილი.

ქ ა ლ ი - ძველი (იხ. გ. გვ. 411)

ქ ა მ ა გ ე რ ი - ქაშვირი

ქ ა მ მ ი - ბეოლა, თეთის ხე
ქამბი კაკალი - თეთი, ბეოლის
საფოთი

ქ ა მ უ ე წ ი ა - ფრა-ფრა,
ქიაფრა (ერ.)

ქ ა ნ ა ბ ა (არაბ.) - ჯანაბა

ქ ა ნ გ ა რ ი - განგარი

ქ ა ნ ქ ა ლ ი - ჯანჯალი,
ჯიან და ჯღახა სიარული

ქ ა ნ ქ ე ხ ა - ჯანჯუხი,
ჩერხეღა

ქ ა მ ი ი ს. ჯამი

ქ ა რ ბ ა ღ ი - შურბანი, ჯაგ-
რიანი

ქ ა რ გ ე ა ლ ი - ჯარგვალი,
მრგვალი ხეებისაგან გაკეთებული
სახლი

ქ ა რ ი - ჯარი, ღამქარი

ქ ა რ ი, ნჯარი, ჯაბი - ჯაგ-
რი. ჯარი ეამოქარე - ჯაგრი არა
მჭირს

ქ ა რ კ ვ ა ლ ი - ჯარკველი,
ჯარკვალა (ბ. ჩ.), თაი.

ქ ა რ ჯ ე ა კ ვ რ ც ხ ი შ ი, ჯა-
გუა, ჯარჯუა (გ.) - ჯარჯუა კვერ-
ცხისა (იხ. ე. ბ. გვ. 72)

ქ ა უ ა - ჯაფა, შირიმა

ქ ა მ ე ა - ჯაფა, დასაკვეთი
დანა

ქ ა მ მ ე ა ლ ი, ჯამქალაქი
ჯამქალა, ჯამქალაქი (მცხ.)

ქ ა მ ე ე ი - ჯამეი, წერილი
ჯამეი, ძეწეი

ქ ა ხ ე დ ა ხ ე - კინაღამ

ქ გ ა რ ჯ გ ა ლ ი (ბეარჯ-
ვალა) - ცაბეანი, ძაგძაგო, ძარბ-
ვალი, ძაგძაგო (იხ. ე. ბ. გვ. 3, სიტ-
ბრიცვალა)

ქ გ ა რ ჯ გ ა ლ ე ა (ბეარ-
ჯვალა) - რომეა (ერთმეა), ჯერ-
ღეა (ვლერღეა), გაარდაღებითი;
უწინოდ ღაბარაყო

ქ ა ბ ა ჯ ე ა (ბეაჯეა) - ჯეა-
თა (ქაჯეა)

ქ გ ვ ა ჯ გ ვ ა უ ი, ჯგვა-
ჯგვინი - ჯახება (ჯგვახები), ჯა-
ხა-ჯუხი

ქ გ ვ ი მ ე ა (ბეჯეამე) -
ჯგუშეა (გ. ბ.), უბედროდ რინამე
შესობა, შერქობა, ცუდად ჯრეა
(ე. ბ. გვ. 73)

ქ გ ი მ ე ა (იბეჯეამე) -
ჯგომეა (თეჯეამე), წელში გა-
მართეა (ე. ბ. გვ. 72)

ქ გ ი რ ი, ჯგერი - კარგი, კე-
თილი. ჯობს - უჯგუ. უმჯობესი
- უჯგუში, მოჯგობრე - მოკეთილ-
მეგობარი. ჯგენა - უმჯობესობა,
უკეთესობა.

ქ გ ი ჯ გ ი ტ ი ა - იხ. ქიტ-
კიტა

ქ ბ უ ნ ქ გ ო - ბარჯვი, სარი.
ქ ბ უ რ ა (სუფიქსი) სქიმბა-
 ვერა - სქიმბთანა. სქანთავერა -
 სქინბთანა
ქ ე ბ ე რ ი, ხარხი (ფ.) - ჯე-
 ბარი, მაგარი ღობე, საყარი
ქ ე რ ე ბ ა (ვიკვარენქ, აბე-
 რენქ) - ჯერება (ვიკვარება)
ქ ე რ დ ე ო - ძარღვი
ქ ე რ ჯ უ ა - ჯაჯუჯა კვარც-
 ხისა (ობ. ჯარჯუა)
ქ ე ა რ ი - ჯვარი, ჯვარამი -
 ჯვარიანი. პირველში წერა -
 პირვერის წერა
ქ ე ე მ ი - ძველი, ჯეშობური
 - ძველებური. სიჯეშა - სიძველე
ქ ო ბ ე - ჯიბა
ქ ო კ ა ფ ო (თხაოკუა) - ჯოკა-
 ჯიბა (თხაოკუება), წაჯოკაუება, წა-
 ჯოკაოკუება. მთხაოკუა - წაჯოკა-
 კუა
ქ ო კ ი, ჯოკურტა - ჯირკი, ხის
 კუნძი, ხის ჩამორი
ქ ო ლ ი თ ი, ჯელითი - ჯი-
 რითი, ჯელითუა - ჯირითობა
ქ ო ლ რ სჯოლო - ჯელი (ფ.),
 უხარამხარი
ქ ო მ ა - ძმა, ჯიმასკუა -
 მისწული, ჯიმადი - ბიძა, ბიძა.
 მოჯიმადე - მომე (უფრ. დანერ.
 ობ. ქ.-მ.)
ქ ო მ ე - მარილი, აფხ. აჯაქა.

უჯამოლი - უმარო
ქ ო ნ ა (აბეანქ) (ვიციქრება),
 სედე (სიხედეხა),
 ვერება (ვიკვარება), მიკოჯანა -
 მიხედეა. მაჯანე - მონადირე
ქ ო ნ ო - გინი, ჯანი, ჯინანი
 - გინიანი
ქ ო ნ ო ხ ქ ე ა (ზინოსქეა) -
 აზნაური
ქ ო ნ ქ ო - ძირა. „ჯინჯამი
 ეშადაღური“ - ძირიანად (ძირ.
 ეფსეიანად) ამოვარდნილი
ქ ო რ ქ ე ა
 მუნდა საჯნისა რიხამე მაგარი წა-
 სობით. ჯორქეა (მობჯორქეამ) მა-
 ლე სიარულსაც ნიშნავს
ქ ო რ დ ა ლ ი - ბრვე, ახოვანი
ქ ო რ ნ ე - მეტად მწიარე (ობ.
 კოლო)
ქ ო რ ხ ე ა ლ ი, სქენსურა -
 ჯმუხი, ჯმუში (ფ. ბ. გვ. 73), დას-
 ლი და ჩასკენილი ადამიანი
ქ ო უ რ ო - ჯურბი
ქ ო ქ ე რ ი - ობ. ჯექერი
ქ ო მ თ ი - გინული, გაჯანუ-
 ლი თოვლი, ძველი თოვლი (ობ. ფ.)
ქ ო ხ ა - ციბე, ციბებს კარ-
 უნდა, კარსა კაცია (ანდ.)
ქ ო ხ ე ო - ჯიხეი (ობ. მიხეი)
ქ ო ხ ე რ ი - ჯიხური, კომე
ქ ო ჯ ო ხ ე ა - დაკორბება,
 დამსხვილება. ჯიჯიხული კიხური

– დაკორძებული (დაფორცვალე-
ბული) კიბური

ქ ო გ ა უ ა ბჯაფ (ჯოჯოფაფა)

– ძველბა (მძულს), ძაგება (ვაძა-
გებ), გოჯოფაფა – მოძულებული

ქ ო გ ო – ჯოფი

ქ ო რ გ უ ა (ბჯორგე) – ჯორგ-
ვა (ჯეორგაფ), მძიმე რამებობს და-
რა, დაფება (იხ. გვ. 74)

ქ ო ლ ა – ხაორიფელი

ქ ო რ ო – ჯარი

ქ ო ლ ო რ ო – ძაღლი

ქ ო ხ ო (ყ.) მა ბჯობო – მე
მქვიან, მე შეძახიან. ხე რჯობო –
შენ გქვიან. მუ ჯობო? – რა
გქვიან? მა ბჯობოფე – მე მერქვა.
კოც კოჩანა უღუფახ, ხახელი
მუფა ჯობოფახ – კაცს კაცობა
მქონიფეს, ხახელი კო რაც უნდა ის
ერქვას (მეფ. თქმ). მარტო ფორ-
მებ-ში იხმარება, ხოლო როგორც
სახელზმნა არა.

ქ უ მ უ რ ო – ჯიქური, ჰორდა-
პირი, ჯიქრა. ჯიქურო მერის –
ჯიქურაფ (ე. ი. ჰორდაპირ, უშიშ-
რაფ) მიღის. ეს ხიტყვა წარმოდ-
გარი უნდა იყოს ხიტყვისაგან „ჯი-
ქი“. ჯიქება აფხაზეთის მონათესა-
ვენი არიან.

ქ ო ჯ ო ხ ე თ ო – ჯოჯოფეთი

ქ უ ა – ძე, ფედალი ძაღლი ან
სხვა რამ ამისთანა ცხოფელი

ქ უ ლ ა – იხ. ჯენა
ქ უ ლ ა ბ ო – უღახი, მხახი
მეხელი

ქ უ მ ა ლ ა (იჯუმა) – ძველ-
ნება (ქიძლან, წაფიძლან), თან
წადება, თან წაფვანა. ჯუმალა,
ჯუმალა (ქიჯუმა) – ხაზრდობა,
მოელა-შენსება. წერი მონაწე ფი-
რი წანას გვიძუქმანს – წაფვან-
ფელი მოსაყალი (პირფ. მონაწეფი)
ორ წელნიფახ მქმინახება.

ქ უ მ ა მ ხ ა – ოთხმბათო.
ოჯუმაშხეო – ხაოთხმბათოფ

ქ უ მ ე ნ ე – ჯაჯაფა, მხალი
საქმელი, თათმაყაფა (ერ. გვ. 42)

ქ უ ნ ა, ჯუფა (ვაჯუნუქს ვა-
ჯუფუქს) – კოცნა (ვაკოცებ)-
ქმაჯუნს – მაკოცე, ამბორება (ვე-
ამბორება)

ქ ლ ლ ა – გრჯაფა, კრჩხა, კა-
ციხიანი დიდი ხე

ქ ლ ა ბ უ ა (ბჯდახუც) – ჯდაბ-
ვა (ეჯდახაფ). ნაჯდაბა, ნაფდაბა –
ნაჯდაბნი

ქ ლ ა რ ო, ჯღარე (ყ.) – ჯღა-
რი (ყ.), ჯღამარა (ვ. ბ. გვ. 74),
ჭროლა თფალი, ჭროლი

ქ ლ გ ე რ ო, ხჯაფერი – წი-
ნამბღვარი

ქ ლ ო ა ფ ო – ჯღაფოლი, ჯღა-
კალი, მხაფილი

ქ ლ ო ნ ქ ლ ო ლ უ ა – ქღაფე-

მა, უველუმა (ყ.)

ქ დ ი რ ქ დ ი, უაფრუაფ -
წიარაუი (ერ.)

ქ დ ო ნ ქ დ ო -¹

ქ დ ო ნ ა (ერუდონა) - გზავ-

ნა, კავზავნი (ჯაუნა, ბჯუნქ)

ქ დ უ ნ ა (ერუდონა)

ძლილა (ერძიყუბი). არფულს თის
მეუაუნს - მვილაყურს ის უძიყუ-

ბ

ბ ა (მორ.) - ბა

ბ ა ე რ ი - ბერნი

ბ ა ე ა - ბავა

ბ ა ლ ა ი ა - ციყვი

ბ ა ლ ა ლ ი - აღალი, აფბ.

ამაღალ

ბ ა მ ო - ტყბილი, ამო, ხამი

ბ ა რ ა მ ი - არამი, აფბ

ამარამ

1. კანუზარტყუა

„ქართული სალიბერალური ენა და

ქართული მართლ-წერა“

(მოსაზრება, 1895 წ., №9)

ჩვენ, ქართველები, გვეხმარება და გავიძობით ქართულ ენაზე ქართული აღუბნების ხისრულის წყალობით სრულიად არ არის ორთოგრაფია, რომელიც ფენსატეხი მოვლენა მრავალ სხვა ენებშია. მაგრამ წერის იმ სხვადასხვაობიდან, რომელსაც აღვანან დღეს „ფერა“, „ფალი“ და „სიამზე“, იმ გამათობიდან, რომელიც ატეხილი იყო შარშან ქართულის მცოდნე პირთა შორის, გამოდის, რომ ქართულ ენასაც ჰქონია თავისებური საკმაო ძნელი მართლ-წერა... და თვით ქართული ენაც ისეთი ძნელი რამე ყოფილა, რომ მას ვერ მორყვიან დეიძლის საქართველოს შეიძლი, რომელიც 20, 30 წელიწადი ქართულად უსწავლიათ და უწერაათ. ვერ მორყვიან და ვერ შეუსწავლიათ რომ გამბობ, ენის სრულიად ცოდნა-შეგნებაზე არ მოგახსენებთ. ქართული ენა ზრდილა და განვითარებულა ათასთა წელთა განმავლობაში, მის შექმნაში მონაწილეობა მიუღია მიუღ ქართველ ერს, იმისი საუკეთესო და უგონიერებს წარმომადგენლებს, რამდენიმე ათი საუკუნის განმავლობაში და აი, ესეთი ენა (აკაკის ხაშართლიანი თქმისა არ იყოს) ერთმა პირმანს, და მერე ჩვენს გარემოებაში მყოფმა, სრულიად რომ ვერ შეითვისოს და ვერ დავატრონოს იმას, — ეს ჩვენის აზრით, მაგრე საციცი და დანაძობისი არ არის. მაგრამ ჩვენ ენის ასე ზედმეწეწით ცოდნაზე ზომ არ მოგახსენებთ. ის კი არა, გამოდის, რომ საუკეთესოთ ქართულის მცოდნეებმა თითქოს სულ უბრალო რამეებიც არ იცოდნენ¹, აი მაგალითები: ზოგი ამჯობინებს შეთანხმებას — კეთილი კაცობ,

1. სწავლად კი აქ არ ცოდნის დღე არ აქვს და მისეხი სხვა-დამხე ფორმების სარების სულ სხვა, რასაც ქუროდ დავინსყა.

ზოგი — კეთილის კაცის, ზოგიც — კეთილ კაცის; ვერ მაინც ვიცი, თუ როგორ უნდა იწერებოდეს ზოგიერთი პირველ შეხვედრით ხელ უბრალო ხატულები: ერთი სწერს შიგა, მეორე — მიხედა, შეხამე — მაინც ახლოს, ხმარობს შიღვენი, მოღვეს, — „თერია“ — მიხდვენი, მოხდეს, პირველი ამჯობინებს „კარგათ“, „მშვენიერი“, „თავისს“ და სხვ. განსხვავება მართალ-წერისა ამ ბოლო დროს ზეგნ მწერლობაში შემოსული ისე დღია, რომ არ შეიძლება ამას არ მივეყვებო ვერაფერზე. ერთგვარი ხატულის ფორმების მშისარებლებს დანარჩენებს შემიძღვარნი ჰყონია ისე, როგორც უკანასკნელთ პირველნი და სხვ. მეტი, ასეთ გარემოებაში იმყოფებანი (ესე იგი, ვერ შეთანხმებულან მართალ-წერაში) არა უბრალო დიდებულნი, არამედ პირნი, რომლებიც — ათახი რომ ერთმანეთს უკეთისონ უყვარება ქართული ენისა, უნდა ჩაითვალოს (ზეგნ დროს მაინც) ხუცთვითი მცოდნეებად ქართული ენისა. თვითთველი განსხვავებული ხატულის ფორმის მშისარებლებს, უმჯობესია, თავისი ხაზ აეხი აქეს, თუ რატომ ამჯობინებს იგი ამა და ამ ორთოგრაფიას, ადვილმნიოთ ეს საბუთებს, მოუწყებნიოთ მისხვები ამ წერის სხვა-და-სხვა გვარობას, რამდენადაც შეეძლებათ. საჭიროდ არც კი მიგვაჩნია გავიხსენიოთ, რომ, თუ სხვა-და-სხვა გვარ ხატულების გამოხატვაზე-წერაზე-ა ღაბარაკი, აქ ამასთანავე იფულისხმება სხვა-და-სხვა გვარი გამოთქმა, რადგან წერა გამოთქმაზე დამყარებული. ზეგნ ამიტომ, ხან წერას ვამბობთ, ხან გამოთქმას ვაწერწეველად.

სხვა-და-სხვა წერაში ვერ იქიდან წარმოსდგება, ზეგნის აზრით, რომ ერთნი მიხდვენი, ისტორიულ გამოხატვას ხატულებისას, ისტორიულ ორთოგრაფიას, მეორენი კი ფონეტიკურსა, ესე იგი, ერთნი ხმარობენ ხატულებს იმ ფორმით და ხაზით, როგორც ისინი შეგებულათ ძველს ხალხთ და ხაერო ნაწერებში, მეორენი კი — როგორც ისინი გამოითქვიან თანამედროვე სახალხო ხალხტურატურო ენაზე. პირველ გზას უფრო ადგია, ეგონებთ „თერია“, ხოლო მეორეს „კვალი“. ძველს ნაწერებში თმარება, ვსოქვათ, ხატულები უძვირესად, მწუხარედ, პირველად, ტუბლად, ეხლდა ამ ხატულების ბოლოში თუნდ თ თმოდეს, მაინც დ-ხ სწ

რენ, რადგან ასე მწერებოდაო.² ამ საფუძვლით ცდილობდნენ ახლანათი ძველი ფორმის სოციალური ხატულება, მაგრამ ნახეს ეს ამისე შექმნილობა, ასე დაუბრუნდნენ აწმყოფი ფორმებს ასევე ხატულებისა. ტრადიულ მართლ-წერის დაცვა, ვერცხით, სოც შემოსევამი, როგორც ქვეით დაუინახავთ, თავისი მნიშვნელობაც აქვს, მაგრამ არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ქართული ენა მკვდარი ენა როდია, არამედ ცოცხალი, და ენის სიცოცხლზე კი, როგორც მოგვხსენებთ, გამოისატება სხვათა შორის, ამისი სიტყვების ბერათა ცვალებადობაში, თუ რომელ ხატულებაში განეთარებას გზაზე რამე ბევრა გადახულა სხვაზე, ან გამოძელება, ან მოსატება სიტყვას რამე ბევრა, ათასი რომ უცეადოთ, მაინც ვერ შევინახავთ პირვანდელ ძველად-ძველ ფორმის ხატულებას და რომ შევინახოთ კიდევ, ამით ვნების მეტს ვერაფრითარ ხარჯვლობას ვერ მოვუტანო სვეტს ენას. მკერული თუთა ძველ ქართ. თუთუნა შეზღ. თუთუნა, თათუ ენლა თუ (გამოთქმასთან უფრო ახლოს უნდა იყოს ახლაც ასეთი წერა ამ ხატულებას თუ). თუთი ენის უკანასკნელ ფორმაციას შეუქმნა თუ (გამოთქ. თუ). ბევრაც რომ ვერადიდეს ვერ დაუბრუნდებით თათუ-ს, ან სხვა რამე ფორმას ამ ხატულებას. და რომ მოვიხდომოთ, როგორც ამის ცდილობდა „იფრია“, საქმეს უფრო გაჯანჯვლებით გააფიქრების ნაცვლად. ძველი მწიგნობრული ენა, მართალია, ძვირფასს ხაუნჯის წარმოადგენს ჩვენთვის, ვე ხაუნჯე ვველა მწერლის ენას, ვინც კი მიმართავს მის შემწვობა-დახმარებას, ახლაც ხინაუქება, შესატება ენა-წელიანობასა და სხე. თუ ასეთ ხამხანურს ვერწყვს ჩვენ ძველი მწიგნობრული ენა, თქნება ეს გარემოება იმდენად არ მწიგნობრულად მსმინდელი ენის ხამდირება, რამდენადაც თუთი მამინდელი მწერლის ან მწერლების ტრადიციას და ღირსებას. განა ცოტა მაგალითობა ძველს (ხაღმართი) მწერლობაში იმისა, რომ მწერალი ან მოთარგმნელი არამცარე ხამხელით ახერხებს რომლისაზე არის გამოთქმის, რაიცა, ჩვენის შეხედულებით, ხელ უბრადლოდ გამოთქმის ენლა. ძველს მწერლო-

2. ერთი აღმოსავლეთის საქ მწერლისგან რომელიც ვივლავის დ-ს ხმარობს წერ. ანა ღასარაქს ვუბნობდა „(მამწეხართი) ეს ხატუთ სხვით არ არის ამბობდა, თუ დ-ს ხმარობს თუ თ-ს ქართლ-კახეთში მწერების მხარეში უფროდ არხარება ამ შესიტყვებაში ა.

ბაში შენახულა დიდძალი ლექსიკური მასალა, რომლისგანაც ბევრი შემდეგში დაეწივებას მიხეცვია, გადაკარგულა ამ გადაწივებულ ან გადაკარგულ ხატვების ალბაზე ან სრული ხეობიერება დღეს, ან უცნო ვნათვანს ნახებს ხატვებს დაუჭერა იმათი ალბაები. სოფ ახეთ შენახულაში შეგვიძლია მივმართოთ ძველ მწერლობას და იქიდან ამოვხუთოთ ხატვები ეიხმართო მწერლობაში. რაც შეეხება ხატვის ფორმებს, ან გრამატიკულ ფორმებსა, ჩვენ ლიტერატურაში ახალი, დღეს ხმარებული ფორმების მაგივრად ძველის ფორმებს არასოდეს არ უნდა ვხმა. რომდეს განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ეს ძველი მწიგნობრული ფორმები დღეს არსად ხაჭართყველია არ იხმარება. ძველი მწიგნობრული ვნის ცოდნა იმიტომ არის ჩვენთვის ხაჭირო, რომ იმის მკობებათ ავხსნათ, უცხო შევიგნოთ, განუმარტოთ და ხან-და-ხან შევუბნოთ ჩვენთანამედროვე ვნა, და არა იმიტომ, რომ იმას დაეუბრუნეთ. ყველა ვნები პროგრესის გზას აღვსენ, თან-დათან ვითარდებოდნენ და არც ჩვენ შეგვიძლია წარსულში ვუბნოთ თვეალები ჩვენის ვნისა. თავის შენობა-აგებულებით ახლანდელი ქართული ენა რომ უმაღლეს ფორმაცამა შეხულია ჭეაფ ან ჭეითარმეტ ხაჯუნის ქართულთან შედარებით, ამას ყველა დაგვეთანხმება... ამიტომ ისტორიულმა მართლმწერამ ადრე თუ გვიან ალბა უნდა დაუთმოს ფინეტიკურსა, როცა მათში განხმავებს იმატებს ხოლმე.

სხვა-და-სხვაყერობა ჩვენის ლიტერატურის ვნისა კიდევ იქიდან წარმობდება, რომ იწყება მწერლობაში ხალხური (დიალექტური) ენა-მენტის შემოტანა, ამასი ცუდიზინიანი არა არის რა. ყოველ ლიტერატურულ ვნას ცოდნად ხამალხი დიალექტებში უნდა მკობნეს ფხვებს გამჟღარო, „იხვით“, როგორც ზევა მასში ჩამავალი მდინარეებითა, უნდა იავებთოფს იფა. როცა ლიტერატურული ვნა განზე გაუფხვს ხამალხი კლარებს, უკადრისობას გაუწევს იმითა, განწვევტს იმითან მტკიცე და განწვევტულ გაუშობსა, მაშინ თვით მისი აღხასტრულს დღევ მოახლოებულა. „ლიტერატურული ვნა შეიძლება შევადაროთ“ – ამბობს მაქს ბოუდერი, – „მდინარის გაყინულ ზედაპირს, ბრწყინავს და ხარკხავით მოუღვარეს, მაგრამ გაქვავებულსა და ცოცხ. ეს გაყინული (ყინულიყინი) ზედაპირი გამაღამინებულისა და გაკრიალებულის

ენის (der geglätteten und ausgebildeten Sprache) იმერული და
ისი ქვეშიდან ამოვარდნილ ტალღებს (იგულისხმ. ხახლხი დამლა-
ტები) თან მიაქვს ივინი,³ რომ ხალხის ენა უნდა იყოს ხაღბველი,
რომელზედაც თან-და-თან უნდა შენდებოდეს სამწერლო ენა. ეს კუ-
ნობა, უკმაყოფილოა, მაგრამ ქართული ენა თავის ტერიტორიაზე ხაქმად
დიფერენციაციას წარმოადგენს: ქართულის მოწაფისავე – მოძვე და-
ლატები – მეგრული, ღაზური, და სვანურიც რომ არ ეახსენათ, ან ხა-
კეთილ ქართულსაც რამდენი სხვა-და-სხვა კიდო ღამარაყისა შეუქმ-
ნია: ფშავ-ხეხურული, მთიულური, ქართლ-კახური, სუბო და ქვემო
იმერული, რაჭული, გურული და სხვ. რომელ ამ კიდოთაგანზე უნდა
იყოს მოსატყულის სიმძიმითა დამყარებული წყნო ხალიტრატური
ენა? ვფელაზო, სამართლიანად მაძახესებს მკითხველი, და წყნო მადრე
ჯგონია, სადაც და რამდენად კი ეს შესაძლებელია. ქართული ხალიტ-
რატური ენა უნდა იღებს წმინდა ქართულ ელემენტებს ყველა ამ წყა-
როვნიდან და შეითვისებორცებებს, რათა თვითონაც ისათან შეთვის-
ბორცებელი იყოს. დაწუნება ერთის (წმინდა ქართ.) სიტყვისა ან უორ-
მისა მხოლოდ იმტომ, რომ ივინი იხმარებთან იმერეთსა ან გურიაში,
მოწონება მეორეთა იმატომ, რომ ესენი ქართლ-კახეთში შეგებულბათ
და ან წინადადბევე, მეცნიერული და სამწერლობო ვნისათვის ხახეთი
მოქმედება არ არის. რაც ხალხს ბუნებისა და განსაკუთრებულის თავის
მჯგომარეობის ზე-გავლენით შეუქმნია, ის ენა ჩვენ მისთვის უკეთეს
ენად უნდა ჩავთვალოთ. ყოველი ხალხის ენა მის ზედყურ თვისებაზე
ზგამოტრთილი რომ არის. ხოლო გარყვანის შეზედულებით კი ყველა
მზრის კიდოს თავთავისი ღირსება და ნაკლოვანება ექნებათ და, აი,
ამათ კვადობაზე უნდა ესჯიდეთ რომლისამც კიდოს უპირატესობაზე და
არა იმითა, რომ ერთი ერთი მზრის არაბ და მეორე კი – მეორე კეთ-
ბისა.

3. Vorkaungen über die Wissenschaft der Sprache, v. M. Müller, bearbeitet
v. D. C. Böttger. Leipzig. 1875. პირველი რევი (გერია) ღექცი. 1872. რადენ ამ
სიტყვის წყნის ღროს პიბსენ მზრის რეს თარგმანი არ ექვინდა, წყნო მოვედეს მუქ
ზოდუდურის ციტატები ვერმწერი თარგმნითა.

თქმცა თეორიულად სამართლიანად ვამბობთ, რომ ხალხტყარტყერი
ენა ამა თუ იმ ენის ყველა კიდობებზე (Tonus) უნდა იყოს დამყარებუ-
ლი, — მაგრამ ნამდვილში ამ პრინციპის სრულად და მკაცრად
გატარება შეუძლებელი იყო და არის. არც ერთი დიქციონარული ენა
ფუნქციონირებს ისე არ განხილვა, რომ მასში წინდაწინ მოუჭრე-
ბითა და შეთანხმებითა და ერთგვარის პროპორციით შეყვრილით და
შეჭრანით ყველა ფუნქციონირებს ამა თუ იმ ენის ყველა კიდობებისა. არამედ
ერთი რიგულად კიდობზე, როგორც უმთავრესს ხაზისზე, აგებულია
ხალხტყარტყერი ენა.

ნუ შეეჭვრებათ წყნდროინდელ ენების მაგალითებზე, თეთი კლ-
ხეკური ლათინური ენა იყო ერთი იმ მრავალ დიალექტთაგანი, რომ-
ლებითაც დამარკობდნენ იტალიის მცხოვრებნი. იგი იყო დიალექტი
ლაციუმში, ლაციუმში დიალექტი რომისა, რომში დიალექტი პატრიც-
ებისა... პლუტარქს რომ სიგადით ხელში მთავრობა (მბრძანებლისა)
პატრიციებზე, მასში ლათინური ხელ სხვა შეიქმნებოდა, ვინმე ლათ-
ინური ციცირონიხაა⁴. ის კილო (დაარქით ამას ქართულ-კახურ-ზემ-
იერულად, ასე სხვა რაც ვენებოხო, წყნ კი ზოგად ქართულს დავუბ-
ნებთ), რომელზედაც უწერათ ძველი მწიგნობრული ენის ზეკაულნი
წყნს ხაუკაოხო მწერლებს — ორთავე ტავტავაძეებს, ორთავე წერ-
ლებს, ორთავე ორბელანებს, ბარათაშვილებს, ვახტეგს და სხვ-თ, ამ
მწერლების ენა უნდა ჩათვადოს ხამორკვლად წყნის ხალხტყარტყერი
ენისა. კარგია თუ ავი, იმათმა ენამ ისეთი ენა გავკვალა, რომ ახლა სხვა
მხარეზე გადახვევა მოუხერხებელია.

და მართლაც, როგორ შეიძლება ყველა თავისებურების თეორიული
კილოსი შეფიტანით ქართულ ხამწერლი ენაში? გერიაში, მაგალითად
იხმარება: რეიხა („პარტახი“, ე. წინოშეილისა), მოტტა („პარტახი“),
დმერთი არ ვამწყლეს („პარტახი“), აფხანაკი („პარტახი“), დავტობ
 („პარტახი“), ერთქამეობ („პარტახი“), სტორეთ („პარტახი“). ამისთან
მაგალითები წყნ შეგვიძლი მოგვეყვანს ფშავ-ხევსურთა კილოდანაც
მაგრამ ეს წყნ ხაჭაროდ არ მოგვამნია. ამისთანა ხიტყუბი და სიტყუბ

4. M. Müller... bearbeitet v. D. C. Böuger loc. cit. pag. 76.

ფორმები, მეტად საინტერესოა მეცნიერულის მხრივ, ხალიტრატური ენაზე სახმარებლად ვერ გამოადგებიან, რადგან იმათ ალკაის ისეთი ხილვები ან ხილვის ფორმებია უკვე შემოღებული, რომლებიც ამხარება ქართულის ენის უფრო ვრცელ ტერიტორიაზე. ამხარება პროვინცი-
 ლობების თუ ხაერთი სახმარებლად შემოვიდნენ, მაშინ ავერცევა მო-
 ნასტერი და ვერ შეეკმნით ენას, და მაშინადამე, ვერ შეეკმნით იგივე
 საქმარ ვრცელ ლიტერატურასაც. ზოლო უამისოდ თვით ენაც დიდ
 წამებაში შეეა. იგივე მაქს მოუღალური, რომელიც ასე დიდ მნიშვნე-
 ლობას მიაწერს დიალექტებსა, ამბობს, რომ ლიტერატურულ განვითარ-
 რების უმისით (ლიტერატურულად თუ არ განვითარდა ენა) ენა თავის
 დღეში ვერ მიიღებდა განსაზღვრულ, სამუდამო ხასიათსა, რომელიც
 ასე საჭიროა ახრთა გადასაცემად, იგი ვერასოდეს ვერ მიაღწევდა
 თავის უმაღლეს მიზანსა, არამედ დარბებოდა ველურ ტრაგიკობების
 გუგუბარ ღამბარაკადო. მაგრამ ლიტერატურული ენის მნიშვნელობა
 ადგილი მისახვედრას, ზოლო დიდი მნიშვნელობა დიალექტებისა იმდენ-
 ნად არ არის ნაჩვენებო, ამიტომ უფრო უჭერდებით იმ სარგებლობაზე,
 რომელსაც ლიტერატურული ენები ლებულობენ დიალექტებისაგან, და
 არა იმ სიკეთეზე, რომლითაც დეკლარებულნი არიან თვით დიალექტები
 ლიტერატურულ ენათგანაო.⁵

დიალექტურ ხილვებს და ფორმებს, ამათ შესწავლას ენათმეცნიერ-
 რულის მხრივ დიდი მნიშვნელობა აქვთ, ხანამ ქართულ ენას საზოგა-
 დოდ არ შეეისწავლით, ესე იგი ყველა მის დიალექტსა და კილოს, მა-
 ნამდის წყნ ვერ გამოვიკვლევთ სრულად და რიგიანად ქართული ენის
 შენობა-აგებულებასა, თუ საიდან და რიგირ წარმოსდგა იგი, რომელ
 ენათა უგუყიან მონათესაეობს და სზე. (შეად. აღ. ცაგარელი). ამ
 მხრივ ყველა ქართული კილონი ერთგვარის მნიშვნელობისანი არიან.
 გარდა ამ მეცნიერულის მნიშვნელობისა, გარდა იმისა, რომ თითოეული
 კილო, მასზე მოღამბარაკეთის საუყოფხო ენად უნდა ჩათვალოს,
 თვითვეული კილოს თავისებურება მწერლობაშიაც შესამდრო დაცულ
 იწმას მაშინ, რაცა ავტორო თავის ნაწერში ამა და ამ კილოზე მოლა-

5. სოც. ცი. ტ. 74.

პირავე პირთა აღაპირაკებს. როცა სალიტერატურო ენას, როგორც და-
ვუბნებულ წყალს, ერთფერობა დაეცემა, აქლას რამე მარჯვე და მის-
დენილი ხიტყვა, მაშინ, შესაძლოა, ერთი ხიტყვა შემოვიდეს ამ ცოდნა-
ლი კალოდან, რომელშიაც იგი მოადრება და სამუდამოდ მოქალაქე-
ბის უფლებს მიიღოს სამწერლო ენაზე და ასეთ შემთხვევაში ეს არ უნ-
და ვუსაფფუროთ და ვუკვირინოთ, პირაქით, მადლიერნიც უნდა ვყოფი-
ნამ მწერლისა, რომელმაც იხმარა და შემოიღო ასეთი საჭირო ხიტყვა.
ქვემო იმერეთ-გურიაში, რამდენად ჩვენ ვიცით, (მწერლობის ზეგადუ-
ნით აღზრდილებზე არ მოგახსენებთ), ხელ არ იხმარება ხიტყვა ხოლმე
რომელიც დიდ რილსა თამაშობს აღმოსავლეთ ქართველობის სასუბ-
რო ენაზე. რა უფლებს გვაქვს ვუსაფფუროთ აღმოს. მწერლებს, რად
შეზოილეთ ასეთი არა ყველგან ხმარებული ხიტყვაო. იმერეთში იხმარ-
ება ბევრი წმინდა ქართული ხიტყვები, რომელთა მაგიერ აღმოსავლეთ
საქართველოში ხმარობენ ხელ სხვა (ხშირად უცხო ენათაგან ნასეს-
ხებს) ხიტყვებსა. და ნუთუ ასეთი იმერული ხიტყვები უნდა განვაგლოთ
ჩვენის სალიტერატურო ენიდან?! მაშასადამე, კალოების მნიშვნელობას
ჩვენ არ ვამტარებთ: თითოეულ მათგანს ბევრი ისეთი რამ შეუძლია
შესძინოს სალიტერატურო ენას, რასაც მეორე კალი ვერ მიხცემს. ზენ
მხოლოდ იმას ვამტყაყებთ, რომ სალიტერატურო ენაზე ვერ ისეთი
ფორმები და ხიტყვები უნდა იხმარებოდეს, რომლებიც საქართონი აზრს,
რომლებიც შეგხედებათ ყველგან საქართველოში ან მომეტებულ სერ-
ცებე მაინც.

როგორ უნდა მოვიქცეთ იმ შემთხვევაში, როცა ცოტად თუ ბევრად
განსხვავებული ერთი და იგივე ხიტყვები და ხიტყვის ფორმები იხმარ-
ბიან სხვა-და-სხვა აღაგას? რომელი სახით უნდა შევფიქროთ ამგვარი
ენის მოვლენანი სალიტერატურო ენაში? ისეთ შემთხვევაში, როცა რი-
მელიმე ხიტყვას განსხვავებული ფორმა იხმარება მხოლოდ ერთს ეუ-
ხეში, ხოლო დანარჩენ საქართველოში ყველგან და ძველ მწერლობაში-
აც მეორე ფორმა ხიტყვისა, მაშინ ამ უკანასკნელს უნდა მივცებ (ვრ
ხანად) უპირატესობა. ვხლანდელ ქართულის მდგომარეობაში, დაკმ-
თანშეებით, ლიტერატურაში სავოფლთაო ხანმარებლად არ უნდა

ვმდებრთ — „არ გამიწოდებს“, „დაეცრებ“, „ფრთქაშობის“, „სტორიტი“ და
 სხვ. რომელთა ნიმუშების ზემოთ წარმოთგაფანულა, როცა ამ სიტყვების
 მაგიერ როგორც ხალხში, ისე ლიტერატურაში, დარსენილან უფრო
 გავრცელებული სიტყვები. უფრო ძნელა ზემო მოყვანილ კონტაზე პა-
 ხუნის ცება მამინ, როცა ერთი და იმავე სიტყვის ერთი საზე ინმარება
 ერთგან, მეორე — მეორეგან, მაგრამ ორივე ფორმა ისეა გავრცელებუ-
 ლი, რომ ძნელი მისახვედრია, რომელს მათგანს უკეთა მეტი აღაგა
 მეტი, როცა გავრცელებულან არა საქართველოს განაბირა კუთხეებში,
 არამედ შუაგულ ნაწილებში, რომლებაც იმ თავიდანვე შედეგოშია დედა-
 ბოდად ქართულ სპელიტერატურა ენას. ამგვარ შემთხვევაში, ამ ხანად
 მინე, უნდა მივხვდეთ უპირატესობას ისტორიულ ორთაფრასფას. რაც
 რომელშივე ფორმას ხალხაც ხმარობს და ძველ ნაწერებშიაც ის შევხვ-
 დებთ, ვერ ხანობით მინე ასეთი ფორმა უნდა დავიკეთოთ მწერლობა-
 შიაც. თუ ორნაორივე ფორმების ხმარება მოსახერხებელი არ არის,
 დროთა განმავლობაში ამგვარ სიტყვათაგან ხალხის ბირიდან თუ ვრო-
 მა გაავდო მეორე, მამინ ხომ ლიტერატურულ ენაშიაც გამარჯვებულს
 დარჩება მოედანი. მეცნიერული საბუთის წარმოდგენა ერთის ამგვარ
 ფორმათაგანის გასათეორებლად და მეორეს გასამაეებლად, ესე იგი
 მტკიცება იმისა, რომ ერთი ფორმა ან სიტყვის საზე ქართულს ენის
 ხელს უფრო შევუფროს, მეორე — ნაყლებ, შეუძლებლად და უაღაგოდ
 მიგვანნიან ის გარემოება, რომ ორივე ფორმა ქართულ ენაზე ინმარება
 (როცა არც ერთი მათგანი უცხოთაგან ძალად „შეძინიხორიკებული“
 არ არის), საქმათ საბუთია, რომ არც ერთი მათგანი არ არის ქართული
 ენის წინააღმდეგა.

ახლა ცოტა ხანს შევეჩრდეთ ისეთ სიტყვებზე, რომლებსაც „იფერია“
 და „მოამზე“ ერთგვარად სწერენ, ხოლო „ყვადი“ სხვანორად. აი მაგა-
 ლითად „ყვადი“ ხმარობს: შეწინერი, შიცა, მოდვებს და სხვ; „იფერია“
 კი სწერს: შმწინერი, შისცა, შოსდვებს და სხვ. პატრავიული „ყვადის“
 რედაქცია როცა ხმარობს დასახელებულ და შსგავს სხვა ფორმებს, ცგო-
 ნებთ, შარტო ხალხის გამოთქმაზე არ არის დაბარებული, არამედ აგ-
 რთვე მეცნიერულ მოსახერხებელად ხალხში შმწინერი შესადლოა

არა ნაკლები იმპარებოდეს. ვიდრე შეენიერა „შ“ ამ ხელკაში (და სხვა
 ამისთ. ბგერანი ზოგ სხვა სიტყვებში), როგორც სამართლიანად პო-
 ნებს „კვალის“ რედაქცია, მართლაც სიტყვის ძირს არ ვუთუნის. მხოლოდ
 ვასოთ ვიდრე რამდენიმე ამისთანა მაგალითები: ჩატე – მსატე, სუბეს
 – მსუბესი, მშალი – ხალი, ხუდი (მეგრ.), მწუანე (მწუანე) – წუანე
 რწუანე (მეგრ.), ტრედი – მტრედი, სხვილი – მსხვილი – მეგრ. შხუ
 მწეგრი – მეგრ. ჭეორი. ყველა ამ სიტყვებს წინიდან მიმატებული „მ-
 ნები“ ამ სიტყვათა ძირს არ ვუთუნიათ; ამას ვამტკიცებ ვიპოვოვით
 თითოეულის ამ სიტყვათაგანისა. ავიღოთ მაგალითად სიტყვა სხვილი.
 „ლი“ ამ სიტყვაშიაც არის სიტყვას მანარმოებელი ვლემენტო (სუფიქ-
 სი), მაშასადამე „ლი“ რომ მოვაცილოთ, სიტყვისაგან სხვილი გვეჩვენა
 სხვი ანუ სხუი (მეგრ. სისხი); ეს (ეს) -ს უდრის (უფრო ძველ) ქართულ-
 შივე უ (მაგ. სვით სვით (სახარ), აქედან ქართული სკადლი -ს ძირი
 (ფესვი) იქმნება სხუ (სხუ), მეგრ. შხუ, ჩერქეზ. შხუი, შხი (ნიმნავს
 დიდი). როგორც ამ შედარებიდან ვხედავთ შ არც ერთს ამ მონათესავე
 სიტყვათაგანს არ უნის თავში და, მაშასადამე, იგი ამ სიტყვის ძირს არ
 ვუთუნის და არის „ირრაციონალური“ ბგერა. თუ მარტო ამ გარემო-
 ბას მივატყვიეთ ვერაფრება, უფრო საუკუძღვლიანი იქმნება ესწერით
 სხვილი და არა მსხვილი. სწორედ ამგვარივე შედარებითა და გარჩეით
 აფიქვად შეიძლება დამტკიცდეს, რომ სიტყვა მშენიერისა ფესვში აფ-
 ვილი არა აქვს ბგერას მ-ს, რომ სიტყვა ტრედი უძველესია, ვინც მტრე-
 დი, – ეს – სახარებაშიაც რომ არ ვუთხულობდეთ „სახითა ტრედისა-
 თა“-თ, – ჩვენ აფიქვად შეგვიძლია დავხუწავთ ბგერულიდანაც, ხადაც
 იმავე სიტყვას ასეთი ფორმა აქვს: ტორონუა.

მაშ საიდან ვამტკიცებენ ეს ბავისმიერნი ბგერანი, რომლებიც წინ
 მიწებებითა ზემო ჩამოთვლილ და ბგერ იმათ მაგვარ სიტყვებსა? ნოუ
 ესენიც, ხადაც ბრალი აქვთ და არა აქვთ, ვეღვან დამსამავე მწერლე-
 ბის მიერ, დამახინჯებელი სიტყვება და სხვა არა-რამ? დიადაც არა ამ-
 რითორულად სვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ მეტი რიცხვი ქართულ-
 ბისა ხმარობს ამ რიცხის სიტყვებს წინ ბავისმიერ ბგერათა მიმატებითა
 და მწერლების აქ არავითარი ბრალი არ მიუძღვისთ. ხაკიორა ამის და-

სამტკიცებლად გავიხსენოთ, რომ იგივე ისეთი კვლითაც, რომლითაც ახავინ არა სწერს, შეგხვდებით ორნაირი ფორმა ასეთი ხიტყვებისა. მაგალ. მფერულად სუა - ფსუა (ფრთა), სქელი - ფსქელი, ტერი - სქერი და სხვ.

მაშ, რაგორ წარმოიხდენენ ამგვარი ფონეტაურად შედარებით უფრო რთული ხიტყვები, რაცა ენა მას შემდეგ, რაც იგი ერთხელ გაჩნდა, აქითაცნ მიიღუტვის, რომ იგივე ახრი გამოხატოს, რაც შეიძლება უფრო ხადად, მოხერხებულად და მსუბუქად და რაცა იგი ამა მარხნის მიხად-წყუად პირიქით ამარტუფებს ხიტყვებსა? ახრულად მართალია, რომ ხიტყვა პრაქტიკული მარხნისათვის... მით უკეთ ხანმარხებელია, რაც უფრო მოკლე და მარჯუა⁶.⁶ ასეთი ხიტყვები უფრო ნაკლებ ეწერგას მუსკულებისას „უნდა თხოულობდნენ გამომოქმელისაგან“. თუ ვაღვის პროვისციადმა დაიწყო ხმარება pere-სა peter-ის მაგადრად, ეს მარტო იმ საფუძველითა, რომ მტეი შრომა თავიდან აცილებინა, სახელდობრ, რომ თავისი ენა მადლა აეწია და კბილების პირ-და-პირ მოესადა (მიუჯახა). pere თხოულობდა უფრო ნაკლებ სეხის ძალ-დატანებასა და უფრო ნაკლებს ხუნთქვის დახარჯასა. ამიტომაც დაიკავა იმან იმ ალაგო⁷.

სწორეთ ამ პრინციპზე გადასხვაუბებულა მომეტებული ნაწილი ხიტყვებისა ღროთა განმავლობაში. ამის საჩვენებლად საქს მოუღაუერს და იმის შრომის ვერმანუღად ვადამთარგმნელ-გადამკეთებელს მოძეავი ბყერი მაგალითები, რამელთაგან ჩვენ ამოწერით ერთ-ორსა:

ანგ.საქს ინგლ.	ტ.შემო ვერმ.	შუა ზემო ვერმ.	ახალზემო ვერმ.
	(a. h. d.)	(m. h. d.)	(n. h. d.)
Cyning King	chuning -	Küneg	König
wêrôld world	wêralt -	werilde, werit	Welt ⁸

ჭართულ ენაზედაც ამ საფუძველზე გადასხვებულან ხიტყვები.

6. M. Müller... G.B.-tyer II სერა (რფი) 22-192.
 7. loc. cit. 22-193.
 8. loc. cit. 22-193.

მკითხველს თავადაც შეუძლიან მოიხეიანოს მრავალი მაგალითი ამის დასამტკიცებელი. აი, მაგალ. სიტყვა შერინველი (ახე იწერება ეს სიტყვა სახარებაში), გადადის ჩვენ დროში სიტყვაზე ფრინველი. ამ თარ. ფორ. მათგან შერინველი უძველესია და უძირველესი, რადგან აქ მ-ს თავისი ეტიმოლოგიური მნიშვნელობა აქვს (იგივე რაც იმას, მაგალ. სიტყვაში მხედველი) ე. ი., იგი არის პრეფიქსი, მაწარმოებელი, მომქმედთა სახე-ლებისა (Nomina agentis). (თუ სიტყვაში შერინველი, ამის და მუხუ-დავად, მ იკარგება, ეს იქიდან წარმოსდგება, რომ მოხსენებულ სიტყვას თავში ორი ბგვისმფერი ბგერა უნის და მამასად. ეს მაგალითი ზენი ქვემოთ მოყვანილი მოხაზრების წინააღმდეგე არ მიდის). მოხსენებელი სახის სიტყვათა ცვალებადობის საილლუსტრაციოდ, გთხოვთ შეადა-როთ რაცხვათი სახელები ათიდან ოცამდე, როგორც ისინი მოყვანილნი არიან სახარებაში თანაბარ ზენ დროინდელ ფორმებსა.

მაგრამ არიან ისეთი სიტყვებიც, რომელთაც ტანში იმატეს თავიანთ პირვანდელ ფორმებთან შედარებით (loc. cit. 194) და ამ სახით ვსეთ სიტყვები თათქოს სიტყვათა გამარტოების საერთო პრინციპის წინა-აღმდეგ მიდის (ibid.). ამისთანა სიტყვებია ზენთვის ახლა უფრო საინ-ტერესონი. აი მაგ., ანგლოსაქსური thunor ინგლისურში გადასულა thunder (ibid.), მაგრამ აქაც გადასხვაება უნდა მიეწეროს გამოთქმის დროის სიზარმაკეს (ibid.), მამასადამე, სიადვილეს. „უძნელესია ეს კბილებიდან უკან წავიღოთ ისე, რომ „ფენტალური“ (კბილების) შეზება არ მოხდეს და ხმაურობა არ გამოხდეს, ვინემ – ვერ II-დან II-ზე გვი-ართო და აქედან შემდეგ ხმოვანზე. ამ საშუალების მეოზეთთ სხვა ენებშიაც გადავიღებულა გამოთქმა“ (loc. cit. 195). დაეუბრუნეო ქართულ სიტყვებსა. ზემო აღნიშნული რივის ქართული სიტყვებიც უთუოდ იმაგარივე პრინციპზე, ე. ი. გამოთქმის გასაადვილებლად არიან გაზენილნი. გთხოვთ, მკითხველო, თათონ მოახდინოთ თქვენს თავზე მცირე გამოცდა. როცა ბაგენი (ტურები) ჩეულებრივად ერთმანეთზე გაქვთ მიღებულა ისე, რომ კბილები არ მოჩანან, მამინ გამოთქვით ვერ მშენიერა, მერე შენიერა და დააკვირდით, თუ რომელი მათგანი უფ-რო ადვილად გამოხატქმელია. კარგი იქმნება ამ ვქსპერიმენტის დროს

სარკვეშიაც წახედოთ. ბავთა ასეთი მდგომარეობაში წყნ ვგვინა ძირ-
ველი ხიტყვას გამოთქმა უფრო ადვილია, ვინემ მეორისა; ეს იმიტომ,
რომ ამ შემთხვევაში, როცა ერთმანეთს მიდებულნი ბავენი უცხად იფ-
ბიან, წყნდა უნებურად, თითქოს თავითი და ძალ-დაუხარჯავად გამო-
ითქმის მ (თუ ასე გახვნილ ბევრას ცოტა ნაკლები ინტენსიური ძალა
აქვს, — ეს სულ სხვა საკითხებია),⁹ მშვენიერის გამოითქმელად კ
ჯერ წყნ თითქოს ძალა უნდა დავატანოთ, რომ ეს მ (წყნდა უნებურად
და უბრადლო ბავთა გაღვით) არ გამოითქვას და მერე გადავიდეთ მ-ს
გამოთქმაზე, რომელიც ამ შემთხვევაში, ვგონებთ, ოდნავ მეტს ძალას
თხროლობს წყნგან. როცა ბავენი ღია გვაქვს და გბილები მოჩანან —
არ გამოითქმის მ და მშვენიერის გამოთქმაც უფრო ადვილი ხდება.

ამ სახით უნდა მიმატებოდა ბავისმიერი ბევრანი თავში ხიტყვებს,
რომელთა ძირს ისინი სრულიად არ გუთენიან, ამიტომ შევვხედება
ჭართულ ენაზე ორნაარი ფორმა ხიტყვებისა: წყერი — მწყერი, თელი
(მვერ.) — მიელი, შეიდი (მვერ.) — მშეიდი, ძალე — მძალე, დარე —
მდარე და სხვ. ვამეორებთ, უძველესნი ფორმანი ამ ხიტყვებში უნდა
ყუნენ ისინი, რომელთაც წინ არ უძღვით ბავისმიერი ბევრანი, ზო-
ლო მეორენი — უახლესნი და უკანასკნელნი — შემოუტანია ენის შემქმ-
ნელ გენაის აღბად გამოთქმის გახაადვილებად, ამ უკანასკნელ გარემო-
ებას უნდა მიეწეროს ეს ღინვეისტური მოყდენაც, რომ არა თუ თავში,
ხიტყვას ხშირად შუამდე წაერთებს ისეთი ბევრა, რომელიც ამ ხიტყვის
ძირს სრულიად არ გუთენის, მაგალ: წმინდა — წმიდა, განწყობილება
— განწყობილება აქვე შეგვიბღია დავასახელოთ ხიტყვები: მისდევს,
სწერს, მისცა, სცხოვრობს და ზოციერთი სხვა.

როგორც ზევით მოყვანილ მაქს მიულდერის ხიტყვებიდან დავინა-
ზეთ, ბევრ ენებში გამოითქმის გახაადვილებლად ხიტყვებში ხანდახან
სუმატების რამე ბევრანი, მოფიფანთ ამის დასანახავად, იქადასვე კიდევ
ორიოდე მაგალითისა: ბერძნულში ხმარობდნენ *andres* ნაცვლად
aneres, *ambrosi* ნაცვლად *amrosia*. ფრანგული *genre* უფრო ძნელი

9. M. Müller. II, გვ.157. ხიტყვები *anere* p. 100-ის ხიტყვად. იგი არის ბავთა
ბავებს და მეტი არაფერი, ნახ. ისევე გვერდზე შენიშვნა ვერსი პირველად.

გამოსათქმელია, ვინემ gendre, ამიტომაც არის ინგლისური /gender თავისი ანომალიური d-თ* (ნახ. loc. cit. 195, სადაც სხვა ანონიანი მაგალითი. არის მოყვანილი.)

მართლაც როცა ქართული ერთ ძლიერ ხშირად ხმარობდა წმიდას, როგორც მეტად საჭირო სიტყვასა, როცა ვევე სიტყვა მას, როგორც ქრისტიეს მორწმუნე ერს ყოველთვის ესმოდა ამ ფორმით ეკლესიიდანაც („წმიდა წმიდათა“), რად უნდა გადაყვლილიყო იგი წმიდა-დ (მეგრ წმინდე, წმინდა), თუ რომ ნ-ის ჩამატება, ზემო მოყვანილ უცხო სიტყვათა მსგავსად, გამოთქმის გამაადვილებლად არ დაენახა ხალხსა? იქნება ზენ, მაქს მიუღღერზე დამყარებულმა, ხაკმაო ხახეთი ვერ წარმოვადგინეთ იმის საჩვენებლად, თუ გამარტივების მაგიერ, ზოგერთი სიტყვები ფონეტიკურად რატომ უფრო გართულებულან. ივენ რომ რამე მოვლენას მიზეზი ვერ მოვეძებნით, ვერ აუხსნათ იგი, ამით თვით მოვლენას ვერ ვხვებით, მოვლენა მანც მოვლენად რჩება, რახაკორფელია. მაშინადაძე, ივენ რომ სრულიადაც არ ეიცოფეთ ამის მიზეზი, მანც ქართული ენა, სხვა მრავალ ენათა მსგავსად, წარმოადგენს ასეთს მოვლენას: ქართული ენის ბევრ სიტყვებს თავისს მრავალ საუკუნოვან ხეცოყხლის განმავლობაში მიუღიათ ისეთი ბეგრანა, რომელნიც მათ ძირითადს ხაკუთარებას არ შეაღგუნდნენ პირველად. რადგან ვევეა სხვა ადამიანი, სადაც ეს მის ნებაზე დამოკიდებული (და აქ კი მას ძალას არავინ არ ატანდა შევნიერო-ს მაგიერ შშუენიერი ინმარეო), ორში უადვალესსა და უფრო მარჯვე და მოზერხებულს სიტყვასა და სიტყვის ფორმას ირჩევს, აქაც უნდა ვიგულისხმით, რომ ზემო აღნიშნული მოვლენაც ენის გასაადვილებლად მომზდარა და არა გასაძნელებლად. მკითხველა, იმედი მაქვს, თვითონაც მიმხედარია, თუ რა კავშირი აქვს ზენი სტატიის საგანთან ყოველ ზემო თქმულსა: ივენ გვერთია, ბეგრათა ისტრიაეზმით გაგფება სიტყვებიდან მარტო ამ საფუტელით, რომ ამ და ამ სიტყვის ძირს არ ვეუთენის ესა თუ ეს ბეგრათ, ივენ ყოველთვის ხამართლიანად არ მიგვანნია. რაც შეეკმნია ისტორიულ ზრდა-განვითარებას ენისას, - იგი არ უნდა გადაქმნას ორთოგრაფიამ, რომელღ ახლია გამოთქმის და არა წინააღმდეგ.

ზოგ ახეთი თუ ისეთი მართლ-წერის საფუძვლად კეთილ-შოვნებას მოსჯაუთ. როგორც სხვაგანაც ზეგრან უოტკამო, ჩვენსავე გაიძახიან; სიტყვები დროთა განმავლობაში იმეტომ გადაცვლილან და მთელაით ესა თუ ის სახე, რადგან ამას თხოულობდა კეთილ-შოვნება, ურისათვის უფრო საამო იყო. მაგრამ სიტყვები კეთილ-შოვნების გულისათვის ეს არ იცვლებიან დროთა განმავლობაში. რადგან ზეგნი სტატია უმისიდაც სახურველზე შეტად გაგრძელდა, ჩვენ არ მოვიყვანო მაგალითებს მაქს მიუღღვრიდან იმის დასამტკიცებლად, რომ ესა თავის განვითარების გზაზე არ მისდევს ვერონიურ მოთხოვნულბათა დაკმაყოფილებას (ნახ. loc. cit 195-197 გვ.) მაგრამ მაინც ვერ მოვითმენია, არ ამოწმვროთ იქიდან შემდეგი საყურადღებო სიტყვები: კეთილ-შოვნება არის მეტად განუხაზვერელი და არა მეცნიერული ცნება. თითოეულ წაცეას თავისი საყურათი ესა, თითოეულ ტომს თავისი სამშობლო დაიღვეტი მიანნა კეთილშოვნად, და თითოეული ადამიანისათვის, გარდა თავისი სამშობლო ენისა, ცოტა მოიძებნება ისეთი ესა, რომელიც მიანსდეს ურისათვის სასაამოვნოდ, როცა მას ესმის ესეთი მარველ ვხის. ზემის ურისათვის უკეთ არ ხსაურობს Knight ვინემ Knecht, თუშეა ინგლისელების ურისათვის იგი, აღბათ, უკედ მოხასმენია (უკეთ ხსაურობს) ხოლო ის ეს უეჭველია, რომ გამოიყქა ინგლისურის Knight (neit) -სა ვაცხადებთ უფრო ხაყლებ მალასა თხოულობს, ვინემ ვერმანულის Knecht -ისა".¹⁰

მართლაც, ერთს ერთს ფორმა სიტყვისა მიანნა უფრო კეთილშოვნად, მეორეს – მეორე და შესამეს კადეუ სხვა. სხვებისა არ ეიცე და მე ესა, გატეხილი უნდა მოგახსენოთ, უფრო კეთილშოვნად მიანნა ვერკერობით მაინც, მაგალითად, მშვენიერა, მისცა, მოსდევს და სხვ. იქნება ზემს ქემმარტს მუსიკალურად განუვითარებლობას შეუდომსში შეეკადეუ. მაგრამ, თუნდ ასეც იყოს, ვამეორებთ, აქ, ესე იგი სიტყვათა ცვალბუბობაში კეთილშოვნებას მავრე დიდი მნიშვნელობა არა აქვს. ეოქვათ, კეთილშოვნება ბუარფასი რამ არის ესაში, მეგრე, ესა და მისი სიცოცხლე ვანა ზეგნს ნებაზე დათარებთან, რომ ერთი სიტყვა ვა-

10. loc. cit. გვ. 197.

გაკეთილებს მოვანოთ, მეორე განვამარტავოთ სურვილისამებრ ზეწისა? ზეწნ აქ ერთი ანეგდოტი გვაგონდება. ტიბერიოსს მოუვიდა ერთხელ გრამატკული შეკვდომა, რაიცა გაუსწორა გრამატკიკოსმა მარცველუხმა ამის შესახებ შეწმონა კარისკაცმა კაპიტომ, რომ ის, რასაც იმპერატორი ბრძანებს, არის, ანუ უნდა იქმნეს საუკეთესო ლათინური. კაპიტო ზტვეუისო, მოახსენა იმპერატორს მარცველუხმა, აშენ ძაღვის, ცხარო, მოქალაქეობის უფლება მანითუო ყოველს ადამიანს, მაგრამ ერთადერთს სიტყვასაც კი უვრაო". დიად, როგორც სამართლიანად ამბობს ეს შეცნიერი, რომლის ბრძოურიდან ამოცქვრეთ ზემოთყოყანილი ანეგდოტი, მხოლოდ ეს (ანალი სიტყვა და სიტყვა-ფორმა) შეზოდის ვნაში და საყოველთაო სახმარებელი ხდება, რაიცა შეხვედრის და მოხწონს ხალხის უმრავლესობას, უკონიერებს წარმომადგენლებს მკითხველებისს და მსმენელებისს.

სხვა-და-სხვაგვარ გამოხატვას ერთ-და-იმავე სიტყვებისს და სიტყვის ფორმებისს ზეწნ მანც-და-მანც ისე დიდ მნიშვნელობას არ ვაწერთ მაშინ, როცა ესეთი სიტყვები და ფორმები ვველგან გასაგებნი არიან. შეწნიერი ხწერეთ, ვინდ მშეწნიერი, თღონდ რთივე კი იყოს გასაგები ქართველებისათვის და შეხვედრადეს ქართული ენის თვისებას და ხუღს. მაგრამ, რადგან ზეწნ ქართველები ერთი შუკა ხალხი ვართ და ზეწნი ვნა ლეთის მადლით ისე განსხვავებულ არ არის თავის სამფლობელოს სხვა-და-სხვა კუთხეებში, რომ ვრთი კუთხის კალი შეორე კუთხეში გასაგები არ იყოს, ამიტომ ყოველ შემთხვევაში, ზეწნი საღატერატური ვნა და, მაშინსადამე, ორთოგრაფია უნდა იყოს ვრთი. ეს ვერ თვით ვაკვბასაც უფრო ვადვილებს, სტილისტიკურ მოთხოვნისს საღატერატური ენისს უკეთ შეხვედრის და აკმაყოფილებს და, რაიცა უფრო ხავერადდება, ღატერატურულ ენას მეტს ხიმტკიცე-ძაღოვნებას აძლებს, რომ თაფი უკნებლად ვაიტანოს და დაცივას არსებობისათვის ბრძოლაში თავის მსგავსებთან. ამა, რა ღირსებად ჩაიცილება ზეწნ ღატერატურულ ენას ის ვარემოება, რომ ვერ ხუღ ორითვე ვერნად ვაზეთი ვვაქვს და თითოეული მათგანი საკუთარ ორთოგრაფიას მისდევს? თუ „კვალისათვის“ აშხადებთ სტატკიას, სხვანაირად უნდა ხწე-

რომ, „ივერიისათვის“ კიდევ სხვანაირად.

ვერმანთის თითოეულ კუთხეში, ოღუში და თითქმის სოფელში სხვა-სხვაფერ ენაზე ღაპარაკობენ, მაგრამ სალიტერატურო ენა გველვან არის ერთი: მწიგნობრულ ენად მაშინათ ის ენა, რომელიც შეუქმნიათ და განუზღვენიერებათ ღაღუტრისა, ლესხისცხა, ვიოტცხა და სხვ. თუ ასეთი მრავალ-რიცხოვან ვერს, როგორც ვერმანელები არიან, რომლებს ამხანაგვე ხედვანან განათლების სათავეში, ერთი საყოველთაო სალიტერატურო ენა საჭიროდ უცვნიათ, ჩვენ რადან ვართ, რომ თითოეული კიდე სალიტერატურო ენად ვავიზადოთ. თუ ჩვენ ასეთ საგანში, როგორსაც წარმოადგენს სალიტერატურო ენა, ვერ მოვირგებულვართ და ვერ შევთანხმებულვართ ერთმანეთში, სხვაგვარი საქმეებიც რომ ჩვენ გვებაროს, სიანს, ვერც იმებში მოვირგებობოთ, დავიწყებოთ განვანზე და სხვა-და-სხვა მხარეს გაწევას და საქმეს ისე ვავიფუქებოთ, როგორც ეს მოუვიდათ ჩვენს წინაპრებსა.

ეს სტატია მიაღწევს თავის მიზანსა, თუ იგი გვაძლევს უფლებას გამოვიფიანოთ შემდეგი დასკვნა.

საჭიროა „კვალის“, „ივერიის“ და „მომამის“ წარმოამადგენლები და ენის მცოდნენი შევიკრიბენ, დავიწყონ ყოველგვარი პირადი ინტერესები და მიიღონ ერთი ვხლანხელი ქართული ენის მდგომარეობის შესაფერა ორთოგრაფია.

შპს-ს მთავარი დოკუმენტის ნათესაობის
დასაბუთებლად ქართულში
(შასპლა)

I

§ 1

ველა ენები კაცისთვის განიყოფება ორ დიდ რაგად: პირველ რაგს წარმოადგენენ ენები ზრდილოეთ-კაცისთვის და მეორეს – ენები ხაზრეთ-კაცისთვის. ეს უკანასკნელი რაგი ანუ „აფერიული კაცი“ კაცისთვის ენებისა, შეიცავს ენებს ზოგადის ქართული გვარისას, რომელიც შესდგება შემდეგის დიალექტებისაგან: 1. საკუთრივ ქართულია, 2. მჭერულია, 3. ღაზურია და 4. სვანურისაგან. ველა ამ ენებს, ან უკეთეს კითხვათ, დიალექტებს ერთსა და იმავე ძირ-უნისას აქვთ ძლიერ ახლო და მჭიდრო ნათესაობა ურთიერთ შორის. მხოლოდ სვანური ცოტათი უფრო განირჩევა სხვებისაგან; მაგრამ იხივ იმდენად არა, რომ მისი ნათესაობა ქართულ გვარ ენებთან, როგორც სიტყვებისა და სიტყვის ფესვების, ისე გრამატიკულ ფორმების მიხედვითა არა თუ ენის შენეერთაობის, არამედ ველა დამკვირვებელ ქართველთათვისაც აშკარა არ იყოს. რაც შეეხება მჭერულსა, ეს დეიძლი ძმა ქართულის ენისა, რომელსაც იგი არა „ძლიერ წაგავს“, არამედ რომელთან თითქმის „აგაფიობს“. თუ ქართულის ქვეშ ვაგულისხმებთ არა იმერულს, ქართულს, გურულს, რაჭულს, შიხულს და სხვ. ცალ-ცალკე, არამედ – სრულიად სავითო ქართულს ძველის მწიგნობრულითურთ ადებულსა.

მჭერულს დიალექტს შვეხო ჯერ კიდევ გოულდენსტეტიდან და კლასრეტიდან მოკიდებული ბერი ენისა და სიტყვითის მკვლევარა ვერობის მკვნიერა. მათამი ველაზე უფრო შესანიშნავა პირველხარისხოვანი ფილოლოგი გ. რომენი,¹ მაგრამ უფრო დამკვირვებელი და სრულიად

1. Vgl. Oestliche Sprachlehre nach einer Abhandlung Höber über die Mingolische, Suanische und Abchasische von Dr. Georg' Rosen.

გამოყვლედა მეგრულის ვნისა და განსაკუთრებით მისი ფონეტიკისა ჯეოცივის ლენის თანამებნძულეს, პატყე, პროფესიორს ა. ცაგარელს, თავის ორ რეუელად (სამუცად-ად) გამოსულ „სამეგრულის ეტყუფებთან“ პირველში ავტორის მოტყუილი აქეს მეგრული ტექსტი, რომელიც შეხედება ხაღბური ზღაპრებისა, ხამღურებისა და ახდასტ-გამოცანებისაგან, თავის ეტყუფების მცორე რეუელში (სამუცად-ში) ავტორი იყვლეფს მეგრულის ვნის ფონეტიკასა, ხამართალი მოიხმბუც თოქებს, რომ პატყეცმულეს ა. ცაგარელს ეს ხაგანი (ფონეტიკა მეგრულისა) ხაგმორდ ხრუელად, მართლად და დამწროლუბით აქეს გამოყვლეული, მაგრამ იგი-ღე ქეშმართება გვათქმეცინებს, რომ ეს გარბოება არ მიეწროება მართო ფილოლოგიურს ნიჭებსა და გამქროახრობას პროფ. ცაგარელისას, არამედ იმას, რომ იგი ქართველია და ქართველისაგან მეგრული დიალექტის კელეფა იმდენ დროსა და შრომას არ თხოულობს, რამდენსაც ვერო-ბელაბაგან. განსხეუნებელი ბართინი უხლართი ვერ ხვანერზე თუ ამბობს, „ჰეფრი რამ, რაღეა ლენ უცხო და ხაოცარ რამედ გვეწუნება ხვანერში, ხედ ხადა და ხეუღლებრიც მოვლენად უნდა წარმოუკეს ქართველ-ხაო“.² მით უმეტეს ესევე უნდა თოქებს მეგრულის შესახად, თეძეა ეს ასე არის, მაგრამ თეით ა. ცაგარელსაც, რომელიც არაერთხელ უხწრო-რებს შეცდომებს თავის წინამედროეთა, თეითონაც შექმარეა აქა-იქ შეცდომება, უყრო მაგალითებად მოყვანილბ ხატეფებსა და ფორმებსა, თუ მათბ მნიშუნელობებში, ლენ ამ ხტატეაში მიზნადა გვაქებს ვახუნით ეს უნებლიე შეცდომანი, აქა-იქ შეხარულნი პროფ. ა. ცაგარელს შრო-მასა და მის მიერ აღნიშნულ ფონეტიკურ მოვლენასა (რომლებსაც აქა-იქ ახლებითაც შევაკებთ, ანა-და ახაღის მაგალითებითა გამოწ-მებით) ხაფუცელით მოვაყვანით ცოტა გრამატიკული და უყრო მეტბ დეჭხიკური მახაღა, რომლებსაგან მეთახეულბ უყრო ცხადად შეეძლება განსაჯოს, თუ რამდენად ეს ორი დიალექტი (კელი), ქართული და მეგ-რული, ახლი დგანან ერთმანეთთან, ანუ, სხვა ხტეფებითა, შეიძლება განსაჯოს ხარახში მეგრულის ვნის ნათესაობრების დამოკიდებულებასა ქართულითას.

2. *Этнографический Календарь, Ашхабадский уезд. В. II. К. Уездная Тиф. 1887 г., стр. 106.*

პროფ. ალ. ცაგარელი მეგრულის სხვადასხვა ბგერათა გამოხატვა-
ვად (აღსანიშნავად) ხშირობის სრულიად ქართულს ანბანს, რომელსაც
უმატებს კიდევ სამ შემდეგ ასოს: ყ (r); ს (n) და ყ (y). ამ სამ ასოთაგან
პირველი გამოხატავს იმ ბგერას, რომელსაც ასე ხშირად შეხვედებით
სხვა კავკასიურ ენებშიც. მაგალითად ჩერქეზულში, აფხაზურში... და,
რომელიც უძველესად სვანურშიც არის. ამის ეტიმოლოგიის მითულს ქარ-
თულშიც დარჩენილა თუ არ ვცდებით.³ აი რამდენიმე მაგალითი, სადაც
ეს ბგერა იხმარება მეგრულში: ქვლები = ქვები, კენტერი = კინტარი,
ფერნი = ვარი, ქრი = ქორი. ეს ბგერა იხმარება უფრო ხიტყვის შე-
აში უხმოებს შორის, რასაც ზემოთ მაგალითებიც გვიჩვენებენ. იხმარე-
ბა ხიტყვის ბოლოშიაც: თქუასუ-ნი და სხე. მაგრამ იგი მაშინ უფრო გა-
მოსტეარს, როცა ხიტყვა ამის შუტს ხმოვანს აღარ შეიცავს, მაგალითად
ჯუ = გავს, ძუ = ტყვს და სხე.⁴ ამ ბგერის შემცვლელს ვგაძლევს ჩვენ უხ-
მოთა ის გამოთქმა, როგორცადაც იმათ გადასცემენ მოსწავლეებს წერა-
კითხვის სწავლების დროს: ბ, გ, დ, —ბ, წ და სხე. მაგრამ გამოთქმულნი,
როგორც უხმონი, ხმოვანთა უმეწყოდ, არიან ბე, გე, დე და სხე... სა-
ფუძვლიანად გვეუბნება ბ-ნი ა. ცაგარელი, რომ ბგერა, რომელსაც საკ-
მარ ვტიმოლოგიური მნიშვნელობაცა აქვს, სამურზავეანოში, აფხაზუ-
რის სახელოვანბანო, უფრო ხშირად შესახვედრიც; ხენაკის მანბანში
კი, ვიტყვით ზენც მასთან ერთად, ძალიან იშვიათად გაიგონებს კაცო
იმახ. ამ ბგერის როლი, იქმნება მეგრულში თანდათან მცირდებაოც
იგი ანეი ხიტყვებს ხუდ ეცლება და მიხი მოშორება შათ არც კი დავტ-
ვობათ ხოლმე, მაგალითად, ქარაგად (kharagad) ქარაგადეს მაგერად
— ზმის ფორმა, ცაგარელის მიერ ჩვენებული, რომელიც ხუდაც არ

3. ანტ. კაილაკისმა სჯობოდ დანახა ამ ბგერის გამოხატვად შემოეტანს ქართულ
ანბანს ეს ასლი ასო ჯ. მაგალითად ზერძერა, ზერძანება ნახ. აცგარელს "O
რეაბილიტაციის პერიოდურე რეა. მანბან". გვ. 14.

4. ანტ. ანტ. მაგერად მეგრულში დიალექტურად იხმარება (სენაკის მანბანში) ანტ.
ანტ. მაგრამ ჩვენ ყველა ენობის ფორმებს ყველგან ვერ გამოვეყენებთ და არც სჯობოდ
შეგვანია.

ნიშნაჲს ნაშნალ ნა რაგოვორ, არამუდ — სნოე, ვიწოვ რეჲმთო, რეჲმთაჲს. მარსაღია, ავტორის რართუცრადით უნდა დაიწეროს: კაკ-კოე — (კაკკოთა), ვაუკვირედ (ვაუკვირდა), მოუწვირე (მოუწვირა), მავ-რამ ზეენ (თუმიცა მვერუელი კოლო დაბადებუიდან ვიეთი და მერე სამურ-ზაყანული მვერუელი, სადაც როგორც ვიტყით, უწერო ერცული ხმარება აქვს ბერა 2-სა), ამ ხიტყვებში „დე“-სა და „თე“-ს ადგილზე ხმარად ვუქმის უბრალოდ დ და თ, როგორადაც ესენი გამოითქმება, მაგალითად ხიტყვებში რად, იმთ, ამიტომ თეითონ „სამვერუელის ვტაუდების“ ავტორიც არა ვუღუგან თაე-თაეის საჭირო აღუგას ხმარობს ამ მოსხე-ნებულ ბერასა, მაგალითად, უწერთ კინტრა, უნდა იყოს კინტერი (სამურ კენტტერი). მვერულად იხმარება „ავრთვე კინტერი. მე-117 გურდზე (7) იგი სხვათა შორის ამბობს: "в 1 и 2 лица гл. перед и конья, что, как до... не является з им. и, и остается этот повелительный заук.— ორტქინი, а не геку-ни (რეტქინი) 2 л. ет.-ч. и. ер. от елат. гина". აქ თუ მიუხედიეთ სამურზაყანოს და ზუგდიდის მარ-ის გამოაქმას — შეყდობა არის. უნდა ითქვას: ეორტქინი, ბეთ-ხულენტქინი, ეაკეთენტქინი და სხვ. ესე იგი, ვუღუგან წინება 2 წარსულში (пр. несов.) კი ვუღუგან არის აქაური და არა აქაურნი. მაღართ, მო-ღართ — ნიშნავს „წამოვიდა“ და მამასადამე, რუხულად ვერ გადაი-თარგმნება הראша. ვინც წამოეა, ვუღა როდი მოვა! ივამიი და სხვ. აწმყო ღრო კი არა, წამყო სრული ღროა. ავტორს ბვერგან მოძეავს ხა-ბელზმნად ძირუა, მამინ, როდესაც ამის საცვლად იხმარება მვერულში ძირაფა, „ძირუა“ = ქართ. „ნახარი“. ავრთვე ზმნის ფორმა „ეწწუე“-ს (ეწწოდა, უთხრა) ხახელზმნად მამნია „წწაღა“ (იხ. 4 გ. 7 სტრ.), მა-შინ როდესაც წწაღა = წოვა ცოცათ. „ეწწუე“-ს კი თავის ძირის აწმყო ღრო და ხახელზმნა (განუხახვერელობითი ფორმა) ხულ არა აქვს. იგი წაეავს ამ შირთ ბერძნულ ზმნას: εορ. ηαστ. სხვაგანაც არა ერთგან მოძეავს „წწაღა“ ხახელზმნად „ეწწუეზაყან“ (9 გ. 7) და იმავე მნიშვნელობას მიაწერს ზოდზე — მიძალუ (ან მიძაღლუ) (4 გ.) ავ-ტორს მამნია „3 л. п. с. ер. ηαστ.“ მაგრამ მიძაღლუ მიმღუობა და უღრის ქართულს „მიძაღალი“, მაგალითად: ჭეიმი და მიძაღლუ ორე

= ჩემი და მიმავალი არი. იქნებში დიდა დო მუმა მიმალე ორენი (ანუ მიმალე [-უ] რენი) = ივანეს(ი) დედა და მამა მიმავალნი არიან. მი- ილუბებენ² (9 გ 7) არ უნდა იყოს შესამე პარა ქმნილის სრულად დრო- ისა, რადგან 1. შემილუბებუ, 2. შევილუბებუ, 3. შეილუბებუ ნიშნა- ვენ: შემეძლო, შევეძლო, შეეძლო. „ნათხიირი“ (9 გ 7) 3 ა, ურე II. ცოხ. ურეა. არისო. როგორდა იქნება პარეფლო, გინა მუორე პარი იმავე დროის მიმდევობისა? მიმდევობას მგერულში, ქართულს მგერ- სადეე, პირი არა აქვს. ამიტომ ითქმის: მა ნათხიირი - მე ნათხოვარი, სი ნათხიირი - შენ ნათხოვარი, ი-ნა (ანუ თინა) ნათხიირი - ის ნათ- ხოვარი; ანუ სქემი ნათხიირი - ჩემი ნათხოვარი, სქანი ნათხიირი - შენი ნათხოვარი და სხვ. პართა მქონე მიმდევობა კი აი, მაგალითად რადგარიო: აფხაზურად, ხარა იფა-ს-წაზ - ჩემი ნაკეთობ; კარა-ფა-უ- წაზ - შენი ნაკეთობ; უი-ფა-ი-წაზ (იფა-ქ-წაზ) მისი ნაკეთობ; ფაწაზ - ნაკეთობა, კეთებული. იფაწაზ აუხვ = კეთებელი საქმე; ფა-ს-წაზ აუხვ - ჩემი ნაკეთობი საქმე- მცხბრე გვერდზე ბ-ნი ა. ცაგარელი ამ- ბობს: „ა გამოყარდება ორთხვე რაცხვის მიც. ბრუნვის და განსახლე- რელი ფორმის დაბოლოებათა (ს, ქ, სს, სქ) წინა“-ო (9, მ). მხოლობ- თის რიცხვის შესახებ ეს ნამდვილია, მაგრამ მრავლობითობისთვის არ სრულად ტემპირიტა. აქ მრავლობითში მიცემით ბრუნვისა და გან- სახეურულ ფორმაში კი არა, ამ აზრით ეველა ბრუნვამიაც გამოყარ- ნილი განლაგის ი ნიტე, მრავლ. სახელობ. ნიტ-ეფ-ი, ნათხიარობ. ნიტ-ეფ- იში, მიცემ. ნიტ-ეფ-ს (ნიტენს), მოქმ. ნიტ-ეფ-ით და სხვ. და თუ „ჩა- ტყვის“ „ჩიტყობ“-ის ი-ს მაგერიო, მაშინ მოქმ. „ჩიტყვიო“ „ჩიტყვობ“- ის მაგერიო ყოფილა და სხვ. ი-ნის გამოყარდნას მრავლობითში სრულიად აღაგი არა აქვს; იგი მხოლოდ აღაგის იცვლის: სიტყვის „ტ- მას“ მოშორდება და მრავლობითის ხუფიქსის შემდეგ აღაგის დაიტყვ- ნიტ-ი, ნიტ-ეფ-ი. ამგვარად მრავლობითს მხოლობითისაგან არცეფ სიტყვის „ტემასა“ და ხმოვან დაბოლოებას შუა წართული ვბ ქართ. ვმ მგერული. ბრუნვათა ფლექსიები ერთთა მრავლობითთა და მხოლობით

2. ი. ი. ივანეს აქ კონსტრუქციული შეცდომა და „ტყობ“-ში „ჩიტყვებუ“- სხვა მრავლებელ-ს (მრავლებელს)-ს (შეიძლება)-ს მაგერიად.

რიცხვებში. ნუკუფს „სწავლის“ მაგიერად იხმარებაო რომ ვთქვათ, აქ კი ი-ს გამოყარდნის მაგალითი იქმნება და ნამდვილიც კათა (12 გვ.) მრავლობითის რიცხვის ნათესობითისა და მიცემითის „არსაიული“ ფორმა არ არის, არამედ სახელობითი ბრუნვა მრავლობითის რიცხვისა, ანუ უკეთა ვთქვათ, მრავლობითის მნიშვნელობით და მხოლობითის დაბოლოებით (ებლა) და ნიშნავს: *თან, თან* – კაცები, იხმარება „ორეუი“-ს მაგიერად. *სახელ. კათა* – კაცები, *ნათეს. კათაში* – კაცების, *მიც. კათას (ორეუფს) კაცებს* და *სხვ. მაგალითად, თუ მართალი კათა* სამუთხებზე ხინთხებ მველუნა – ეს მართალი კაცები ხამოთხეს(ში) სინათლეს მოვლიან. *ქავაირანუ უკონი (12 ბ) – ნყს ნყ поставлен, поставился нм (ослн) და არა ყთნн нннн*. *უარდუო (12 გვ. წმ) ნიშნავს: не нყს-ли? და არა нег-ли. ჯორი (12 გვ.) ჯორად და არა "верхом на муле". ჩილი (12 გვ.) თარგმნის с женою, женатым, შამინ, როჯესაც იგი პირველი ხიტყვის მსგავსად უდრის ქართ. ცოლად, с женою, მაგალითად, ის ინა (ანუ თის თინა) ჩილი თინაინდუ – იმაჲ ის ცოლად თინოუდა. *ოჯირუ (13 გვ.) – дая (место) привязи, ყთ-нн привязать. ოჯირუ – дая лежания (место лежания); წურ-წურა = ქართ. წუმწუმა – сера. „ურწაფუ, ურგოლაფუ, უფუნაფუ“ – ამ სამ ხიტყვების მნიშვნელობანი ერთმანეთში არეულად არიან მოყვანილნი (14 გვ 7) ხიტყვა შამი-ხ (21 გ. წმ) მაგიერ უნდა იყოს სამო ქართ. ამო (სა-ამო) და არა „შამი“, როგორც ამავე პარაგრაფის შენიშვნაშია მოყვანილი. შეათვ პარაგრაფში მოყვანილი მაგალითებთაც აგრეთვე ფრთხილად უნდა ისარგებლოს კაცმან: *ონჯჭა (ონჯჭა, 23, 2 სტრ.)* მოთხრობითი ფორმა წარსულისა = (ონჯჭა – გაადოო, *отворил ром.)* და არა გაღება. *სახელზმნა გაღება (отворять)* იქნება გონჯამა, გოჯამა; *ონჯუა (კიდვე) ნიშნავს საღამოს. გიმათუთა (წ14, გვ 29, „ექი-უდი“)* ოქტომბერი და არა გიორგობისთვე. წ14, გვ 30. „გავმინწვიინსე“-ის მაგიერ უნდა „გავწმინციის“ (გამოწმენ). 30 გვ. „სანთელი გურზე (სანთელი გურზე)“ უნდა ითარგმნოს: *სანთელი აღუგზნო (აუნთო). იქვე რამდენიმე სტრიქონის ქვემოთ: გისხუნუ...⁴ у тннн ест-ო ვურ გამოვია. 32 გვ. (d, ბ) „ჯა კიმუთხე – выразл оканчательно дерево.***

ქვეყნურაქ — Окрау тѣс — უაზრონი არიან; 34 გვ. 516. დურა, დუმი, უნდა იყოს დურა, დუმა. ტორონს — (36 გვ. 11 სტრ., ნიშნავს მტრულს და არა მტერს. შეცდომით მოსყავს მაცემითი ბრუნვა ხატყვის სტერი (მტერი). (59-ე გვ. 532r. 39 გვ. ბოლოდან მე-5 სტრიქონი) სქანოთ — НАМН; თქვანოთ — НАМН -о, ესე იგი, ეს ფორმები მიაჩნია მოკმეფებითი (instrum.) ბრუნვად, მაშინ როდესაც ეს ხატყვის უნდა ითარგმნოს შვანად; თქვენად; ან უფრო შენთვის, თქვენთვის. ხოლო მოხსენებულნი ხატყვის instrumentalis იქნება სქანოთ — შენით, თქვანოთ — თქვენით, ჩვენით — ჩვენით. 41 გვ. „კოფსოფი“ და „ახვადჯ“ ვერ არიან ნამდვილი შნიშვნელობით მოყვანილნი. მე-34 წ-ში (61 გვ.) პირველ სტრიქონზე: „მიწ, გარ, უწჯ“ — ასეთი ფორმა ჩვენ არსად არ შევხვდებით; ამით ნაცვლად უნდა იყოს — მიწვე, გარვე, უწვე (მიწოდა, გაროდა, უწოდა, მითხრა, ვითხრა, უთხრა). მეტი, ამ ზნის ფორმებს, როგორც ზემოთ შევნიშნეთ, თავის ძირის განუსაზღვრელობითი ფორმა (სახელშენი) არა აქვს. 63 გვ. „ხინწა“-ს მავიერ უნდა ხინწე = ხიწე. 65 გვ. ვანჯი, უნდა ჭანჯი (ბუზი), ჭეუჯი ან ჭეუდი СОУЖ და არა УАХОИ.

6. ვანბრეწე — ვარწყენა

7. ქვეყნურაქ — ვანწავლი

სხვადასხვა ხმოვანი და უხმო ბგერა მეგრულსა უარსა (უღრესა)
იმავე ხმოვან და უხმო ბგერას ქართულში.

სრულიად ერთგვარი სიტყვებია მეგრულსა და ქართულში

აბა	აბი	ზეინკალი
ახალი	აბე	ზევა
აქმარა	აბო	ზოგება
ამლაკი	აბურება	თამამი
ახალი	აბრე	თაღზი
ბეფი	აბრწმუნება	თახმა
ბეჭეფი	აბრტყილება	თეში
ბარგი	აბრკოლება	თითო
ბუმბული	აბბალი	თოკი
ბინა	აბბაფებული	თოფი
ბრალი	აბლი	თათმანი
ბურთი	აბრგი	თათო
ბოდო	აბეფუფალი	თორნე
ბარბაცო	აბბა	თზა
ბაფე	აბბა	თხილამური
ბათა	აბმეკი	კანი
კვარი	აბება	კარი
კვიანი	აბეფეფი	კალათი
კლაზა	აბბი	კაზე
კანიერი	აბკარი	კაბა
კალავანი	აბბა	კაცულა
კანძი	აბლი	კალამი
კახვიფებული	აბბა	კალანდა
გუბეფი	აბბი	კვერკვერფეში
გა	აბრდაფი	კალაპოტი
გეფა	აბერი	კამა

კამბეხი	მამუღი	ნათელი
კანჭი	მარანი	ნაკეთი
კეიცი	მართალი	ნათება
კეღობანი	მარცხი	ნათელი
კილი	მარჯუ	ნაკეთხი
კილო	მარღი	ნაკურთხი
კირი	მარწუხი	წესა
კისერი	მანუღი	ნიჭი
კეხი	მადალი	ნიორი
კეღიჯერი	მატრაკვეტი	ნიშანი
კეჭი	მაჭარი	ნბროდი
კეპატი	მიმინო	ოთახი
კოკა	მინდორი	ოთხი
კურგანტეღა	მიზეხი	ორბი
კონდახი	მედიდური	ორგული
კი	მეტე	ოფოფი
კილა	მეშე	ოსოშია
კინთი	მოგონება	ბადო
კინკალი	მოგებული	ბადური
კურთ	მოთმინება	ბაჭანაკე
ლაფი	მოღი	ბირველი
ლაგინი	მორნიღი	ბაჭიჭი
ლაგანი	მოხამართლე	ბარბა
ლარტა	მოციქული	ბირუა
ლაქერი	მოწამე	ბიტელი
ლაქნი	მოწამება	ყამი
ლაქერი	მოწონება	რახი
ლომი	მტყვანი	რეგბა
ლურჯი	მუნჯი	რიგა
მანგი	მშვიდობით	რიღება
მაკე	მნატე	რატინი
მაშიდა	მწეაღი	რკინა

რიფი(ვ)
 რედი
 რეული
 სათაგილო
 ხამართაღლი
 ხანოელი
 ხარეებელი
 ხარეული
 ხარეული
 ხაქმე
 ხაქონელი
 ხამიში
 ხახე
 ხახელი
 ხახხარი
 ხამაგელი
 ხაჭირო
 ხაფეღური
 ხეკოფ
 ხეპი
 ხეღა
 ხეტევა
 ხოფელი
 ხუბტი
 ტაატე
 ტაბაკი
 ტანი
 ტანტაღლი
 ტარი
 ტამითი
 ტაღლი
 ტაფო

ტენი
 ტურა
 ტურტა
 ტაფი
 უბადო
 უბირი
 უბეღური
 უბრადო
 უგვარი
 ურემი
 უფლუბა
 უცებ
 უცხო
 ფახი
 ფართი
 ფარდაგი
 ფარშაგანგა
 ფაცხა
 ფაფარი
 ფაფური
 ფელამუმი
 ფერი
 ფერი
 ფინა
 ფიფარი
 ფიცხელი
 ფონი
 ფორიღლი
 ფუჭევა
 ქაღაქი
 ქანცა
 ქერქი

ქვაბი
 ქვაშია
 ქინძი
 ქონღარი
 ქუდი
 ღაღატი
 ღარიბი
 ღართი
 ღერი
 ღვარი
 ღვედი
 ღილი
 ღონე
 ღორჯო
 ღორე
 ღუდრო
 ღურღველი
 შანა
 შარა
 შიში
 შიშინი
 შველა
 შეხეწა
 შეწეხეხელი
 შუკა
 შორხ
 შხამი
 ჩახვი
 ჩერი
 ჩერვა
 ჩიტა
 ჩოვანი

ჩუქება	ძნელი	ჭირი
ჩუკარი	ძონძი	ჭიკა
ჩხუპი(ბი)	ბუა	ჭლავჭი
ცა	ბუძუ	ჭორბ
ცალი	წამალი	ხამი
ცალიერი	წაჭა	ხაზი
ცანცალი	წეხი	ხარბი
ცილი	წერი	ხარკი
ცოლი	წერწეტი	ხარება
ცემოტი	წელაება	ხარშო
ცხენი	წვენი	ხარჯი
ძაბუნნი	წირვა	ხატი
ძაბრი	წილი	ხილი
ძაგარი	წისკეილი	ხორცი
ძანძალი	წერი	ხუთი
ძაფი	წონა	ხუნდი
ძერა	წუხება	ხერხი
ძეწევი	წყნარი	ჯაჭვი
ძვალი	ჭანდარი	ჯვარი
ძვარი	ჭაკა	ჯორი
ძვირფასი	ჭარხალი	ჯამაგირი
ძიება	ჭაჭა	ჯარი
ძმარი	ჭილოფი	

და სხვ.

ჩვენი სიტყვათა კრებული ამგვარი სიტყვების რიცხვის შეთანხვებად არ შეადგენს, მაგრამ უფრ-ერთი, რომ ჩვენ შეგრულ-ქარაულ ლექსიკონს არ ვადგენთ და მავალითხასათვის მოყვანილიც საკმარისია და ამასთან, ამგვარნი პირწმინდად ერთნაირი სიტყვები იმდენად საინტერესო არაა შედარებით ენისმცოდნეობათვის, რამდენად მონათესავე სიტყვები, ცოტად თუ ბევრად განსხვავებულნი ერთმანეთისაგან.

ა) ერთნი ხმოვანი ბგერანი შეგვრულისა ედრება სხვა ხმოვან ბგერებს ქართულში*

მეგრ. ა = ქართ. ი

ა)

მეგრულად:	ქართულად:
ატამა	ატამი
ანგურა	ანგური
ზარა	ზარი
წიწილა	წიწილი

მეგრ. ა = ქართ. ფ

ბ)

მეგრულად:	ქართულად:
ვარ	ვერ
კვარი	კვერი
კობა	კობე (ნახე ზემონ.)
ზაღა	ზეღა
ფაღა	ფაფე
ფაღაღა (ფიღაღ კიღა)	ფაფაღა
თახუა	თახუა
ღუბა	ღუბე, უბე
ღაგეა	ღაგეა
ღარღიღი	ღარღიღი
ბარუა	ბერუა
მახარი	მეხერი

* მეგრ. ზ - ქართ. ი (ეფ. წმ) ზერი - ქართ. ზ - ა ზემოთი - ხომალდი ზ - ა ღრები
 ქართ. // - ფ ატლა - ფაფაღა და სხვ. ანაი მეგრულში უფრო ხშირად დაადგენარად
 ატლაღი ა-ზე

ტახუა	ტახა
ჭაჭუა	ჯაჯუა
მა	მე
ართი	ერთი
მაფა	მეფა
ტვა	ტვა
უფურაგე	უფურეო
დაღე	დაღე
მახუთა	მეხუთე
კანა	კანო*

მეგრ. ა = ქართ. ო (იშვითად)

c)

მეგრული:	ქართული:
მაღაზონი	მოღაზონი
ნიტია (მოთხ.)	ნიტია (მოთხ.)

მეგრ. ე = ქართ. ი

d)

მეგრული:	ქართული:
მართე	მართე
აღაგე	აღაგი
მეხუაჯე	მიხუჯა
ჭიპე	ჭიპი
ზეენი	ზეინი
ფაპე	ფაპი
ჰეპეჩეშე	ჰეპეჩიშე

* ეს შეფარდება ექ უფუფლოდ არის მოყვანილი - რედ.

მეგრ. ე = ქართ. ი*

ე)

მეგრულად	ქართულად
მაზარეხელი	მაზარახელი
ღუბია	ღობია

მეგრ. ე = ქართ. ა

ვ)

მეგრულად	ქართულად:
ჭადე	ჭაღა
ტაფე	ტაფა
ბამბე	ბამბა
ძიძე	ძიძა
წითელე	წითელა
წმინდე	წმინდა
ფანჯერი	ფანჯარა

მეგრ. ი = ქართ. ე

ზ)

მეგრულად:	ქართულად:
ცხვინი	ცხვენი
ძღვინი	ძღვენი
ჯიმი მოხინჯი (ღიაღვექ)	ჯემი (ღიაღვ. მეგრულ-
გახინჯი (ღიაღვეტ)	შიც იხმარება ჯემი)
გოხინჯი	გახინჯე
ქოცო	ქოცო
ფინუა	ფინუა

* ზეგნ ამ კატეგორიულუბებში (თავი მე-2, II) რაზე ფონეტიკური მოვლენის სამკალოთაღ მოვეწინაღ რაზე ხატვებს სხვაგან არ ვიშეორებთ. თუნდაც სხვა რაზე მოველენის მკალოთაღე გროსიღვეა იღოს იღა ხატვეა მკაოხვედღს არ ვაუქორღებს თყოთღ მკაგესორს მკაღლოთებო აქვე მოვეწინაღ მსაღლოღან.

მეგრ. ი = ქართ. ო

h)

ქირი (ქერი)	ქორი
ღვინი	ღვინო
პატინი (პატენი, ზოგან პატონი)	პატონი

მეგრ. ი - ქართ. ა

i)

ცილი	ცილა
წურბელი	წურბელა
არიკი	არაკი
ხვალი	ხველა
ძალი	ძალა
კარჯილა	კარჯალა
ხვინჭი	ხვინჭა

მეგრ. ო = ქართ. ა

k)

სო	ხად
ქითთმი	ქათამი
ობედი	აბედი
ნოდი	ნადი
გოლახე	გალახა
ბონუა	ბანა
გოწეწილი	გაწეწილი
დორეკა	დარეკა
გოტენილი	გატენილი
გოკვათუა	გაკვათა

მეგრ. ო = ქართ. ე

ე)

(სამურხ.) კიბო

ოზე

მუძობათი

ხორხი

კიბე

ეზო

მუშებარე

ხერხი

მეგრ. ო = ქართ. უ

მ)

დაწონება

დაწუნება

მეგრ. უ = ქართ. ა

ნ)

აყურთხე

ბუღი*

დადუღი

მუმა

მუშუღი

ხუმი

ღუმი

გააღარობუ

აყურთხა

ბაღი

დადაღი

მამა

მამაღი

სამი

ღამე

გააღარობა

მეგრ. უ = ქართ. ი

ო)

მუშეღი

ტუტეღი

მიშეღი

ტუტეღი

* ეტიმოლოგია, სერვ მოდერებს უფრო სწორადღი ფორმა სიტყვისა და არა მისი ყველა დადუქტური ფორმისა.

მეგრ. უ = ქართ. ე

პ)

კუნთხე	კუთხე
ღუღა	ღუღვა
ხუმულა (-მელა)	ხმელა

მეგრ. უ = ქართ. ო

ჟ)

ღუშუ	ღოში
ხამუთხე	ხამოთხე
თუხარიცო	თოხარიცო
ბუღეცო	ბოღოცო

ბ) მეგრულს ქართულთან შედარებით უფრო ხრულხმოვანებს (полногласие) შატღლითებ:

მეგრული:	ქართული:
გვიშარა	გვიშრა
ფურინუა	ფრინვა
ღირინუა	ღრინვა
ზონუა	ზენა
მუხურაი	მხარე
კიერა	კრვა (შო, შე-კრვა)
თხოლო	თხლე
თვადუა	თვლა
ხუმა	ხმა
თომა	თმა
აქი	აქ

გ) შევრულ ხატეებს ზმირად წართული (წამატებული) აქვს რიმი-
 ლიმე ე. წ. „პარაზიტულ“ ანუ „ინტრაციონალურ“ ბერათაგანი (რ, ნ, მ,
 ფ, ვ) ანდა ხატეის თავში მოხმულია რამე უხმო ასეთი ბერა, მაშინ
 როდესაც ამ ფონეტიკურ მოვლენათა არა აქვსთ ალაგა თანაბარ
 ქართულ ხატეებს შესაბამისი, აი ამის მაგალითები:

შევრული:	ქართული:	შევრული:	ქართული:
კუნია	კუთი	ჯინთელი	ჯეთიელი
ცინდა	ციდა	წაკინდება	წაკილება
ზუნახი	ზუთხი	ჩინთი	ჩითი
ზინდუა	ზიდუა	უნთო	უთო
მინდი	მიდი	ჭეახე	ჭახე
მანგარი	მაგარი	არკუანი	აკუანი
ლახერვა	ლესვა	ფონვი	ფონი
ქორჭა	ქოჭა	ვარ	არ
უნბელი	უბელი	აყხო	ახო
არფილი	აფილი	ფხალი	ხალი
მარწონი	მარწონი	ოფხი	ოხი
ქორხა	ქოხა	ფხქელი	ხქელი
მხარვა	ბერვა	ზვარხეი	ზახეი
შაძი	შაძი		
ოშხილი	ოხილი		

დ) მაგალითები, როცა ზემოხსენებულ მოვლენას, პირაქით, ქართულში აქვს ადგილი და შევრულში კი არა:

შევრული:	ქართული:	შევრული:	ქართული:
ქა	რქა	წიკვილი	მწიკვილი
ძე	რკო	ჯიკი	ჯირკვი
მაკო	მანკა	ჯარი	ჯაგარი
კვინა	სკვინა	ძაღუ	მძაღუ

ხუელი	მხაღლი	ხამუა	ხარშვა
ხული	მხალი, ხალი	ლუკა	ლუქია
ითამ	მითამ, ვითამ	წარი	წარმო
ჩატე	მჩატე	იპიანე	იპრიანა
დონგი	მდონგი	ტანჯა	ტანჯვა
გოფხეკ	გაფხხეკ	ყაში	ყაშვი
დირე	დვირე	რგვადი	მრგვადი
მოკითხა	მოკითხვა	წუთხე (წყეთ)	მწუთხე
პატო	პატოე		

ვ) ბევრ ხმოვანთა შეხვედრისაგან წარმომდგარ, ან hiatus-ის (სლანაის) ასაცილებლად ხიტვას ჩვერთვის მგერულში რომელიმე იორაცისნადური ბეერა:

მგერული:	ქართული:
ბედნერი ბედურის მაგიერ	ბედნიერი
ღანძღვა (ღანძღვა-ს მაგიერ)	ღანძღვა

კ) მგერ. = ქართული

უ = უი (ეი)

ო = უა (ეა) (ანუ ქართ. ო = მეგ. ვა = უა).

მგერული:	ქართული:
საკურელი	საკვირველი
თილი	თეალი (თქალი)
სათოდე	სათეადე
ეჩა	ეჩო

ა) მეგრულს ერთნა თანხმოვანნი (=უნმოანი) ბგერანი უდრისან სხვა თანხმოვან ბგერებს ქართულსას.

ა)

- ს = შ
- წ = ძ
- ქ = კ
- ქ = ხ
- ხ = ღ

მეგრული:	ქართული:	მეგრული:	ქართული:
სალი	სალი	წორბენი	წორბენი
წინუა	წინვა	იფიღუ	იფიღა
სანა	ვანა	გოჭინილი	გაჭინული
წუა	წუა	ჩიკვი	ჩიიკვი
წოფა	წოფა, წოფნა	სქა	სქა
ქუბანა	ქუბანა	ქობალი	ხორბალი
მორაღუ	მორცქა	ღიან	ღიან

ბ) მეგრ. რ = ქართ. ღ

ვერი	ველი	ვერ-ფიცხელი	ველ-ფიცხელი
ვერი	ველი	თოქართო	თოქალთო
თერი	თოკლი	ღრღუ	კლღუ
კიბორი	კიბლი	წიფური	წიფულა
მუნტური	მატლი	ჩერტი	ჩელტი
მაწუვალი	მაწოკარი, მწოკარი	თოფური	თაფლი
ტყუარა	ტყუილა	მონტყორი	მატყლი
წყარი	წყალი	ქართე	კალთა

ხართა	ხალთა	ოხური	ახული	
ხეამარდი	ხეამადდი	ინგრო	ინლი	
ქადარდი	ქადადდი	ჭერი	უძვილი	

შენიშვნა 1. მეგრ. რ = ქართ. მ (იხ. ცაგარ. 52 გვ.)

რწყანე - მწყანე
წურწუვა - წუმწუვა

მაგრამ ასეთი შემთხვევები, სადაც ენა ძლიერ მეტრე რიცხვს მაგალითებისას წარმოგულებს, წყნ ზოგან გამოუტოვო.

შენიშვნა 2. მეგრ. ღ = ქართ. ნ, რ (იხ. ცაგარ.)

ღეფში = ნეში (ცაგ. ნახ. ქვემ.)

უღიღილი = უფიღური (ცაგ.)

ღეფერი = ნეფლი

ღიშანი (ცაგა-ფშაჟღა) = ნიშანი

ნ = მ, რ, ღ

მეგრული:	ქართული:	მეგრული:	ქართული:
ნტერი	მტერი	მაგანა	ნამგალი (მანგალი)
ღიანთილი	ღეღამთილი	ნღიღარი	მღიღარი
ხენწიფე	ხელმწიფე	ნღოლი	მღელი
ხუნელი	ხუნელი	ნტერი	მტერი
გაწენდე	გაწერდა	ნწარე	მწარე
წანა	წელი	თუთუმი	თუთუნი

d)	მეგრ.		ქართ.		მეგრ.		ქართ.
	ნ	=	ც		ღ	=	თ
	ღ	=	რ		თ	=	ჯ
	(ვ)	=	ტ)				

ენი	ოცი	ხინჩე	ხიცი
კონი	კაცი	მილაშური	ცრემლი
ვარსნილი	ვერცხლი	ჯინა	თხა
ნილი	ცოლი	ჯუჯი	თავი
ნურუა	ცურვა(ცურვა)	ჩხენჯი	ცხვირი
კაბუა	კაფა(კაფა)	თუნთი	დათვი
ფაბი	ფატი	ფაფა(ფაფა)	ფაფა

მეგრ. ქართ.
ჭ = წ

ჭეჭა	წერთა	ჭეჭოჭეჭა	წეჭილი
მაჭარალი	მწერალი	ჭეჭი	წეჭი
ჭეჭრი	მწერტი	ჭეჭმა	წეჭმა
ჭაბუ	წეჭი	ჭეჭა	წეჭა
ჭარუა	წერუა(წერა)		

ჯ = ძ, რ, ზ, ც

1)

მეგრული:	ქართული:	მეგრული:	ქართული:
ჯერჯი	ძარჯი	ჯუჯი	ჯური
ჯოჯორი	ძაღვი	ჯუჯი	მხარი
ჯიმა	ძმა	ჯუჯი	ღორი
ჯუა (ძუა)	ძუა	ჯოჯი	ხარი
ჯრჯი	ჯრძი	ჯუჯი	ჯური
ხინჯა	ხიძე	ხინჯი	ხიჯი
ჯინჯი	ძინი	ჯინა	ცინე(ცინე §36)
ძიჯი	ძინი		

შეგრ. შ = ქართ. ხ; ც = ს; ჯ = გ

გ)

შუმა	სუმა (სუთ-სემთ); (სმა)
შური	სული
შური წმინდე	სული წმინდა
ჭყეში	წყესი, მწყეშხი
შხვა	სხვა
შურო	სულ
ცურუ	სურო
ჯინი	ჟინი
ჯანგი (ღანჯი)	ჟანგი

შეგრ.	ქართ.	შეგრ.	ქართ.	
ზ	=	ხ	=	ზ
შ	=	ც	=	ზ

ბ)

ზესხური	ხისხლი	ძღვენი	ძღვენი
ხისძარი	ხიზმარი	კინძუა	კახშვა (შეკახშვა)
შხური	ცხორი, ცხვარი,	ცხოვარი, ცხუარი	

ერთნი ბაგისმიერ ბგერები შეგრულისა ვადადიან სხვა ბაგისმიერ ქართულ ბგერებზე:

შეგრ.	ქართ.	შეგრ.	ქართ.
ი)			
აბჟანდი	აფჟანდი	ბარგუა	მარგუა (მარგლა)
აბზღუნდი	აფზღუნდი	ნაბეტანი	ნაშეტანი
ვამბარი	ვავარი	ღლაძი	ღლაფი

ნდემი	დევი	შინ	ეინ
თიფი	თივა	პატონი	ბატონი
თიფუა	თიბუა	ხუარება	ხმარება
ბინეზი	ვენახი	ბუა	მზე (ე-ზ)
		ჯვრები	კრავი

ბ) მეგრული ერთ-ერთი მშტეინავი (აჰაჰაჰაჰი) ანუ მშტეინავი (აჰაჰაჰაჰი) ბგერა (ქალუბენისმიერი და სახაენისმიერი) + ხორხის-მეგრ (იფრა) = ქართულში (იმავე ანუ სხვა რომელსამე) მშტეინავსა, ანუ მშტეინავ ბგერას უხორხისმიეროდ. მაგალითად ქე ქართულში ჰქრება რა ხორხისმიერი - უნდა = ჰე ჰეოლა = ჰეჰ მჰელე; აძგ"-ს ქართულში უნდა უდრიფს ძ, ანადა ის ამ „ძილის“ მონათესავე ბგერა, რამდელიც ქართულის ძილის ღარია (ეჰეჰაჰენტი) მეგრულში. ქართული ძ-ს ეჰეჰაჰენტი მეგრულში უფრო ხშირად ჯ (იხ. თ. II, III I). მაშასადამე, ძგ = ქართ. ჯ. მაგალითად მარძგანის მარჯვენა. მაგრამ ამ ფონეტიკურ თანახრობას ქვემოთოქვანილი მაგალითები ხატყის ანს-ნაზე უფრო თვალსაჩინოდ ქნდიან:

მეგრული:	ქართული:	მეგრული:	ქართული:
ჩეიმი	ჩემი	ჰეიმი	ქამე
ჰეგრუა	ჰრა	მარძგანი	მარჯვენა
ჰეოლა	ქლე, მჰელე	ო-შქარი	სა-შვალი
ჰეაჟ ანუ	მჰეჟელი	მუნჩქეა	მანვი
ჰეაჟ	(იხ. ჰე)		
ცხაცხეი (ე)	ცაცხეო	ეშქური	ეაშლი
ცხორცხალი	ცოცხალი	ჩქანი	ჩეენი
შხაშხი	შაშხი	ღ-შქა	შეშა
წაწწწეი	ბუნწი	შქაღლა	შუაღლე
ხქანი	შენი	შქგრატუა	შრეტა
ჰეჟა ანუ	ჰეჟი		
ჰეიჟი			

ვ) მაგალითები, როცა ქართული ხიტყვები ბოლოფეხიან მარცხლი
 „ლი“ და როცა ეს „ლი“ მოკვეცილი აქვს მეგრულ ხიტყვებსა (სიტყვის
 ბოლო ხმოვანის ცვლილებით ანუ უკველვლად მეგრულში):

მეგრული:	ქართული:
a)	
ხე	ხელი
ჟი (=ჟი)	ჯლი
ბაღე	ბეღელი
ნხე	ცხელი
ტი	ტილი
ბურღლა	ბურტყელი
ბირცხა	ფრწილი
თხუშე	თხმელი (ა)
შხე	სხელი, მხხელი*
უღე	უღელი
ჭითა	წითელი
ჭქე	ძელი
ჯნძე ანუ ვინძე	გრძელი
ცხე	ცხელი
თხე-თხე	თხელ-თხელი
ტაოე (ტაოე, ტაოე)	ტაოელი, მტაოელი
ოუე	ოული

ბ) სხვა ბოლო მარცხლებსმოკვეცილ ხიტყვათა მაგალითები მეგრულ
 ში:

მეგრ.	ქართ.	მეგრ.	ქართ.
ღეღა	მღეღარე	ჭა	ჩალი
ხანძღაო	ხამძღეარი		

* შეადარე ბურტყელი შხუი ღაღი (ღეღელს ში - ღაღი კახორღელს
 (მთარსუცხის).

დ) პირიქით ქართულში შევსრულთან შედარებით ბოლო მარცვალ-
(ლუბ)საკლებ ხიტყვათა მაგალითები:

შევს.	ქართ.	შევს.	ქართ.
კოდონა	კოდო	ღობფრო	ღობე
კიბოთა	კიბო	ჭურახქია	ქრახი
კუდელო	კუდო		

ე) შევს. ვ (ვს) = ქართ. ავი

შევს.	ქართ.	შევს.	ქართ.
ნათეხეე	ნათეხავი	ხეე	ხეავი
ნოტე	ნეტავი	საფუდეე	საფუდეავი
საწირე	საწირავი	გათფება	გათფეება
ჯდე (კოდე)	მელავი	კარე	კარავი
ქეე	ქეავი	ამბე	ამბავი

ვ) მაგალითები უბმოთა გადასმობა (перестановки) შევსრულში:

შევს.	ქართ.	შევს.	ქართ.
თფროთი	თფორო	რქეკი	ქერევი
კანდიორი	კანდიერი	რღია	იღღია
რვილი	ვრილი	რქეველი	ვერველი
ფორქი	ფორქი		
წინვი	წინვი		
შხიარი	ხშიარი		
რკუ-მონამე	კრუ-მონამე		
მართახი	მართახი		
მარდი	მადდი		

ზ) სხვადასხვა შევსრულ-ქართული ხიტყვები, რომელთა ნათეხობა

მეგრ.	ქართ.	მეგრ.	ქართ.
ბრელი	ბრელი, ბერი	მეგრ.	ქართ.
ბერნოული	ბერნოული	მეგრ.	ქართ.
გაბზარხული	გაზარხული	მეგრ.	ქართ.
დადეშქუა	დადეშკა	მეგრ.	ქართ.
ღუსმარი,	ღისმარი	მეგრ.	ქართ.
ნომქერი	ნახშირი	მეგრ.	ქართ.
მოჯერძე	მოჯრძე	მეგრ.	ქართ.
თქუაღა	თქმა	მეგრ.	ქართ.
ზესქვი	შაშვი (ზეშ. სქშ)	მეგრ.	ქართ.
ღუბი	ღუბი	მეგრ.	ქართ.

მეგრ.	ქართ.	მეგრ.	ქართ.
შე	ხელი	უკუ-ხდე	უკან
რცხონუა	ეარცხნა	ინჭა	ჭა
ქერი	ქუხლი	ცალიერი	ცარიული
ნერსი ანუ	ნისლი	სქუაში	შუენიერი
ნირსი			მშვენიერი
ტვილი	ტვირპი		
წო-ხდე	წინ		

[3. ჭარბიან მოსახრებათა ერთი ნაწილი ქართულისა და მეგრულის ფონემათშესატყვისობათა შესახებ თანამედროვე ქართველური ენათმეცნიერების თვალსაზრისით სრულიად მიუღებელია, მაგრამ არსებობათა, რომ მან შეძლო ზოგი კორექტივებს შეტანა მანამდე არსებულ ფორმულებში და, რაც მთავარია, შეაპირახდინა ხაყსოდ დიდი რიცხვი ქართული და მეგრული ძარებასა, — რედ.]

სახელ-არსებითს მეგრულში, როგორც ქართულშიაც, სრულიად არა აქვს გრამატიკული ნათესაუა. სახელ-არსებითს მხოლოდობის რიცხვში სახელობითს ბრუნვის საკვცად აქვს ერთ-ერთი ხმოვანი ახრ. ნიშანი მრავლობითის რიცხვისა არის სუფიქსი ვე-ი, რომელიც მოუბმის სიტყვას „ტყმახ“. მაგალითად: ტანი, ტან-ეე-ი; ტარი, ტარ-ეე-ი; სიტყვა, სიტყ-ეე-ი; ზომა, ზომ-ეე-ი; საქმე, საქმე-ეე-ი (საქმეფი); ტაუთ (მტა-ჯელი) ტაუთ-ეე-ი; სოკო-ეე-ი და სხვ. მხოლოდობითის სახელობითის ფორმას პირდაპირ მოხდევს მეგრულში ამავე რიცხვის ბრუნვათა დაბოლოებანაც ნათესაობითის ბრუნვისა სუფიქსი არის „ში“, რომელიც უდრის ქართულის იმავე ბრუნვის სუფიქსს „სი“-ს*).

მაგვითი ხ მეგრ. = ქართ. ს; მოთხრ., როგორც სახელ., ანუ ქ = მან. მოქმედებითი მეგრ. თ = ქართ. თ. წოდებითი არა აქვს მეგრულსა. ვადაქცევ (factit) ოთ (ო) = ქართ. -ად (ათ)... სხვადასხვა აზრთა და ცნებათა შეკავშირებანი გამოხატება მეგრულში ქართულის მსგავსად სხვადასხვა თანდებულებითა; მაგალითად „მას ყდათხეა“ ქართულად გაშიხატება ნათესაობითის ბრუნვით და თანდებულთ „თვის“, კაცის-სა-თვის. მეგრულად ამავე მიხნისათვის იხმარება ნათესაობითი ბრუნვა (უ-ან-ი-ოდ) და თანდებული „ო“, „ოთ“; კოშიშო, კოხიშოთ. „B ropoz“ აქართ. ქადაქ-ში, მეგრულად ქადაქი-ში და სხვ.

ბეგრი სიტყვები კი მრავლობითის საწარმოებლად ლებულობენ სუფიქსს „ლეფე-ი“. დღა- მრ. დღალეფი; ტვა- მრ. ტვალეფი და სხვ. ამ

* ნათესაობითის ბრუნვის დაბოლოება „სი“-ს უწინ უფრო გრძელი ხმოვანი მქონდა. მას ვაობტაცევს ძველი ქართული სადაც მას (მეგ. საღობითი წერილში) ხმოვანი ვხვდეთ: ვანი სვიონისი (10 ა. ს. ქ. მ.) იყო დაბოლოება ხმოვანი აგრეთვე სხილხი ლექსში (ჯღბისი ჯღბისი“-ს მსგავსად) ასე რომ, მეგ. კაცო ვკრეხი, ნათესაობ. იყო უწინ „კაცის“, რომელიც შემოკლები შემდეგ „კაცის“-ად მეგრულ-აზერული დაბოლოება ნათესაობითის „სი“ წინ უფრო ეხად-სიოებს ამ გარემოებს ამიტომ რთული სიტყვა მამასილი, მესის მართა, მამასილი“-ს გარდაცვლა (ვარდაცვლა) „მამასილი“-ზე არ არის, როგორც ეს ხვეწისა მქონა, არამედ ძველი პარკანდ. ნათესაობითის დაბრუნული ფორმა სხლა, ნა. სხლხე; მამასილი.

წებს ებორნილებთან თითქმის ყველა ერთმარცვლოვანი სიტყვები, თუმცა აქ გამოირიცხება არის; მაგალითად ღუ (ზუ) არ ითქმის ღუღუბი, არამედ ღუღუი; ვე - ვეუო და არა ვედუფი, როგორც ა. ცაგარელი ამბობს: წყა-წყაუო და სხვ. „ღუღუი“-ს ღუღულობენ სიტყვები: დიდა, მუმა, სქუა (შვილი). ამგვარიავე მრავლობითის დაბოლოებას ღუღულობენ სიტყვები პირველის მარცვლის განმეორებით წარმომდგარნიც, ამბობს ა. ცაგარელი (ნაბ. წ1, შენიშე. 3) და ამის მაგალითად მოჰყავს ჭაჭა, რომლისაგან მრავლობითის აწარმოებს ჭაჭაღუფი. ამაში პატრუც მუღ პროფესორს ცაგარელს გ. როზენთან ერთად შეცდომა მოხდა,* რადგან მოხსენებულ სიტყვას მრავლობითი აქვს პირველის სუფიქსითა, ესე იგი, ჭაჭაუო და არას შემთხვევაში ჭაჭაღუფი. პირველის მარცვლის განმეორებით არიან წარმომდგარნი შემდეგი სიტყვებიც: კაკა, ბაბა, ნანა, ბაბა და სხვა, მაგრამ ყველა ეს სიტყვები აწარმოებენ მრავლობითსა პირველის და არა მეორის სუფიქსითა, ხახელდობრ: ახვ: პაპუფი, კაკუო და სხვ. რაც შეეხება patronimica-ებს და ამის მაგალითებად მოყვანილ სიტყვებსა, ამაზე უნდა ესთქვათ შემდეგად წაწმურაღუფი, ჩუენის აზრით, არ =წაწმურა+ღუფი და არც ჯგაღარუფი არ =ჯგა+ღა+ღ+უფი, არამედ ჩუენებულნი უორმანი (წაწმურაღუფი, ჯგაღაღუფი) წარმომდგარნი არიან, ვვონებთ, მხოლობითის ამ ფორმათაგან: ჯგაღურა, წაწმურულა. პირადობის საღაღრობა აღინიშნება ჰერტულში სუფიქსით ური (ული), მაგალ.: სენაკი, სენაკურა, სენაკულა; მარტვალი, მარტვიღურა, მარტვიღულა; ჯგარული, ჯგარულა, ამისთანა სიტყვები აწარმოებენ მრავლობითს საზოგადო კანონისამებრ პირველის დაბოლოებით, მხოლოდ იმ განრჩევით, რომ — „ური“-ში უ მრავლობითის რიცხვში ა-ზე ვცდულებათ. ამ გვარად მრავლობითი ზემონსენებულ patronimica-ებისაგან იქნება: სენაკურა, მრ. სენაკარუფი და სხვ ეს „არ“ და „აღ“ მრავლობითში „ურ“ და „ულ“-ს აღყავს გამომტყარნი, ფონეტიკური ცვლილებანი უკანასკნელთა არ უნდა იფუნენ, არამედ წარმომდგარნი მეორე სუფიქსითაგან (არი, აღი), მით უფრო, რომ ეს

* იხ. პოსტ დ. რ. გ. როზენის "Ueber das Mingrelische, Suanische und Abchasische, Ossische Sph. გვ. 48.

საანასტასიანო პატრიმონიკა-ების საწარმოებლად ეხლაც იხმარება ზოგად
შემთხვევაში, მაგალ. გუფუ (სოფ.) გუფუ-არ-გუფუდო მოქცი(ს) მოქ-
ური - მოქციელი და სხვ.

14705720
14705720

მრავლობითის სახელობითის ფორმას პირდაპირ ებმის მრავლობით-
თან ბრუნვათა სუფიქსები და ამ სახით იხრუნებს სიტყვა მრავლობით-
ში:

სახ.	ჩიტ-ეფ-ი
ნათ.	ჩიტ-ეფ-იში
მიც.	ჩიტ-ეფ-ის(ს), შემოყლ. ჩიტეფს, ჩიტენც
მრთხ.	ჩიტ-ეფ-ქ
გადაქტ.	ჩიტ-ეფ-ოთ- (ო), ჩიტეო
მოქმ.	ჩიტ-ეფ-ით

დახართავი სახელი თავად თვისად ისევე იბმარება, როგორც სახელ-
არსებითი, მაგრამ იგი, დავრთვით რა სახელ-არსებითისა, მეგრულში
თვითონ სრულად უცვლელად რჩება, მაშინ როდესაც ქართულში იგი
ახე თუ ისე რიცხვში და ბრუნვითა დაბოლოებაში ეთანხმება მის მიერ
საზღვრულ სახელსა).^{*} მაგრამ მეგრულის ანალოგიურ მოუღენს წარ-
მოგვიდგენს ზოგი სახაღზო კიდო ქართულისა, მაგალ. ქვემო იმერეთში
გვეხმის: ახალი კაცი, ახალი კაცის, ახალი კაცს და სხვ. მაგრამ დახარ-
თავი სახელი არა ყოველთვის რჩება უცვლელი მეგრულშიაც იგი
იბრუნება, როცა უსახელ-არსებითოდ სდგას მარტო და მნიშვნელობით
თან შეიცავს რომელსამე სახელ-არსებითსა: დიდში სიტყვა დასაჯერ
რე=დიდის(ი) სიტყვა დასაჯერებელია; ანუ კიდვე იგი იბრუნება (იკან-
ლელება), როცა იგი ზედმესრული სახელი, როგორც განმავითარებელი
(შახლერელი), არა წინ უბრუნებს სახელ-არსებითსა, არამედ უკან მო-
დებს მას. ამ შემთხვევაში ეს ზედმესრული სახელი იბრუნება, ხოლო
სახელი არსებითი კი, პირიქით, უცვლელი რჩება. მაგ:

მეგრული	ქართული
ზღვა დიდი	ზღვა დიდი
ზღვა დიდი-ში	ზღვა დიდის
ზღვა დიდის	ზღვას დიდსა
ზღვა დიდით	ზღვით დიდით და სხვ.

ერთარებითი დახართავი სახელის შედარებით და აღმატებითხარის-
ხიანი წარმოსდგებათ ისევე, როგორც ქართულში, ანუ იმ მცირედის
ცუდილებითა და სხვაობით, რაცა თავისითაც მისახვედრია ზემოთ
განხილულ მეგრულ-ქართულ ბგერათა (ფონეტიკურად) თანახრობათა
მიერ.

^{*} ამ კარგოვსაში როზენი ზედაეს ქართული ენის მღალ წარისზე ასეღის სხვა ქარ-
თულ-კარ ენებთან შედარებით (ნახ. ზემოთ. წიგნ. 64).

შედარებითი ხარისხი წარმოადგება დებულებითისაგან, მოვბშიც რა
 თაგად ზედშესრულ სახელსა პრეფ. უ და ბოლოს -ში (ქ სი) ამასთან
 დახარათავის ხმოვანი დაბოლოება (ა, ე, ო) აცულება ა-დ დებულებითი
 ანუ შარტოვი: დიდი, შედარებითი - უდად-ა-ში; ტიჟე, მატარა, შედარ.
 უ-ტიჟა-ში, ფართო, შედ. - უფართ-ა-ში და სხვ. აღმატების ხარისხის
 წარმოებისათვის საჭიროა წინაუქმდგაროთ დებულებითის ან შედა-
 რებითის ფორმას ზმნისზედგომ ძალაში, ნაბეჭანი და სხვ. ძალაში დიდი
 - ძალიან დიდი, როცა საგანს მიუწერება რომელიმე თვისება „მცირედ
 დაყვინებთ ან გადიდებთ“, მაშინ დახარათავ-სახელის დებულებითის
 ხარისხს ემატება მეგრულშიაყ თავსართი „ში“, ხოლო დაბოლოება ეც-
 ულება ე-ზედ. მაგ.,

მეგრული	ქართული
დიდი - ში-დიდი	ში-დიდი
ახალი - ში-ახლი	ში-ახლი
ყვინთელი - ში-ყვინთელი	ში-ყვინთელი და სხვ.

რომელსავე ვითარებაზე უნა მფორმარეობაზე განსაკუთრებით ყუ-
 რადუების მისაქცევად მეგრულს ქართულთან ერთად ძლიერ უფარს
 ორეუკრ გამოორებული სიტყვები, მაგ:

მეგრული	ქართული
დიდ-დიდი	დიდ-დიდი
გინძე-გინძე	გრძელ-გრძელი
მადალ-მადალი	მადალ-მადალი
ხილო-ხილოს	ახლო-ახლოს
შიორ-შიორს	შიორ-შიორს

პიროვნებითი ნაცვალსახელები ხმაურობენ ასე:

შხ. რ.	1. მა	შე
	2. ხი	შენ
	3. ინა, თინა, ი	ი, ის, იგი

მრ. რ.	1. ჩქ	ჩვენ
	2. თქვა	თქვენ
	3. ინეფი	„იმები“, ისინი, ივინი

ეს ნაცვალსახელები იბრუნებიან ასე:

მა, ხი, ი-ნა	შე, შენ, ის
ჩქიმი, სქანი იმი(ინაში)	ჩემი, შენი, იმისი
მა, ხი, ნახ	შე, შენ, იმას
ჩქიმით, სქანით, ით(იშით)	ჩემით, შენით, იშით

მრავლობითი რიცხვი

ჩქ, თქვა, ინეფი	—	ჩვენ, თქვენ „იმები“ (იმერ)
თქნი, თქანი, ინეფიში	—	ჩვენი, თქვენი, „იმების“
ჩქ, თქვა, ინეფს	—	ჩვენ, თქვენ, იმებს
ჩქნით, თქვანით, ინეფით	—	ჩვენით, თქვენით, იმებით (იმერ.)

კუთვნილებითი ნაცვალსახელების მაგივრობას შეგვრულშიც ასრულებს ნათესაობითი ბრუნვა პიროვნებითა ნაცვალსახელები* და მამის ივინი იბრუნებიან, როგორც ზედმესრული სახელი. კუთვნილებითი ნაცვალსახელების კანკლედობა განირჩევა პიროვნებითი ნაცვალსახელების კანკლედობისაგან; აი მაგალითად:

* იწინებს იღებს უფრო სწორი ფორმის ეხიქვია, რომ ნათესაობითი პირ ნაცვალსახელები წარმოიქმნება კუთვნი ნაცვალსახელებით.

** კობოკ, მკობხელებს ქვემო მოყვანულ შედარებაში სურს ტერმინოლოგიას იმერს უკრავლებს არ მამკეოს, რამდენაე ივინი ფორმების შეგვსებასა და უკრავრობის.

თქვანი	—	თქვენი
თქვანიშის (თქვანის)	—	თქვენიშის — (თქვენს)
თქვანს,	—	თქვანც
თქვანიშით	—	თქვენიშით და სხვ.

თქმა არ უნდა, რომ ქართულში ზემით და ზემისით ერთი და იგივე არ არის მნიშვნელობითა, როგორც მეგრულში ზქიმით და ზქიმისით. მაგალ. წინადადებაში ზემით გაცეთდა ხაქმე და ზემისით გაცეთდა ხაქმე. წინადადებაში: „იგი ზემთან მოვიდა“, ზემთან პარონებისით ნაცვალსახელია. „ზემს მასთან მოვიდა იგი“, აქ კი „ზემ“ ვინა „ზემს“ კუთვნილებითაა, რადგან „ზემს“ შემოყლებულია „ზემსს“-საგან, რომელიც თავის მხრით, შეიძლება, წარმოსდგა ფორმისაგან „ზემისის“

ზემებისით ნაცვალსახელები:

ე-ნა (მოყლე) ვ —	ეს, მოყლე ვ (ხალხს)
ი-ნა „ ი —	ის „ ი (ხალხს.)

უმათერესი კითხვითი ნაცვალსახელები მეგრ. არის:

მეგრული	ქართული
მინ? მინუ (ან შემოყლ. მი)	კინ?*
მუ?	რა?
ნამუ?	ვინ? რომელი?

ზემ მოყლე, ორსიტყვის გრამატიკულ მიმოხილვას მიზნად არა აქვს შეადაროს მეგრულ-ქართული ზმნა ერთმანეთსა მთელის მათის ფორმაციითა და ამ შედარებიდან გამოიყვანოს რამე ზოგადი საგრამატიკო კანონი. ზემთვის საგმარისხა კბლა, ავადოთ რომელიმე ზმნა და მიმოხეზართ იგი მეგრულად და ქართულად ერთიმეორის გვერდზე.

* ჰუმბოლტერული გამოთქმა არ ემთხვევა ზეგრულსაგან.

პირადულურად. აქედან უფრო (ცინემ გრამატიკულ განიხების წამო-
 თვალადან) დაინახება მეგრულისა და ქართულის ზმნის ერთ-სორცობა
 და ხუნობა. სვენი მიემართავთ თუნდ ბ. პ. კვ-ის „სწორმეტყველებას“ და
 იქადაგან ამოუწერთ პირდაპირ ქართულ მიმოხერას იქ მაგალითად მი-
 ვანილ ზმნისას და გვერდზე მივეწერთ მეგრულად მიმოხერას ამავე
 ზმნისას.*

მეგრულა	ქართული
კეთება	კეთება

ზუნებით სახარო (ანუ სახუნრებით ზქუნო) აწმეო ღრო

მხოლოობითი რიცხვი

მრავლობითი რიცხვი

ქართ.

მეგრ.

ქართ.

მეგრ.

1. ვაკეთებ — ვაკეთე (ნქ)

1. ვაკეთებთ — ვაკეთენთ

2. აკეთებ — აკეთე

2. აკეთებთ — აკეთენთ

3. აკეთებს — აკეთებს

3. აკეთებენ — აკეთენა

ნამეო (ქმნილი) უსრული ერთგზობითი სახე:

ქართ. მეგრ.

ქართ. მეგრ.

1. ვაკეთე — ვაკეთი

1. ვაკეთეთ — ვაკეთით

2. აკეთე — აკეთი

2. აკეთეთ — აკეთით

3. აკეთა — აკეთა, აკეთა.

3. აკეთეს — აკეთეს (აკეთესე)

მრავალ-გზობითი სახე:

ქართ. მეგრ.

ქართ. მეგრ.

1. ვაკეთი — ვაკეთი

1. ვაკეთით — ვაკეთით

2. აკეთი — აკეთი

2. აკეთით — აკეთით

3. აკეთის — აკეთ, აკეთე

3. აკეთის — აკეთეს (აკეთესე)

ნამყო (ქმნ.) უსრული ღრო:

ქართ.	შეგრ.
1. გაკეთებდი – გაკეთებდა	
2. აკეთებდი – აკეთებდა	
3. აკეთებდა – აკეთებდა	

ქართ.	შეგრ.
1. გაკეთებდით – გაკეთებდით	
2. აკეთებდით – აკეთებდით	
3. აკეთებდნენ – აკეთებდნენ	

ნამყო (ქმნ.) სრული ღრო:

ქართ.	შეგრ.
1. გაგაკეთე – გაგაკეთე	
2. გააკეთე – გააკეთე	
3. გააკეთა – გააკეთე	

ქართ.	შეგრ.
1. გაგაკეთეთ – გაგაკეთეთ	
2. გააკეთეთ – გააკეთეთ	
3. გააკეთეს(ღ) – გააკეთეს(ღ)	

მრავალფეხობითა სხვ:

გაგაკეთე – გაგაკეთე და სხვ. მფერულში ისე, როგორც ზემო მოყვანილია

ნამყო-ოფეს უსრული ღრო:

ქართ.	შეგრ.
1. შიკეთებია – შიკეთებუ	
2. გიკეთებია – გიკეთებუ	
3. უკეთებია – უკეთებუ	

ქართ.	შეგრ.
1. გიკეთებია – გიკეთებუნა	
2. გიკეთებიათ – გიკეთებუნა	
3. უკეთებიათ – უკეთებუნა	

ნამყო-ოფეს სრული ღრო:

1. გამიკეთებია	–	გამიკეთებუ
2. გაგამიკეთებია	–	გაგამიკეთებუ
3. გაუკეთებია	–	გაუკეთებუ და სხვ.

მეობადი სრული დრო

ქართ.	მეგრ.
1. გაგაკეთებ	- გაგაკეთო
2. გააკეთებ	- გააკეთო
3. გააკეთებს	- გააკეთონს და სხვ.

მეობადი უსრული დრო:

ქართ.	მეგრ.
1. კეთებას დაუწყებ	- კეთებას დავჭედა და სხვ.

სათუო სქესი ანუ საიტუო საზარი:

ა) აწმუო დრო

ქართ.	მეგრ.	ქართ.	მეგრ.
1. გაგაკეთებდე	- გაკეთენდე	1. კაკეთებდეთ	- კაკეთენდეთ
2. აკეთებდე	- აკეთენდე	2. აკეთებდეთ	- აკეთენდეთ
3. აკეთებდეს	- აკეთენდას	3. აკეთებდენ (დნენ)	- აკეთენდანი

ბ) ქმნილ-უსრული დრო:

ქართ.	მეგრ.
1. მიკეთებია	- მიკეთებუდე - კონი, მიკეთებუდეკონი
2. გვეკეთებია	- გვეკეთებუდე-უკონი...

გ) ქმნილ-სრული დრო:

ქართ.	მეგრ.
1. გამიკეთებია (გამიკეთა)	- გამიკეთებუდე-უკონი
2. გავეკეთებია	- გაგვეკეთებუდე-უკონი

დ) მყობადი უსრული დრო:

ქართ.	შეგრ.
1. კაცეთო	- კაცეთო
2. აკეთო	- აკეთო- და სხვ.

ე) მყობადი სრული დრო:

ქართ.	შეგრ.
1. გა-კაცეთო ბითა.	გაკაცეთო და სხვ. როგორც (დ) „გა“-ს მიმატე- ბითა.

ესენი მიმოიხერბან სხვადასხვა დროებზედა და სქებებით:
მიხერბებით ფორმები ზმნათა:

ქართული:	შეგრული:
1. კაცეთებ	კაცეთო
2. აკეთებ	აკეთო
3. აკეთებს	აკეთენს და სხვ.
1. მიკეთებ	მიკეთო
2. მიკეთებს	მიკეთენს
1. გაკეთებ	გაკეთო
2. გაკეთებს	გაკეთენს და სხვ.
1. უკეთებ	უკეთო
2. უკეთებ	უკეთო
3. უკეთებს	უკეთო და სხვ.

ესენი მიმოიხერბან სხვადასხვა დრო-
ებზედა და სქებებით.

ა) სხვათა გარდასვლითი ფორმები:

ქართ.	შეგვ.
1. ვაკეობები	- ვაკეობებაფუა
2. აკეობები	- აკეობებაფუა
3. აკეობების	- აკეობებაფუანს

ბ) მრავლ-სხვათა გარდასვლითი:

1. ვაკეობების - ვაკეობებაფუაფუა ფორმა გასაგები,
2. აკეობების - აკეობებაფუაფუა მაგრამ იმვითი ხანძარი

ეს მოხსენებელი ზმნები (ა, ბ) არა თუ მიმოიხილვით სხვადასხვა დროებზე და და „სახრებიოა“, არამედ შესაძლოა ეხენი გადატანილი იქნენ ზმნათა მიზეზების ფორმებზედაც. მაგალითად:

1. ვაკეობების ვაკეობებაფუა
2. ვაკეობების ვაკეობებაფუანს და სხვ.
ვრებითი ხანძარი (სქესი)

ანშეო და მომავალი

ქართ.	შეგვ.
1. ვაკეობები, ვაკეობები	ვაკეობებუა, ვაკეობებუა
ვაკეობებუა

ნამყო უბრუდე

ქართ.	შეგვ.
1. ვაკეობები	ვაკეობებუა, ვაკეობებუა და სხვ.

ნამყო სრული:

საგარეო ურთიერთობების
სამსახური

ქართ. მგვრ.

1. გაგვითხი — გვეთი, გვტით და სხვ.

ნამყო-ოდეს სრულად

ქართ. მგვრ.

1. გაგვითხებულვარ — გაგვითხული ეორექტ გატვითებქ და სხვ.

მამდუობანი

ქართ. მგვრ.

1. მგვითხელი — მაცვითხელი
2. გვითხელი — გვითხელი
3. გატვითხელი — გატვითხელი

ბრძანებითა სქ.

ქართ.

მგვრ.

აცვთ

აცვთი

აცვთთ

აცვთით და სხვ.

კითხვითა ფორმის მაგალითთი

ქართ.

მგვრ.

1. აცვთო?

—

აცვთაო?

2. აცვთო?

—

აცვთაო?

3. აცვთოხო?

—

აცვთახო? და სხვ.

ამ მოყვანილ ზემო შედარებიდან, ევორებ, ადვილად მისახვედრია, რომ ბრულის ურულებითა და სამართლიანად ამბობს სახელეოენი ფილოლოგი ფრ. შიულდერი, „შენა ამ ენებისა“ საკვირველად ერთგვიანა და ერთმანეთის მსგავსი არა თუ ძირეულის საფუძვლითა, არამედ ამ ელემენტებითაც, რომლებსაც ხმარობს იგი (შენა) თავის ფორმების საწარმოებლადა“-ო.**

კავშირთაგან უმთავრესი შემავრობელი კავშირი და – შვედ. დო. მაგალ. ცა და ქვეანა – ცა დო ქვეანა; ცხენი და უნაგირი – ცხენი დო უნაგირი.

რადფრობითი რიცხვითი სახელები:

ქართ.	შვედ.
ერთი	ართი
ორი	ვირი (სამურზ. ფრი)
სამი	ხუმი
ოთხი	ოთხი
ხუთი	ხუთი
ექვსი	ამშვი
შვიდი	შქვითი
რვა	რუო, ბრუო
ცხრა	ნზორო
ათი	უთი
ოცი	ეჩი
ასი	ოში
ათასი	ანთასი

* EA. Grundriss der Sprachwissenschaft. Band II, Abtheilung I, 39 199.

** ე. ი. ქართული, შვედული, დანური და სკანდინ.

წესებითნი:

საქართველოს
საქართველოს
საქართველოს

ქართ.	მეგრ.
პირველი	პირველი
მე-ორე	მა-ფირა
მე-სამე	მა-სუმა
მე-ოთხე	მა-ოთხა, მანახა
მე-ხუთე	

„განწვადვითი“ რიცხვითი სახელები:

ნახამალი	ნახუმორი
ნახუთალი	ნახუთალი და ხუ.

ქართ.	მეგრ.
ოთხ-ოთხი	ოთხ-ოთხი
ხუთ-ხუთი	ხუთ-ხუთი
ამხ-ამხი	ამშვი-ამშვი, ამშე-ამშე

სოფიერტი ულამაჰტაპი სიტჰჰატი
წარმოებისათვის ქართულსა და მეგრულში
(პრეფიქს-სუფიქსები)

ა) პრეფიქსი გა, რომლითაც ზმნები გაუთავებელის სახითა გადაქცევიან ზმნებად გამოთავ სახისად, ანუ რომლის შემწეობით ხაზულთაგან წარმოხდებიან ისეთი ზმნები, რომლებიც აღნიშნავენ გადასვლას ანუ გადაქცევას იმ ნათად (საგნად) ანუ თვისებად, რომელიც გამოხატულია ხაზულებში, რომლებსაგან ეს ზმნები წარმოხდებიან, ეს პრეფიქსი გა ერთად მეგრულსა და ქართულში.

მაგალითები ქართულის შემთხვევისა:

ქართული	მეგრული
1. კეთება — გა-კეთება	კეთება — გა-კეთება
2. ხარება — გა-ხარება	ხარება — გა-ხარება
3. თაყება (ვათაყებ) — გა-თაყება	თყება — გა-თყება

მაგალითები მეორის შემთხვევისა:

ქართული	მეგრული
1. გა-ამზანაგება (ამზანაგე)	გააფხანაგება (აფხანაგე)
2. გა-დიდება (დიდი)	გა-დიდება (დიდი)
3. გა-ურჯულებება	გა-ურჯულებება (ურჯულო)
გა-ზეთება (ზეთი)	გა-ზეთება (ზეთი)
გა-თავისუფლებება	გა-თავისუფლებება (თავისუფალი)
გა-ახლება (ახალი)	გა-ახლება (ახალი)
გა-ღმერთება	გა-ღორღონება (ღორღონი)
გა-ღვინება	გა-ღვინება (ღვინი) და სხვ.

ქართ. „გა“-ს უდრის მეგრული ვა:

გა-ქრა

გო-ჭკერუა

გა-ლახუა

გო-ლახუა

b) ქართული პრეფ. და - მეგრ. და

და-კაეუბა

და-კენება

და-გვიანება

და-გვიანება

და-წუნება

და-წონება

„და“-ს უდრის მეგრულში კიდევ და:

და-ძახება

და-ძახება

და-წყობა

და-წყუაღა

და-თხრება

და-თხორჭა

c) ნა ეს საბა-ხელხან ორბელიანის ხატვით – „გოგელთა მეო-
ფობიდაჲ გარდასრულთა ათორთინი“ ამავე როლის ასრულებებს მეგრულ
კიდომთაჲ:

ქართული:

მეგრული

ნა-წისქვილეო

ნა-წისქვილ(ჯ)

ნა-სოფლარი

ნა-სოფლ(ჯ)

ნა-ღვიწვეი

ნა-ღვიწ(ჯ)

ნა-ცხენეი

ნა-ცხენჯ

ნა-ანგელოზეო

ნა-ანგელოზ

ნა-კეთები

ნა-კეთებუ

ნა-თქობი

ნა-თქუალ(ჯ)

d) პრეფ. „სა“ მეგრულშიაც აწარმოებს სახელებს ადგილისას,
დროისას, ქვრტყელთა და სხვ. კუთვნილებით ზედმესრულ სახელ-
არბებითგან, ნაცვაღსახელებსაგან და სხვ. ნაბოღოფარი ხმოვანის
ცვლილებით:

ქართული	მეგრული
სა-გართულო	სა-ქორთუო
სა-ხელმწიფო	სა-ხენწიფო
სა-მურხავეანო	სა-მურხავეანო
სა-აფხაზო (აფხაზეთი)	სა-აფხაზო
სა-ქათმე	სა-ქოთომე
სა-ღვინე	სა-ღვინო
სა-კაბე	სა-კაბო
სა-ხოფედე	სა-ხოფედო
სა-ღმართო	სა-ღორონთო
სა-თქვენო	სა-თქვანო
სა-ბავშვო	სა-ბოშო
სა-მადლო	სა-მარდო
სა-გულე	სა-გურე
სა-წიხქვილე	სა-წიხქვილო

ქართული სა — აგრეთ. მეგრ. ო

სა-თხოვარი	—	ო-თხუარი (ლი)
სა-ცხენე	—	ო-ცხენე

დ) პრეფიქსი „ხო“-ს შეშწიებით მეგრულშიაც ზედშესრულ საბუნთავან ანუ არსებითთა სახელთაგან გარდაღებითნი (იეროცაჲ) სახელნი არსებითნი სწარმოებენ:

ქართული	მეგრული
ხო-დიდე	ხო-დიდა
ხო-მადლე	ხო-მადლე
ხო-განე	ხო-განე
ხო-ნათლე	ხო-ნათლე (ინთე)
ხო-ნთელე	ხო-ნთელე
ხო-გრძე	ხო-გრძე

ე) პრეფიქს უ, როგორც უარყოფის (უკუთქმის) ნიშანი, ხაერტრას ქართულსა და მეგრულში:

ქართული	მეგრული
უ-ცხენე	უ-ცხენე
უ-კისრე	უ-კისრე
უ-ქვლე	უ-ქვლე
უ-სახელე	უ-სახელე
უ-ძვე	უ-ძვე

ვ) პრეფიქსი მე მეგრულშიაც აწარმოებს მოძქმედას სახელებს:

ქართული	მეგრული
მე-წილე	მე-წიარე
მე-უნაგირე	მე-უნაგირე, მე-ონანგირე
მე-რექმე	მე-რექმე
მე-პურე	მე-ქობალე
მე-კირე	მე-კირე
მე-ხორცე	მე-ხორცე
მე-ქვლე	მე-ქვლე

ხ) მა, მ, მო – მა, მო

ქართული	მეგრული
მჭამელი	მაჭკუმალი
მკეთებელი	მაკეთებელი
მზაკვარი	მაზაკვარი(ლი)
მოქმედი	მათქუაღარი
მანათობელი	მანათებელი
მაღიჯებელი	მაღიჯებელი
მოკეთე	მოკეთე
მოხელე	მოხელე
მოლაპარაკე	მოლაპაჯე

ი) სუფიქსი უბა, რბა აწარმოებს განყენებულ სახედებს, ანუ საწო-
გადო სახედებს „დამნიშვნელს მოქმედებისა ანუ მდგომარეობისას“.

ქართული	მგერული
ბავშვობა	ბოშობა
ვერზნობა	ვერზენობა
დიდობა	დიდობა (დიდი)
ივანობა	ივანობა (ივანე)
ხუთობა	ხუთობა (ხუთი)
უამობა (სიყმილის ღარი)	უამობა (უამ-ბადობა)
ჯარობა	ჯარობა, ჯარაღა

კ) სუფიქსები ური, ული (სადაურობის ანუ რანაირობის დამნიშ-
ვნელნი) სერთონი არიან ხშირად აგრეთვე:

ქართული	მგერული
სოფელური	სოფელური
ვაჭარული	ვაჭარული
თურქული	თურქული
უბედური	უბედური

სადაურობისა ანუ ვინარობის დამნიშვნელი სიტყვები ბოლოვდებიან
სუფ. -ური (ული), რომელსაც ამ შემთხვევაში ქართულში უდრის ელი:

მგერული	ქართული
მარტვილური	მარტვილური; და კიდევ მარტვილელი
სენაკური	სენაკური; სენაკელი
ოდიშური	ოდიშური; ოდიშელი

l) ქართულ-სუფიანი — მეგრ. იანი და უფრო ანი:

ქართული	მეგრული
ქვიშიანი	ქვიში
ფუფ-მამიანი	ფიფა-ფომუში
წელიანი	წყარაში
კისრიანი	კისერაში
წითულ-კაბიანი	ჭითა-კაბაში
ჩეხნიანი	ჩეხნიანი
ფიფიანი	ფიფიანი
ერთიანი	ართიანი
ხუთიანი	ხუთიანი

m) იფრი, იფელი — იფრი, იფელი:

ქართული	მეგრული
ხნიფი	ხანიფი
ჭიჭი	ჭიჭი
მადლიფი	მარდიფი
კაციფი	კოჩანიფი
ხუდი	ხუდი

იფრი—იფრა, იფრა:

ქართული	მეგრული
იფიფი	იფიფრა
იქვიფი	იქვიფრა

[როგორც წინა თავთანაც შევნიშნეთ, აქაც ავტორის არაერთი მოსაზრება უმართლებელია, — რედა.]

გაეიმეორებთ მოკლეად წიგნულსავე მეორე თავში მოხსენებულს. შეგ-
 რულ-ქართულის ბგერათა ფონეტიკურად შედარებიდან ვხედავთ შემ-
 დებსა. ხნადასხვა ხმოვანი და უხმო ბგერა შეგურულისა უდრის ამავე
 ხმოვანსა და უხმო ბგერას ქართულისას: ერთი ხმოვანი შეგურულისა
 ედრება სხვა ხმოვნებს ქართულში:

შეგ.	ქართ.		
ბ	—	ბ	აბამა-აბამი (ა.ე.ავ. არ აქვს)
ბ	—	ჟ	აღა-აღუ, ვარ-ვერ
ბ	—	წ	კანა-კაწო (იშუაათა)
ჟ	—	ბ	აღაგე-აღაგი
ჟ	—	წ	ღუბია-ღობია, ღუჯა-ღორი
ჟ	—	ბ	ჭაღე-ჭაღა
ბ	—	ჟ	ღიღა-ღეღა
ბ	—	წ	ვირი-ორი
ბ	—	ბ	ძაღი-ძაღა
წ	—	ბ	ხო-საღ; ქოთიმი-ქათამი
წ	—	ჟ	ხორხი-ხერხი
წ	—	ჟ	დაწონება-დაწუნება
ჟ	—	ბ	მუმა-მამა
ჟ	—	ჟ	ღუღი-ღუღუი
ჟ	—	წ	ბუღუკი-ბოღოკი

(წ-ნი გადადის უხმო ვ-ზე უღა-უღა) ნახ. ზეგ. 2. თ.

II. a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q.)

რ-შ-შპ: თიღი-თუღი, თეღი *ibid.*

რადგან თვითველ უხმო ბგერაზე აღარ ეწერებოთ ჩვენ ვხდა, ეტყვით საზოგადოდ, რომ უფრო მნიშვნელობის მექონე და (ხშირად) შემდეგ უხმოთა ეჭვიყალბენტობა მეგერულსა და ქართულში:

ჩ-წ ჭალი-ჭელი

ბლიერ ხშირად მშტე-

ჩ-ც კობი-კაცი

ნაე-მსტეინაეი ბგერანი

ჭ-წ ტემა-წემა

მეგრულისა ერთნი უდრა-

ჯ-ძ ჯერლეი-ძარლეი

ან მეორეებს ქართულში

შ-ხ შუმა-ხუმა

შ-ც შხური-ცხვარი

ც-ხ ცურე-ხურო

ჯ-წ ჯინი-წინი

ზ-ხ ზესხური-ხისხლი

უფრო იშვიათად

ხ-ზ ხისმარი-ხისმარი

ბაგის საშუალებით გამოთქმული ბგერები ერთნი მეორის აღდაგას იხმარებთან საზოგადოდ:

ბ-გ

წ-ძ

ბ-გ

შ-ჯ

ქ-ც

რ-ლ (ვეერი-ველი)

ნ-მ, რ, ლ ნწარე-მწარე, გაჩენდი-გაწერდო

წანა-წელი (თ. 2. III. ბ, ა, ბ, ც, ე, ფ, ხ, ძ).

ვი-უ (უ-ვი) (თ. II. 3.)

საერთო ქართულ-გვარი სიტყვების შედარებიდან, ვარდა აქ მოცხანილ ფონეტიკურ თანხრობათა, ენახუთ, რომ მეგრულ სიტყვებს არჩებს იმავე ქართულ სიტყვებთან სიტყვის თავში დაართული, ანუ შუაში წართული რომელიმე ე. წ. „პარაზიტულ“ ანუ „ორთაციონალურ“

ბგერათაგანი (ნ, მ, რ, უ) მაგალითად, მანგარი-მაგარი; არდგელი-არდელი; ვარ-არა; ფხალი-ხალი. მაგრამ, მფორეს მზრით, ასე მოვლენათა ეხებადო ქართულში, როცაივინი არა სხანან მფერულში: რჭა - მფერ ქა; ჯირცა - მფერ ჯიცი; ღუკმა - ღუკა. (თ. 2. II გ. დ.) ენახეთ აგრეთვე მაგალითები ქართულის უფრო სრულხმოვანობისა (თ. 2. II, მ). თუშ. ცა ამხთანავე არის სიტყვები მფერულში უფრო გამაგრებულნი, „ამტკაცებულნი“. ეს გარემოება ანუ „ამტკაცება“ აიხსნება პირველად ეხ. ღავე მოხსენებულ „სარაზიტელ“ ბგერების სორბისმფერთა წყალობით გამაგრებითა, (თ. 2. III. ბ). ხშირია მფერულში მაგალითები უხმოთა გადასმისა (перехватки) (ibid 3.) რგალი - გრალი; რჭელი - ქრელი. ზოგიერთ ხვერთო ნათესავ სიტყვებს, რომღებაც ქართულშიც ბოლოვდებიან მარცხელთ „ღი“, მფერულში სრულად მოხსობილი აქვთ ეს „ღი“ ხე - ხეღი; უღე - უღელი (2. თ. III. გ.) იმ ქართულ სიტყვებს, რომღებაც ბოლოვდებიან მარცხელთ „ეი“ წინამაგალი ანით (აეი) ქართულში, ამ „აეი“-ს აღაგას მფერულში აქვთ ერთი ანუ გორკვებული ე; ნათესავი - ნათესე; ხაწირავი - ხაწირე. (ნახ. ibid 3). ეს უკანასკნელი ორი ფონეტიკური მოვლენა ამარტავეებს ბგერს მფერულ სიტყვებს იმავე ქართულ სიტყვებთან შედარებით.

მფერულისა და ქართულის ბგერათა სიტყმის შედარებიდან სხანს, რომ, სპოგადოდ, მფერული დიალექტი უფრო მდიდარია ხმოვანთა სხ. რულითა (ერკალიზში) და უფრო დარბილებული უხმოებით (смягченним согласительством) ქართულთან შედარებით-აო, სპართლიანად დაასკენის პატივემული პროფ. ა. ცაგარელი, მაგრამ იხიც არ უნდა დაჯტოვოთ უურაღღებოდ, რომ რაკა ხმოვანი ბგერებით უფრო მდიდარია მფერული, ეინემ ქართული, რომ მეტისმეტად დანაზებული სიტყვები არ გამოუვიდეს, რასაც მოყვანილი შედარებიდანაც ეხებადო. თუ რომღელ ამ დიალექტთაგანში რა მველი ტიპის ბგერა დარჩენილა და დ. ცულა, ამოზე პრ. ცაგარელი იბღვევა ასკობს პასუხს: იგი გვეუბნება, რომ უხმო ბგერებს ქართულში ეტყობათ მეტი სიმველის ნიშნებით, ხმოვნებს კი - მფერულში, რადგან იქ, სადაც ქართულში მფორებაისსოვანი ბგერები, მაგად, ე და ო ხის, მფერულში ამვეებს უდრის პირკანღელი ა და ი-ო. ეს მოსაზრებაც ზოგადში მართალია, მაგრამ ის ფაქტიც არ შე-

ძალემა დაეწიებულ იქმნას, რომ ამავე დროს, როგორც ზევით დაეინი-
ხეთ, არის იმისი მაგალითობაც, რომ მეორეხარისხოვან მგერ. სიონებს
(მაგ. ე-სა) ქართულში პირვანდელი ა ანუ ი ვდარება. მაგალითად: მგერ.
აღაგე - ქართ. აღაგავ; ჯერლეი - ძარღვი; ჭალე - ჭალა. მგერ. ო -
ქარ. ა ქითომი - ქათამი; ჯოდორი - ძაღლი; ხო - ხად და ხზე.

ამიტომ ჩვენ, ფაქტობის ნიადაგზე განვრებულნი, ეგუგულისხმებთ --
თუნდაც ზოგადში მგერულის ხმოვნებს ემწნეოდეს მეტი ხიბვლის ნიშ-
ნები, - რომ ზოგ შემთხვევაში ხმოვანნიც და უხმოვიც უფრო მთლად
და ძველის ძველის ნიშნებითა ქართულს შეუნახავს, ზოგ შემთხვევაში
კი მგერულსა.

ზევით ამ სტატიაში ხაკმაო სისტემატიურად ჩამოთვლილი მგერულ-
ქართულ ბგერათა ექვივალენტობა და აღნიშნულნი ფონეტიკური მო-
ვლენანი და კანონნი აადვილებენ არა თუ მგერულისა და ქართულის
ხიტვეების, არამედ საზოგადოდ ვველა ქართულ-გვარი ენების ბგერ. ხი-
ტვეათა შედარებას ერთმანეთში. მაგალითისათვის ავიღოთ ქართული
ხიტვეა ჩველი (ხალხში ასე იხმის უფრო). ადუაფგვით რა ისტორიულ
მართლ-წერას ამ ხიტვეისას, ვფებულობთ ჩველი (ჩველი) (თ. 2. III გ.)
თ. III. გ-ს ძალით (იხ. ზვე). მოვეუბოთ ბოლო მარცვალი „ლი“, -
დარჩება ჩვეი. აქედან თ. 2, III. ბ-ს საფუძველითა მივიღებთ ჩქჩქე თუ
ეს ხიტვეა ჩაფაფაფეთ პირველ ბგერათა (პირველ მარცვლის) განმეორე-
ბით წარმომდგარ ხიტვეად (როგორც, ვსოქვათ, დიდი - დიდი), მაშინ
ამავე მნიშვნელობის მექონე აფხაზური ხიტვეა ა-ფშქა (ჩველი -
ჩქჩქე-ა-ფშქა) ამ ხიტვეის მონათესავედ უნდა ჩავრცებოთ. დაეტოვოთ
ჯერ-მანობით აფხაზური განზე და მოვიფყანოთ ერთი-ორი მაგალითი
სვანურიდან. მჭედელი სვანურად მჭედიდ პირველი შეხედვით ცხადად
არა სსანს ამ ხიტვეების სათესაობა „მჭედელ“თან. მაგრამ ხიტვეას მჭე-
დელი III. გ-ს ძალით „ლი“ რომ მოვეუბოთ, დარჩება მჭედე ანუ მჭედ,
აქედან (II. გ-ს III. ბ) ვფებულობთ მგერ.ჭკად-ს და ჭ-ის შ-ზე
გადაფუძვლით სვანურ მჭედიდ-სა. შეადარე სვანური ხიტვეები: მახე,
ქართ. ახა-ლი; ფში - ფშეილი, თე - თეალი; ვედ - ძაღლი; მგერ.
ჯოდორი, ავიღოთ სვანური ხიტვეა ვსქქ და ქართული კამელი და
შვეადაროთ ერთმანეთსა. სვანური ვსქქ, ქართ. კამელი, მგერ. უშქერი.

სვან. სიტყვაში გარდაუცვალეთ ა-ნი ა-ზე, მივიღებთ ვსქ აქ აქ უდრის „ს“-ს ანუ იმ უხმოს, რომელზედაც ეს ხანი გარდაამავალია. მაშასადამე სქ-ს ალაგზე ჩვენ შეგვიძლია მისი ეტიმოლოგია მ (მთა უფრო რომ ეს მ მგერულ უმჭერი-შიც იმყოფება) დავხვათ და მაშინ გვეძლევა: ვამ, რომელიც თავისთავის გაგრძელებითა ზდება სიტყვად ვაშლი, მაშასადამე, ნათესაობა სიტყვითა: ვაშლი, უმჭერი და ვსქ ცხადია შედარებით ვნათა მკვლევარისათვის.

მგერულ-ქართულის ლექსიკონის შედარებიდან, გარდა სრულად ერთგვარ ანუ ოდნავ ფონეტიკურად ცვლილ სიტყვებისა, ესედაც ზოგ იმდენად განსხვავებულ სიტყვებსაც, რომლებიც ერთმანეთს ფორმითა სრულად არა ჰგანან. ასეთი სიტყვები, პროცინციანობაშიცაა წოდებული, დიალექტურად არიან გაქნილნი. როცა ძირველ პირვანდელს ივრიულს ვნაზე მოლაპარაკე ვრი დავით ცალ-ცალკე თვსად და აჭ თუ ისე განცალკევებულ ცხოვრებას მივცა, თვითველი თვში, განსხვავებულ (ერთიმეორისაგან) ხელიერ და გარეგან გარემოებაში ჩაყნებულ, შეიქმნიდა ან შემოიღებდა, უმძველად, შემდეგში თანდათან შეხვედრილ ცნებათა გამოსახატაად ცოტად თუ ბევრად განსხვავებულ სიტყვებსაც (ანუ სიტყვის ფორმებსაც). ამ მიზეზისა გამო ვხედავთ, მაგალითად, ივრეთში ან გურიანში, იმისთანა სახედებს, რომლებიც ესთვეთ, ქართლ-კახეთში სრულად გაუგებარია, მაშინ როდესაც სამეგრელოში გასაგებნი. მაგალითს არ მოვიყვანო, ვისაც სურს, მაშინათვის თუნდა რ. ერისთავის მცენარეთა, ცხოველთა და ღოთონთა ლექსიკონს და იქ ნახავს მონსერებულის აზრის დამტკიცებას.

ამიტომ, საზოგადოდ, იმ შეგერულ სიტყვებს, რომელთაც პირველ შეხედვით არა რა მსგავსება და ნათესაობა არა აქვთ თანაბარბ მნიშვნელობის შექონე ქართულ სიტყვებთან, ძლიერ ფრთხილად უნდა მოეპირას მკვლევარი. ამისთანა სიტყვებს პირა, რომელიც ღრმად სუფიქრებლად და „ზედაპირულად“ უყურებს ვნასა და ენის ცხოვრების განებს, არაიშეიათად შევდომამში შეჭვაეს: იმას ჰგონია, თითქოს ახერა

ხატეები მეგრულს რადიკალურად არმეფეს ქართულისაგან, ნამდვი-
ლად კი ამგარი ხატეები კიდევ უფრო მპონშიობენ ხშირად მეგრულისა
და ქართულის ნათესაობასა და ძმობას. საქმე იმაშია, რომ ქართული-
საგან განსხვავებული ხატეები ასეთებად (განსხვავებულებად) ხშირად
გვეჩვენება ხოლმე მაშინ, როცა იმათ ვადარებთ სამწერლო ენაზე სახ-
მარ იმავე მნიშვნელობის მქონე ხატეებსა. მაგრამ ქართული ენის
სხვადასხვა ცოცხალ კიდობებს (დიალექტებს) თუ დავაკვირდით, ნათ-
ლად დავინახავთ, რომ იგი ხატეები ღვიძლი ქართული ხატეები ყოფი-
ლან. ამის დასამტკიცებლად მოვიყვანით ერთი — ორი მაგალითი. ავი-
ღოთ მეგრული ხატეა კოჩინება, რომელიც ნაშნავს: „მონდომება, მო-
წადინება, მოხურება, ნადივა“. ეს ხატეა არ შეეხებება არც სამწერ-
ლო ენაზე და ხალხის პირისაგანაც არ გვეხმის ყველგან. მაგრამ მიმო-
ვებუდავთ რა ირგვლივ, ჩვენ აღმოვაჩინეთ, რომ რაქველ კიდობში დარჩე-
ნილა იგი ხატეა სრულიად იმავე ფორმითა და მნიშვნელობით, ვქ.
გვეხმის: „არ აკოჩინა“ — არ ინდომა, არ იხურვა. „არ გოჩინავებ“ რა-
ჭკმივე, ვა გოჩინე — ვერ გაცნობ. მოიჭა, მოიჭანე, მეგრულად: „მოილი“,
რომელსაც — ჭველ ქართულს გარდაც ეხებოდათ ფშავეში მაიღ (ვაჟა-
ფშაველა). დუღს — მეგრულად ფუნს (დუდილი, დუღება — ფუაღა). ამ
ორ ზმნათა ძირებს ერთმანეთს არ ჰკვანან და არც დამტკიცება მათი
ნათესაობა მეგრულ-ქართულის ფონეტიკურ კანონთა ძალით. ამ ხატე-
ვაში მეგრული განსხვავებული ყოფილა ქართულისგანაც, შესაძლოა
იფიქროს ვინმემ, მაგრამ ასეთის მოსახრების დამარტყველ საბუთს იძ-
ლვა იგივე ვაჟა-ფშაველა, როცა გვეუბნება: „სისხლი გვიფუის ძარღ-
ვებში“ (სისხლი გვიდუღს ძარღვებში). მაშასადამე, ხატეა ფუნა, ფუ-
აღა დარჩენილა, თუ არ ვცდებით, ფშა-ზეგხურულში. სისრულისათვის
ცოტა უფრო შორს რომ გავიხედოთ, იმავე ხატეებს და იმავე მნიშვნე-
ლობით ჩვენ სკანურშიც შევხვდებით დუდილი — სკანურად ღო-ფუი-
დუღს — ფუ-ჭ ღოც ფუ — ფუაღი დუღს, და სხვ. თამაში, (-ობა) მეგრ.
დაჟაფი, ფშაურ ღეჭში კვათხულობთ „დაჟაფ-ღეჭაფი“.

• დღეს ქართულისაგან განსხვავებულის მეგრული ხატეის თანხაბარი
• რამ შევთხვევაშიაც, როცა ამნაირს ვერც ხალხური დიალექტები და
• უფრო სამწერლო ენაც ვერ წარმოადგენენ) არაიშვიათად აღმოჩნდება

ხოლმე ძველ ქართულ ენაში, ეს ასეც უნდა იყოს. ქართული ^{ენა} რო-
გორც ცოცხალი ორგანიზმი, ერთ წერტილზე არ შექცევბულა; ანუ/თა-
ვის მფლობელი პატრონის მსგავსად ხელ ცვლილებაში შედიოდა დრო-
თა და გარემოებათა მიხედვით ცვლილებაში, რომელიც იქნება, არა ურ-
ველთვის იყო იმისთვის განვითარება. ამიტომ ბევრი ფორმები და სიტყ-
ვები იმარებოდა და სამუდამოდ იყარგებოდა და იმათ ნაცვლად ახალ-
ახალი შემოდიოდა ხმარებაში. ესთქვათ, რომელისამე ცნების გამოხა-
ნატყვად იხმარებოდა უწინ ქართულ ენაზე ერთი რომელიმე სიტყვა.
ქართულის რომელმე კუთხეში უცხო ენის ზემოქმედებით შემოიპარა,
წარმოიედგინოთ, იმავე ცნების დამნიშვნელი სხვა სიტყვა. ამ ორმა
სიტყვამ, ესთქვათ, ცოცხა ხანს თბობდეს ერთმანეთს შორის არსებო-
ბისათვის, მაგრამ ჩქარა გარეულმან შინაური სრულიად განაძეა
ხმარებიდან და მის ალაგას თმ მხარეში თვითონ მარტოდმარტო „ა-
ბატონდა“. დანარჩენ მხარეში, ისეთში, რომელზედაც ვერ უმოქმედნა
თმ შემოღებულის სიტყვის გამომგზავნი ერის კულტურას, დარსა ისე
თმ ძველი სიტყვა, რომელიც თავდაპირველად საერთო იყო ყველგან. გა-
ეა დრო და ფაში და როგორც შემოღებულს სიტყვა დანარჩენ დადულ
კუთხეში გაუგებარია, ისე თვით ის პირვანდული საკუთარი სიტყვაც თმ
უცხო სიტყვის შემოშვებ მხარეში გაუგებარი ხდება. თმ სახით ვრისა
და თმავე ენის ტერიტორიაზე ენის მკვლევართა საამოყანოდ თავე ამო-
ძვოფს ხოლმე ერთი და თმავე ცნების გამოშხატველად ორი ხელ სხვა-
დასხვა ხორცისა და სისხლის სიტყვები. ასეთს დამოკიდებულებაში
არან ერთმანეთთან ბევრი ქართული და მგერული სიტყვები. ახგარ
შემთხვევაში თიდ სამსახურს გვიწევს ჩვენ ენის წერალობითი ნაშინი
უძველესის დროიდან. ამათის წყალობით ჩვენ შეგვიძლია მივაგნოთ,
იხმარებოდა თუ არა ესა თუ ეს სიტყვა უწინდელს დროში, როდის და
(ხშირად) ხაიდან შემოიქდა იგა ხმარებაში და სხვ. მოვიფიაროთ მაგა-
ლითი. ბატა (შინ. ზრინ.) მგერულად არის დორდონჯი. ეს სიტყვა უწ-
რო სამურზავანოში და ზოგან ზუგდიდის მხარაშიც იხმარება, სხვაგან
ყველგან მგერულადაც იხმარება ბატა. ისტორიულად რომ შევხედოთ
ქართულ ენას, დავინახავთ, რომ ბატა შემოღებული სიტყვაა. ხოლო
ქართულში ამის მაგიურად იხმარებოდა საკუთარი სიტყვა ღვრდობა

რომელიც (ხალხის პართი გამოთქმული) აფილად გასაყვბი იყო ყველა ქართველთათვის. ხიტყვა ბუღბუღო, მოვეხსენებათ, საკეთარი ხიტყვა არ არის, არამედ ისიც უცხო ვნიდან შემოღებული ხიტყვაა. რამე ვუწოთ, რომ ამ შემოსულ ხიტყვას არ ქვეანდეს მეგრული სახელწოდება ამ ფრინველისა, სახელდობრ, მადუშალია, რომელიც წმინდა ქართულგვარი ხიტყვაა. ხიტყვა მადუშალია წარმოსდგება ხიტყვისაგან ფშალი. ფშალი (სეია) ძვეს მადუშალია - მეფშლე - ფრინველი. აქვე შევნიშნათ, რომ ბუღბუღს „მადუშალიას“ აფხაზურადაც ქქეან აყარმანესტ, რაიცა პირდაპირ თარგმანში ნიშნავს „სეიას (ფშალის) ფრინველი.“

ქართული ენა თავის ცხოვრების უძველეს დროში, როგორც სხვა ყველა პირველყოფილი ენა, წარმოსდგენდა ვრთისა და იმავე საგნის აღსანიშნავად რამდენსამე სხვადასხვა ძირისაგან წარმომდგარ, მაგრამ ერთმნიშვნელოვან ხიტყვებსა, ანუ, სხვა ხიტყვებითა, იგი მდიდარი იყო ხინონიშებითა,“ ამ ხინონიშებითგან ერთი მხარე ივერიული ჯგუფის ენათა ტერიტორიისა მიიღებდა ვრთისა და მეორე - მეორესა.

იმ ერთი მიღებული და დამკვიდრებული ხიტყვის გარდა სხვა იმისი ხინონიშები ან იმავე ცნების რამე სპეციალურ თვისების გამომხატველი ღარსებოდა, ანა-და სრულიად დავიწყებას მივცემოდა ხოლმე. ამიტომაც ხშირად ვხედავთ, რომ ერთი და იგივე საგანი ანუ თვისება საქართველოს ერთს მხარეში ერთს სახელით იწოდებოდა, ხოლო მეორეში ხუდ სხვა სახელითა. მაგრამ აქაც, თუ ქართულის ენის ათახწლოვან წერილობითა ნაშთთა დავეკითვნით, არაიშვიათად დავინახავთ, რომ ენის ცხოვრების ამ ძველ დროში ის ხიტყვა, რომელიც დღეს, ესოქვით, მეგრულში მარტო ღარსენილა, უწინ საერთო სახმარებელი იყო. დავახუროთთ ეს მოხაზრებაც რამდენიმე მაგალითითა. გავახსენებთ რა შეიათხველს, რომ ძველ ქართულზე ხმარებული ხიტყვები: ზორბალი, თანა, სერი, ეამი, მართვე, მხურვალება, ღართი, ღაგვინი, ეყონიშე და სხვ. ხსნიან შემდეგ მათ თანაშენიშვნელოვან და ფონეტიკურად მსგავს მეგრულ ხიტყვებსა: ქობალი, დინა, სერი (დამე),

* თუ რატომ უნაბნ ამ ფრინველს მეთი სახეწოდებას, ასზე ხალხში დღის იქვე უნა, რომელსაც ენა ვარ მოუფენია.

** იხილუ ნაქს მოუღერი I ტომი, I სერი ზეცნ ლექსი გვ. 246, (ვერძინული თარგმანი).

ეამი, მართვე, ხერება, დართი, ღაგვანი, ნამუთინე; ჩვენ ვაგწერდებით
 ორიოდე უფრო საინტერესო სიტყვებზე, რომლებზედაც ჯერ სხვებს არ
 მითითებიათ. „მარტო“ მეგრულად არის ხეალო, ხეალე. ესლანდელი
 ქართული სიტყვა „შოლოდ“ წარმოადგენს ამის ანალოგიურ სიტყვის
 ფორმას მნიშვნელობითაც დაახლოებულია. ხოლო სადმითო წერაღს
 თუ მივმართეთ, იქ თითქმის პირდაპირ შევხვებით მეგრ. „შეალე“-ს
 მნიშვნელობისა და ფორმის სიტყვებს. სახელდობრ, იქ ხშირად შევ-
 ეხვებება სიტყვა „ხოლო“ მარტოს მნიშვნელობით. მაგალ. არა ერთი
 ხოლო პურითა ცხონდვს კაცი“ (ანუ იხ. მახ. მარტ. თ. 2., 27). ხოლო
 ანუ იმის ფონეტიკური ცვლილება ხეალო (როგორც თოლი – თვალი,
 თორე – თვარე, თქო – თქვა) ხომ ერთი და იგივეა. დაანთო, მეგრულად
 ღაარზე. ამ სიტყვის მაგვარი ესლაც ხმარებაშია ქართულ ენაზე (ად-
 ვიგზენ უფროს ცეცხლისა – ბარათაშვილთან), მაგრამ უფრო პირდა-
 პირ ვხვდებით იმ სიტყვას ვფხვისტეაოსანში, სადაც კითხულობთ:
 „ცეცხლი დაავზო კვხით“ – „ვეფხისტეაოს. III, 19. კარგი, კითხის
 მოპირისპირე ცნებას გამოხატავდა ქართული ხმარობს სიტყვებსა:
 ავი, ცუდი. ყველა ეს დახართავი სახელები თავიანთი პირდაპირის
 მნიშვნელობით იხმარებთან მეგრულშიაც. მაგრამ ამათ გარდა არის
 მეგრულში ერთი სხვა, ამავე მნიშვნელობის (ავი, ცუდი) მქონე სიტყვა,
 სახელდობრ „უბაღო“, რომელსაც სრულიად ვერ ვპოულობთ ჩვენ
 თანამედროვე ქართულს ენაზე. ასე რომ ეს სიტყვა „უბაღო“ დღეს ბერ
 მწერალთათვისაც გამხდარა გაუგებარი... სადმე ხალხურ კედლიში
 დარჩენილია თუ არა იგი, არ უციოთ, მაგრამ საქმარისია ცოტა უკან
 მივიხედოთ, რომ სიტყვა უბაღო ქართულს ენაზე (არა თუ ღაპარაკში)
 თვით მწერლობაში მიღებულ სიტყვად აღვიაროთ. ჯერ მეთვრამეტე
 საუკუნის ჩვენი მეღვქსიკონე საბა-სულხან ორბელიანი არა თუ თავის
 ლექსიკონში მხხნის ამ სიტყვას მნიშვნელობას, არამედ თვითონაც
 ხმარობს ამ მოხსენებულ სიტყვა „უბაღო“-ს თავი ლექსიკონის წინას-
 ტევაობაში: „ამ წიგნსა შინა არიან სახელნი კითხილი და ბოროტნი, ს-
 ქებელნი და საძაგებელნი და ცუდნი, უბაღონი“. ამგვარად სიტყვა „უბა-
 ღო“ უცხო რამ სიტყვა ეს არა, ნამდვილი ლეიძლი ქართულ-გვარი სიტყ-
 ვა ყოფილა.

ამიტომ მეგრული კიდო ხშირად ნათელს ჰყენს ბევრ სიტყვების ერთ-მოდოვებას, ანაღა გვიხსნის ბევრს ბნელ და გაუგებარ აღნიშვნას და სიტყვებს ძველ საღმრთო თუ საერო ნაწერებში. ზეენ მოციხურეთ, მაკალითებრ, მივაგნით და აღუადგანით პირვანდული ძველისძველი ხაზე სიტყვება თთვე (ცხელა რომ ეს სიტყვა თვედ ქვედა) და მხოლოდ მწერლისა უძღურად სედილობს ძველი ორთოგრაფია სიტყვება დაცეას. ზეენ ვებთ ხაუეძველს ამ სიტყვაში ერთიშეორის გვერდზე მყოფი ორის თანხას. ზეენ უნდა ვეცოდეთ, პირველ თანხს განმეორებით (იქცა უკბოთხა) წარმოსდგა აქ ორი თანი, თუ ისინი პირველში ხმოვანით იყნენ გყოფილი ერთიშეორისაგან და მხოლოდ იმ ხმოვანის გამოვარდნის შემდეგ ძალაუნებურად ერთი-შეორეს მივევრნენ, რის გულისათვისაც ერთი მათგანი მთლად მოხიობასა, აერასაც ლამობს. A priori შეგვიძლია ვეფიქროთ, ეს თანები „რამე ხმოვნით უნდა ყოფილიყო შეერთებული, რადგან ქართულის საზოგადოდ გავრება უხმოვებისა (უკბოთხა ცხახოთხა) მაინცა და მაინც ბევრად არ უგვარს და ასეთი მოვლენა იშვიათი მოვლენაც არის ქართულში. ეს ზეენი წინასწარმოსაზრება ნამდვილ ტემპარიტებად ხდება, როცა მეგრულს დავაკვირდებით. მეგრულად თთვე არის თუთა. ე. ი. აქ ის „სამგონიო“ ხმოვანი ნამდვილად აღმოჩნდება ხოლმე. ძველ ქართულში სიტყვა თთვე უფრო ხშირად იწერება ასე თთქმ. სეანეთში, ერთი მოხუცებული „პაპის“-ს ხელში ვნახეთ ერთი ხელნაწერი, რომელშიაც სიტყვა თთვე ასეთის ორთოგრაფიით ეწერა: თუთქმ, მაშასადამე, მეგრულ სიტყვა „თუთაში“ უკეთ დარჩენილა უძველესი ფორმა ამ სიტყვისა, ვინემ ქართულ თვე, ვინა თთვე-ში.

მოციხვანით კიდვე ერთი საკუთარი მოსაზრება, „ვეფხისტყაოსანის“ მუორე თავში ვრთ აღუგას სწერიან „შეშოკადა მან წინაშე“ (ცხე იგი, აფთანდილის) თინათინის მოწა ზანგი და შოახსენა: ვიბრძანებხო ტანი აღუა, პირი მანვი“. აქ ნახმარი სიტყვა „მანგი“ ორბედიანისა და ჩუბინოვას ლექსიკონებში ახსნილია ასე: მანვი – მარგალიტი ვინა მოვარე. ამ მელექსიკონეთა ზემოქმედებით „ვეფხისტყაოსანის“ ვიდა კომენტატორებაც ამ მნიშვნელობებს აწერენ მოხსენებულ სიტყვას და, მაშასადამე, ასეც განმარტავენ „ვეფხისტყაოსანის“ ამ აღუგას. მაგალითად,

ნარკეიანის მიერ გამოცემულ „ვეფხისტყაოსანს“ ბოლოში ჩართული აქვს ხიტყვათა განმარტება, სადაც ხიტყვა „მანგი“ ნიშნავს მთოვარესა. არ ვიცი თუ კი, ჩვენა მულექსიკონებში საბა – ხელხან ორმედიანია და ბ. ნი რუბინაშვილი რა საფუძველით აბღვიენ ამ ხიტყვას მთოვარისა, ან მარგალიტის მნიშვნელობას. იმათ, საშწუხაროდ. ისიც არა აქვთ ნარკე-
ნები, თუ სად არის იგი ხიტყვა იმათ მიერ ახსნილ მნიშვნელობით სხვა-
გან ნახმარა. ჩვენის აზრით კი, ხიტყვა „მანგი“-ს სრულიად არ უნდა
პკონდეს (მთხსენებულ „ვეფხ. ტყაოსანის“ ტექსტში მაინც) მთოვარისა,
გინა მარგალიტის მნიშვნელობა, რადგან ამისათვის საკმარა ზახუთს ვერ
ძილუვა ვერც ფტომოლოგია ამ ხიტყვისა და ვერც კონსტრქსტი აზრისა.

ავტორი „ვეფხისტყაოსანისა“ თავის პირველხარისხოვან გმირებს,
მართალია, ხშირად თითქმის გარდაუტეტებულად ხშირადაც ადარებს
მნათობთა: მზესა, მთოვარეს, მზის სხივსა ანუ შუქს და სხვ. ასეთი მე-
ტაფორა „ვეფხისტყაოსანში“ იმდენად ხშირია, რომ როცა ამოიკითხავ
მიგ მზესა, მაშინ უნებურად წარმოიადგენ ნესტანსა ანუ ტარიას და სხვ.
და რომ ამ სახელწოდებითა იგულისხმება ნამდვილი მზეცა, ეს სრული-
ად გააფიწვდება ხოლმე. პოეტის ამ მეტაფორულს ენაზე მთვარე უფრო
იშვიათად არის ნახმარი და მზესთან შედარებით ძლიერ ნაკლებ კხის.
მთვარე მაშინ არის ნახმარი, როცა გარემოცულობა თხოულობს, რომ
გმირი მთვარეს შეედაროს და არა მზესა, მაგალითად: „წამო, მოვლენ
მოველის ღოშსა მთვარეო“. აქ სურათი დამითა ხდება და, რა-
საკეირველია მთვარეს იტყოდა პოეტი, ან იმ შემთხვევაში, როცა „მზე“,
„მზის შუქი“ პირქუშად არის დადრეჯილი, როცა, ერთის ხიტყვით,
გარემოებას იგი ჩაუფნებია მოწვენილ მდგომარეობაში. „მთვარე ცხე
იგი ნესტან-დარეჯანი) უჯდა კიდობანსა... იგი მთვარე ჩემი იყო.“ აქ
ნესტან-დარეჯანი ტყვედ მიჰყავდათ და ამიტომ სინამდვილესთან შე-
ხაფერია იმისი მთვარედ და არა მზედ ხსენება; ანუ როდესაც ორი
გმირების მნათობებთან შედარება შესხედება ავტორსა, მაშინ უმთავრესი
გმირი მზედ შეედრება, ხოლო მეორე კი მთვარესა: „ასაღმგებრისა
მთვარესა, მზეო, ვით მოუშორებო“. როცა არც ერთი წამითელი
მიზეზთაგანი ანუ მსგავსი რამ არ არის, მაშინ პოეტი თავის გმირებს, იმ
გმირებს, რომლებიც მზეს ხინათლეს უკარგავენ, „მზესაც სწუნობენ“ და

„შინან დღესაც ანათებენ“, აი, ასეთს ვპირებს დამისა (მხოლოდ) მნათობს მთავარეს როდი შეადარებს. არც ერთი ასეთი პირობა არ არის დაცული და ისე კი გამოდის „ტანი ალუა, პირი მთვარე“, მერე მაშინ, როდესაც ამ ვითომ „პირ-მთვარისა“ შექთან მთვარეხა უკუნი გარდა-
 ჰყენდა? (ნახე იქვე ცოტა ქვემო იმ ალაგისა, სადაც ნაშპარია ეს სიტყვა („მანგა“). ეს ზომ ბუნებრიული უმსგავსობაა. პირ-მზე რომ ვთქვა აქ, პო, კიდევ შეიძლება — იტყვი კაცი: აქ poetica licentia ლექსისა და რითმის გულისთვის ჩაღწევილია. საქმეც იმაშია, რომ რუსთაველი ლექსის გულისთვის ხინამღელიეს თავის დღეში არ უმტყუნებს და მას შეიძლება სხვა რამ დაეწუნოს — ხიტყვებისა და რითმების შემოღვევას ვერ დაესწამებო... სულ უბრალოდ ახსენება, ჩუენის აზრით, „ვეფხისტყაოსნის“ მოხსენებელი ლექსი, თუ ხიტყვა „მანგი“ მეგრულ იმავე ფორმის მქონე ხიტყვის ხინონიამდ ადვიარყო. მეგრულ მანგი პირდაპირ ნიშნავს სწორე, თანასწორი, მოგვანილი, ხომცტრიული და სხვ. ამ მოსაზრებით გამოდის: ტანი ალუასავით, პირიც სწორი, ერთგვარი, მოყვანილი (წინააღმდეგე დაღმეჭილბისა, დაღრეჯილისა, მახინჯისა). ამგვარ ახსნილია, ეს აზრები ერთმანეთსაც და შემდეგ შედარებისაც უკეთ ებმინ და სიტყვა „მანგი“-ც ადვილი ახსენწელი ხდება. „მანგა“-ს ძირის სიტყვაა კიდევ მეგრ. მანგორი — ქართ. მავგერი.

რაც ენის ლექსაყონისათვის ვთქვი, იგივე ითქმის გრამატიკულ კატეგორიითა შესახებაც. ქართულისა და მეგრულის გრამატიკულ მოვლენათა შედარებიდან ხინან ან მათი სრული იგივეობა, ან მცირედი განსხვავება (რომელიც უბრალოდ ახსენწელი და გასაცვბია მეგრულის უონტეციის მიხედვითა), ანადა უური დაშიორებული განსხვავება წარმოიშვარი დაღმეჭტერად, ან ძველის დროიდან დაარწნილი. აქაც პირველმეხედვით ქართულისაგან სრულიად განსხვავებული რომელიმე მეგრული ფორმა აღმოჩნდება ნამდვილ ქართულ ფორმად მაშინ, როცა ქართულის სხვადასხვა კილოებს დაგაციორდებით, ანადა ძველ ქართულს მიემართავთ ხოლმე. აი რითიღე მაგალითთ: აწმფი დროის ბრძანებითი სქების მესამე პირი ზმნებისაგან დღევგრძელობა, გაზარება (მეგრულადაც იგივე ზმნები იმავე მნიშენწელობით არიან ხმარებაში) არის ქართულად: ადღევგრძელოს, გაზაროს; მეგრულად კი იმავე ზმნებისაგან

იგივე ფორმები: ადღეგრძელას, გაახარას. გაცებისათვის ამ მეგრულ და ქართულ სიტყვების ერთმანეთისაგან ერთის ხმოვანთ გარჩევას არა რა მნიშვნელობა არა აქვს და ორივე ზემოხსენებული ფორმები (მეგრულიც და ქართულიც) ღაპარაკში ყველა ქართველებისათვის (მეგრულიც იქონ, ვინდ რატყელი და სხვ.) გასაგებია. მაგრამ მაინც რომ ზავდეთ და გამოკვიდეთ, წყნ მთიულეთში აღმოაჩინეთ და გავიგონებთ ასეთ ფორმებს: „ანუ ადღეგრძელას, დედოფალ გაახარას“. (ვაჟა-ფშავე „ივერია“. 1889 წ. № 71). ეს ორი წინადადება მეგრულადაც ასე ითქმის. „ანუ (მეფე, მამა) ადღეგრძელას, დედოფალი გაახარას“ ვ. ი. წყნ ვხვდებით აქ პირველად ერთგვარობას, იგივეობას მეგრულის და მთიულის შუადარბული ფორმებისას.

როცა დასართავი სახელი წინაღუდვის მის მიერ სახდერულ სახელს არსებითსა, მაშინ იგი შევთანხმება ბრუნვაში ასე თუ ისე თავის სახელსა, მეგრულში ეს სრულიად უცდელი რჩება ამ შემთხვევაში ზედმეხრული სახელი. ამ მეგრულის მსგავსს მაგალითებს (ქვემოთ-რული კიდოდ რომ არ ვახსენოთ) წარმოგვიდგენს ძველი ქართული თუნდაც საღმრთო წერილის ენა. იქ ძლიერ ხშირია ასეთი მაგალითები: „მოხუცებული გაიარს საყვარელსა“ (თოან. მოც. წ. თ. 1. 1.).

ზემოთ მეგროვლი მახალა გვიჩვენებს, რომ მეგრული ლექსიკონი შესდგება სრულიად პირველად ქართული სიტყვებისაგან, როგორც მაგალითად: ახალი, ახა, ბოლო, სახელი, გვარი და, დიდი, ზღვა, თითო, თმა, კარი, კახერი, მიზეზი, ოთხი, რკინა, ფერი, ჩიტა, ძაფი, ბეჭე და სხვ. და სხვ. ანუ ოდნავ ქართულისაგან (ფონეტიკურად) განსხვავებული სიტყვებისაგან: მუმა – მამა. დიდა – დედა, ართი – ერთი, არდვილი – ადგილი, თოლი – თვალი და სხვ. ანა-და ქართულ თანაბარ სიტყვებთან ცოტათი უფრო დასორებული სიტყვებისაგან, მაგ. ბრძნილი, მეგრ. ბირცხა; მტკაფლა, მეგრ. ტკაუ. ამგვარ სიტყვებს უფრო ხშირად წერა აფარებს ნიღაბს, ხალხის გამოთქმაში ეს ისინი იმოდენად არ სხვაობენ და საყოველთაოდ გასაგებნიც არიან... ბევრი მეგრული სიტყვა, რომელიც პირველშეხედვით სრულიად არა ჰგავს ქართულსა, ახსენება სხვადასხვა კუთხის ქართულის ცოცხალი კიდოთი, ანუ ძველის ქართულითა. ამასთან წყნ ისიც დაგინახეთ, რომ პირველსაზემით

სიტყვათაგან ანუ ძირთაგან ახალი სიტყვების მანქარმოებელი ელემენტებიც (პრეფიქსები და სუფიქსები) ერთია ანუ თითქმის ერთგვარია მეგრულსა და ქართულში, ასე რომ ერთისა და იმავე ძირისაგან მეგრულ ვართნიარი სიტყვები წარმოსდგებიან ამ თრ დაილექტში. მაგალითად იგივეთ სიტყვა ცხენი და ჩამოვთვალეთ ზოგი ამისაგან წარმოებული სიტყვები მეგრულადაც და ქართულადაც.

მეგრული	ქართული
1. ცხენი	— ცხენი
2. დაცხენება	— დაცხენება (ანდა)
3. ნაცხენი	— ნაცხენევი
4. ხაცხენე (ოცხენე)	— ხაცხენე
5. ხიცხენე	— ხიცხენე
6. უცხენე	— უცხენო
7. მეცხენე	— მეცხენე
8. ცხენობა	— ცხენობა
9. ცხენური	— ცხენური
10. ცხენაში	— ცხენიანი (ოსანი)
11. ცხენობურა (ცხენიშობურა)	— ცხენებური
12. ვაცხენება	— ვაცხენება

ამგვარ მსგავს ელემენტონზე მუშაობს, როგორც ზემოთ ხაყმაროდ დავინახეთ, მსგავსივე გრამატიკა. აქედან ჩვენ, ვგონებ, უფლება გვქონდეს დავასკვნათ, რომ ქართულ-გვარ ენებში ვველაზე უფრო დაახლოებულა ხაყმაროდ ქართულთან მეგრული, რომელიც, მამასადაშე, ხხეებზე უფრო გვიან უნდა იყოს გამონაყოფი ქართულისაგან.

ჩაც შევხება იმას, თუ რამდენად ვასაგებია ქართული მეგრულთათვის, ამასზე უნდა ითქვას, რომ ხაყმარისია რამდენიმე ხაათი და დღე, მეგრულმან ვერთა ხხენა მიაჩვიოს ქართულსა იმდენად, რომ იმევათი ახრი გამოვქაროს ხოლმე და, მეორე მხრით, მეგრულები რამე ხაიდუმლოს გამოსათქმელოდ ორ-სამ წინადადებას ვერ ვამბობთ მეგრულად ვადაბმით ქართულის მცოდნე პარის წინამე, რადგან ვიცით, რომ ჩვენი

კილო ლინჯი გახვეწის.

ლინჯ აქ დასასრულში, ამოცნობით „მეგრული ტექსტებიდან“ (იხ. სპ. შენ. ვტბულები“, გვ. 1) პირველი ზღაპრის პირველ წინადადებას და მათ მიუძღვნით სტრუქტურულ ქართულ თარგმანს: ქვემოთაა

ქოლოფრეს ქოლოფა ქოლოფა ქოლოფრეო მუხაფაფა არაო ქაქის

ქაოლოფა ქაოლოფა ქაოლოფა ქაოლოფა არაოლოფა ერა ქაქისა

არაო სხენწოფოს, არაო მუხურს, არაო სოფელს

ერა სხენწოფოს, ერა მხარეს, ერა სოფელს

ქოლოფა არაო რაოლოფა, ეფერა ღარბის, ეფერა

(ქვემოთაა ერა რაოლოფა იმფერა (რეფერა) ღარბის იმფერა,

ნაშუა ეა ღა ღარბა მქას ღღას მუა

რაო ეა ღა ქაქისა (თხის) მუა „მოდუქში“ არაო

ნოქაღუფა

მოქაოვებოფა

მართაღ-წერას რომ ვური არ ვათხოვით და ქვემოთმერულ ღაბარაკს მივხვეთ, მაშინ კიდევ უფრო დააბნელებულნი (თითქოს ერთგვარნი) იქმნებიან აქ მეგრულად და ქართულად მოყვანილი წინადადებები.

პ. ჭარბია

1. რედაქტორისაგან.....	5
2. წინასიტყვაობა	17
2. მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი (მასა- ლები იაფფურ ვნათა მკვლევართათვის)	15
3. ქართული სალიტერატურო ვნა და ქართული მართლწერა	187
4. მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდუ- ბულება ქართულთან	204 v

NATIONAL LIBRARY OF MEDICINE
BETHESDA, MARYLAND